

**FÜTÛHÎ
NÂZ U NİYÂZ**

Süleyman ALGAN

**Yüksek Lisans Tezi
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
Doç. Dr. Selami ECE
2011
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Süleyman ALGAN

**FÜTÜHÎ
NÂZ U NİYÂZ
(Metin – İnceleme)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Selami ECE**

ERZURUM - 2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

19/01/2011

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "*Fütûhî, Nâz u Niyâz*" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.01.2011

Süleyman ALGAN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Selami ECE danışmanlığında, **Süleyman ALGAN** tarafından hazırlanan bu çalışma 18 / 01 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Metin AKKUŞ İmza :
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Selami ECE İmza :
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sedat ADIGÜZEL İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 19 / 11 / 2011

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İŞARETLER VE KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI

BİRİNCİ BÖLÜM

FÜTÛHÎ

1.1. HAYATI	1
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	9
1.2.1. Edebiyat ve Sanat ile İlgili Görüşleri	10
1.3. ESERLERİ	11
1.3.1. Nâz u Niyâz	11
1.3.2. Dîvânçe	12
1.3.3. Enisü'l-Guzât	12
1.3.4. Tuhfetü'l-Mecâlis	13

İKİNCİ BÖLÜM

NÂZ U NİYÂZ

2.1. NÜSHALAR	14
2.2. ÖZET	17
2.3. DİL VE İMLA	42
2.4. TÜR VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	44
2.4.1. Tür Özellikleri	44
2.4.2. Nazım Şekilleri	49
2.4.3. Vezin ve Kafiye	50
2.4.3.1. Vezin	50
2.4.3.2. Kafiye ve Redif	54
2.4.4. Seci	55
2.5. İKTİBASLAR	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

NÂZ U NİYÂZ (Karşılaştırmalı Metin)	72
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	157
SÖZLÜK	160
DİZİN	220
ÖZGEÇMİŞ	225

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NÂZ U NİYÂZ

(Metin-İnceleme)

Süleyman ALGAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Selami ECE

2011 – Sayfa: VII + 225

Jüri : Prof. Dr. Metin AKKUŞ

Doç. Dr. Selami ECE

Doç. Dr. Sedat ADIGÜZEL

Fütûhî, XVI. yüzyılda yaşamış bir Klasik Türk Edebiyatı şâiridir. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. *Enisü'l-Guzat*, *Tuhfetü'l-Mecâlis*, *Nâz u Niyâz* adlarıyla üç mesnevisi ve bir de divançesi olduğu söylenmektedir. Bu çalışma *Fütûhî*'nin *Nâz u Niyâz* adlı mesnevisi üzerinedir.

Nâz u Niyâz mesnevisinin Milli Kütüphane'de, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde olmak üzere tespit edilen üç nüshası vardır. Bu nüshalar temin edilmek suretiyle yapılan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde *Fütûhî*'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verildi.

İkinci bölümde *Nâz u Niyâz*'ın nüshaları, olay örgüsü ve şekil özellikleri hakkında bilgi verildi. *Nâz u Niyâz*'da bulunan iktibas metinleri, ilgili sayfa numarası ve kaynak belirtmek suretiyle gösterildi. Bölümün sonunda çalışmada faydalanılan kaynaklara yer verildi.

Üçüncü bölümde *Nâz u Niyâz*'ın karşılaştırmalı metni yer almaktadır.

Çalışmanın sonunda işlevsel sözlük ve dizine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fütûhî, Nâz u Niyâz, Mesnevi, Klasik Türk Edebiyatı, Tasavvuf.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
NÂZ U NİYÂZ
(Text-Study)

Süleyman ALGAN

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Selami ECE

2011 – Page: VII + 225

Jury : Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Doç. Dr. Selami ECE
Doç. Dr. Sedat ADIGÜZEL

Fütûhî is a Classical Turkish Literature poet who lived in the XVI. Century. The information about his life is very limited. It is said that he has got 3 masnavi's named *Enisü'l-Guzat*, *Tuhfetü'l-Mecâlis*, *Nâz u Niyâz* and a divan. This work is about *Fütûhî*'s masnavi called *Nâz u Niyâz*.

There are 3 copies of *Nâz u Niyâz* which are found (attached) in Ankara National Library, Istanbul University Library and Atatürk University Library. This work includes 3 parts by ensuring the copies.

In the first part information about *Fütûhî*'s life, literary personality and his works of art was given.

In the second part the information about the copies of *Nâz u Niyâz*, the sequence of the event, language and style properties were told. The quotation texts were shown by using the page numbers which are concerned to the story and by using the source. The sources which were used in this work take part at the end of this part.

In the third part the comparative text of *Nâz u Niyâz* takes part.

At the end of the work functional dictionary and index are used.

Key Words : Fütûhî, Nâz u Niyâz, Masnavi, Classical Turkish Literature, İslamic mysticism / sufism

İŞARETLER ve KISALTMALAR

[] : Tahmini ilaveler

(a) : Arapça

ASL : *Nâz u Niyâz* 'ın Atatürk Üniversitesi Agah Sırrı Levent Kitaplığı nüshası

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

(f) : Farsça

EE : *Nâz u Niyâz* 'ın Milli Kütüphane Esad Efendi Kitaplığı nüshası

G. : Gazel

Haz. : Hazırlayan

İÜ : *Nâz u Niyâz* 'ın İstanbul Üniversitesi nüshası

n. : Numara

s. : Sayfa

ÖNSÖZ

Kütüphanelerimizin raflarında günümüz insanının istifadesine sunulmayı bekleyen yüzlerce sanat eseri bulunmaktadır. Ancak günümüzdeki kültürel kopukluk Klasik edebiyat metinlerinin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Son yıllarda artan inceleme ve araştırma çalışmaları kopan bu kültürel bağları yeniden tesis etmeye başlamıştır.

Klasik Türk Edebiyatı'nın zihni alt yapısını oluşturan önemli kaynaklardan biri de hiç şüphesiz tasavvuttur. Tasavvuf hakkında bilgi veren birçok eser yayımlanmıştır. Ancak günümüz araştırmacılarının istifadesine sunulmayı bekleyen daha nice eserler vardır ve bu eserlerle tasavvuf hakkındaki bilgi ve kanaatler değişmeye devam edecektir. *Nâz u Niyâz*'ın tasavvufi alt yapısı ile bu bilgilere yenilerini ekleyeceğini umuyoruz.

Klasik Türk Edebiyatının zirve çağında yaşayan *Fütûhî*, bu edebiyatın zirveleri olarak kabul edilen şairlerin ortaya koyduğu sanat kudretinin yanında vasatı aşamayan ikinci sınıf bir şair olarak çağında ve sonraki çağlarda adından söz ettirememiştir. Hakkında kaynak eserlerde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Nâz u Niyâz*, hikâye tarzında yazılmıştır. Çoğunlukla nesir olan metinde nazım da önemszenmiştir. Metnin kuruluşunda izlenen plan klasik mesnevi anlayışına uymaktadır. Eser, dini – tasavvufi öğüt verme amacı taşıdığından dolayı bir nasihat-nâme niteliğindedir. Tasavvufi eserlerde okuyucuya bilgi vermek ve onu eğitmek gibi bir amaç bulunur. Metinde ortaya konulan hikâye ile okuyucuya dünyaya karşı duyulan sevginin gelip geçici olduğu, asıl olanın ebedî olana yönelmek olduğu öğretilmeye çalışılmıştır.

Nâz u Niyâz'ın yaptığımız bu çalışma ile edebiyat tarihimizin binasına bir yapı taşı daha ekleyeceğimizi ummaktayız.

Üç bölümden oluşan çalışmada öncelikle *Fütûhî*'nin hayatıyla ilgili sorunlu meseleler halledilmeye çalışıldı. Eserlerinden hareketle edebi kişiliği ortaya konulan şairin eserleri hakkında da bilgi verilmek suretiyle birinci bölüm tamamlandı.

Çalışmanın ikinci bölümünde nüshalar hakkında bilgi verilerek bu nüshalardaki dil ve imla özellikleri belirtilmiştir. Metnin anlam düzleminin daha iyi kavranması amacıyla oldukça geniş bir özet yapılmıştır. Takiben, eserde kullanılan nazım şekilleri ve şiirlerin vezin hususiyetleri belirtilmiştir. Yine bu bölümde metinde geçen iktibaslar, ilgili sayfa numaraları ve kaynak belirtilmek suretiyle gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde *Nâz u Niyâz*'ın karşılaştırmalı metni yer almaktadır. Tespit edilen üç nüshadan hareketle yeni bir metin oluşturularak nüsha farkları dipnotlarda gösterildi ve karşılaştırmalı metin ortaya konmaya çalışıldı. Metin kurulurken Milli Kütüphane Esad Efendi kitaplığında bulunan nüsha daha hacimli olduğu için çoğunlukla bu nüsha esas alındı.

Çalışmanın sonunda *Fütûhî*, sanatı ve *Nâz u Niyâz* mesnevisi hakkında genel yargıları içeren sonuç kısmı, işlevsel sözlük ve dizin yer almaktadır.

İnceleme ve araştırma çalışmalarımız sonucunda bazı iktibasların kaynağına ulaşamadığımızı, bununla birlikte yanlış yapmamaya ve problemleri çözmeye özen gösterdiğimizi belirtmeliyiz. Gözden kaçan veya bilgi eksikliğinden kaynaklanan eksikliklerin telafi edilmesini temenni ediyoruz.

Yüksek lisans çalışmasının her aşamasında büyük desteklerini gördüğüm, Atatürk Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'nün değerli öğretim görevlileri Prof. Dr. Turgut KARABEY, Prof. Dr. Metin AKKUŞ ve Doç. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU ile çalışmalarım ile ilgili her türlü sorunumda samimi ilgileriyle yardımcı olan, danışman hocam Doç. Dr. Selami ECE'ye teşekkürlerimi arz ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

FÜTÜHİ

1.1. HAYATI

Nâz u Niyâz'da Fütûhî

İncelediğimiz üç farklı nüshada şairimizin adı ve hayatı hakkında yeterli bir bilgi bulunmamakta, isim olarak sadece Fütûhî kaydına yer verilmektedir.

Bu kayıtlardan ilki eserin sebep-i telif bölümünde eserinden faydalananların kendisini hayır dualarıyla anmalarını istediği bölümdedir:

Bilek bu kitâb-ı mermûzâtдан varağ-kerdân ve bu risâle-i kinâyâtдан sebağ-ı hân olub isti'âdları miqdârınca dâhi me'âni-yi bedi'ü'l-âşârından mütemetti' ve istis'âdları i'tibârınca mü'tâlâ'a-yı mülâhâzasından müteneffu' olan ol yârân-ı 'azîzin ve hullân-ı şâhib-i temyîzin mekârim-i 'alîyye-i Sübhâni mu'în u dest-gîri ve merâhim-i celle-yi Şamedâni naşîr u zahîrî olsun ki bu bî-çâre **Fütûhî** yi fâtiha-yı fâsiha birle yâd idüb bünyân-ı revânun âbâd ideler.

Eserde bulunan manzum bölümlerde de birkaç kez aynı isim zikredilmiştir:

*Şadâ-yı mürğ-i dil tutdı **Fütûhî** gülşen-i dehri*

Beni dür ideli devrân o serv-i gül-sîzârumdan

...

***Fütûhî** derd-mendüñ eyle dil-şâd*

Yeter cevriñ elünden ide feryâd

Daha sonra bu isim eserin kahramanı olan kişi için kullanılmıştır:

*.... huzûr-ı şerîfiñüzde merdüm-ı dîdeñüze mu'allem olan **Fütûhî** nâm bî-kâm nihâl-i devha-yı büstân 'ömriñi bād-âsâ kündüye hem-hevâ idüb zemzeme-i maḥabbetleri ve tañtana-yı şevk u meveddetleri beyne'n-nâs iştiḥâr bulub herkesüñ ḥüsn-i zannı mün'âkis ve bünyâd-ı i'tikâdları münderis oldı.*

Eserin ne muhtevasında ve ne de diğer bölümlerinde **Fütûhî** dışında şairi düşündürecek başka herhangi bir isim zikredilmemiştir.

Yazar ve yaşamı hakkında daha kesin bilgilere ulaşmak için eserin muhtevasına yöneldik. Methiye bölümünde *II. Selim* ve *Şehzade Murad*'ın isimlerine yer verilmiştir:

Der-vaşf-ı şeh-zāde-i cüvān-baht u Dārā-āyīn ve Cemşīd-i nazīr u tādār-ı āsmān-ı serīr ve Hūrşīd zamīr ‘ālim-i ma‘ālim envār-ı tenzīl, vākıf-ı mevākıf esrār-ı te’vīl rāfi‘-i āyātü’l-faẓl ve’l-efzāl, nāşib-i rāyātü’l-‘ilm ve’l-kemāl **Hāzret-i Sultān Murād** kerīmü’l-ḥıṣāl ibn-i sultān-ı ā‘zam ve ḥākān-ı mu‘azzam nāzım-ı münāzımü’s-seyfū’l-ķalem. Kāfī ve kāfil meşālīhü’l-‘Arab ve’l-‘Acem. Ā‘del ü efđal-ı mülükü’l-‘ālem. Sultānū’l-berreyn ve’l-baḥreyn ḥādımü’l-ḥarameyni’l-şerīfeyn. Kehfü’l-emān, zıll-i Yezdānū’s-sultān **ibn-i sultān sultān Selīm Ḥān bin sultān Süleymān şāh bin Sultān Selīm Ḥān** e‘azz-Allah u te‘āla enşār-ı devlet-hümā ve iķām-ı bi’s-sa‘ādet ā‘lām-ı rif‘at-hüma ilā yevmü’d-dīn. Āmīn yā Rābbü’l-‘ālemīn.

Bu bölüm, yazarın *II. Selim*'in padişahlığı döneminde (1566 – 1574) yaşadığını gösterir. Ayrıca *III. Murad*'ın şehzadeliginden (1546 – 1574) bahsettiğine göre Fütûhî'nin yaşadığı devri eserinden hareketle XVI. yüzyıl olarak belirleyebilir; *Nāz u Niyāz*'ın da XVI. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Katalog Kayıtlarında Fütûhî

Süleymaniye Kütüphanesi'nin ‘Esad Efendi Kitaplığı’nda 3759 numara ile kaydedilen *Nāz u Niyāz*'ın yazarı, *Hüseyn Çelebi el-Fütûhî* şeklindedir.

Ankara Milli Kütüphane Mf1994 A 2556 numarada eserin adı ‘*Destān-ı Nāz u Niyāz ve Ukud ul-ukul-i Ālī Hüseyn*’dir. Bu yazmada iki ayrı eser bulunmaktadır. *Nāz u Niyāz* adlı eserin yanında *Ukud ul-ukul* adlı bir başka eser daha bulunmaktadır ki bu eserin yazarı *Ālī Hüseyn*'dir. Bu yazmadaki *Nāz u Niyāz*'da da yazar için *Fütûhî* mahlasının yanında başka bir isim kullanılmamıştır.

Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, ‘Agah Sırrı Levent Bağışları’ 40 numarada kayıtlı nüshasında ise eser, *Fütûhî Hüseyn Çelebi* adıyla kaydedilmiştir.

Eserde *Fütühî* dışında herhangi bir ismin kullanılmamış olmasına rağmen katalogların '*Hüseyn Çelebi*' adını hangi kayıttan alarak yazdıkları anlaşılamamıştır.

Tezkirelerde *Fütühî*

Eserin bize verdiği bilgiler bu kadarla sınırlıdır. Biz de araştırmalarımızı XVI. yüzyılda yaşayan *Fütühî* mahlasını kullanan şairlere yönelttik. Bu konuda bize yardımcı olabilecek XVI. yüzyıl tezkirelerinde *Fütühî* kaydına rastlayamadık. *Fütühî* adını zikreden ilk kaynak XVII. yüzyıl tezkirelerinden Rızâ Tezkiresi'dir.¹ Bu tezkiredeki kayıta *Fütühî* mahlaslı şairin Farsça ve Türkçe güzel şiirleri olduğu, rık'a ve talik yazılarında usta olduğu, kadılık yaptığı ve Edirneli olduğu bildirilmektedir. Şairin adı ise *Abdulaziz Çelebi* olarak zikredilmiştir:

Rızâ Tezkiresindeki kayıt; "*Zümre-i kuzat-ı sencide-sıfatdan Edirnevî Abdulaziz Çelebi'dür. Farisi ve Türki hub eş'arı, rık'a ve talik hatt-ı ab-dârı vardır.*" şeklindedir.

Fütühî mahlasını kullanan şairlerin kaydedildiği diğer tezkireler ise *Mucîb*² ve *Safâyi*³ 'dir.

Mucîb tezkiresinde; "*Zümre-i kuzâtdan Edirneli Abdü'l-'aziz Çelebi'dür. Fârsî ve Türkî eş'arı ve rik'a, ta'lik hatt-ı âbdârı vardır.*" kaydının altında şairin iki beytine yer verilmiştir.

*Hergiz ne-şüd zi-zahm-ı hadeng-i tü ten tehî
İnne'l-muhibbe leyse belâyâhu tentehi*

*Elin bûs eylemek şartı ile mümkün müdür yâdest
Didim didi ki aldanmazsın ey divâne-i sermest*

Bu beyitlerin diğer eserlerinde bulunabileceğinden hareketle yazara atfedilen eserler incelendi. Ancak herhangi bir kayda rastlanmadı.

¹ Gencay Zavotçu, *Rıza Tezkiresi*, 1993.

² Kudret Alan, *Tezkire-i Mucîb*, 1997.

³ Pervin Çapan, *Mustafâ Safâyi Efendi Tezkire-i Safâyi*, 2005.

Fütûhî adını kaydeden diğer bir tezkire ise *Safâyî* tezkiresidir. Bu tezkirede *Fütûhî* mahlasını kullanan şair için daha fazla bilgiye ulaşıyoruz: Adının *Abdulaziz* olduğu, Edirne’de doğduğu, daha sonra İstanbul’a gelip öğrenim gördüğü, bir çok yerde görev yaptıktan sonra 1054 (1645) yılında vefat ettiği, yaşadığı devrin belagat sahibi şairlerinden olduğu bildirilmektedir:

Nâmı ‘Abdül’azîz’dir. Dârü’n-nasrı ve’l-meymene mahmiyye-i Edirne’den zuhûr etmiştir. Evâ’il-i hâlinde İstanbul’a gelip tahsil-i ulumdan sonra mülâzim ve râh-ı kazâya âzim ve nice manâsıb-ı celîle tasarruf edip bin elli dört tarihinde fevt olmuştur. Ol asrın şu’arâ-yı belâgat-unvânından olmagla bu ebyât âsârından numûnedir.

*Dil-i sad-pâreye zahmın o zibâ hançer açmıştır
O bir sâhib-kırandır nice böyle kişver açmıştır*

*Miyân-ı ebruvânında o hâl-i anberin cânâ
Sanasın bir hümâdır uçmaga bâl ü per açmıştır*

Bu kayıttaki *Fütûhî*’nin, *Rızâ* ve *Mucîb* tezkirelerinde zikredilen şair olup olmadığı belli değildir.

Hüseyin Çelebi

Tezkirelerin *Fütûhî* ile ilgili bölümlerinde *Hüseyin Çelebi* ismi bulunmamaktadır. Hüseyin Çelebi adının kullanıldığı tezkireler ise Hasan Çelebi⁴, Beyânî⁵, Riyâzî⁶, Fâ’izî⁷ ve Rıza’dır.

Tezkiretü’ş Şu’âra’sında *Hüseyin Çelebi* adlı bir şairi tanıtan Hasan Çelebi, *Fütûhî* mahlasına yer vermemiştir. Oysaki tezkirelerde öncelikle mahlastan söz edilir. Bu kaydın *Kefeli Hüseyin Çelebi* adlı bir başka şair olduğu düşünülebilir.

“Kefeli Hüseyin Çelebi demekle meşhur ve ilm ü dāniş ile makbul-ı cumhurdur. Merhum ve mağfur Davud-zāde Efendi’den mülazim olub tahsil-i kemāle iştiğal tab’-ı bā-kemāline emr-i lāzım olmagın tarik-i tedrise sālîk u ‘āzim olmuştur. Tercümeleri, tahrir ü ahvali bu evraka tastir olundukda İstanbul’da elli akçe ile müderris ve binā-i serāy-ı kemālın kemāl-i iştiğal ile müşeyyed ve müessesdür. Hidayet-i hazret-i kerim-i hālîk tab-ı nüktedān ve pür-

⁴ İbrahim Kutluk, *Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü’ş-şuara*, 1978.

⁵ Kutluk, *Beyânî Mustafa bin Carullah, Tezkiretü’ş-şuara*, 1997.

⁶ Namık Açıkgöz, *Riyâzî’ş-şuara, Riyâzî Mehmet Efendi*, 1982.

⁷ Bekir Kayabaşı, *Kafzade Fâizî’nin Zübdetü’l-eşarı*, 1996.

dekāyıkın semt-i tahsil-i fezāil ve hakayika saik olmagla beyn-el-Kur'ān fāik ve her vechle tarif ve tavsif olunmağa lāyıkdır. Ashab-ı ilm u kemal ve erbāb-ı maārif u efdal içre serv misal müstesna ve mümtaz ve tezrüvan-ı ālim ü maārif ve kemālātı cengāl-ı mücāhede ve iştiğal ile şikar eden şahbaz-ı bülend pervāzdır.(...)”

Beyani Tezkiresinde de ‘*Kefeli dimekle meşhur*’ ifadesiyle Hüseyin Çelebi adlı bir şairden bahsedilmişse de *Fütûhî* mahlasına yer verilmemiştir.

Kefe’de doğdu. Kara Davud-zāde Mustafa Efendi’den mülāzım oldu. Öğrenimini bitirdikten sonra müderrislik, kadılık yaptı. Mekke kadılığına kadar yükseldi ve orada öldü. Ölüm tarihi Rıza ve Faizi’de 1012/1603, Riyazî’de 1010/1601’dir. Zamanının büyük bilginlerindendi. “Buhari”ye şerh yazdığı gibi “Buharî” şerhlerine eleştirileri de vardır. “Gülistan” şerhi de vardır.⁸

Kefeli Hüseyin Çelebi adına, Şemsettin Sami, *Kamusü’l-Ālām* adlı ansiklopedik sözlüğünde de yer vermiştir:

On birinci karn-ı hicrî ulemā ve şuarāsından olub, an-asl Kefeli olduğu halde, Dersaadet’de neşve ü nümā bulmuş ve asr ulemāsının halka-i tedrisine devamla ekser ulūma vākıf olmuş idi. Bazı müderrisliklerde bulunub, ahd Sultan Mehmed Hān-ı Sālīs’de 1010 tarihinde vefāt etmiştir. Muāsır ve mehbî olan sāhib-i tezkire Kınalızāde fazl ü zekāsını ve ilm ü irfanıyla ahlakını pek çok medh ediyor. Şu beyit onundur:

*“Gam-ı dildār gelib mülk-i dile hükm etsin
Cān ü dilden soralım zevk ü safāyı gitsin”⁹*

Riyazî, Fā’izî ve Rızā Tezkirelerinde de benzer ifadelerle *Kefeli Hüseyin Çelebi* tanıtılmaktadır.

Hüseyin Çelebi adına ‘*Enisü’l-Müsāmirîn*’de de rastlıyoruz.

Edirne’de doğdu. Pervāne-zāde sanıyla tanındı. Sipahi şairlerdendir. Hafız Paşa ile 1031 / 1621 ǒ 22 yılında Bağdat seferine katıldı. Dönüşte eşkiyalar tarafından öldürüldü. Oğlu, Sipahî mahlasıyla şiir yazıyordu.¹⁰

⁸ Haluk İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 1988, s.220.

⁹ Şemsettin Sami, *Kamusu’l-ā’lām*, 1996.

¹⁰ İpekten, 1988, s.221.

Araştırmalarımızda *Fütühî* mahlasının yanına *Hüseyin Çelebi* isminin hangi kaynağa dayanarak eklendiği tespit edilememiştir.

Fütühî Hüseyin Çelebi isminin edebiyat tarihlerine geçmesi *Ali Canip Yöntem*'in Ayasofya Kütüphanesi'nde birçok yazma eser incelediğini, karşılaştığı eserlerden birinin de şairin "*Enisü'l-Guzât*"ı olduğunu söylemesi ve bu eseri okuyucularına tanıtmaya vesilesiyedir.¹¹

Yazar, pek güzel bir talikle yazılmış bu eserin zahriyesinde "*Kitâb-ı Enisü'l-Guzât Li-efkârü'l-kuzât Hüseyin el-hakir el-meşhur be-Fütühî*" ibaresi olduğunu söyler. Bu nüshanın tek olduğunu, şairin kendi el yazısıyla yazıldığını, methiyesinden hareketle *Sadrazam İbrahim Paşa*'ya sunulduğunu, onun vasıtasıyla da padişaha takdim edilmiş olabileceğinden bahseder. Yöntem, daha sonra eserinden çeşitli bölümler vererek tanıtıma devam eder, yazmaya eklenmiş bir divançeden söz eder; ancak *Fütühî*'nin hayatına ilişkin herhangi bir bilgiye yer vermez.¹²

Daha sonra yazılmış edebiyat tarihlerinde Ali Canip Yöntem'in makalesi referans alınmıştır ve farklı bir bilginin ilavesi söz konusu değildir.¹³

Enisü'l-Guzât adlı yazmanın bir başka nüshasının Milli Kütüphane Yz. A 929 numara ile kayıtlı olduğunu tespit ettik. Bu nüshanın zahriyesinde "*Kitab-ı Divân-ı Hüsâmî ma' Fütühî fihi gazâ-yı Sultan Süleyman ma' İbrahim Paşa Der Ceng-i Kral Üngürüs ...*" şeklinde *Hüsâmî* ve *Fütühî* mahlaslarına birlikte yer verilmiştir. Bu kitapta *Kanuni Sultan Süleyman*'ın Macaristan seferinden bahseden birinci yazmadan sonra şairin divançesi de bulunmaktadır.

¹¹ Ali Canip Yöntem, *Tarihe Vesika Olacak Eserlerden : Enis-ül Guzât*, Hayat Mecmuası, 25 Ağustos 1927, C. II, Nr: 39.

¹² Yöntem, 1927. 243 – 244.

¹³ Ağah Sırrı Levent'in yazdığı *Gazavat-nâmeler ve Mihailoğlu Ali Bey'in Gazavat-nâmesi*, Ahmet Atilla Şentürk'ün *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ahmet Mermer'in *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Numan Külekçi'nin *Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi*, İskender Pala'nın *Divan Şiiri Sözlüğü*, Atilla Özkırımlı'nın *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Talat Sait Halman vd.'nin hazırladığı *Türk Edebiyatı Tarihi*.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 932 (1527) tarihli Macaristan seferinden söz edilmesi Enisü'l-Guzât'ın XVI. yüzyıla ait olduğunu gösterir.

Araştırmalarımızda karşımıza çıkan *Fütûhî*, *Hüseyin Çelebi*, *Hüsâm*, *Hüsâmî* ve *Abdülaziz Çelebi* isimlerini şua tezkirelerinde aradık.¹⁴ Bulduğumuz kayıtları aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık:

Yazarı	Tezkire İsmi	Fütûhî	Hüseyin Çelebi	Hüsâm	Hüsâmî	Abdülaziz Çelebi
1	Ali Şir Nevâ'î	Mecâlis'ün Nefâ'is				
2	Sehi Bey	Heşt-Bihîşt				
3	Latîfî	Tezkire-i Şu'âra				
4	Aşık Çelebi	Meşâirü's Şu'âra				
5	Hasan Çelebi	Tezkiretü's Şu'âra				
6	Ahdi	Gülşen-i Şu'âra				
7	Beyânî	Tezkire-i Şu'âra				
8	Ali	Kühü'l-Ahbâr				
9	Sâdikî	Mecmâü'l-Havâs				
10	Riyâzî	Riyâzu's-Şu'âra				
11	Fa'izî	Zübdetü'l-Eş'âr				
12	Rızâ	Tezkire-i Şu'âra				
13	Yümnî	Tezkire-i Şu'âra				
14	Asım	Zeyl-i Zübdet'ül Eş'âr				
15	Güftî	Teşrifâtü's-Şu'âra				
16	Mucîb	Tezkire-i Şu'âra				
17	Safâyî	Tezkire-i Şu'âra				
18	Sâlim	Tezkire-i Şu'âra				
19	Belîğ	Nuhbetü'l-asâr li Zeyli Eş'âr				
20	Safvet	Nuhbetü'l-asâr fi Fevâidi'l Eş'âr				
21	Râmiz	Adâb-ı Zurefâ				
22	Silahdarzâde	Tezkire-i Şu'âra				
23	Esrâr Dede	Tezkire-i Şu'âra-yı Mevleviye				
24	Akif	Mir'ât-ı Şi'r				
25	Şefkât	Tezkire-i Şu'âra				

¹⁴ İpekten , *Şair Tezkireleri*, 2002.

26	Esâd Efendi	Bahçe-i Safâ-endûz					
27	Ârif Hikmet	Tezkire-i Şu'âra					
28	Fatin	Hatimetü'l Eş'âr					
29	Tevfik	Mecmuâ-i Terâcim					
30	Mehmed Tefvik	Kafile-i Şu'âra					
31	Fa'ik Reşâd	Eslâf					
32	Mehmed Siraceddin	Mecmuâ-i Şu'âra					
33	Ali Emîrî	Tezkire-i Şu'âra-yı Âmîd					
34	Aga Muhammed	Riyâzü'l Aşîkîn					
35	M. Kemal İnâl	Son Asır Türk Sairleri					
36	Na'il Tumân	Tuhfe-i Nâ'ili					

Fütûhî, Hüseyin Çelebi, Hüsâm, Hüsâmî ve Abdülaziz Çelebi için taradığımız tezkirelerde Nâz u Niyâz ve *Fütûhî Hüseyin Çelebi* adına yer verilmemiştir.

XV. yüzyıldan sonra *Fütûhî* mahlasının birkaç şair tarafından kullanılmış olabileceği ve bu şairlere ait eserlerin birbirine karışmış olması muhtemeldir.

Yaptığımız araştırmalar *Fütûhî* mahlasını kullanan üç şairin olduğunu gösterdi. Bunlar; *Fütûhî Abdülaziz Çelebi, Kefeli Fütûhî Çelebi* ve *Fütûhî Hüseyin Çelebi*'dir. *Fütûhî Abdülaziz Çelebi* ve *Kefeli Fütûhî Çelebi* isimleri tezkirelerde zikredilmiştir; ancak *Fütûhî* ve *Hüseyin Çelebi* isimlerini hiçbir tezkire bir arada zikretmemektedir.

Fütûhî Hüseyin Çelebi adını kaydeden en eski kaynak *Osmanlı Müellifleri*'dir.

Fütûhî Hüseyin Çelebi "İstanbul"

"Kaanûnî Sultan Süleyman devri şâirlerinden olup adı geçen padişahın 932 senesi Macaristan seferini "Enisü'l-guzât" ismiyle nazmetmiştir. [Divançesi] ile beraber olan nüshası Ayasofya Kütüphanesinde vardır. Bunlardan başka "Tuhfetü'l-Mecâlis" ismindeki manzumesi Yıldız Kütüphanesinde mevcuttur. "Nâz u Niyâz" adlı manzum eseri de tarafımdan görülmüştür."¹⁵

Bu tanıtımın bir benzerini de *Abdullah Develioğlu* yapmıştır.

Fütûhî Hüseyin Çelebi : (-)

*İstanbul'dur. Kanuni Sultan Süleyman (1494 – 1566) devri şairlerindedir. Eseri: Enisü'l-Guzât, Divan, Tuhfetü'l-Mecâlis, Nâz ü Niyâz'dır.*¹⁶

¹⁵ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri II*, s.362.

¹⁶ Abdullah Develioğlu, *Büyük İnsanlar – Üçbin Türk ve İslam Müellifi*, 1973, s.187.

Mehmet Tahir Efendi ile *Develioğlu*'nun bu tanıtımlarında hangi kaynağı esas aldıkları tespit edilememiştir. Muhtemeldir ki yazarlar kütüphanedelerdeki kayıtlardan bu bilgilere ulaşmışlardır.

Sonuç olarak *Nâz u Niyâz* adlı eserin yazarı için kesin olan çok az bilgi olduğunu söyleyebiliriz. Şair, *II. Selim*'in padişahlığı (1566 – 1574), *III. Murad*'ın şehzadeliliği (1546 – 1574) döneminde yaşamıştır; Arapça - Farsça bilmektedir ve tasavvufî bir alt yapıya sahiptir.

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Klasik şairlerin hayatlarını, fikrî ve edebî yönlerini tespit için birinci derecede önem arz eden tezkirelerde *Fütûhi*'ye dair kayda değer bir bilgiye rastlanamaması onun edebî yönünü tespit hususunda bizi yalnızca kendi kanaatlerimizi belirtmeye mecbur kılmıştır.

Eserinde kullandığı dil ve anlatım özellikleri incelendiğinde iyi bir tahsil görmüş olabileceğini söylemek mümkündür. Çünkü metinde Arapça ve Farsça bir çok şiir bulunmaktadır. İktibas ettiği metinlerden, Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerif gibi dini kaynaklara hakim olduğu da söylenebilir. Bunların yanında yaşadığı devrin dil ve üslup özelliklerini de eserinde başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Nazım ve nesirde oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Bu kadar bilgi ve yeteneğe sahip olmak için iyi bir tahsil hayatı geçirmiş olmalı. Eserindeki felsefî alt yapı onun tasavvufî bir anlayışa sahip olduğunu da düşündürmektedir. *Nâz u Niyâz* incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Ancak eserinde meşrebine işaret eden herhangi bir ipucuna rastlamadık.

Metinde kendinden önceki şairlerden söz etmemiştir. Câmî, Cemşîd, Câlinus, Şeyh San'an gibi çok az sayıda özel isme yer vermiştir.

Meydana getirdiği kurgusal yapı halk hikayelerini hatırlatmaktadır. Dolayısı ile şairin halkın duyuş ve anlayışına yakın olduğu da söylenebilir.

1.2.1. Edebiyat ve sanat ile ilgili görüşleri

Sanata yüce bir kıymet atfeder, sözün sanatlı bir şekilde söylenmesi gerektiğine inanır. Bunun aynı zamanda yaşadığı devrin de bir anlayışı olduğunu dile getirir. Ona göre aşk özdür, cevherdir; fikir ise bu özün saklı olduğu madendir. Sanatçı bu madende gizli olan asıl manayı dil ile ifade ederek gün yüzüne çıkarır, insanların beğenisine sunar. Yaşadığı devrin ariflerinin ve nüktedanlarının söz hakkındaki düşüncelerine yer verirken aynı zamanda kendi kabulünü de ortaya koymaktadır. Ona göre, söz zariflik ve incelik denizinin incisi olmalıdır. Kullanılan her kelime güzellik cevherinin kaynağından alınmış olmalıdır. Söz eğer belagat ve fesahat rengiyle süslenmez, mecaz ve istiare süsüyle parlatılmazsa insan üzerinde gereken etkiyi bırakmaz; kulaklara küpe olmaz; kıymet ve değer bulmaz. Böyle kurulmayan söz, eleştiri ve ayıplamadan kurtulamaz.

Egerçi ʿurefā-yı nās-ı zamān ʿurafā-yı nükte-şinās-ı devrān her sözi ʿummān-ı dürr-i ʿarāif ve her kelāmı kān-ı cevāhir-i leʿāif olsun dirler. Her ʿarūs-ı kelāmıñ ki ʿehre-i maʿnāsı ʿhilye-i belāgat ve gül-güne-i faşāhat birle muḥallā ve her muḥazzire-i elfāzun ki gūş u gerden-i feḥvası ziver-i mecāz u istiʿāre ile mücellā olmaya, gūşe-i gūş iʿtibarlarında mengūş olmayub cenāb-ı vālā nişāblarında ʿadl u iʿtibar bulmaz. Bilek maʿan-ı aʿdā olmaḥdan ğayrı nesne ʿāid olmaz.

Eserinin sebep-i telif kısmında kullandığı ifadeler de onun sıradan bir söz söylemek niyetinde olmadığını gösterir. O, gizli manaların peşindedir. Gizli manaların üzerindeki perdeyi kinaye gücü ile kaldırarak düşünce madeninden çıkarıp söz pazarında ortaya sermeyi amaçlamaktadır. Manayı söz potasında eriterek anlaşılır kılmak istediğinden bahseder. Sözlerinin gönülleri ferahlatan bir etkisi olduğuna değinir. Oldukça zengin bir kelime hazinesi olmasına rağmen alçakgönüllülükle bu konudaki sermayesinin azlığından da yakınır:

*Ḳalem aldum ele kʿolduḳça ʿudret
Yazam tefsīr-i āyāt-ı maḥabbet
Kelāmum ḥadd-i iʿcāza irerdi
Biḍāʿatde velī yoḡ idi vüṣʿat*

Fütühî, güzel bir dil ile süslenmiş, ölçülü ve yerinde söz söylemeyi ister. Fakat bunu yaparken amacının sadece fazilet ve hüner göstermek olmadığına değinir. Asıl

amacının okuyucuların kabiliyetleri ölçüsünde eserde bulunan anlamlardan faydalanmaları olduğunu söyler:

Bu kemîne-i kem-sermâye ve bende-i fûrû-mâye bu zer-i ma‘ânîyi dârü’l-‘darb-ı fikretten ne haysiyyetle kâle getürem ki mihekk-i kiyâset erbâb-ı ‘irfânda kâmilü’l-‘ayâr olub mîzân-ı ferâset zevî’l-iz‘ânda sencîde ve lisân-ı taḥsîn u zebân-ı âferîn ile pesendîde ola.

Ammâ ḥazret-i Ḥudâ celle vü ‘alâ ‘alîm ü dânadür ki bu kitâb-ı muḥabbet nişâbı mücellâ-yı zuhûrda ve menâşsa-yı şudûrda cilve-ger kalmaḡdan murâd izhâr-ı fazl u hüner ve ümmîd-i taḥsîn-i maḡdûm u çâker degildir.

Bilek bu kitâb-ı mermûzâtдан varaḡ-kerdân ve bu risâle-i kinâyâtдан sebaḡ-ḡvân olub isti‘dâdları miḡdârınca dâḡi me‘âni-yi bedi‘ü’l-âşârından mütemetti‘ ve istis‘âdları itibârınca mü‘tâla‘a-yı mülâḡazasından müteneffu‘ olan...

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Nâz u Niyâz

Nâz u Niyâz hikayesi, rüyada karşılaşılan ve birbirine aşık olan iki insanın aşk yolunda karşılaştıkları problemleri işlemektedir.

Eserin üç nüshası tespit edildi. Bunlar, Atatürk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Milli Kütüphane’dedir. *Nâz u Niyâz* üzerinde yaptığımız bu çalışmada eserin genel özelliklerini tespit etmeyi amaçladık. Öncelikli olarak eserden hareket edip alan taraması yaptık ve eser - şair buluşmasını sağlamaya çalıştık. Çünkü eserde kullanılan mahlas literatürde birden fazla kişi tarafından kullanılmıştır. Bu isimler birbirine çok yakın yıllarda yaşamıştır, eserlerine ait herhangi bir kayıt da bulunmamaktadır.

Mevcut nüshalardan ikisinin sayfaları tam olmakla beraber diğer nüshanın son birkaç sayfası eksiktir. Transkripsiyon çalışmasıyla tanıtmayı amaçladığımız metinde üç nüshanın farklılıklarını da göstermeye çalıştık. Nüshalarda bulunan eksiklik ve fazlalıkları birleştirerek eserin yeni bir şeklini meydana getirdik. Metinden faydalanmayı kolaylaştıracağı düşüncesiyle daha sonra işlevsel bir sözlük hazırladık.

Bursalı Mehmet Tahir *Nâz u Niyâz*'la birlikte şairin dört eseri olduğundan bahseder.¹⁷ İddialı olmamakla beraber kanaatimiz, eserlerde kullanılan dil ve anlatım, tahallüs edilen mahlaslar bu dört eserin aynı şaire ait olmadığı yönündedir. *Nâz u Niyâz* dışındaki diğer eserleri de hem şaire ait olma ihtimalinden hareketle hem de *Fütûhî*'nin biyografisine ışık tutacağı kanaatiyle değerlendirmeyi uygun bulduk.

1.3.2. Dîvânçe

Ayrı bir eser olarak mevcut olmayıp *Enisü'l-Guzât* ile birlikte ciltlidir. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde 3785 numara ile kayıtlı olan nüshası yüksek lisans tezi olarak incelenmiştir.¹⁸ Eserin tarafımızca tespit edilen ikinci bir nüshası da Millet Kütüphanesi Yz. A 929/2 numarada bulunmaktadır. Bu yazma 47 varaktan oluşmaktadır. Bu yazmanın *Nâz u Niyâz* yazarına ait olmadığını düşündüren en önemli farklılık baştan sona eserde çift mahlas kullanılmış olmasıdır.¹⁹

1.3.3. Enisü'l-Guzât

Fütûhî Hüseyin Çelebi'ye atfedilen eserlerden en meşhuru *Enisü'l-Guzât*'tır. *Enisü'l-Guzât* Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan Seferini anlatan manzum bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümü 3785 numarada kayıtlı nüshası Meltem Aydemir tarafından yüksek lisans tezi olarak incelenmiştir.²⁰ Eserin bir diğer nüshası da Millet Kütüphanesi Yz. A 929/1 numarada bulunmaktadır.²¹

¹⁷ Bursalı Mehmet Tahir II, s.362.

¹⁸ Dursun Ali Tokel, *Fütûhî Divânı*, 1993.

¹⁹ Bu yazmada *Fütûhî* yanında *Hüsâm* mahlasına da yer verilmiştir.

Hüsâm âh eylese dîtrer felekler

Olalı haste-i sevk-i visâltün

...

Sineye çekse *Fütûhî* n'ola ol sim-teni

Gayrıdan saklamağa gencini virane çeker

²⁰ Meltem Aydemir, *Enisü'l-Guzât*, 2006.

²¹ Bu eser Divançe ile birlikte bulunmaktadır. Divançe'de olduğu gibi bu metinde de *Fütûhî* yanında *Hüsâm* mahlasına da yer verilmiştir.

Fütûhi ko beyân-ı şâh dâni

Tamam et kîssa-ı şâh-ı cihânı

...

Hüsâm aç gözünü izi tozına

Ki derd-i çeşmüne dermân geldi

1.3.4. Tuhfetü'l-Mecâlis

Dini nasihat, âdab ve muaşeret kurallarının anlatıldığı, 134 sahifelik manzum eserdir. Eser matbudur. Süleymaniye Kütüphanesi, İhsan Mahvi bölümünde 312 numarada kayıtlıdır. Bu eser halk için yazılmış çeşitli öğütler, adap ve muaşeret kurallarını ihtiva eder. Eserde; kul hakkı, münafiğin durumu, komşuluk hakları, temizlik, yeme – içme adabı, kibir, oburluğun tehlikeleri, misafir, Muharrem ayının faziletleri vb. gibi konularda çok değerli bilgi ve nasihatler verilmektedir. Harf sırasına göre muhtelif konuları işleyen çeşitli manzumeler mevcuttur.²² Bu eser üzerinde Sema Ateş tarafından Yüksek Lisans tezi olarak gramer incelemesi yapılmıştır.²³

Tuhfetü'l-Mecâlis adlı eserin tarafımızca tespit edilen bir diğer nüshası da Princeton Üniversitesi PL248.H823 T833 1860 numarada kayıtlıdır.

²² Tokel 1993, s.11.

²³ Sema Ateş, *Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin "Tuhfetü'l-Mecâlis" Mesnevisi Üzerinde Gramer İncelemesi* 1999.

İKİNCİ BÖLÜM

NÂZ U NİYÂZ

2.1. NÜSHALAR

Atatürk Üniversitesi Agah Sırrı Levent Kitaplığı

Eserin Kayıtlı Adı : Kitâb-ı Nâz u Niyâz. Ancak metin içinde farklı yerlerde ‘Dastân-ı Nâz u Niyâz’ ve ‘Kıssa-yı Nâz u Niyâz’ ifadeleri ile zikredilmiştir.

Kayıt No : ASL 39 – 40

Ölçü : 176 x 105, 130 x 55 mm (120^b – 168^b) yk.

Başlangıç : 1^b

Bismillâhirrahmânirrahîm

Efdal-i esmâ-yı Hudâ-yı ‘azîm

Serv-i gülîstân-ı ‘ulûm-ı heme

Sünbül-i bostân-ı kelâm-ı kadîm

Hamd u sipâs ve şükr ü bî-kıyâs ol ‘âşık-ı nâz-ı ercümendân ve ma‘şûk-ı niyâz-ı müstemendâne ki mübdî‘-yi nâz-ı ma‘şûkân ve muhterî‘-yi niyâz-ı ‘âşıkândır.

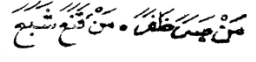
Son : 49^b

Gidersün bir tarîk-i bî-refîka

Düşersün menzil-i târ u muzîka

Gidersen âhîr ol yola bîyâde

Ne tırursun kanı zâd u zevâde

İç Düzen : 1^b – 80^a sayfaları arasında Giridî Resmi Ahmet Efendi’nin ‘Hülasatü’l-İtibar isimli eseri vardır. 82^b – 116^a sayfalarında vakit cetveli olduğu tahmin edilen bir çizelge bulunmaktadır. 118^a sayfasında ‘Kitâb-ı Nâz u Niyâz’ başlığının altında bir beyit, bir rubai ve şi’r başlığı altında bir başka beyit vardır. Metinden alınan ifadesinin altında müstensih ‘El-fakir Hasan Halife’ adı yazılıdır. 118^b sahifesinde eserden çıkarılmış bazı kelimeler, bir dörtlük şiir ve bir beyit vardır. 119^a’da beş mısralık bir nazım ve iki beyit vardır. 119^b boştur. 120^a’da Sultan Selim bin Süleyman Han’ın bir mısraı ve Şemsi Paşa’nın cevaben yazdığı bir başka mısra bulunmaktadır. Aynı sayfada bir müfred, iki beyt, Revani’nin bir beyti ve Sultan Selim’in buna cevabı bulunmaktadır. Nâz u Niyâz 120^b – 168^b sayfaları arasındadır. 120^b nefis tezhiplidir. Bu sayfada Agah Sırrı Levent kaşesi vardır. 49 yk. , 17 satır, yer yer 2 sütun. Eserin son

birkaç sayfası koparılmıştır. Dolayısıyla Temmet kaydı bulunmamaktadır. Derkenarlarda metindeki bazı kelimelerin anlamlarına yer verilmiştir. Manzum bölümler iki sütun halinde, mensur bölümler ise tek sütun biçimindedir. Bu nüsha, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Ahmet Kurt tarafından bitirme tezi olarak çalışılmıştır. Ancak çeviri yazısı oldukça fazla okuma hataları ile doludur.

Kağıt : Saman sarısı ince kağıt, mıstarlı su yolu çizgili.

Sayfa düzeni ve yazı: Cetveli, cetveller yaldızlı, başlıklar kırmızı (yer yer yaldızlı), metin siyah mürekkeple yazılmış. Hat nevi, talik.

Kapak : Cilt deri ve üstü yaldızla süslüdür; şemseli. Pervazlar zencireklidir. Kapak rengi vişne çürüğü rengindedir.

Ankara Milli Kütüphane Süleymaniye - 003759 Esad Efendi Kitaplığı

Eserin Kayıtlı Adı : Destan-ı Naz u niyaz ve Ukud ul-ukul Âli Hüseyin

Müellif Adı : Fütühî ve Âli Hüseyin

Müstensih : Mehmed Talib b. Mustafa el-Bursavî

Kayıt Numarası: 3759 , Mf1994 A - 2556 (Ankara Milli Kütüphane Mf. Arşiv No.)

Ölçü ve iç düzen: 205x117 mm 25 satır, iki sütun, 26 yk.

Yazı: Çok karışık, silik ve okunması zor bir talik yazı. 1^bden başlamak üzere rekabe kaydı kullanılmıştır.

Kâğıt: Üzüm salkımı filigranlı, kalın, gri. Bazı sayfalar sarı.

Zahriyede: “*Kitâb-ı Nâz u Niyâz-ı Mevlâna Fütühî aleyhi Rahmetü'l-Bârî*” kaydı, Süleymaniye Kütüphanesi kaşesi.

Başlangıç (1b):

*Bismillâhirrahmânirrahîm
Efdal-i esmâ-yı Hudâ-yı 'azîm*

Sonu (26a):

*Hak te'âla anı hıfz eyliye âfetlerden
Konmasun dâmen-i zâtına ebed keder melâl*

İç Düzen : Eser 1^b – 26^a sayfaları arasındadır. 26^b ile 50^a sayfalarında ise Âli Hüseyin adlı bir başka yazarın “*Ukudu'l-Ukul*” adlı eseri vardır. 1^b sayfasında sayfa başında ‘*Kitâb-ı Nâz u Niyâz*’ başlığı bulunmaktadır. Bu sayfada herhangi bir tezhip ve hat bulunmamaktadır. Eserin nazım bölümleri iki, nesir bölümleri ise tek sütun halindedir.

27^a sayfasının üst köşesinde “*Kitâb-ı Nâz u Niyâz-ı Mevlâna Fütûhî aleyhi Rahmetü'l-Bâri*” yazısı okunmaktadır. Sayfanın alt tarafında ise Süleymaniye Kütüphanesi kaşesi bulunmaktadır.

Sayfa düzeni ve yazı: Cetvelsiz, başlıklar metinden ayrılmamış. Yazı talik.

Kapak : Eserin mikrofilm kaydı üzerinde çalışıldığı için kapak hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunulmadı.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler, T 1477

Eserin Kayıtlı Adı : Nâz ü Niyâz. Ancak serlevhada ‘Kitâb-ı Nâz u Niyâz’ yazılıdır.

Kayıt No : T 1477

Başlangıç : 1^b

*Bismillâhirrahmânirrahîm
Efdal-i esmâ-yı Hudâ-yı ‘azîm*

Sonu : 54^a

*Hak te‘âla anı hıfz eyliye âfetler[in]den
Konmasun dâmen-i zâtına ebed keder melâl*

Zahriye : Zahriyede sadece ‘*Sâhib Molla Kütüphanesi 1477, 198 Nâz u Niyâz*’ ifadesi yer almaktadır.

İç Düzen : 1^b sayfasındaki serlevhada ‘Kitâb-ı Nâz u Niyâz’ başlığı vardır. Nâz u Niyâz eseri 1^b – 54^b sayfaları arasındadır. Herhangi bir kaşe bulunmamaktadır. Derkenarlar boştur. Metin tek sütun halindedir. Manzum bölümlerde mısralar yaldızlı noktalarla birbirinden ayrılmıştır. 54 yk. , 15 satır, tek sütun. Rekabe kaydı bulunmaktadır.

Sayfa düzeni ve yazı: Cetveli, çift kuzulu. Dış cetvel lacivert, iç yaldızlıdır. 1^b nefis tezhiplidir. 1^b ve 2^a sayfalarında cetvelin içinde kırmızı ve yeşil bir üçüncü cetvel daha vardır. 1^b’de bazı yazılar zarar görmüş. Hat nevi, taliktir; başlıklar ve iktibaslar yaldızlı, diğer yazılar siyah renktedir.

2. 2. ÖZET

Nazm tarzında bir tahmid ve naz ile niyaz üzerine yazılmış bir mesnevi ile başlar. Hz. Peygamber'in övgüsü beş beyitlik bir kıt'a ile, dört halifenin övgüsü ise dörder beyitlik kıt'alar ile yapılmıştır. Daha sonra Şehzade III. Murad ve II. Selim'in övgüsü yapılmıştır.

Eserin sonraki bölümü sebab-i tahrir'dir. Bu bölümde yazar eserin ismini *Dâstân-ı Nâz u Niyâz* olarak zikretmiştir. Eserin bundan sonraki bölümünü olay örgüsünün daha iyi anlaşılması için özet olarak verdik:

Allah'ın sonsuz inayetinin yardımıyla aşk ve muhabbet hazinesinin gizli cevherlerini fesahat kaleminin yüceliği ile anlatmam gerektiği bir gün gönlüme ilham oldu. Böylece, bunu gönle hoş gelen bir ifade ile dile getirip kıyamete kadar akıl sahiplerinin saf ve temiz gönüllerinin sıkıntılı durumlarını meydana çıkarmış olayım.

Zamanın arifleri ve nükte bilen zarifleri her sözün zerafet incilerinin denizi ve her kelimen güzellik cevherinin kaynağı olsun derler. Belagat ve fesahat rengiyle süslenmiş söz gelininin kulağı mana ile boynu mecaz ve istiare süsüyle cilalanmış olmazsa kulaklara küpe olmaz; kıymet ve değer bulmaz. Belki de düşmanların eleştirmesinden başka bir işe de yaramaz.

Yaşadığın zamanın Camî gibi şöhretli kişisi olsan, ayıplama taşına tutar, ayıplarlar. İlim ve irfan bahçesinin bülbülü olsan, bela dikenini yakından tanırsın.

Gücüm yettiği kadar gizli manaların üzerindeki perdeyi kinaye gücü ile kaldırarak düşünce madeninden çıkarıp söz pazarına getireyim. Manayı söz potasında eriterek anlaşılır kılayım; böylece dostlarıma sunayım. Derdiyle inleyen aşıkta beliren halleri layıkıyla dile getireyim. Bu gönlü ferahlatan durumları *Nâz u Niyâz* diye adlandırayım.

Gücüm oldukça muhabbet ayetlerinin tefsirini yazayım diye elime kalem aldım. Fakat geniş bir sermayem yoktu; eğer olsaydı sözüm icaz derecesine ulaşırdı. Bu sınırlı

sermaye ve bozuk tabiatla bu anlamları nasıl söyleyeyim ki anlayış sahibi olanların terazisinde ölçüsü, ayarı tam olsun.

Ancak yüce Allah biliyor ki bu muhabbet kitabının esasını parlaklıkla ortaya çıkarmaktan ve sanatlı bir eser ortaya koymaktan amaç fazilet, hüner göstermek, kul cariyeye ve evlat güzelliğini anlatmak değildir.

Bu remiz ve işaretlerle anlatılan kitabı okuyanlar boş işlerle uğraşmak yerine bu kinayeli mektuptan okuyarak kabiliyetleri ölçüsünde eserin güzel anlamlarından faydalansınlar. Hürmet sahibi kişilerin düşüncelerinden faydalanarak Allah'ın büyük cömertliğini ve merhametini kendilerine yardımcı kılsınlar ki bu çaresiz *Fütuhi*'yi Fatiha ile anıp ruhunu şad etsinler.

Bu fikir terazisi sevgi çeşitlerinin bölümlerini dört başlık altında ifade etmiştir.

Birinci bölüm, aşk ve muhabbetin ortaya çıkışı ile birlikte meydana gelen davranışları anlatmaktadır. Dileklerin aynasında kavuşma görüldükten sonra meydana gelen olaylara yer verir.

İkinci bölüm, sevgilinin naz ve dertli aşğın niyaz mektuplarını içerir ve sevgilinin eziyet çektirmeye başlamasını bildirmektedir.

Üçüncü bölüm, aşıkla maşuk arasında geçen olayları ve Hac yolunda sevgiliyle ağyar arasında olan halleri bildirir.

Dördüncü bölüm ise aşğın sevgiliden ayrılığı ve dünyanın faniliğini bildirmektedir.

Artık durma ve kalem tutan elini uzat; *Nâz u Niyâz* hikayesini yaz ki bu hikayeyi dinleyenler hiçbir bahane bulamayarak sözünü beğensinler. Başından gelip geçen maceranın bütün ayrıntılarını anlat. Çünkü senin sözün kuşku ve şüpheden temizlenmiştir.

Gecenin yüzü gündüzün altın yaldızlı elbisesini düşürüp laciverd renkli uyku elbisesini giyindi. O an talihsiz ve gam dolu bir aşık başını yastığına koyup uykuya dalar. Rüya aleminde deniz kenarında vadi gibi bir yerde sokak sokak çevresine bakınıp gezinirken ve hayal sahrasını köşe bucak seyrederken görür ki bir gök kayığı acele ederek akıp gitmektedir.

O zaman şiddetli bir rüzgar yeryüzünü ve gökyüzünü sarsar. Deniz coşmaya başlar. Dağ misali dalgalar oluşur. Daha sonra bir şimşek çakar ve şimşeğin etkisiyle o gök kayığı birden batar. Oluşan şimşek daha sonra eşi, benzeri görülmemiş çok güzel bir insana dönüşür.

Gönlü gamla dolu aşık bu durumun içindeki sıkıntının sonucu olduğunu düşünür. Gönlü deniz gibi coşar, Allah'a yönelir ve der ki:

“Ey kerem sahibi Allah, ve ey merhamet sahibi Allah bu denizlerin sınırsız coşkun dalgaları içinde bu kanadı kırık zavallının ne kadar gücü kuvveti var ki denizin dibindeki bu inciyi çıkarabilsin.”

Aşık bu sözü söyledikten sonra Allah'ın inayetinden bir damla denize düşer. Deniz taşmaya başlar. Denizlerin derinliklerine inen bu inci damlası bu taşkınla birlikte sahile vurur. Bu inci damlasından yüz güzelliği ile cihanı süsleyen ve cana can katıp gönle ferahlık veren, o zamana kadar eşi ve benzeri görülmemiş güzelliğe sahip bir kız elindeki sevgi kadehini aşığa sunar.

Aşık içtiği bu kadehin etkisiyle zevk ve neşeye dolar, su gibi kendinden geçer. Birbirlerine karşılıklı iltifatlar edip güzelliğin gül bahçelerinde gezinirken ansızın kötü huylu, kara yüzlü, alnında kötülüğün izleri ve uğursuzluk belirtileri olan düzenbaz şeytan aşığa babacan bir tavır takınarak onları birbirlerinden ayırmak ister.

Feleğin bahçesinde taze güller açılmaya başladığından beri kimse bir gül görmedi ki ona diken arkadaş olmasın.

İşte, zavallı aşık, bazen yerlere bazen de göğsüne vurarak mücadele ederken ansızın o şan ve şerefi yüce olan, eşi benzeri olmayan güzel, kimseye görünmeden ve geride de herhangi bir iz bırakmadan ortadan kaybolur, sözü ve izi yok olur.

Aşık inleyip feryad ederek, gözyaşı döküp ağlayarak sabırla dağı taşı, çölleri ve tahmin edebileceği her yeri arar. Fakat hiçbir yerde bulamaz.

Şaşkın ve perişan bir halde uyanan aşık yaşadığı bu olayın etkisiyle uyanır. O anda yüreğinde ayrılık ateşi alevlenmeye başlar. Gözleri özlem yaşları ile dolar.

İçindeki aşk ateşinin alevi günden güne artarak gönlünün derinliklerinde kor olur. Bu ayrılık ateşinin alevi ve özlemenin verdiği acı ve sıkıntı azalmaz.

Aşık, bu eşsiz güzelliklerle dolu olayları herkese anlatır. Onun anlattıklarını dinleyenler gönül rahatlıklarının gemilerini iç sıkıntısının girdabına düşürürler. Sabır gemileri hayret denizinde batar.

Kısacası aşkın gönül kayığı işte bu sıkıntı ve eziyet dolu muhabbet denizinde yol almaya başladığından beri sevinç sahili görünmez olur. Sevinç denizinin sahiline ulaşmak mümkün olmaz.

Daha sonra nasibi olan bu dertten kurtulmak için hikmet sahibi bir tabib ve bilgi sahibi bir *Calinus* bulmak amacıyla yerini yurdunu terk eder. *Arabistan*, *Acemistan* ve *Rum* vilayetlerini dolaşır. Köşe bucak o ahu gözlüyü arar, ondan geriye kalan bir işaret bulmaya çalışır.

Aşığın talihinin yıldızı saadet burcundan doğunca yıldız ilmini bilen ve ince manaları anlayan biriyle karşılaşır. Yüreğinin dert dolu hikayesini mum gibi bir sıcaklık ve hararetle yana yakıla ona anlatır.

O kemal sahibi, aşığın bu hüznü dolu durumunu öğrendiğinde hemen anlatmaya başlar. Der ki:

“Ey dertli ve perişan aşık ben senin derdine bir çare bulayım. Elhamdülillah dünyada, bu altı yönü olan bekleme durağında, ince manalar ve manası gizli olan sözlerin sırları felek cetvelinde bir bir bilgim dahilindedir. Güneş ile ayın mahiyetini ve güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her birini, mübarek ve uğursuz sayılan yıldızları tanıyıp bilmekteyim.”

Daha sonra da arzuların ve emellerin doğduğu yerden arzu ve emeline kavuşmanın sabahının doğacağını ve işlerinin yolunda gideceğini söyler.

“Yaşadığın bu macera, gönlündeki istek doğrultusunda bilinmeyen bir kapının açılacağına işaretler.” der. Çektiği eziyet ve sıkıntıdan ölü gibi olan aşığa verilen bu müjde, ona ölçsüz bir sevinç yaşatır, gönlünü ferahlandırır.

Kendisine, gönlündeki bu arzuna Mısır’ın çok itibarlı ve büyük şehri Kahire’de kavuşursun, dendiği zaman dertli aşık hiç vakit kaybetmeden üzerindeki ağır eşyalarını bir deveye yükletip Kahire’ye giden bir kervana katılır.

Göç etme niyetiyle yolculuk yaparken günlerden bir gün yolu kalabalık bir şehre düşer. Oturup dinlendikten sonra şehri köşe bucak gezinmeye başlar. Şehrin etrafında dolaşırken uzaklardan insanın neşe ve sevincini artıran davullu zurnalı ve sur borusu ile bir düğün alayı görünür. Çevik ve güzel atlar üzerindeki bu hoş güzeller bir geçit töreni haliyle yürürler.

Bunlardan bazıları gül gibi kırmızı elbiselerle süslenmiş, bazıları lale gibi renk renk ipek kaftanlarla bezenmiş ve bazıları da gece ülkesinin mumu gibi geceyi aydınlatan şişmek rengi kumaşlarla parlak görünüşte idiler. Alayda bulunanlardan bazıları da her üç renkle süslü aşık görünüşlü komutanlar gibi parlak giyinmişlerdi.

Fakat bunların hepsinden daha farklı başka bir kişi daha götünü. Yüzü, güneşin nuru gibi parlaktır. Herkese tebessüm eden uğurlu bir yıldız gibidir. Yanağının nuruyla aydınlatılmış bir gönle sahip ahu gözlü kadın, etrafına misk kokuları yayarak, bu koku ile etrafındakileri kendine çeker. Bu ahu gözlü kadının ne misk kokulu saçlarının güzelliğine ne de şehla gözlerinin karasına gökyüzündeki melekler bile ulaşmamıştır. Tam bir nezaket ve saygı ile rüzgar gibi hızlı ve çabuk giden bir ata binmiştir ki ağır ağır yürüyen bu ata üzerindeki yük oldukça hafif gelmektedir.

Bu ahu gözlü kadın öyle bir elbise giyinmiştir ki ne ressamalar ona benzer bir resim görmüşlerdir ne de dokumacılar onun gibi bir kumaşa el sürebilmişlerdir.

Elbisesinin kolları, yakası ve kıvrımlı eteği baştan başa iyi ve iri cins incilerle süslenmiştir. Parlak ve beyaz yüzünün üzerinde parlayan siyah gözleri gümüş üstüne siyahla işlenmiş mücevherler gibi parlamaktadır ki ne dünyadaki sarraflar ona benzer bir parlayan mücevheri gözden geçirmiş ne de dünyada onun rengi gibi parlayan bir mücevher işitilmiştir. İhtişamlı hizmetçiler önünde ve arkasında saf saf durmuş, sağında ve solunda bölük bölük alaylar oluşturmuşlardır.

O anda dertli aşık gördüğü bu nurlu, gösterişli ve tantanalı alayı görür. O ahu gözlü kadının güzelliğini gördüğünde de aciz ve şaşkın bir şekilde ürkmüş olarak akarsu misali, uzun bir zaman sarhoş, şaşırılmış ve güçsüz bir şekilde aşk hali ile kendisinden geçer.

Daha sonra aşığın can kulağına ‘*rüyana sadık kaldın.*’ diye gönül okşayan bir ses ulaşır. Murat aynasında gönlündeki sevgilinin yüz göstermeye başlamasından sonra aşığın kavuşma isteği artar. Sabretmeye gücü kalmaz ve gündün güne gözünden kanlı gözyaşları dökülür, yüzü solar.

Bu kederli halin ortaya çıkmasından sonra o ahu gözlü kadınla arkadaş olup gönlündeki sevdasına kavuşmak amacıyla yüz bin yalvarma ve inleyiş ile Allah’ın birliğine dua eder ve dileklerini bildirir. Der ki;

“Ey dilekleri soran ve ey özleyenlerin özlemlerinin giderildiği makam, bu hasta ve kırık gönüllü aşığı, o ihtişam sahibi şahın hatırı sayılır haremını ziyaret edenlerden ve şerefli hanenin komşularından eyle.”

Duası kabul olma makamına ulaşır ve emellerinin yıldızı istek burcundan doğar. İsteğinin yıldızı göğün karanlığından parlamaya başlar.

O edepli ve nazik güzelin babası hüner sahibi, alim ve arif bir kişiydi. Fazileti ve olgunluğu ile meşhur olmuş, zamanının belagat sahiplerinden biri idi. Çeşitli kaside ve mersiyelerle kıt’a, gazel ve rubailer yazmış, özgün ve meşhur bir şair idi. Belagat ve fesahati devrin şairlerine o öğretmişti. Fikir ve düşünce sedefinden inci dizisine

dönüştürdüğü hoş ve güzel şiirlerinden oluşan belagatı yüksek bir divanı vardır. Bu divanı ‘*beyanda mutlak bir sihir vardır*’ anlamının doğruluğunu göstermektedir. Ayrıca bu divanıyla ‘*şirde mutlak bir hikmet vardır*’ sözünde gizli olan sırrı tasdik etmiştir.

Bu eserinde bulunan her nükte eşi, benzeri görülmemiş bir mükemmelliktedir. İmge ve mazmunları usta işidir. Rika ile yazılmış her yazısı inci saçan kalem dokumalarından oluşmuştur. Bütün bu yönleriyle bilgi mecmuasının fihristi gibidir. O yüce kişinin kitap haline getirilmiş şiirleri hikmet alimi, arif devranı, fasih fazileti ve zamanın ayetleri gibidir. O hazretin beğenilmiş, övülebilecek vasıfları sınırsızdır ve övülmeye değer ahlakının keremleri sayılamayacak kadar çoktur.

Günlerden bir gün bu dertli aşık, bu arif kişinin bulunduğu mekana davet edilir. Aşık o doğruluk bahşeden hazretlerin davetine icabet eder. Aşığa ikramda bulunulur, hürmet edilir.

Misafir edilen aşığa ikram ve hürmetten sonra aşığın yanlarına alıp ona nereli ve hangi kabileden olduğunu sorarlar. Aşık da kendini tanıtır. O irfan sahibi bunun üzerine yerinden kalkar aşığın kucakları ve öper. Daha sonra hoş sohbetler edilir. İrfan sahibi adam aşığın evine davet eder. Aşığa bir sürü iltifatlar eder. Aşığa barınak bir yer verirler. Uzun bir müddet burada kalan aşık dini ve fenni ilimlerde kendini yetiştirir. Büyük bir şöhrete kavuşur.

Dertli aşık bulunduğu yerden ziyadesiyle memnundur. Fakat aşk ateşi içini gündend güne ziyadesiyle yakmaktadır. Ne zaman yalnız kalsa sevgiliye açılmaya karar verir. Bu sıkıntılı halini ona açmaya ve ondan yüz göstermesini istemeye karar verir. Bu aşk yolunda çektiği bütün sıkıntıları paylaşmak ister. Fakat ne zaman sevgiliyle karşılaşsa bir kelime bile söylemeye kendinde güç ve cesaret bulamaz.

Sevgili ise onun bu çaresiz durumunu gördüğü halde ona yüz göstermez, iltifat etmez. Aşık daha sonra sevgiliyi ne zaman yalnız olarak bulsa aşkını, muhabbetini

anlatarak yalvarıp yakarır; ancak sevgili bir kelime ile bile karşılık vermez ve binlerce işve ve nazla kaçır. Çaresiz aşık soluğu kesilene kadar ağlar, hayret ve hasretle gönlü kırık bir halde beyitler söylemeye başlar.

Kısacası yıllarca bu şekilde devam eder. Sonunda sabrı ve kuvveti tükenince aklına '*seyahat zafere vesiledir*' sözünün manasına göre bulut ve gözyaşı yağdıran ilkbahar gibi '*seyahatte sıhhat vardır*' sözünün manasına göre de asi gökgürültüsü gibi ağlayarak kasırga gibi başına toprak saçarak çölün eteğini tutar. Çölleri dolaşmaya başlar.

Göz açıp kapayınca kadar terk-i diyar edip gider. Haftalarca ve aylarca inleyerek ve esen rüzgarın ahı gibi düşe kalka dönüp dolaşır. Kan dolu göz yaşını toprağa ve ateş gibi kırmızı ahını göğe ulaştırıp çaresiz durumunun tarifi için güzel şiirler söyler ve ayrılık işareti beyitler dile getirirdi.

Günden güne çaresizliği, hüznü, çektiği eziyeti daha da artar. Öyleki bir an bile ağlamaktan, inlemekten uzak kalmaz. Ahı gökyüzüne kadar çıkar, gözyaşları yerin dibine kadar iner.

Sonunda dua ederek Allah'tan kendisine bu çilesi için sabır diler ve anlar ki bu ayrılığa herhangi bir insanın dayanması mümkün değildir. Daha sonra ayrılık diyarından vuslat diyarına geri dönmeye karar verir.

Kısa sürede o büyük şehre ulaşır. Lakin o Yusuf yüzlünün yüz güzelliğini konuşmaya derman ve ölçülü ince boyunu görmeye imkan olmadığından nice günler ve geceler arası kesilmeksizin kavuşma hayaliyle ah u figan ve feryad u nalan ederek bela güneşinin hararetiyle yanar, bir kez bile mutlu olmaz. Göz açıp kapayınca kadar bile uyuyamaz.

Onun bu durumunu gören dostları aşığın yanına gelirler. Aşığın mecalsiz ve hasta halini görünce Ülker yıldızı gibi bir yere toplanıp nasihat etmek için ‘*istişare eden pişman olmaz*’ sözünün anlamına uygun olarak konuşarak derler ki:

‘Ey dert ve bela evinin yalnızlık köşesinde yaşayan ve ey zahmet ve eziyetin yalnızlık köşesinde oturan, bu kötü durumun aşka işaret eder, kıyamet alametidir ve cehennem azabına benzer. Sevgilinin ayrılığının elemine insanın sabretmesi mümkün değildir. Fakat kaderine boyun eğmen gerekir.’

Bunun üzerine o hüznü dolu aşık dedi ki:

‘Ey gönül dostları ve ey vefa sahibi sadık dostlar benim bu musibet ve ayrılık elemeleriyle inlememi, bu sıkıntı ve ayrılık içindeyken ağlamamı ayıplamayınız. Çünkü canciğer arkadaşların birbirinden ayrılması ve vefalı dert ortağının sevdiğinden uzak durması çok zordur. Şimdi bu fani dünyadaki renk renk giysilerden süssüz, keçe bir elbise seçip cihanın türlü türlü yemeklerinden bir parça ekmek ve su ile yetineyim.’

Bunları söyleyen aşığa dostları der ki :

‘Böyle çaresizce oturarak, ağlayıp inleyerek hiçbir şey elde edilmez. Hep beraber kılık değiştirerek sevgilinin mahallesinde dolaşmaya gidelim. İnşallah karanlık bir gecede sevgiline kavuşabilirsin.’

Aşık bu anlaşmaya razı olur. Gece karanlığı çökünce sevgilinin köyüne tebdil-i kıyafet giderler. Aşık, sevgiliyi görebilmek için gezinir.

Daha sonra adım atar, eline aldığı bir değnekle yavaş yavaş yürür. Sevdiğinin evinin önüne gelince ağlamaya başlar. O zaman dostları, ‘*Sıkıntıdan kurtulmanın en doğru yolu sabretmek ve kadere razı olmaktır.*’ diyerek nasihat ederler.

Doğruluk erbabı olanlar bu nasihatın anlamını yakından bilirler ki her ayrılığın vuslatı ve her sıkıntının bir sonu vardır. Sıkıntı zamanında sabır ve tahammül etmek mutluluğu doğurur; devleti ve saadeti kazandırır. Herkesçe bilinir ki aşık olana dert, sıkıntı ve eziyete uğramayınca sevgilinin şifahanesinden vuslat şerbeti verilmez. Muhabbet meclisinde mum gibi yana yakıla ağlayıp gönlü yaralı olmayınca sevgilinin yüce merhametine kavuşulmaz. Yüksek makam ve derecelere ulaşanlar yalnızlık köşesine çekilip sabırla bekleyenlerdir. Bu yüksek makam ve dereceler sıkıntı çekenlerin mekanlarıdır.

Sözün kısası aşkında sadık olan, bela meydanında kaza çevganındaki top gibi her tarafa döndürülse bile sevme kararından vazgeçmez, onun sevdiğine olan aşkı ve muhabbeti azalmaz. O güçsüz bedeni zahmet ve eziyet makasıyla parça parça olsa bile hiçbir zaman tavrını değiştirmmez. Bu tavrı belki de sevgiliye kavuşmanın sebebi olur. Çünkü dünya sürekli olarak durumunu değiştiren bir hayal fanusu gibidir. Bir anda ne kadar garip şekiller gösterir ve bir nefeste yüz bin acaip haller ortaya çıkarır. Her gecenin bir sabahı ve her sonbaharın yeni bir baharı, her pisliğin bir hoşluğu, her uğursuzluğun mutluluğu, her derdin dermanı, her belanın bir sonunun olduğu şüphesizdir. İstekleri gerçekleştiren ve yakarışları işiten Allah, genel olarak yardım ve inayetini belli bir zaman için saklar. Ayrılığı ve yokluğu kavuşmanın ve varlığın neşesine dönüştürür.

Çaresiz aşık, güceniş yüzünü pişmanlık zeminine ve özür dileme yüzünü düşkünlük ve alçaklık toprağına sürer. Sevgiliyle karşılaşır. O çaresiz, dertli, talihsiz serseri affedilme ümidi ve olgun bir nezaketle içinden geçenleri bir şiirle dile getirir. Kusurları affetme ve bağışlamannın ezelden beri yiğit ve cömert kimselerin adeti olduğunu bildiğinden dertli aşık bir mesnevi ile de Allah'ın afv ve inayetine sığınır. Gönünden taşan binlerce duygu ile içinde bulunduğu hüznü halini anlatmaya başlar. Gözyaşlarına boğulur. Kekeleyerek derdini binbir güçlükte anlattıktan sonra susar.

O güzeller güzeli de olgunluğunun gereğı olarak acıma ve şefkat duygularıyla dolar. Toz toprak içinde bulunan bu dertli aşığı isteğıne kavuşturur. Ona yüz gösterir, şefkatle yaklaşır.

Kısacası aşık ile maşuk arasındaki münasebet kemeri sıkıca bağlanmış olur. Aşık sevdiğine içindeki sevgisini ve muhabbetini uzun uzadıya anlatır. Daha sonra duygu ve fikir birliğinde olmaları gerektiğı teklif eder. Sevgili de aşığın teklifini kabul eder. Duygularını dile getirmek için aşığı müjdeleyen ve derdine derman olacağını ifade eden uzunca bir mesnevi okur. Bu şiirinde ayrıca aşkına karşılık vereceğini fakat düşmanların ayıplamasından da çekindiğini bildirir:

'Korkarım ki bizi bir arada gören olursa bir kıskançlıkla bizi birbirimizden ayırırlar; eğer ikimizi birlikte görececek olurlarsa derdimiz, sıkıntımız bir iken bin olur. Onun için zamanı ikiye bölelim ve her birimiz başka bir tarafa gidelim. Birbirimizle bir zaman mektuplaşalım. Halimizi derdimizi böylece paylaşalım.'

Ayrılık haberini işiten aşık gam ve kederle dolar ve avare bir şekilde ay yüzlü güzel sevgiliden uzaklaşmayı kabul eder. Gelecekte kavuşma ümidi ile kendisine layık görülen bu ayrılığa razı olur. *'Sevgiliden ayrılmak çok zordur, fakat neylersin ki bunu sevgilinin kendisi istemektedir.'* der ve sonra o sevgiliye veda edip ayrılır.

Gökyüzünün yorgun eşiğinden yıldızların uzaklaşması gibi Aşık da sevgilinin cana can katan sohbetinden ve mutluluk nakşeden güzel yüzünden uzaklaşır.

Kalem gibi inatçı hal ve mektup gibi kırık kanatlı olup bütün aleme yayılan ah bayrağını gökyüzü burcunun zirvesine diker. Elemlerinin iniltilerini de göğe ulaştırıp o yüce sevgiliye hüznün dolu halini duyurmak ihtiyacı hisseder. Ve misk kokulu, siyah kalemine sarılıp kalemin büyüğü ile ayrılık yolunda çektiği sıkıntıları anlatan bir mektup yazar.

Bu mektubunda sevgilinin eşiğinin aşıkların ihtiyaçlarının Kâbe'si olduğunu söyler. Sevgilinin sohbeti ve muhabbetine alışan gönlünü sevgilinin kendisinden uzaklaştırdığını, bu ayrılık ve hasretin, gönlünü kıl görmüş ateş gibi yaktığını, bu ateşin sevgiliye kavuşma zülalinden başka bir şeyle sönmeyeceğini, arzu ve hevesinin ancak sevgiliyle konuşma şerbetiyle yok olacağını, sabahlara kadar hüznün ve dertle uyuyamadığını anlatır ve der ki :

'Ayrılık okunun yarası gönlümdeki yarayı tazeledi, ayrılık ateşinin alevi de yaramın üzerinde yeni bir yara açtı. Şimdi ey ayın on dördü gibi olan sevgili, ben senin kaşının hayaliyle hilale döndüm; dişlerinin arasında bulunan boşluğa düştüm. Bu anlaşmamıza sadık kalmamız oldukça zordur. Çünkü kavuşmamızın toplum nazarında kabul görmemesinden, toplumun kabul edeceği bir birleşmenin alınımızda yazılı olmamasından korkarım. Bela ateşi can ipliğimi yaktı ve sıkıntı ateşi ciğerimi kebab etti.'

Çılgın aşığın niyaz mektubuna karşılık nazlı sevgilinin cevabı

‘Ey gam ve kederler köşesinin tenhasında yaşayan ve ey gam köşesinin yalnızlığında oturan; içinde bulunduğun sıkıntılı durumdan haberdar oldum. Gönlünün çaresizliğini öğrendim. Fakat benden istediklerine karşılık gönlümün kabul ettiği şudur ki bu şekilde gözyaşı dökerek ağlayıp inlemeden vazgeçip aramızdaki aşkı ve muhabbeti bir yabancıya sakın duyurmayasın. Yabancıların beni ayıplayabileceği, tan edeceği bir şey yapmayasın. Zaten Allah’a şükür ki aramızda olan görtüşmeyi ve arkadaşlığı sözlerle anlatmak doğru değildir. Ve birbirimize olan yakınlığımız yazıyla ifade edilmeye dayanamaz.

Yaptığımız anlaşmaya sadık kalarak gece ve gündüz uzun bir zaman kavuşmadan bahsetme, kavuşma sözünü diline getirme, seninle yaptığım anlaşmayı bozabilecek bir şekilde davranma da sana verdiğim bu öğüde sadık kal.’

Nazlı sevgilinin bu mektubuna karşılık sadık aşığın niyaz mektubu.

Şerefli ayağının mücevher saçan tozu mutluluk işaretinin tozudur. Ki o yer çaresizlerin yardımcısı ve aşıkların sığınağıdır. Bu hakir kulunun durumu hakkında bilgi vermesinin ve bahtsızlığını daha da arttırmaya çalışmasının anlamı şudur:

Ey güzel yüzlü, güzel huylu sevgili,

Yüzünün güzelliği güneşi kısıktırır. İyilik yapmadaki olgunluğunu insanlar ve cinler kıskanır. Sen öyle bir ay ışığısın ki çekici yanağın ayın kalbine kıskançlık yararı vurur. Ve bir güneşsin ki parlak yanağın dünyaya muhabbet nuru saçar.

Bilinmektedir ki sana olan muhabbet ve sevgim öyle bir derecededir ki sensiz bir saat bile geçirsem gözyaşlarım dans ederek yanaklarımın meydanında yuvarlanır. Ve güzel yüzüne ünsiyetim ve yakınlığım öyle bir derecededir ki yanağının gül bahçesini bir nefeslik bile olsa görmesem aklımı şaşırıp ırmak gibi kendimden geçerim. Şimdi muhabbet kemerin canımın ortasına öyle bağlanmıştır ki hiçbir zaman çözülmez. Ve muhabbetinin nakışı zihnime öyle işlenmiştir ki katiyen bozulmaz.

Ey seçkin sevgili ve ey narin, cilveli sevgili;

Ben senin ayrılığına nasıl sabredeyim ve mutsuz gönlümü ne ile eğlendireyim. Çaresiz gönlümdeki yangını görmezlikten gelerek bu dertli aşıktan yüz çevirirsen, bu ayrılığı meleklerin toplandığı gökyüzüne ve özlemimin feryadını gökyüzünün zirvesine çıkarmış olursun. Yalvarıp yakararak ümid ederim ki bu kabul edip uyulması zor olan anlaşmadan, verdiğin bu emirden vazgeçmeyesin. Bu çaresi olmayan vazifeden beni herhangi biriyle karıştırıp çıkarmayasın. Bunun dışındaki bütün iyilik ve güzellikler senin yüce fermanına bağlıdır.

Çılgın aşığın niyaz eden mektubuna karşılık nazlı sevgilinin cevabı

Ey bela vadisinin elem çeken ve ey zahmet sahrasının coşkun kederi, muhabbet dağının Mecnunu, sıkıntı meşeliğinin vurgunu, hayran olmuşu;

Sarsıcı rüzgarın elinden çektiğin dert ve elemler bütünüyle bilmekteyim. Ve zulüm ve haksızlık eden gaddar feleğin gücü karşısında dünyada çektiğin eziyet ve kederi tamamen anlamışımdır.

Sen bundan sonra sabır ve tahammül kılavuzundan ayrılarak gonca gibi içi sıkıntı dolu olmayasın. Allah'ın kaza ve kaderine razı olup gam dikeninin incitmesinden gül gibi gücünmüş olmayasın.

Muhabbet sırlarının cevherleri benim gönül kabımda saklıdır. Muhabbet sırrının incisi de senin gönül sandığında gizlidir ve sevgimizin gizliliği ile mühürlenmiştir. Can u gönülden sırrımızı saklayan olup isteğimin yerine getirilmesinde süreklilik gösteresin. Sadakat meyhanesinde iman badesini ve yemin kadehini benimle birlikte içesin. Vesselam.

Sevgilinin gönül okşayan naz mektubuna karşılık dertli aşğın niyaz mektubu

Ayağının tozu bemin için mücevher kıymetinde olan sevgiliye bu değersiz kulunun söyleyeceği şudur ki:

Ey iffet aynasının masumu, ey güzellik zirvesinin huma kuşu ve ey tatlılık haremının güvercini, ey gökyüzü yıldızının güzeli, ey sedef cevherinin sevgilisi, ey vefalı sevgili,

Ne zaman ki böyle şerefli bir karar verip inci saçan güzel sözlerle ve cevher saçan yazınla nasipsiz gönlümün isteğine cevap verdin, söylediklerin mutsuz gönlüm için bir müjde vesilesi oldu. Cümlelerin canıma kavuşunca gönül dünyam tamamen huzur buldu. Gönül gözüm ferahlatıcı bir nurla doldu. Şimdi gönlümün aydınlığı ile zorlukları aşacağım. Bilinmektedir ki inleyen aşğın hali sevgilinin yanağının alışıktığı gibi her zaman karadır. Gamlı sevgilinin toz dolu gönlü perişan ve karanlıktır. Sevgiliye kavuşunca bir yerde duracak ve onun yanağını görmekle gururlanacaktır. Senin güzelliğinden uzakta nasıl mutlu olayım. Sıkıntı askeri gönlümün açık alanlarına öyle bir yerleşti ki tahammül edip sabretmek gücüm, kuvvetim dışında kaldı. Korkarak etrafımda dönmekteyim. Göğsümü dövmekte, yakamı paçamı yırtmaktayım. Hasta ve huzursuzum. Helak uçurumunda kıl gibi dönen ve hıçkıra hıçkıra ağlayan bir haldeyim. Her an inleyerek ve feryad figan edip ağlayarak gezerim. Ayrılık neşterinin darbesi can damarıma işledi ve iştihak hançerinin yarası beni gönlü yaralı eyledi. Ayrılık zamanı haddinden fazla ve özlem vakti tahammül sınırimın dışında kaldı. Uzak bir yoldan gelmeni gözlemeyi ummaktayım. Gelmeni bekleyen ve ümid edenim. Güzel yüzünü görme arzusu gönlümü sarmıştır. Umulur ki nurlu yüzünü görmek mümkün olsun. Kavuşmanın mutluluğu ile başımı yerden kaldırayım. Kavuşma arzusu bana galip geldi ve gönlüm buluşmaya talip oldu.

Şimdi ey tatlı candan lezzetli ve şirin sevgilim, ey değerli ömrümden daha kıymetli sevgilim;

Bilinmektedir ki parlak güneş, ışığıyla bütün insanların evini aydınlatsa bir zerresi bile eksilmez. Hiçbir şekilde yüce derecesine noksan gelmez. Senden yardım etmen için ümidim ve ricam şudur ki bir sabah gün gibi derdimin, sıkıntımın belirtisi olan evime mutluluk ayağı ile şeref veresin.

Aşğın niyaz-namesine cevaben nazlı sevgilinin mektubu.

Ey sıkıntı köşesinin zelili, ey meşakkat döşeğinin hastası, ey aşık kişi, ey sıkıntıların gerçek dostu;

Bu mektubumun anlamı şudur ki hüznünlü gönlünün arzusu her ne ise yakın zamanda kolayının bulunup gerçekleşeceğine şüphelen olmasın. Şimdi gönül aynamda görünen kederini gider. Bundan sonra ayrılık felaketleriyle hüznünlü, gücenik ve ağlayan; ayrılığın eziyetiyle perişan ve incinmiş olan gönlünün gül bahçesinin gönül rahatlatan hafif rüzgârında dinleneceği zamandır. Sevgiliye kavuşmanın neşesi ile yeme, içme, eğlenme ve gülme zamanıdır. Eğlence sebeplerini hazırlayıp hemen mutluluğa ayak basma törenime nezaret eden olasın. Vesselam.

Sevdiğinden bu kavuşma sözünü alan aşık tarifsiz bir mutluluk içine daldı. Bu haber gerçek mi yoksa uykuda mıyım diyerek hayretini ve sevincini bir mesnevi ile dile getirir. Madem ki sevdiği ona kavuşmayı vaad etti o zaman neden ah edip inlesin.

Bu ayrılık ve hasret bildiren mektuplar dürülüp ferahlık ve mutluluk tomarları açıldığı için aşığın gamlı gönlüne neşe geldi, ferahlık nuru saçıldı. İşte o anda geciktirmeden ve ertelemeden gayret eteğini sıvayarak çeşitli yemekler ve içkiler hazırladı. Bu hazırladıkları öyle nimetlerdi ki buharının buharından gökyüzü sakinlerinin dimağı buharlaştı. Can besleyen içkilerinin kokusundan cennet bahçelerininin ahu gözlü kızlarının burnu ıtırla, güzel kokularla doldu.

Tan yeri ağarır ve sabah olmaya başlar. Güneş, gökyüzünde görünüp dünya, güneşin nuru ile aydınlandığında gözleri casus gibi olan aşık, sevincinden yerinde duramaz. Öteye beriye koşturur. Gözleri cam gibi pencerede kalır, kulakları ise halka gibidir.

Bu şekilde sabırsızlıkla beklerken sevgili çeşitli süs ve cevherlerle süslenmiş yeşil bir elbise ile gülümseyerek dünyayı aydınlatan güneş gibi aşığın evini şerefendirir. Bir Müslüman gibi selam verip yüzünün güzelliğinin parlaklığı ile aşığın evinin içini nurla doldurur.

Can tene girer gibi sevgili aşığın evine girer. Mübarek gelişinin şerefi ile İrem bağının kıskandığı direkler üstüne çıkar, keklik gibi nazla yürüyerek zümrüt renkli bir taht üzerine oturur. Aşık söz çehresine utanma örtüsünü gererek der ki:

'Neydi o ayrılığın beni koyduğu hal. Gece gündüz inleyip ağlayarak hilale dönmüştüm. Elhamdülillah ki o günler geçti, kavuşmanın baharı ile günüm nevrüz gibi oldu. Şükrolsun ki gönülden yaptığım duam kabul oldu ve sevdiğime kavuştum. Elhamdülillah ki Allah'ın yardımı bu gönlü yaralı olan aşığa sevgili olup uykunun ağır değerini uykusuz bıraktı. Kavuşma mutluluğu ortaya çıkıp talihi uğurlu güzel yüzünü gördüm. Ansızın ortaya çıkan bu mutlulukla etek gibi tutinin ayağının tozuna niyetlenerek yüzümü sürdüm. Amma sevgiliyi evime davet etme cüretini göstererek ona zahmetler verdim. Umulur ki mertlik ve insanlık edip bu küstahlığımızı hoş görüp affede.'

O şeker dudaklı sevgili, önce yemek sonra söz, der. Şerefli mizaçlarıyla uyuşan yağlı ve tatlı yemeklerden yerler ve lezzetli içkilerden içerler. Yemekler yiyip içkiler içtikten sonra saza ve söze kulak verirler.

Aşık sevgilisinden gördüğü bu iltifata sığınarak dertli gönlünde olan isteğini açıkça dile getirir. Yüzbin naz ve niyazdan sonra der ki ;

*'Ey sözün şekerli bahçesinin papağanı, ey irfanın gülbahçesinin bülbülü, Gönül binamın viran olduğu an içine düşdüğüm durumu anlatsam, katipler de bunu yeryüzüne yazsa, bu yeryüzünün levhaları kısa ve eksik kalır. Bunun için hesap işlerinde uzman olanlar gökyüzünün madeni levhalarını kullansa hesaplarında yanılırlar. İkilik ortadan kalksın bir olalım. Dünyada zaman kısa bir andır, bu kısa zamanı kavuşmayla geçiresek ne olur ki. Beni bir daha ayrılığa salma, bu güçsüz canım ayrılığa dayanamaz. **Fütühî** adlı dertlinin gönlünü mutlu et. Sıkıntıların elinde feryad ettiği artık yeter. Yüzümü kulluk zeminine sürüp değersiz bir köle gibi önünde el bağlayıp sana kul ve köle olayım.'*

O sevgili nazenin de der ki;

'Ey sadık aşık ve ey Allah dostu sözün olgun derecede güzeldir, beğenilmiştir ve son derece yerindedir. Fakat ben senin evine her zaman gelemem. Belki de gelmeyi düşünmek bile kötülük ve fesat çıkaran bir hayaldir. Bilirsin ki her nerede ki bir seven ve sevilen olsa elbetteki orada kötü iş gören yabancılar ve fesadlık eden kötü kalpliler olacaktır. Nice bin şeytan hileleri ile konuşturarak surlarını bir dost gibi öğrenip fesada başlarlar. Korkarım ki kavuşma ümidinin yaşamasına da fırsat vermezler. Şimdi bu fesatlıklardan korunmanın en iyi yolu önceki gibi ilim öğrenme bahanesiyle buluşmaktır.'

Bu sözleri söyledikten sonra o güzel sevgili veda ederek uzaklaştı.

O şanı yüce sevgili, bu güçsüz ve perişan gönüllü aşığı evine davet eder. Aşık çeşitli zevk ve eğlencelere ve türlü türlü vefalara kavuşur. Bir cennet bahçesindeymiş gibi sevinç duyar. Zevk ve neşe içindedir. Ülker yıldızı gibi, Zühre yıldızı gibi parlak yüzlü bir alay genç ile ferah bir yerde toplanır zevk ve safa sürerler. Her sabah ve akşam şarap içmek adetleri olmuştur. Akşamdan geceye kadar geçen zamandan sabah ezanına kadar çeng ve org sesi dinlemek sürekli işleri olur. Zühre gibi parlayan o ay yüzlüler ayak vurarak ve yenlerini silkerek yıldızlar gibi gökyüzünde kaybolurlardı. Melek yüzlü çalgıcılar ve sevinç saçan şarkıcılar ud sesi ve şarkı sesini yüzü pek beyaz ve parlak olan çoban yıldızının kulağına ulaştırırlardı. Kısacası zevk ve eğlencenin doruğuna ulaşırlardı. Hikayeler anlatarak son derece sevinçle arzularına kavuşmanın mutluluğunu yaşarlar. Bu hali gören yabancılar ise can ceplerini yırtarlar ve kahrolurlar. Sözüün kısası sevgilisine kavuştuğu için o dertle inleyen aşık öyle mutlu olur ki anlatmaya sözler aciz kalır. Parmaklar onu yazmakta zorlanır.

Sohbet zamanını ganimet ve kavuşma halini nimet olarak bilip çeşitli zevkleri tatmakta iken bu sırada Allahın takdiriyle alemin sığınağı padişah dergahı tarafından ansızın bir müjdeli hakikat habercisi itaat gereken bir ferman getirir.

Bu ferman baştan sona okunur. Fermanla o sevgilinin hüner sahibi babasına iki yüz bin akçe tımar ile Yemen ilinin defterdarlığına atandığı bildirilir. Padişahın emri ile elli bin akçe verilir ve hemen vakit geçirmeden o memlekete gitmesi istenir. Hemen bir veda töreni düzenleyip bu hüner sahibini yolcu etmeye başlarlar. Bütün hizmetçileri, yardımcıları bu ayrılıktan dolayı kederlenir. Her biri can u gönülden sevgi ve muhabbetlerini arz ederler. Çaresiz kaderlerine razı olurlar, veda ederek dönüp evlerine giderler.

Padişah fermanı ile yola çıkan bu kabile, yorucu bir yolculuktan sonra büyük şehirlerden Rikdaniye adıyla bilinen kuşu bol olan ve gönle ferahlık veren yeşilliği bulunan bir yerde çadırlar kurarlar.

Sevgilinin irfan sahibi babasının Keçel adıyla bilinen yalancı ve fesat çıkarıcı şeytan bir arkadaşı vardı. Bu iki aşığın arasındaki yakınlıktan haberdar olup kıskançlığını ve nefretini yüreğinin mangalında alevlendirir. Kıskançlığı ile düşmanlığı kulak penceresinden akıl köşküne yol bulur. Kin ve inad kemeri canının ortasına bağlanır. Kendi kötü nefesine layık ve alçak şanına uygun gördüğü sayısız kötülükler düşünür. Bitmez, tükenmez kötülüklerde ustalaştığı için aşığa tatlı bir dille yaklaşır ve der ki:

‘İnsana ezelden beri çirkinlikler ve kötülükler verilmiştir onun için bir zaman iyi görünen insanlar daha sonra huyunu değiştirebilir, kötülük yapmaya başlayabilirler.’

Daha sonra bu babanın çocuğunu çok sevdiğini bildiğinden bunların aralarını hile ile kolayca bozacağını düşünerek sözlerini hile ile parlatır. Mutlu tabiatları kederli ve parlak gönül aynaları tozlu olsun, birbirlerine küskün olsunlar diye sözden ibaret olan suçlamalarla fitne dizinin üzerine çöküp iftiralar eder:

‘Huzurunuzda kendini kabul ettiren Fütuhi ömür sermayesini rüzgar gibi harcayıp boş muhabbetlerle vakit geçirmektedir. Onun şevk ve sevgi tantanaları halk arasında meşhur olmuştur. Bu yüzden herkesin iyi niyeti ve güzel düşüncesi tersine dönmüştür. Artık ona kimse inanmamaktadır. Halkın ona güvenlerinden iz kalmamıştır. Bu kişinin, o melek yüzlü güzelden sizi uzaklaştırmak istediğini herkes bilmektedir.’

Bu sözleri işiten o yüce gönüllü baba, bu şeytanın hile dolu sözleriyle son derece üzüntü duyarak:

Böyle sözler söyleyen zerafet ve irfan sahibi olanların tavır ve davranışlarından uzaktır. Niçin doğru yoldan ayrılmış ve fesat çıkarma yoluna girip boş hayal ile uğraşsın. Bu ortaya attığın yalan meşalesi ile ben çocuğumu sevdiğinden ayırmam. Çünkü her kimin gönlünde gerçek aşkın ırmakları akarsa rüzgar onu deniz gibi bulandıramaz, diye cevap verir ve yanından kovar.

Tecrübeli, ileri görüşlü bu babadan ümidini kesen Keçel gücenmiş ve kırgın bir şekilde geri döner.

Daha sonra o hüznü, perişan, çaresiz aşığın yanına gider. Hilekar şeytan gibi önce kendini acındırmak için güzel sözler söyler.

Yanıp yakılarak ‘eğer nasihatimi dinlersen sana ağızdan ağıza yayılan tehlikeli bir haber vermek istiyorum’ der.

O samimi gönül ehli de düşünür ki dostların nasihatlerini kabul edip dinlemek, anlayışlı olmak gerekir. Zihni açık olanların adeti nasihatleri can kulağına küpe etmektir. Belki hayırlı bir manası vardır, dediğinde *Keçel* gönlünde olan kötülükleri açıkça dile getirmeye başlar. Der ki;

Ey çaresiz dert sahibi, yerinden yurdundan ayrılıp seyahat etmenin sıkıntısını şehrin sakın haline tercih edip nereye gidersin? Gitmeye niyetlenip göç ederek bunlarla yoldaş olmaktan ne umarsın? Bunlar senin boğazını keskin bıçak ile kesip vücudunu parçalamak isterler.

Bu sözleri dinledikten sonra o zavallı aşık da der ki;

Bu söylediklerin ne zayıf ve boş şeylerdir. Bu sözlerle sevdiğimden nasıl ayrılır ve cesaret edip nasıl ondan uzağa gidebilirim. Her kimin sevgisi doğruluk ve ihlas yolunda kararlı olursa böyle fesatlık çıkaran efsanelerle sarsılmaz. Vefa ve sevgi ilminin uzmanı olanlar bu türlü faydasız ve saçma sapan sözlerle yerinden kıvıldamaz.

Daha sonra kendi halinde ve kendi aleminde bu yaşadığı olaydan duyduğu üzüntüyle konuşmaya kuvveti kalmaz, susar.

Keçel ise son derece güvenmiş bir halde kötülük ağızını açar. Kınama ve eleştirme dilini uzatıp öyle iftiralar ve kötülükler eder ki bunlarla baş etmek mümkün olmaz. Bu sözlerle insanların saf ve temiz fikirlerini bulandırır.

Bu dedikodu ve iftiralar bir zaman sonra aşığın kulağına kadar gelir. Böylece yüreğinin orta yeri hüznün tozuyla dolar. Ağlamaklı bir halde o beyin yanına gider.

Ağlama ve inlemeleriyle o hazretin huzuruna varır; ağlamasının sebebi sorulunca söze başlar ve der ki;

O dinini terk etmiş Keçel’in yalan oyunlarının ateşi beni yakıp kül etti. Sinemin tutuşup yandığı yerden çıkan siyah duman gökyüzünün zirvesine arkadaş oldu. Ta Adem’den beri aşık olanların alışkanlığı da böyledir ki gömlek eteğine el uzatılmaz. Böyle bir şey yapmak doğru değilken ben nasıl yüksek dereceli saygıdeğer kimsenin evladının günahsızlık eteğine el uzunluğu yapabilirim. Cesaret edip nasıl edep

sınırından dışarı çıkabilirim. Diyelim ki böyle bir olayın meydana gelmesine sebep oldum. Küçük insanlardan suç ve hata; büyüklerden afv ve bağışlama adet olmuştur.

Sözlerini bitirdikten sonra yay gibi eğilir ve o babanın elini öper. Acele ederek oradan uzaklaşmaya çalışırken o hazret buyurur ki;

O fesatlık peşinde olanın mantıksız sözü doğru değildir. Bu saçma sapan sözlerin doğruluk ve gerçeklikten uzak olduğu şüphesizdir. Akıl sahipleri ve bilenler o cahilin ve bilgisizin beğenilmeyen hallerine yüz çevirip bakmaz, bu dedikokulara itibar etmez. Yüzünde ve gönlünde yersiz korku ve şüpheye yer verme. Gönlünü ferah tut. Bilirsin ki benim nasihatim ikiyüzlülükten ve kötü niyetten temizlenmiştir. Eğer candan ve gönülden benimle dost, yardımcı, sırdaş ve arkadaş olman yazılmışsa gönül bağından sadakat cevherini dile getir. Öyle ki gönül aynan kederlenme kirinin rengi ile kirlenip, dostluğu göstermekten uzak olmasın.

Böylece arzuların semtinde mutlu zamanlar geçirip akarsu gibi coşarlar. Daha sonra mavi denizin sahibi yine altından bir kayık, sandal süsletir. Bu kayık dünyayı aydınlatan güneş gibi parlaktır. Onun ışığından sevgilinin yüzü kutlulanır.

Böylece *Hint Okyanusu*'nun kıyısında *Süveyş* diye bilinen iskeleye yanaştığında kendisini *Yemen*'e götürmek için bekleyen kadirgamlar ve gemiler tarafından karşılanır.

Bütün hizmetçileri ve yüklerini gemilere yükleyip gece gündüz uzunca bir yolculuk yaparlar. Güneş, balık burcunda gezinir gibi gezilmesi gereken yerleri bir bir geçerek seyahate son verirler.

Kabe tarafına yönelip ihrama girdiler. Tavaf, vakfe'den sonra *Hacerü'l-Esved*'i ziyaret ettiler. Akıllarına geldikçe de dualar ettiler.

O hatırı sayılır beyin ömrünün gündüzü ihtiyarlığın akşamına ulaştı. Bu yaşlı ihtiyar, ömür müddetini sona erdirip dünyanın eğlenilecek yerinden cezanın bağışlanma sarayına ulaşır. Ruh kuşu vücudunun en altından ruhlar aleminin en üstüne kanatlanır.

O anda o gül yüzlü sevgili babasının ahret bahçesine göçtüğünü gördüğünde gözünden inciler dökerek ağlar. Etrafında bulunanlar ve yardımcıları elbiselerini

yırtarak gök gürelemesi gibi ağlamaya başlarlar. Bela ahının dumanı ile gökyüzünü doldururlar. Kıvılcım gibi her biri kendini yerden yere vurur.

Cenaze kaldırılıp taziyelerde bulunulduktan sonra kabile başkanı yolculuk zilini çalar. Hacılarla birlikte ağır yüklerini develere yükleyip Arafat-ı Şerif dağına giderler. Tanıyan, tanımayan herkes o kutsal mekana gidip sabaha kadar ayrılık gününün geldiğine üzüлüp tefekkür ederek feryad eder. Sanki ortaya çıkacak olan ayrılık ve bela yağmurunu sezmiş gibidirler.

O gül yanaklı sevgili, inleyen aşığa nasihat eder. Der ki;

Kakülüm gibi aklını perişan etme. Aklını başına devşir. Vuslat kadehiyle sarhoş olmayı bırak. Muhtemeldir ki birlikteliğimiz sona erecektir. Belki bundan sonra bir daha kavuşmaya imkan bulamayabiliriz.

O perişan aşık da sevgiliye öğüt tarzında der ki;

Ey gökyüzündeki yıldızların en güzeli, ey sadef incisinin cevherinin sevileni, Eğer ki ansızın Allah'ın emriyle ayrılık meydana gelirse, dalgınlığa ve ihmale düşmeyesin. O iki yüzlü ve kötü huylu düşmanın aldatmak için hileleri çoktur. Bunu az görme. Sadakat davasına sadık olmadığı bellidir. Sakınalım. Sakınalım, yoksa beni ayrılığın derdiyle gönüü yaralı ve özlem ateşiiyle yerle bir edersin.

O güzel ahlaklı sevgili bu sözlerden etkilenir. Elinde olmadan hıçkırma hıçkırma ağlamaya başlar. Bu çaresiz aşık da pek çok dert ve sıkıntıya düşer, canını, ciğerini dağlar. Gün doğup sabah olduğunda bu erken vakitlerde aşık ile sevgilisi de Arafat dağında çadır kururlar. Burada gönül rahatlığı ile otururlar.

O şaşkın namerdin kötülük dolu gönüü içki küpü gibi coşar ve kötülük nehri gibi coşkun denizde dalgalanır. Çirkin ahlakı gereğince düşmanlık binasını kurmaya başlar. Doğruluktan ayrılmış bir hal ile feryad figan ağlayarak hilesine aldatmasına başlar. Türlü türlü söz ve yalanlar söyler. Çeşitli parlak sözlerle iftiralar eder ki bu iftiraların dile getirilmesi, düşünülmesi bile keder ve sıkıntı için yeterli olur. Bu iftiraları duyanların bazıları bunlara önem vermez, inanmaz. Bazıları da bu sözleri önemseyip bunların doğru olduğuna inanır. O hilelerle dolu kötü tabiatlıya yardım ederler, hile dolu

şeytana uyarlar. Ayaklar altında kalıp çiğnenmiş olan aşık, içine düştüğü bu durumu düşündüğünde gönlünün derinlerinden feryad ederek der ki :

‘Düşman askerinin çokluğuna karşılık ben yalnız kaldım. Ey alemlerin yaratıcısı yardım et.’

Daha sonra o sevgiliden bu perişan aşığı ayırırlar. Bu güçsüz, kuvvetsizden o parlak güneşi uzaklaştırırlar. Hemen o anda bu ayrılık derdinin meydana çıktığını görüp derinden bir nara atar. Narası gökyüzünün zirvesine ulaşır. Der ki;

‘Ey lanetli yalancı, senin yalanların beni aldattı, şaşkın hale düşürdü. Beni o nur yüzlüden ayırdın. Allah da senin iki gözünden nurunu alsın.’

O zaman bu hüznü haliyle, gam ve kederli durumuyla kuvvetsiz aşık, ağlayıp inlemeye başlar. Arafat vadisinde inleyerek ağlar; şaşkın bir halde perişan olur. Ortaya çıkan bu tuhaf olayların ve etrafa yayılan haberlerin anlamı üzerine etraflıca düşünür. Rahatsız olan sevgilinin yürek yangınına şahit olur. Ağlayıp inleyerek Allah’a dualar eder, içinde olanı açıklar ve der ki :

‘Ey Allahım! Beni sevdiğimden uzaklaştırma ki düşmanlar mutlu olmasın. Sevgilinin aşk derdine tutulmuş olan benim gibi bir yoksula merhamet et. Oldukça hasta ve zayıfım; sabrım, kararım kalmadı, tükendi. Bu kararsız kainat aynasında çok çeşitli hüznün örneklerine şahit oldum. Ve bu anlamsız hayal dünyasında tekrar tekrar üzüntülere tanık oldum. Fakat sevgiliden ayrılmak kadar güç ve zor hiçbir şey görmedim.’

Böylece söyleyip sarhoşça naralar attı. Aşıklar gibi inleyerek yine dedi ki:

‘Eğer kıyamete kadar her an bedenimi sevenlerin gönlü gibi parça parça edip bin dert ve sıkıntı ile helak etseler yine de o servi boylunun aşkına sadık kalır, vefalılarım yemini gibi sözümde durur, bu aşk acısının belasından lezzet alırım.’

O sevgili ise, aşığın böyle çaresizlik içinde ayrılık ateşiyle tutuşup yandığını görünce gönlü kan dolup yıldızlar gibi çekingen bakan gözü gül suyu ile dolar.

İrfan sahibi olanlar bilir ki bu derece şiddetli bir arzu ve aşkın sonu ağır ve tehlikelidir. Öyle bir şey değil ki uzun zaman ağlayıp inleyerek atlatılabilsin. Bu ağlayıp inleme öyle bir şey değildir ki insanın ölümüyle de sona ersin. Kuvvetsiz gönül şaşırmıştır ki bu matemi, elemi nasıl bir dil ile anlatsın. Bilmez ki bu belanın eziyet ve sıkıntılarını hangi cümlelerle ortaya koysun.

Kısacası çaresiz aşık gül yanaklı sevdiğinden ayrılmak zorunda kalır. Her ne tarafa yönelse sanki dört bir yandan ayrılık kederinin sesini işitir. Ağaçlardan ve taşlardan ayrılık vedasının sesini duyar.

'Böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir.' diye düşünür.

Gönülde olanı irfan sahipleri bilirler. Bilinmektedir ki Allah'ın takdir okunu geri çevirmeye çalışmak insan için faydalı değildir. Kaderine razı olmayıp direnmeye çalışmanın kaderi değiştirmedeği anlaşılmıştır.

Bu aşk ateşiyle yanıp yakılan ve eziyet çeken aşık, vücut harmanını perişan eden o doğru yoldan ayrılmış düşmana zarar vermeyi düşünür. Düşmanını öldürerek onun hakkından gelmek ister. Dostlarının da isteğine uyarak intikamını almayı diler. Fakat güzellik ve hoşluk sandığının mücevheri, güzellik burcunun yıldızı, o felakete uğrayan aşığa der ki;

'Bu düşünceniz kabul edilemez ve bu kararınız akla sığmaz. Çünkü sen o akılsız gaddarı öldürsen, evini barkını yerle bir etsen bile 'cana can' sözüne göre sana da kötülük elini uzatırlar. Hayatının ocağını yokluk seli ile yıkmaya başlarlar. İş işten geçmeden umarım ki biraz sabır gösterip sakinleşesin. Sabırsızca davranıp tahammülsüzlükte bulunma ki sonra pişman olmayasın.'

Bunun üzerine o ayrılık ateşiyle kebab olan aşık da der ki;

'Ey tatlı canımdan daha lezzetli ve daha şirin sevgili, Senin inciler saçan fermanına itaat eder, boyun eğirim. Kaldı ki senin cana can katan sohbetinden ayrı kalmak son derece zordur. Mutluluk nakşeden güzelliğinden uzak durmak tam anlamıyla imkansızdır. Benim için yaşamak ve ölmek aynıdır. Korkum odur ki ben ölünce sen başkasına yar olursun. Fakat ben bu Keçel'i öldürsem sonunda benim de hayat elbisemin yakasını parçalar ve kanımı bir içim su gibi toprağın nasibi yaparlar. Şimdi ey sevgili vuslatın gül bahçesinden ayrı kalmak kaçınılmazdır. Ben bundan sonra ne yapacağımı, nereye gideceğimi bilmiyorum.'

O zaman, o keklik yürüyüşlü sevgili inciler saçan sandığından nasihat cevherini saçarak *'sabır ferahlığın anahtarıdır'* düsturunu gönlüne yerleştirmesini ister. O dermansız derde düşen aşık da *'ayrılığa sabreden insan değildir; ben onu bilirim kolay değildir.'* diyerek istemeden de olsa sevdiğinden ayrılır. Ah gurbet, ah ayrılık diyerek mutluluk diyarından mutsuzluk diyarına gider.

Doğrusu böyle bir hikayenin sonundaki eziyet ve sıkıntıları, yapılan hileleri ve aldatmaları, belagatli fesahat sahiplerinin yardımı ile de olsa anlatabilmek mümkün değildir. Bunu meydana getiren ve gösteren ancak hayatın kendisidir. Dil kaleminin anlatmaya gücü, kalem dilinin de göstermeye kuvveti yoktur.

Gerçekten de bir kimsenin vefalı sevgilisinden ayrılması azımsanacak şey değildir. Aynı zamanda seven birinin sevdiğinden ayrı düşmesi de az rastlanır bir olay değildir.

Kısacası ayrılık bıçağının darbesi sevenin can damarını öyle etkiler; özlem hançerinin yarası, çaresizi öyle bir gönlü yaralı aşık eder ki anlatılmak, yazılmak istense bu dert ve sıkıntı gökyüzünün kağıtlarının tomarlarına ve toprak tabakalarının sayfalarına sığmaz.

Fakat Allah'ın saklı iyilik ve güzellikleri, sıkıntıların, belaların içinde gizlidir. Allah'ın vaaadinin güçlükleri yok edeceğini bilerek her şey yolunda giderken memnun olmak, işlerin ters gitmesiyle de gazaba uğrayıp perişan olmamak gerekir. '*Allah indindeki yerimden razıyım.*' düsturu ile arzuların gemini, isteklerin yularını Hazret-i İzzet'in iradesinin eline teslim etmek gerekir.

O dertli aşık da '*Mecaz hakikatın köprüsüdür.*' ölçüsüne göre mecaz köprüsünden geçip hakikat yoluna girer; geniş ve ferah bir aleme gider.

Hakikat, saf düşünce sahiplerinin ve yalnızlık köşesine çekilen erdemli insanların gönüllerine bildirilmiştir.

Şu aşık ki fesat ve kırıncı duygularına esir olmayıp istek ve hevesinin peşinde koşmadı, nefsinin aldatmasından sakındı. Elbette ki dünyadan kendini arındırılmış olup geniş bir ilim sahibi olan aşık, bütün benliğinden soyunup temizlenerek meşhur bir keramet sahibi ve sadık bir kılavuz oldu. Tohumu, taneyi ikiye ayırıp hileli olanını

gönül mezzasına ekmez. İnsanlarla ilişkilerini kesip ayağını parlak dünyaya basmaz. Hz. Peygamberi bilmeyenler, İlahi sırlardan gafil olan kaba ve cahil halk takımıdır.

Aşığın gönül gemisi Allah'ın sırlarla dolu gizli varlığının sermayesi ile doldurulmuştur. Sadık olanın gönlündeki hazine Allah'ın sırlarının cevherleri ile örtülüdür. Aşk ehlinin irfan şehrine, akıl ayağı ile ulaşamaz. İrfan sahiplerinin yüce makamlarından herhangi bir insan haber veremez. Ancak dindar olanların, özü sözü doğru olanların aynasında sır hazinesi ve nur tecellisi yansır. '*Dünyada gözü görmeyenin ahirette de gözü kördür.*' ölçütüncce can gözü açık olmayan kişi iki cihanda sürekli olarak belaya uğrar. Aşk yoluna girmeyen can da Allah'ın sırlarına vakıf olmaz.

Şimdi insan-ı kamil odur ki daha işin başında iken sonunu görür. Aklın gösterdiği ipuçları ve hakikat delilleri ile dünya işlerinin temeline ulaşabilir. Boş, yalan, beyhude ve sahte süslere gönül vermeyerek her an can bülbülüne, şükür ve hamd koruluğunda güzel bir sesle ağır ağır şarkılar söyletir. Gönül goncasını, sonsuz ve benzersiz şükür duygularının gül bahçesinde koklar.

Gönül vermeye, dil bağlamaya layık olan, o bütün yaratılmışların rızkını veren ve altı yönlü kainatı yaradandır. Aşık da ona aşık olup kulluk yolunda sadık olandır.

Nükte bilen, konuşmayı bilen zarif kimselerin ve arif olanların da dediği gibi muhabbet denizinin bir damlası okyanusa düşse okyanus tutuşup yanardı.

Dünya ve ahiret hayatında bir şeye karşı çok istekli olana aşık denir. Aşık olunan eğer insan cinsi bir sevgili ise insanların vefasız oldukları akıl ve söz delilleriyle sabittir. Eğer meyledilen kumaş, eşya gibi dünya malı ise bunların gelip geçici olduğu kesin olarak bellidir. Bunlardan vefa fayda ummak anadan doğma kör bir insandan rengarenk görmesini beklemek gibidir. Hayat elbisesi elbette düşecekmiş gibi eğreti durmaktadır. Ömrün temeli de herhalde süreksizdir. Dünyanın kara olan dörtte bir kısmı aldatma ve dalaverenin mekanıdır. Lacivert gökyüzünün sınırları da ayrılık durağıdır.

Ey hoca, dünyanın alçak maddeleriyle gururlanma ki dünya bir misafirhanedir ve her gelen elbette gidecektir. Kafilerle insanlar gece ve gündüz durmadan gitmektedirler. Yolculuk elbisesini, kefenini hazırlamayanlar divanedir.

Eşi ve benzeri olmayan, temsil ve teşbihden uzak olan Hazret-i Mevla'ya gönülden bağlı olan biri bela armağanlarıyla üstün tutulsa, meşakkat hediyeleriyle diğer insanlardan üstün kılınsa bile o kişi, daha sonra lütuf ve ihsana boğulur. O kişinin kıymet ve değeri artar.

Dinin görgü ve faziletçe büyük olanlarına aferin. Sağlam bilgiye sahip olan bilginin ulularına aferin. Çünkü bela bir ciladır ki gönül aynasını heves ve istek tozlarından temizler. Allah'tan başka bütün varlıkların lezzetlerinin küfünden, pasından arındırır. Sıkıntı ve eziyet mücevherden yapılmış öyle bir göz sürmesidir ki öngörü ve sezgi gözünü hastalıkların, bozuklukların, eksikliklerin yolundan uzaklaştırır, temize çıkarır. Allah'ın cemalini görmeye layık bir göz haline getirir.

Nāz u Niyāz'ın bu son bölümü Allah'a yalvaran, ondan yardım ve afv dileyen bir münacatla devam eder. Eser bu münacaattan sonra *Şehzade III. Murad*'ın övgüsüyle son bulur.

Bu güzel kitabın sayfaları o bahtı açık, taca tahta yakışır şehzade hazretlerinin övgüsüyle şereflendi. Bundan dolayı gösterişli ve şirazeli oldu. İstekleri gerçekleştiren Allah'ın dergahından isteğim ve duam budur ki namı dünyanın bitimine kadar yaşasın. İnsanoğlunun zamanının son bulmasına kadar sürekli olarak anılsın. Allah, cömert şehzade hazretlerinin şan ve şöhretini daim kılsın. Emri altında olan köle veya hür bütün insanlar onun himayesinde iken itaat edip boyun eğerek mutluluğun gölgesinde rahat olsunlar.

Her neye azmederse mutluluk ve saadet onunla birlikte olsun. Allah onu kötülüklerden korusun. Yanına sonsuza kadar üzüntü ve keder uğramasın.

2. 3. DİL VE İMLA

Söz Varlığı

Dil özellikleri açısından 16. yüzyıl Türkçesinin özelliklerini taşıyan bu eser Arapça, Farsça, ve Türkçe kelimeleri ihtiva etmektedir. Eserde nesir nazımdan fazladır. Nesir çok ağıdalı ve secilidir. Terkipler çok uzundur. Eserde Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin imlâsında az da olsa istikrarsızlık, yer yer de yanlış yazımlar göze çarpmaktadır. Eserde Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin sayıları Türkçe olanlara nazaran daha fazladır. Eserin manzum bölümlerinde Farsça yazılmış 5 kıt'a, 10 beyt, 2 mesnevi, 4 rubai ve *Şi'r* başlığı ile verilmiş 3 nazm bulunmaktadır. Ayrıca 2 beyit de Arapça'dır. Metinde bulunan bu Arapça ve Farsça nazımlar çeviri yazı ile değil Arap harfli olarak metne eklendi.

İmlâ Özellikleri

Genelde imlaya dikkat edilmekle beraber özellikle EE nüshasında özensiz bir yazım söz konusudur. ASL ve İÜ nüshalarında bir birine yakın yazımlar bulunurken EE'de yer yer farklı yazımlara rastlanmaktadır. Nüshalarda özellikle şeddeli kelimelerin bu harekesinin yazımına dikkat edilmiştir. Eserde Kur'an-ı Kerim'den âyetler ve bazı kelimeler bulunmaktadır. Ancak sayıları çok fazla değildir. Eserin tespit edilen üç nüshasının da harekesiz olması bazı kelimelerin okunmasında güçlük yaratmıştır. Bu durum mananın verilmesini de yer yer zorlaştırmıştır. Söz konusu durum metni çeviriyazıyla yazarken de sıkıntılara sebep olmuştur. Bu tür durumlarda imlâya bağlı kalınarak transkripsiyon yapılmıştır.

Nüshalar arasında Arapça, Farsça kelimelerin yazımında az da olsa çeşitli farklılıklar mevcuttur. Örneğin 'fezā' kelimesi EE nüshasında 'efzā' biçiminde kullanılmıştır. Metinde Farsça etkisiyle 'kim'in yanı sıra 'ki' bağlacıyla yapılmış bir çok ki'li birleşik cümle mevcuttur. Yine Farsça 'çü, çün' gibi edatlar ile, 'bī, ber, der, nā' gibi ön ekler kullanılmıştır.

Ünlülerin Yazılışları

Türkçe kelimelerin bazılarının imlâsında, ünlü harflerin yazılışında istikrarsızlık görülmektedir.: kimse / kimesne

Bazı Türkçe kelimelerin imlâsında ise istikrar görülmektedir: imdi

Kelime başındaki "a" ünlüsü Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin imlalarında elif (ا) kullanılmıştır: açılaldan / āhîr / ābād / āh / āfitāb

Arapça, Farsça bazı kelimelerde kelime içindeki "a" ünlüsü bazı sözcüklerde düzenli olarak medli elif kullanılarak yazılmıştır: melāl

Kelime sonundaki " a " ünlüsü genellikle he (ه) ile gösterilmiştir: aña İÜ nüshasında ise daha çok elif (ا) kullanılmıştır.

‘Yazagör *Kıṣṣa-yı Nāz u Niyāz*’ı’ mısraında ‘yazagör’ kelimesinin ‘yaza’ kısmı ASL nüshasında he (ه), İÜ’de ise elif (ا) ile yazılmıştır.

Nüshalar arasındaki bu farklı yazımlar dipnotlarda gösterilmiştir.

Kelime sonlarındaki " e " , " a " ünlüleri he (ه) ile gösterilmiştir: gele

Kelime başında "o, ö, u, ü" ünlüleri (و) ile gösterilmiştir: olursañ / özümi / uyara

Kelime başında bulunan bu yuvarlak ünlüler bazen yalnızca elif (ا) ile gösterilmiştir: urub.

Eserde bazı terkiplerde izafet kesresi ye (ي) ile gösterilmiştir: aḍā-yı dīm

Yapısında hemze (ة) bulunan sözcüklerin yazımında da hemze(ة) yerine ye (ي) kullanımı tercih edilmiştir.

Ünsüzlerin Yazılışları

Kelime başında " t " ünsüzünü koruyan kalın ünlülü kelimelerde bu ünsüz daima tı (ط) harfi ile yazılmıştır: Ṭaḥn ṭaṣı / Ṭolar / Ṭoldı / Ṭonatdı / Ṭurmıyub / Ṭutalum ki / Ṭutub.

Bazı kelimelerde ise ‘t’ ünsüzü ‘d’ (د) ile yazılmıştır: dükendi

"niçe, nice" olmak üzere iki şekli de mevcut olan "niçe" kelimesi imlâya bağlı kalınarak okunmuştur: nice / nice nice / niceler / nicesinden / niçe / niçe niçe

“saç” kelimesinin yazımında ise “ṣāc” şekli tercih edilmiştir:

Maṣiyetde ağardı ṣāc u saḳal

Ṭoldı defterler içre ḳāre ḥamel

‘*birkaç*’ kelimesi cim (ﺝ) ile yazılmıştır: ... gülistân-ı evşâf-ı velâyet şî‘ârı güllerinden birkaç gül ...

Kelime ve Eklerin Yazılışları

Eserin birçok yerinde “ki” bağlacı “kim” şeklinde, kendinden önceki kelimelerle; “ol” işaret sıfatı da kendisinden sonraki kelimelerle birleşik yazılmıştır: şol-dem / ol-dem / evvel-kim

Eserde eklerin yazımında genelde bir düzenden söz edilebilir.

2.4. TÜR VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Tür Özellikleri

Edebiyat mahsulleri genel olarak nazım ve nesir şeklinde ikiye ayrılırlar. Bununla beraber nazım ve nesir karışık olarak yazılmış eserler de vardır. Hatta bazı modern edebiyat teorileri artık edebiyatı nazım ve nesir diye ikiye ayırmamakta, nazım ve nesir karışık üçüncü bir grup düşünmektedirler.

Edebiyat bütün topluluklarda sözlü yaratmalar olarak başlar ve bu dönemde büyük ölçüde manzum karakter taşır. Bunun sebebi de sıralı ve birbirleriyle bağlantılı ifadelerin insan hafızasında daha kolay yer etmesi ve başkalarına daha kolay aktarılabilmesidir. Çeşitli ses düzenlemelerindeki bağlantılarından faydalanan nazım nesre karşı bu tür avantajları, yazılı kültürün yeşerdiği devirlerde bile edebiyatın uzun süre nazım ağırlıklı olmasına yol açmıştır. Bununla beraber edebiyat sanatının söylemenin yanı sıra anlatmayı da ihmal etmemesi nesir sanatını varlığını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle bütün gelişmiş edebiyatlarda gelişmiş bir nesrin varlığından da söz etmek mümkündür.

Türk edebiyatında zamanla bir dil ve edebiyat geleneği oluşmuştur. Türk edebiyat geleneğinde nazım, nesre oranla ağırlıktadır. Bu da nazımdan pek çok unsurun nesre girmesine yol açmıştır. Bu nedenle şiirdeki bazı ses araçlarının nesirde de varlığından söz edilebilir. Söz konusu ses araçları; tekrarlar, ses ve anlam birimleri, söz dizimi ve paralelliklerdir. Şiirin temel mekanizmasını oluşturan bu ses araçları mensur eserlerde dil zevki ile gelen yardımcı unsurlar durumundadırlar. Türk nesrinde rastladığımız ses araçları tekrar teknikleri ile sınırlı değildir. Türkçenin yüzyıllar

boyunca oluşturduğu bazı söyleyiş biçimlerini ve ifade kalıplarının da Türk nesrinde bir ses ve anlam bütünlüğü oluşturmada rol oynadığı söylenebilir.²⁴

Klasik edebiyat ürünlerini sınıflandırmada hangi ölçütlerin kullanılması gerektiği araştırmacıların bakış açılarına göre farklılıklar göstermektedir. Bir eseri sınıflandırırken tür, tarz, şekil, üslup vb. özelliklerinden hangisinin veya hangilerinin kıstas olarak kullanılabileceği hala tartışılmaktadır.

Eserlerin birbirleriyle ortak veya farklı olan özellikleri sınıflandırmayı kolaylaştırır. Klasik Türk edebiyatında kaside ve mesnevinin şekil veya tür olarak tanımlanması gibi eserden esere farklılık gösteren uygulamalar bulunmaktadır. Mesnevi hakkında bilgi veren kaynaklar çoğunlukla onun şekil özelliklerine değinirken tür ve tarz olarak kullanıldığı örneklerini ihmal etmişlerdir.

Metin incelemelerinde nazım – nesir ayrımı sonucunda oluşan birçok şekil, tür bulunmaktadır. Ancak nazım – nesir karışık olarak yazılan metinler için şekil, tarz, tür özellikleri göz önüne alınarak yapılan sınıflandırma çalışmaları çok azdır. Bu alanın üçüncü bir anlatım yöntemi olarak kabul edilip incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Naz u Niyaz'ı mesnevi diye isimlendirmenin en doğru nitelendirme biçimi olacağı kanaatindeyiz; çünkü nesir içerisine serpiştirilen manzum parçalar çoğunlukla mesnevi biçimindedir ve bazen - Nergisî'nin hamsesinde olduğu gibi - eser mensur olsa bile üslûbu, tarzı ve içeriğinden dolayı mesnevi olarak nitelendirildiğini biliyoruz.

Metnimizi mesnevi olarak adlandırmamızın sebeplerini şöyle sırayabiliriz:

Şekil özellikleri bakımından :

Metnin nazım bölümlerini oluşturan 94 şiirden yaklaşık üçte biri mesnevi şeklinde kafiyelenmiştir. Nazım birimi beyittir. Her beyit kendi içinde kafiyelidir ve beyitler anlamını kendi içinde tamamlar. Beyitler sadece konu olarak birliğe sahiptir. Bu yüzden her beyit şiirin tamamı içinde anlamını kazanır. Beyitlerin kafiye düzeni aa bb

²⁴ <http://edebiyatsayfasi.blogcu.com/klasik-turk-edebiyatinda-nesir-gelenegi/2519570> E.T. : 12.11.2010

cc dd ee ... biçimindedir. Bu kafiyeleniş ifade kolaylığı sağlamıştır. Nazım bölümlerinde daha çok tercih edilen *mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ülün* kalıbı daha çok mesnevi nazım şeklinin tercih ettiği kalıptır. Nazım bölümlerinde mesnevi nazım şekli dışında kaside, gazel, kıt'a, tercî-i bend gibi farklı nazım şekillerinin kullanılması da önemli bir özelliktir.

Muhteva özellikleri bakımından:

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevilerin belli bir tertip tarzı vardır. Bu düzenleme genellikle giriş, konu, bitiş biçimindedir. *Nâz u Niyâz* birbirinden başlıklarla bu bölümler ayrılmamıştır. Ancak genel incelemede bu üç bölümün bulunduğu söylenebilir.

İslami geleneğe uygun olarak mesneviler de 'besmele' ile başlar. Daha sonra Allah'ın birliğini ve varlığı dile getiren Tevhid ya da Allah'a yakarışı dile getiren Münacaat bölümü bulunur. Daha sonra Hz. Peygamber'in övgüsü, miraca yükselmesi, mucizeleri; dört halifenin övgüsü, padişah ve devlet büyüğü için övgü ve eserin hiç ihmal edilmeyen eserin niçin yazıldığını ifade eden (Sebeb-i Te'lif) bölümü olacak biçimde bir düzenle esere giriş yapılır. *Naz u Niyaz*'da, besmele, tevhid, münacaat, Hz. Peygamber'in övgüsü, dört halifenin övgüsü, padişah ve devlet büyüğü için övgü ve sebeb-i telif bölümleri birbirinden ayrı başlıklarla ayrılmış olmasa da bulunmaktadır.

Girişin yapıldığı bu bölümlerde şairler mesnevi nazım şekli dışında kaside, kıt'a, terci-i bend gibi nazım şekillerini de kullanmışlardır. Bunu yaparken nazım şekillerindeki ustalıklarını göstermek, anlatımdaki tekdüzeliği gidermek amacı olabilir. Aynı durum konunun işlendiği bölümde de uygulanmıştır.

Öykülemeye dayalı mesnevilerde asıl konu bölümünde ele alınan konular eserden esere göre değişir. Bu bölümde işlenen konular diğer biçimlerde görülmediği kadar çeşitlilik gösterir. Denebilir ki mesnevilerin bu bölümünde işlenen konular klasik edebiyatımızdaki birçok türün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca mesneviler bu bölümde işlenen konulara göre sınıflandırılmışlardır.

Bitiş bölümü Allah'a hamd ü sena ve dua, sultana övgü ve saltanatının devamı için dua şeklinde bir sıralamadan oluşur.

Nâz u Niyâz şekil ve muhteva özellikleri bakımından mesnevi olarak adlandırılabilir.

Klasik anlayışın dışında metnimizde nesrin nazımdan daha fazla bulunması mesnevinin uygulamada geliştirilmiş farklı bir tarzı olarak değerlendirilebilir.

Eserde dini – tasavvufî yönü ağır basan bir aşk hikayesi anlatılır. Yapı, klasik edebi metinlerin şekil ve içerik özelliklerini yansıtmakla beraber aynı zamanda halk hikayeciliği geleneğini de hatırlatmaktadır. Eserde betimleme ve öykülemeye dayanan anlatım şekilleri kullanılmıştır. Özellikle olayların anlatımında nesre başvurulurken durum ve çevre tanımlarında nazım tercih edilmiştir. Bu yönüme halk hikayelerinde de rastlıyoruz.

Eser tür olarak bir pend-nâme özelliği göstermektedir. Ancak metnin bu yönünü son bölüme kadar görmek mümkün değildir. *Hatime-i kitap* bölümüne kadar nasihat vermeyen, daha çok hikayeyi anlatmaya çalışan Fütûhî, bu son bölümde okuyucuya nasihat vermeye başlamıştır.

Nasihatnameler, bağımsız manzum eserler halinde düzenlendiklerinde mesnevi olarak kaleme alınmışlardır. Mesnevilerin mukaddime ve hatime konumundaki başlangıç - bitiş bölümlerinde öğüt içerikli metinlere de yer verilir.²⁵

Fütûhî, metnimizin *hatime-i kitap* bölümünde, dünya hayatının aldatıcı ve geçici olduğunu söyler. Dünyaya meyletmenin insanı götüreceği sonuçlara değinir. *İnsan-ı Kamil* olan kişinin vasıflarının ne olduğundan bahseder. *İnsan-ı kamil* odur ki daha başında iken işin sonunu görür. Aklın gösterdiği ipuçları ve hakikat delilleri ile dünya işlerinin temeline ulaşır. Boş ve sahte süslere gönül vermeyerek her an şükür ve hamd üzere bulunur.

²⁵ Doç. Dr. Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası – Edebi Türler ve Tarzlar*, 2006, s.192.

Gönül vermeye layık olanın sadece Allah olduğunu anlatır. Aşık olan da O'na aşık olup kulluk yolunda bağlılık gösterendir, der. Aşk, muhabbeti över. Dünya malı ile gururlanmamak gerektiğini, dünyanın bir misafirhane olduğunu, her gelenin mutlaka bir gün gideceğini, bu dünya yolculuğunda herkesin yolculuk elbisesini (kefenini) hazırlaması gerektiğini söyler. Daha sonra dünyada çekilen sıkıntıların insanın kıymet ve değerini artırdığından bahsederek iman yolunda mesafe alanları ve alimleri över.

Metinde nesir, nazımdan daha çoktur. Nesir bölümleri çoğunlukla secilidir. Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğun olarak kullanıldığı bu bölümlerde cümleler birbirine bağlaçlarla bağlanarak akıcı bir anlatım sağlanmıştır. Cümlelerde üçlü tamlamalara da (zincirleme tamlama) yer verilmiştir. Bu özellikleri ile eser, *süslü nesir* örneğidir.

Devrinin sanat ve edebiyat anlayışından doğan bu nesir tarzında, şiirin hâkimiyeti görülür. En önemli özelliği “seci” denilen nesir kafiyesidir. Kafiyeli söyleyiş, cümleye musikili bir ahenk ve anlatım gücü verir. Teşbih ve mecazlar başta olmak üzere, çeşitli anlam ve söz sanatları her vesilede sık sık kullanılır. Arapça ve Farsça'dan kelime, söz ve terkipler alıp kullanmak, cümleler arasına Arapça, Farsça, Türkçe beyitler, mısralar, manzum parçalar, ayetler, hadisler, İslam büyüklerine ait vecizeler serpiştirmek sanatkârâne nesirde görülen diğer özelliklerdir.²⁶

Mensur eserlerde, nesir cümlelerinin arasında bir manzumeyi nesirden veya arka arkaya gelen iki şiiri birbirinden ayırmak için genellikle o şiirin başına nazım yazılır. Nazım yerine bazen mısra, beyit, gazel, kıta ve rübâi terimi de yer alabilir. Fakat bunların pek çoğunun, bu isimlerle bilinen nazım şekillerini ifade eden terim anlamından ziyade manzum söz, manzume, şiir yerine kullanıldığı görülür.²⁷

Nazım bölümlerinde toplam 94 şiir bulunmaktadır. Bu şiirler Gazel, Kıt'a, Beyt, Mesnevi, Mısra, Rubâi ve Şi'r gibi adlarla metin içinde dağınık olarak bulunmaktadır.

²⁶ Rasih Erkul, *Eski Türk Edebiyatı*, 2004, s. 136 – 137.

²⁷ Prof. Dr. Cemal Kurnaz – Dr. Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, 2010, s.112.

Metnin yapısında kullanılan tertip şöyle sıralanabilir:

- Besmele
- Tevhid
- Na't
- Dört Halife'nin Övgüsü
- Şehzade ve Padişah İçin Övgü
- Sebeb-i Tahrir
- Münâcât
- Eserine Verdiği Ad
- Okuyucudan Hayır Dua İsteme
- Nâz u Niyâz
- Hatime-i Kitab
- Okuyucuya Hitap (Nasihat-nâme)
- Sultana Övgü ve Saltanatının Devamı İçin Dua

Genellikle klasik mesnevi tertibine uyan metnimizde bu bölümler birbirinden başlıklarla ayrılmamıştır.

2.4.2. Nazım şekilleri

Eserde muhtevadan öte şiirsellik önemsenmiş. Şiir unsurlarında genellikle durum, kişi ve çevre betimlemelerine yer verilmiştir. Nazm, mesnevi, gazel, kıt'a, beyt, mesnevi, mısra, rubai gibi bir çok nazım şekli kullanılmıştır. Kullanılan nazım şekilleri içinde mesnevi daha çoktur. Metinde kullanılan nazım şekilleri ve sayıları aşağıdaki gibidir:

Metindeki Adı	Nazım Şekli	Sayısı
Başlıksız	Nazm	1
Başlıksız	Mesnevi	1
Gazel	Gazel	4
Kıt'a	Kıt'a	18(5'i Farsça)
Beyt	Beyt	22 (10'u Farsça) (2'si Arapça)
Mesnevi	Mesnevi	26 (2'si Farsça)
Mısra	Mısra	1
Münacaat	Mesnevi	1
Rubai	Rubai	8(4'ü Farsça)
Şi'r	Mesnevi	3
	Kıt'a	4
	Nazm	5 (3'ü Farsça)
TOPLAM		94 (24'ü Farsça) (2'si Arapça)

2.4.3. Vezin ve Kafiye

2.4.3.1. Vezin

Nâz u Niyâz'da en çok hezec bahrinin *mefâ'ilün/mefâ'ilün/fe'ülün* kalıbı (30 şiirde) kullanılmıştır. Hezec Arapça'da 'güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme' demektir.²⁸ Bu müseddes kalıp kısaltığı ve işlekliliği nedeniyle daha çok mesnevi biçiminde yazılmış uzun hikayelerde kullanılmıştır.²⁹ Bu kalıpla yazılan mesnevi nazım şekillerinin yanında kıt'a, nazm, beyt, rubai ve gazellerde de çoğunlukla bu kalıp tercih edilmiştir. Bu kalıbı takiben remel bahrinin *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbı (14 şiirde) kullanılmıştır. Mesnevideki 68 Türkçe şiirin 47'sinin bu iki kalıpla yazılması vezin tercihinde Klasik Türk Edebiyatı şairlerinin genel tavrına uyduğunu göstermektedir.

Metnin Türkçe nazım bölümlerinde kullanılan kalıplar aşağıdaki gibidir:

Bahir	Kalıp	Gazel	Mesnevi	Kıt'a	Rubâ'i	Nazm	Beyt	Mısra	TOPLAM
Seri'	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	-	-	-	-	1	-	-	1
Hafif	fâ'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün (fe'ilâtün) (fa'ilün)	-	7	2	1	-	2	-	12
Hezec	mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün	1	1	1	-	-	-	-	3
	mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün	1	20	6	-	2	1	-	30
	mef'ülü / mefâ'ilün / fe'ülün	-	1	1	-	-	1	-	3
Remel	fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	1	-	6	2	-	4	1	14
	fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	1	-	1	1	-	1	-	4
Muzârî	müfte'ilün / mefâ'ilün / müfte'ilün / mefâ'ilün	-	-	-	-	-	1	-	1
TOPLAM		4	29	17	4	3	10	1	68

Şiirlerinde az da olsa aruz kusurlarıyla karşılaşılın *Fütûhi* vezne ehemmiyet veren bir şairdir. *Fütûhi*'nin kısa vezinlerde daha başarılı olduğu söylenebilir. Bazı kalıplarda vezin kusurları diğerlerine göre daha fazladır.

²⁸ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 2003, s.167

²⁹ İpekten, 2003, s.176

Vezin gereği üçüncü tekil şahıs zamirini kimi yerlerde “ol”, kimi yerlerde de “o” şeklinde kullanmıştır.

Giydügüçün büriyâyı faḳrla ol bî-riyâ
Bu zihn-i pâk ile ol aḳl-ı evvel
Ḳande ʿazm eyler ise ol şeh-i ferḥunde ḥışâl
Beni dūr ideli devrân o serv-i gül-ʿizârumdan
O nūr-ı dîdeden itdüñ beni dūr
Çıksun imânla o dem cānum

Şair “n’ola, k’oldukça” gibi ifadeleri vasla konu olacak şekilde yazmayıp “ne” ve “ki” ifadesini kendinden sonraki kelimeye bitişirmektedir. (Kaynaştırma)

*Ḳalem aldum ele **k’oldukça** ḳudret*
*Vişâlile geçürseñ **n’ola** anı*
***N’ola** berg-i ḥazâna dönse çehrem*

Vezin Uygulamaları

Metinde Türkçe kelimelerin çokça kullanıldığı mısralarda vezne uymada sıkıntı bulunmaktadır. ‘ile’ bağlacı kelimelere ‘le’, ‘la’ biçiminde bitişik yazılmasına rağmen vezin gereği ‘ile’ şeklinde okunmuştur.

Velî ḥasretile nice bir yana

Aşağıdaki kıt’ada veznin oldukça zorlandığı görülmektedir. Bu aksaklık söyleyişe de yansımıştır. Ayrıca üçüncü mısradaki da ‘ki’ nin *ḥaşv-i kabih* olduğu söylenebilir.

Ne yere devletile ʿazm itse
Nuşrat ü fetḥ hem-ʿinân olsun
Şâm olub ḳanḳı menzile ki ire
Baḥt-ı bîdâr pās-bân olsun

Aşağıdaki beyitte de ‘gele’ şeklinde olması gereken sözcük vezin kaygısından dolayı ‘gel’ biçiminde kullanılmıştır.

*Çü tūtī-i şeker-ḥā gel beyāna
Eşidenler diyeler bī-bahāne*

Aşağıdaki beyitte ‘söyler’ anlamında kullanılan Türkçe bir kelime olan ‘dir’ sözcüğü vezni zorlamaktadır.

*Dir ol-kim firāḳumla nedür ḥāl
Eyidür ‘āşık oldem ḥūr u pā-māl*

Metin harekeli olmadığı için homograf olabilecek sözcüklerin tercihi de metin doğru okunmasının önünde bir engeldir. Bu mısradaki bulunan ‘ol’ zamiri ‘evvel’ olarak okunursa vezin sağlanabilir.

Dir evvel kim firāḳumla nedür ḥāl

Zihaf

“Kısmı, kısaltma” anlamlarına gelen zihaf, arüz terimi olarak uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir.

*Leylī’ye hüsnile virtüb biñ nāz
↓
Ḳays’a itdürdi niçe niçe niyāz*

İmâle

“Çekme, uzatma, bir tarafa eğme” anlamlarına gelen imâle, arüz terimi olarak kısa (açık) olan bir hecenin ölçüye uydurulmak üzere uzatılması demektir.

Ḳapusı ḥākine müdgām zülāl-i kevser ü zemzem

Faḫr-ı kevineyi kıyamadı uyara ḥrābdan

Aşağıdaki mısradaki imalelerin fazlalığı dikkat çekmektedir.

Gözleri yaşı ḳana boyana

Med

Bir kapalı heceyi, bir kapalı bir açık hece hâline getirecek şekilde uzatarak okumaktır. Buna “imâle-i memdûd” da denir.

- Uzun Sesli hecede med :

*Gam değil dördüncü olsa çâr-yâra ol velî
Oldı on iki imâma **pişvâ** vü reh-nümâ*

- İki sessiz harfle biten hecede med :

*Giydüğüçün büriyâyı **fağr**la ol bî-riyâ
Gökde ta'zimen melâik giydi cümle büriyâ
Kande 'azm eyler ise ol şeh-i ferhunde hışâl
Devlet ü **baht** rikâbında ola peyk-i mişâl*

*Açılaldan sebze-zâr-ı çârğda verd-i nihâl
Kimse bir gül görmedi aña qarîn olmaya hâr*

*Hüsni bağı içinde sêrv dâli
Le'âfet gülşeninde gül nihâli*

- Sonu “nûn” (ن) harfiyle biten kelimelerde de med yapmıştır.

*Olursañ Câmî-i devr-i zamâne
Tân taşına eylerler nişâne
Ma'ârif gülşenine bülbül olsañ
Olur hâr-ı belâda âşiyâne*

Vasl

Ünsüzle biten bir kelimenin ünsüzünün kendinden sonra ünlüyle başlayan kelimenin ilk hecesiyle birleştirilmesidir. Böylece kapalı olan bir hece açık hece yapılmış olur.

*Nâz-ı 'Azrâ'dan **in**leyüb her gâh
Vâmık **ey**lerdi çok niyâzile âh*

...

*Nice medh **ey**lesün anı bir âdem*

2.4.3.2. Kafiye ve Redif

Metnin manzum bölümlerinde nazım şekillerine uygun kafiye şekilleri kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bazı beyitlerde kafiye kullanılmamıştır. Kafiye tercihinde göz için kafiye anlayışı tercih edilmiştir. Ünlü seslerde kalınlık – incelik ayırımına dikkat edilmemiştir:

*Baňa şor bir şeker-leb **vuşlatını**
Yiyen bilür ta‘āmın **lezzetini***

Redifler kimi zaman sadece ekle yapılmış kimi zaman da ek ve kelime birlikte kullanılmıştır. Özellikle şahıs ekleri ile oluşturulan redifler çoğunluğu oluşturur. Tek kelimeli redifler de kullanılmıştır. Tek kelimeli redif sayısı 17 iken, iki kelimeli redif yalnızca bir tanedir. Üç ve dört kelimeli redif bulunmamaktadır. Sadece ekle oluşturulan redif sayısı 42’dir. Bazı şiirlerde mısra sonlarında tunç kafiye kullanımı dikkat çekmektedir:

*İkilik ref^c olınsun **bir olalum**
Nice bir böyle **bī-tedbīr olalum***

*Beni firqat-i Hūdā’ya kıldı **şayru**
Nice zinde olam yārumdan **ayru***

*Yiyüb la‘lī gibi şīrīn **yemekler**
Çekilmiş her birine biñ **emekler***

*Çü hem-dem oldı aña **nāzenīni**
Niçün ola dağı **āh u enīni***

Nüshalar arasında redif farkı vardır: “*bilmezem*” redifli gazel, İÜ nüshasında “*bilmezin*” şeklindedir. Anlam gereği ASL ve EE nüshalarının kullanımı tercih edilmiş, farklılık dipnotta gösterilmiştir.

Metinde genel olarak tam ve zengin kafiye kullanımı belirgindir. Yarım kafiye fazla kullanılmamıştır.

Metinde yer alan gazelerde sanatlı söyleyişe daha çok önem verilmiştir. Aşağıdaki gazelerde *redd-i matla* yapılmıştır.

*Beni dūr ideli devrān o serv-i gül-izārumdan
Cihānı lāle-zār itdüm bu çeşm-i eşk-bārumdan*

...
*Şadā-yı mürğ-i dil tutdı **Fütūhī** gülşen-i dehri
Beni dūr ideli devrān o serv-i gül-izārumdan (İÜ19a ASL18a EE9b)*

—
*Yārdan mı ağlıyam ağyārdan mı bilmezem
Yā bu çarḥ-ı pür-ḥiyel-i gaddārdan mı bilmezem*

...
*Baña yār itdüklerün itmez **Fütūhī** gayrīler
Yārdan mı ağlıyam ağyārdan mı bilmezem (İÜ18b ASL17b EE9a)*

2.4.4. Seci

Lügat anlamı kumru, güvercin gibi kuşların aynı sesleri tekrarlayarak ötmeleri demek olan seci, nesirde fâsıla sonlarında aynı harfin bulunmasıdır. Seci nesrin kafiyesidir. Hatta kafiye olduğu gibi secide de revî harfinden sonra tekrarlanan harfler seciyi oluşturmazlar.³⁰ Seci, sözün ahengini sağlayan, ona ses/musiki cihetinden katkıda bulunan bir sanattır.³¹

Nâz u Niyâz nazım nesir karışık bir metin olduğu için nesir bölümlerinde yoğun bir şekilde secili ifadeler yer verilmiştir. Metnin nesir bölümlerinde *mutarraḥ*³², *mütevâzî*³³ ve *murassa*³⁴ secinin üstün örnekleri bulunmaktadır. Bu yönüyle metin Klasik edebiyatımızdaki seci sanatının güzel ve özgün örneklerini ihtiva eden kıymete sahiptir.

Metinde kullanılan bazı seci örnekleri:

Ḥamd u sipās ve şükr ü bî-**kıyās** ol ʿāşık-ı nâz-ı **ercümendān** ve maʿşûḳ-ı niyâz-ı **müstemendāne** ki **mübdî**-yi nâz-ı **maʿşûḳān** ve **muḥterî**-yi niyâz-ı **ʿāşıkān**dır. (İÜ2a ASL2a EE 2a)

“*sipās*” ve “*kıyās*” kelimeleri revî harfinin yanı sıra aynı vezinde kelimeler olduğu için *mütevâzî seci* örneğidir.

³⁰ Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi – Belâgat*, 2007, s.257.

³¹ Saraç, 2007, s.259.

³² Farklı vezinlerdeki kelimelerin son harflerinin aynı olmasıdır.

³³ Fasılaların revî harfi yanı sıra vezin itibarıyla de aynı olmasına denir.

³⁴ Fasılalarda olduğu gibi onlardan önceki kelimelerin de karşılıkları olan kelimeler ile secili ve aynı vezinde olmasına denir.

“*‘aşıq-ı nâz-ı ercümendân ve ma‘şûk-ı niyâz-ı müstemendân*” ; “*mübdî-yi nâz-ı ma‘şûkân ve muhterî-yi niyâz-ı ‘aşıqân*” terkiplerini oluşturan sözcükler karşılıkları olan kelimelerle de secilidir. Farklı vezinde olan bu kelimelerin birbirleriyle oluşturdukları ses benzerliği *mutarrafi seci* örneğidir.

Cüd u saḥāsı baş-ı **cihānda mezkūr** ve **berr ü ‘atāsı** ṣaḥāif-i **zemānda mestūr**dur. **Şarāmet ü ṣecā’ati** ve **ṣehāmet ü ṣalābeti tenvīr-i** ṣu‘ā-yı **ṣarıq**dan **eşher** ve **tebāşīr-i** ṣubḥ-ı **ṣādık**dan **ażher**dir. (İÜ5a ASL5a EE3a)

“*mezkūr*” ve “*mestūr*” kelimeleri fâsıladır. Bunlarda her iki kelimenin de asıl harfleri olan ‘u’ ve ‘r’ harflerinin tekrarlanması *seci*’dir. Bununla birlikte fasıla olan kelimelerden önceki “*cihân*” ve “*zemân*” kelimeleri arasında da *seci* vardır. Bu iki *seci*’i oluşturan kelimelerin vezinleri de aynı olduğu için *murassa seci* örneğidir.

Metinde kullanılan diğer bazı *seci* örneği cümleler :

Bu kemīne-i kem-sermāye ve bende-i fūrū-māye bu zer-i ma‘ānīyi dārū’đ-đarb-ı fikretten ne ḥaysiyyetle kâle getürem ki mihekk-i kiyâset erbâb-ı ‘irfānda kāmilü’l-‘ayār olub mīzân-ı ferâset zevî’l-iz‘ānda sencide ve lisân-ı taḥşîn u zebân-ı āferîn ile pesendide ola. (İÜ6b ASL6a EE3b)

...

... seniyy-i ḥāme-i faşāḥat ile sâfḥa-ı beyāna taḥrīr ve lisân-ı ta‘bīr-i dīl-pezir ile taḥrīr idüb inḳırâz-ı devr-i ‘āleme dek ḥavâtır-ı zākiyye-i uḳalāya aḥvâl-i pür-ehvâl ‘ışk u maḥabbeti rüşen ve inḳızā-yı müddet-i benī-ādem’e dek zamāir-i şāfiyye-i fuḫalāya melâl-i ḥâl-i vebâl ṣevḳ u meveddeti mübeyyen idem. (İÜ5b ASL5a EE3a)

...

Egerçi ‘urefā-yı nās-ı zamân zırafā-yı nükte-şinās-ı devrân her sözi ‘ummân-ı dürr-i zārâif ve her kelâmı kân-ı cevāhir-i leṭâif olsun dırlar. (İÜ5b ASL5a EE3a)

...

Ve’l-ḥāşıl ‘alā ḳadrü’ṭ-ṭāka ḳehre-i muḥazzirât-ı rumūzdan ref‘-i nikāb ve ‘izār-ı ‘azrā-yı kināyâtıdan def‘-i ḥicāb idüb diledüm ki cevāhir-i ‘ışkî kân-ı fikretten bāzār-ı maḳāle ve zer-şevḳî ma‘den-i ḳariḥetden büte-i kâle getürüb miyân yār u ‘aşıq-ı zārda vuḳū‘ bulan aḥvâli kemā-yenbağî edā idem ve bu ṣaḥāif-i dil-guşāyı ve şafāih-i feraḥ-fezāyı **Nâz u Niyâz** nāmiyle müsem mā idem. (İÜ6a ASL6a EE3b)

...

2.5. İKTİBASLAR

قَابِ قَوْسَيْنِ

Ḳābe ḳavseynī

“Öyle ki, Peygamberle araları iki yay aralığı ya da daha yakın oldu.”³⁵

Ve dūrūd-ı nā-ma’dūd ve taḥiyyāt-ı ğayr-ı maḥdūd ol seyyīd-i enbīyā ve sened-i aşfiyā maḥbūb-ı Ḥudā ve maḥlūb-ı her dü-serā şehir-yār-ı hıttā-i ḥāfiḳeyn ve sulṭān-ı dāru’l-mülk-i **Ḳābe ḳavseynī** mesned-ārāy ve mā erselnāke illā rahmeten li’l-‘ālemīn ve şadr-nişīn-i şuffa ve küntü nebīyyen ve ādeme beyne’l-mā ve’ṭ-ṭīn ser-defter-i cerīde-i kâināt ve şāh-beyt ḳaşīde-i mevcūdāt ‘aleyhi efdālü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt. (İÜ2a / ASL 2a /EE 1b)

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

ve mā erselnāke illā rahmeten li’l-‘ālemīn

“(Resûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”³⁶

Ve dūrūd-ı nā-ma’dūd ve taḥiyyāt-ı ğayr-ı maḥdūd ol seyyīd-i enbīyā ve sened-i aşfiyā maḥbūb-ı Ḥudā ve maḥlūb-ı her dü-serā şehir-yār-ı hıttā-i ḥāfiḳeyn ve sulṭān-ı dāru’l-mülk-i Ḳābe ḳavseynī mesned-ārāy **ve mā erselnāke illā rahmeten li’l-‘ālemīn** ve şadr-nişīn-i şuffa ve küntü nebīyyen ve ādeme beyne’l-mā ve’ṭ-ṭīn ser-defter-i cerīde-i kâināt ve şāh-beyt ḳaşīde-i mevcūdāt ‘aleyhi efdālü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt. (İÜ2a / ASL 2a /EE 1b)

كُنْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ النَّارِ وَالطِّينِ

ve küntü nebīyyen ve ādeme beyne’l-mā ve’ṭ-ṭīn

“Ben nebî/peygamber iken, Adem ruh ile ceset arasında bulunuyordu.”³⁷

Ve dūrūd-ı nā-ma’dūd ve taḥiyyāt-ı ğayr-ı maḥdūd ol seyyīd-i enbīyā ve sened-i aşfiyā maḥbūb-ı Ḥudā ve maḥlūb-ı her dü-serā şehir-yār-ı hıttā-i ḥāfiḳeyn ve sulṭān-ı dāru’l-mülk-i Ḳābe ḳavseynī mesned-ārāy ve mā erselnāke illā rahmeten li’l-‘ālemīn ve şadr-nişīn-i şuffa **ve küntü nebīyyen ve ādeme beyne’l-mā ve’ṭ-ṭīn** ser-defter-i cerīde-i kâināt ve şāh-beyt ḳaşīde-i mevcūdāt ‘aleyhi efdālü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt. (İÜ2a / ASL 2a /EE 1b)

³⁵ Necm 53/9.

³⁶ Enbiya 21/107.

³⁷ Hadis : Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, C.2, s.129.

Askalâni hâriç, Sehâvî, Zerkeşî, Suyâtî gibi çok sayıda hadis bilgini, bu hadisi uydurma hadisler arasında göstermektedirler. Tirmizî’nin Ebû Hureyre’den: “*Adem ruh ile ceset arasındayken ben peygamberdim.*” şeklindeki rivayetine dayanarak, anlam yönünden doğru olduğunu söyleyenler varsa da aslı olmadığı yönü ağır basmaktadır. (Yılmaz, 1992, s.29-30.)

لا يترك كلمة لا يترك كلمة

mā lā yūdreku küllühu, lā yūtreku küllühu

"Tamami idrak olunmayan şey, tamamen terk olunmaz."³⁸

Ve bi'l-cümle bedāyîc-i āşarı ve ğarāib-i eṭvārı kıyās-ı fehmden efzūn ve idrāk-i vehmden bîründür. Likin **mā lā yūdreku küllühu, lā yūtreku küllühu** feḥvāsınca ol ḥasīb ü nesībün gülistān-ı evşāf-ı velāyet şî'arı güllerinden birkaç gül ü bûstān-ı aḥlāk-ı kerāmet ve şārî sünbüllerinden bir nice sünbül alub bu bezm-i ma'ārif-nişārı ārāste ve bu meclîs-i leṭāyif-i āşarı pîrāste kıldım. (İÜ4a / ASL 4a /EE 2b)

شق القمر

şakḳü'l-ḳamer

"Ay'ın yarılması"³⁹

Defc-i mażarrat-ı acdā-yı dîn-i metinde ikdām-ı tāmı āyāt-ı muhkemāt-ı Qur'an-ı celilü'l-unvān gibi üstüvār ve refc-i āflām-ı İslām-ı mübînde ihtimām-ı temāmı mu'cize-i **şakḳü'l-ḳamer** gibi rüşen ü aşkardur. (İÜ5a / ASL 4b /EE 3a)

من طلب شيئاً وجده

men ṭalebe şey'en vecede vecden

"İsteyen ve bu isteğinde ciddî olan hedefe ulaşır."⁴⁰

hemān ol ān bî-imhāl u ihmāl-i aḥmāl ve eşḳālî fi'l-ḥāl şütür-i 'azîmete yükledüb **men ṭalebe şey'en vecede vecden** mübteğasınca pây-ı pūyanla cezm-i 'azîmet ve 'azm-ı rıḥlet idüb günlerde bir gün ol maḥrûsa-yı maḥrûreye dāḥil olur. (İÜ11a / ASL 10a /EE 5b)

والشمس والقمر والنجوم سخات

ve's-şemse ve'l-ḳamera ve'n-nücūme musaḥḥarāt

"güneş, ay ve yıldızlar emrine boyun eğmiş."⁴¹

Ba'de'l-iḳāme şehri sū-be-sū seyrān ve ol diyāri dār u medār devrān iderken bir bāb-ı āsmān nişāndan ṭabl u sūrnāyile bir sūr-ı sūrūr-efzā ve bir zifāf-ı behcet-nümā

³⁸ Hadis : Aclünî, *Keşfü'l-Hafā*, C.II, s.256 ; İmam Rabbani, *Mektubat*, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, C.I., 85. Mektup, s.135.

³⁹ Kamer 54/1-2.

Çok sayıda sahabiden gelen rivâyetlere göre Mekkeliler, Hz. Peygamber'den mucize isterler, o da parmağıyla işaret eder, ayı ikiye ayırır, sonra tekrar birleştirir. Müslümanların işkenceye maruz bırakıldığı kritik bir dönemde ayın bu görünüşü, Mekkelileri hayrete düşürür. Müşrikler bu olaya bir itirazda bulunamaz, sadece "büyü" der, küfürlerine devam ederler, imana bir türlü yanaşmazlar. (Elmahılı, 7/4616-4638; Yılmaz, 1992, s.86)

⁴⁰ Hadis : Aclünî, *Keşfü'l-Hafā*, 2451.

⁴¹ Araf, 9/54.

zāhir u peydā ve bāhir u hüveydā olur ki *ve's-şemse ve'l-kamera ve'n-nücūme musahharāt* mışdākınca bir ālāy hūbān-ı zühre-cebīn ve bir çok dil-berān-ı leṭāfet āyīn semend-i nesīm-i pūyānla revāne olub kimi gül-i muṭabbak kimi cāme-i āl ile ārāste ve kimi lāle mişāl ḳabāyı ḫarīr-i mülevven ile pīrāste ve kimi manend-i şem^c-i şeb-istān u aḳmişe-i berḳ-i şāmīden ḳabālarla mücellā ve kimi mīr-i 'āşīḳān-şıfat cāme-i se-renk ile mücellā olmuş. (İÜ11a / ASL 10b /EE 5b)

قصدت الرويا

ḳad şaddaḳtü'r-rūyā

"Rüyana sadık kaldın." ⁴²

Gūş-ı cāna **ḳad şaddaḳtü'r-rūyā** diyu bir āvāz-ı dil-nevāz irişüb hāla merāyā-yı āmālde şüret-i ittīşāl yüz göstermegin 'ışḳı ziyāde olub şabr u ḳararı kef-i iḳtidārından bīrūn olur. (İÜ12b / ASL 11b /EE 6b)

ان من البيان لسحرا

inne mine'l-beyānı le-sihren

"Beyanda mutlak bir sihir vardır." ⁴³

Kān-ı ḳariḫatinden silk-i beyāna ve şadef-i fikretinden 'ıḳd-i 'iyāna getürdüğü eş'ār-ı leṭāif şi'arından bir dīvān-ı belāgat 'unvān tertīb itmişler ki 'ibārāt-ı feşāḫat āyātı **inne mine'l-beyānı le-sihren** mażmūnun muḫaḳḳak ve isti'arāt-ı belāgat ḡāyātı **inne mine'ş-şi'ri le-ḫikmeten** meknūnun muşaddaḳdur. (İÜ13b / ASL 12b /EE 6b)

ان من الشعر لحكمة

inne mine'ş-şi'ri le-ḫikmeten

"Şiirde mutlak bir hikmet vardır." ⁴⁴

Kān-ı ḳariḫatinden silk-i beyāna ve şadef-i fikretinden 'ıḳd-i 'iyāna getürdüğü eş'ār-ı leṭāif şi'arından bir dīvān-ı belāgat 'unvān tertīb itmişler ki 'ibārāt-ı feşāḫat āyātı **inne mine'l-beyānı le-sihren** mażmūnun muḫaḳḳak ve isti'arāt-ı belāgat ḡāyātı **inne mine'ş-şi'ri le-ḫikmeten** meknūnun muşaddaḳdur. (İÜ13b / ASL 12b /EE 6b)

⁴² Saffat, 90/105.

⁴³ Hadis: Buhārī, Tıb, 51, Nikāh 47; Müslim, Cum'a, 47; Ebū Dāvud, 86; Tirmizī, 79

⁴⁴ Hadis: Buhārī, Edep, 90; Ebū Dāvud, Edep, 87; Tirmizī, Edep, 69; İbn-i Māce, Edep, 41

کُنْ فَعَانِ

kün fe-kān

“Ol, hemen oldu.”⁴⁵

Ṭutub ḥāme-i benān ḥoş beyānı

‘Ayān eyler rumūz-ı **kün fe-kān**’ı

Şadef-āsā güşād itse dehānı

Ḥaḳāyık dürrlerüñ şaçar zebānı (İÜ14a / ASL 13a /EE 7a)

الَاِنَّ زَالِكَةَ

Elā inne zalike leke

“ dikkat edin, ‘şüphesiz bu’ senin için de vardır.”⁴⁶

Ārāy-ı şāibe-i ‘ālem ārāy-ı şerīfiñüz yine müncer ve efkār-ı şākıba-yı müşkül-güşā-yı laṭifiñüz neng üzre muḳarrer olursa imtişāl gösterelim diyüb **elā inne zalike leke** diyu buyurur ya’ni me’mülün saña mebzül ve sūālün ḥuşüle mevşüldür. (İÜ14b / ASL 13b / EE 7a)

كَافٍ نُونٍ

kāf ü nūn

“O, bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız ‘ol’ demesi yeter. ‘Ol’ dediği şey hemen oluverir.”⁴⁷

Bu zihni-pākle ol ‘aql-ı evvel

‘Ulūm-ı kāināta ‘ārif olur

Cihānda ḳalmayub bir nesne maḥfi

Rumūz-ı **kāf ü nūn**’a vāḳıf olur (İÜ15a / ASL 14a /EE 7b)

⁴⁵ Bakara 2/117; Āl-i İmrān, 3/47 , 59; En’ām, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yāsın, 36/82; Mü’min, 40/68. Bu söz, Kur’an’da “*kün fe-yekūn*: Ol, hemen olur.” ibaresiyle, geniş zaman teklil üçüncü şahıs çekimiyledir. Edebiyatımızda çok sayıda örneği bulunan bu söz ediplerimiz tarafından, Kur’an’daki muzari çekimi (geniş zaman), maziye (geçmiş zaman’a) dönüştürülerek, konu başlığımız şeklinde kullanılmıştır. (Yılmaz, 1992, s.98.)

⁴⁶ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁴⁷ Bakara, 2/117; Āl-i İmrān, 3/47; En’ām, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yāsın 36/82; Mü’min, 40/68. Kāf ü nūn, kevn (olma) kökünden türeme, emir (kün: ol) çekimindeki iki harfin (kef ve nun harfinin) ayrı ayrı okunuşudur.

الظاهر عنوان الباطن

Ez-zāhir ‘unvānu’l-bāṭın

“Zāhir, bātının alametidir.”⁴⁸

Ez-zāhir ‘unvānu’l-bāṭın mübteğāsınca melāḥat şüreti leṭāfet sīretine şehādet iderdi. (İÜ16a / ASL 15a /EE 8a)

يَهْبُ لِي مِنْ يَشَاءُ الذِّكْرُ

yehebu li men yeşāuz-zükūr

“Dilediğine erkek çocukları bahşeder.”⁴⁹

‘Āşık-ı mezkūr *yehebu li men yeşāuz-zükūr* ḥazīnesinden bu ‘aṭiyye-i behiyyenüñ ḥuşūlüne ve bu bahşāyiş-i seniyyenüñ vuşūlüne vehhāb-ı ḫadīme şükr-i bī-pāyān ve ḫālīḫ-ı ins ü cāna ḥamd-i firāvān idüb beşāşet rüyından ḫāṭır-ı nā-şādına sürūr-ı selvet ḥāşıl ve nazret şüret-i dil-cüyından dil-i nā-murādına revḫ u rāḫat vāşıl olub ... (İÜ16a / ASL 15a /EE 8a)

اليوم محمدي على انوارهم وتكلمنا ايديهم وتشهدوا حليم

El yevme nāḫtimu ‘alā efvāhihim ve tükellimūna eydihim ve teşhedu ercülühüm bima kānu yeksibun.

“O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder.”⁵⁰

Fe²-emmā *el yevme nāḫtimu ‘alā efvāhihim ve tükellimūna eydihim ve teşhedu ercülühüm* mażmūnunca cemi^c ‘uzvı manend-berg bīd-lerzān u bī-ḫarār olub sāye-girdār ḫāke düşüb nālān u eşk-bār olduğundan ḫāl-i zārına ‘arīf ve derd-i derūnuna vāḫıf olduğda şüret-i celālī ‘ayān idüb çeşm-i ḫışmla nazār idüb ḫāl-i pür-iḫtilālīne ve ciğer-i maḫrur pür-iltihābına raḫm itmez. (İÜ17b / ASL 16b /EE 8b)

السفر وسيلة الظفر

Es-seferu vesīletü’z-zafer

Sefer, yolculuk zaferin vesilesidir.⁵¹

El-ḫışşa nice sāl bu minvāl üzre güzār idüb bir ān şabra ṭāḫatı ve bir zaman ḫarāra ḫudreti ḫālmayub zihn-i ḫāşıra vü ḫāṭır-ı fāṭıra bu ḫāṭıra-yı ḫuṭūr eyler ki *es-sefer*

⁴⁸ İmam Rabbani, *Mektubat*, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, C.I., 48. Mektup, s.84 ; İmam Gazali, *İhya-i Ulumiddin*, 3/168.

⁴⁹ Şura, 95/49.

⁵⁰ Yasin, 108/65.

⁵¹ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

u vesīletü'z-zafer muḳtezāsınca manend-i seḫāb u nev-bahār-ı eşk-bār *vesāfir u etşahḫivā* mübteğāsınca mişāl-i r'ad-ne'ār-ı nālān u zār olub gird-bād-āsā başına ḫāk şaçub dāmen-i şahrāyı tütüb deşt ü hāmūnı geşt ide. (İÜ18b / ASL 17b /EE 9a)

وَسَافِرٌ وَتَصْحُرٌ

vesāfir u etşahḫivā

"Seyahatte sıhhat vardır."⁵²

El-ḳışşa nice sāl bu minvāl üzre güzār idüb bir ān şabra tākātı ve bir zaman ḳarāra ḳudreti ḳalmayub zihn-i ḳāşıra vü ḫātır-ı fātıra bu ḫātırı-yı ḫutūr eyler ki *es-sefer u vesīle ez-zafer* muḳtezāsınca manend-i seḫāb u nev-bahār-ı eşk-bār *vesāfir u etşahḫivā* mübteğāsınca mişāl-i r'ad-ne'ār-ı nālān u zār olub gird-bād-āsā başına ḫāk şaçub dāmen-i şahrāyı tütüb deşt ü hāmūnı geşt ide. (İÜ18b / ASL 17b /EE 9a)

العوادج

el-ʿavd ü aḫmedū

"Dönüş daha da övülmüştür."⁵³

Bes hemān *el-ʿavd ü aḫmedū* mübteğasiyle dār-ı firḳatden ric'at idüb diyār-ı vuşlata ʿavdet itdükde maḫrüse-i mezküreye müddet-i ḳarībede vāşıl ve cüzü-yı zamanda mütevāşıl olur. (İÜ20b / ASL 19a /EE 10a)

المشاوره امن من اللامة وحصن من الندامة

el-müşāveret emin min el-melāmete ve hısn mine'n-nedāmete

İstışare kınanmışlıktan ve pişmanlıktan korur.⁵⁴

Süreyyā-āyīn bir yere cem' olub nuşḫ için *el-meşāveret emin mine'l-melāmet u hısn mine'n-nedāmet* mişdāḳınca müşāvere idüb eydürler ki iy ʿuzlet-güzīn genc-i derd u belā ve'y ḫalvet-nişīn renc u zecr u ʿanā bu ḫāl-i muşībet me'al-i ışḳ u muḫabbet ʿalāmet-i ḳıyām-ı ḳıyāmet ve ʿazāb-ı dūzaḫa işāretdür. (İÜ21a / ASL 19b /EE 10b)

رضينا بقضاء الله

razinā beḳaşna-yı Allah

Allahtan gelene razı olduk.⁵⁵

Likin *razinā beḳaşna-yı Allah* mişdāḳıyla ʿāmil ve üfevvidü emri ilāllāh mübteğāsına ḳāil olmaḳ gereksin didüklerinde ol ʿāşıḳ-ı pür melāl eydür ki ey yārān-ı şafā ve'y ḫullān-ı şāḫib-i vefā benüm bu muşībet u ālām-ı firḳatde nālān ve bu miḫnet u hicretde giryān olduḡum ta'yīb eylemeñüz. (İÜ21a / ASL 19b /EE 10b)

⁵² Hadis : Ahmet Bin Hanbel, Müsnet 2-380; İmam Mâlik, el-Muvatta, III, 485; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsât, VII, 245.

⁵³ Metinde iktibas olduḡunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁵⁴ Mâlik b. Enes, el-Muvatta, III, 411; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XX, 67.

⁵⁵ El-İsfehâni Ebu Nuaym Ahmet b. Abdillāh, Hilyetü'l-Evliyâ, Beyrut, 1985, V, s. 357.

و افوض امرى الى الله

“üfevviğu emri ilällāh”

“Ben işimi Allah’a havale ediyorum.”⁵⁶

Likin *razinā bekaşna-yı Allah* mışdākıyla ‘āmil ve *üfevviğu emri ilällāh* mübteğāsına kâil olmak gereksin didüklerinde ol ‘āşık-ı pür melāl eydür ki ey yārān-ı şafā ve’y hullān-ı şāhib-i vefā benüm bu muşbet u ālām-ı firkatde nālān ve bu miḥnet u hicretde giryān olduğum ta’yīb eylemeñüz zīrā müfārekat-ı hem-dem-i ğam-ḥār ve mübā‘adet-i yār-ı ğam-güsār-ı vefā-dār-ı müşkül-kār ve kār-ı düşvārdur. (İÜ21a / ASL 19b / EE 10b)

بعد عسريرا

ba‘de ‘usrin yusren

Zorluktan sonra kolaylık.⁵⁷

El-kışşa-yı yārān-ı şiddīkuñ bu nevc-i pend tedkīkiyle yakīnen ma‘lūmı olur ki *ba‘de ‘usrin yusren* feḥvāsınca her firkatüñ vuşlatı ve her miḥnetüñ āḥır furşatı muḥarrerdür. (İÜ22b / ASL 21a / EE 11b)

كلوا واشربوا

kulū ve işrebū

Yiyiniz ve içiniz.⁵⁸

Mercūdur ki merdlik ve merdümlük idüb bu küstāhlığımızı ma‘zūr itmek ile ‘afv buyurub āyine-i ḥātır-ı ‘atır-ı şerīfüñüz ğubār-ı tağayyürden pāk ola ve mevārid-i zamīr-i münīr-i laṭīfüñüz ‘arīza-yı küdüretten şafā bula didükde ol dil-ber-i lebī-i şekker-leb ve hümā-pervāz dehān-ı telaṭṭufi-bāz idüb evvel ta‘ām andan kelām diyüb *kulū ve işrebū* mışdāķınca dest-i tenāvüli dırāz ider. (İÜ33b / ASL 31b / EE 17a)

وزلزلوا زلزلا شديدا

zulzilū zilzālen şedīden

Şiddetli sarsıntıyla sarsıldılar.⁵⁹

Bes ol yār-ı ğüzīn ve ol nigār-ı nāzenīnden bu ḳadar ḳadr u rağbet ve bu miḳdār iltifāt u ruḥşat bulub dil-i derd-nākında olan murādātı zebān-ı beyāna getirüb nice nice ḥikāyāt sūz u güdāz ve ḥātır-ı tāb-nākında olan ḥācātı lisān-ı ‘ayāna getirüb nice yüz biñ nāz u niyāz olunduḳdan şonra dir ki iy tūṭı-yi şeker-sitān-ı beyān v’ey bülbül-i ğülistān-ı ‘ırfān bu girdden bī-bünyān ve *zulzilū zilzālen şedīden* mışdāķınca virān olunca aḥvāl-i

⁵⁶ Mü’min, 69/44.

⁵⁷ Talāk, 98/7.

⁵⁸ A’raf, 9/31.

⁵⁹ Ahzāb, 4/11.

pür-ehvālüm taḥrīr ü i'ḫlān ve derd-i derūnum taṣvīr u beyān olınmaḵ murād olunsa debīrān ṣahāif-i ḫāk-ı taḥrīrinde ḳāṣr ve muḫāsibān ṣafāyih-i eflāk ḫesābında muḳaṣṣır olalar. (İÜ34a / ASL 32a /EE 17a)

مِه جَات عدن فو دخلو خالد

cennātu ʿadnin yedḫulūnehā

(O yurt) Adn cennetleridir. ⁶⁰

Gah bir gülistān-ı cennet ābādı bisāt-ı neṣāṭ ile ṭāvus-ı behiṣt-āsā ārāste ve gāh bir būstān-ı ḫurrem-i būnyādı bezm-i inbisāt ile ezhār-ı bahār ṣıfāt-ı pīrāste idüb erbāb-ı zevḳden nice ehl-i dil-i yārān ve aṣḫāb-ı ṣevḳden nice ṣāḫib-i ʿirfān ile cām-ı server ü ṭarabdan ve müdām-ı lehv ü laʿbdan kām almaḵ hevāsiyle süreyyā-āyin bir ālāy civānān zühre-cebīn ol cāy-ı heṣa **cennātu ʿadnin yedḫulūnehā** meṣābesinde olan cā-yı dil-güşāda cemʿ ü ṣeb-istān-ı zevḳ u ṣafāda ṣemʿ olub manend-i ḡonça ve lāle-i ṣurāḫī vü piyāle ile revāḫ-ı reyḫānı ve ṣarāb-ı ergavānı nūṣ itmek müdām-kārları ve her ṣabāḫ u revāḫ müṣāhede-i ʿarız-ı ṣabāḫ u felāḫ birle ṣadā-yı çeng ü ergānūnı gūṣ eylemek ʿaleʿd-devām ṣiʿārları olub zühre-cebīn mehliḳālar pāy-ı kübān u āstīn-feṣān nücūm-āsā çarḫa girerlerdi. (İÜ36a / ASL 34a /EE 18a)

من يسع يخل

men yesmeʿ yeḫl

(öğüt) dinleyen rahatlar. ⁶¹

Ve biʿl-cümle kendü kendüne ḫiṭāb ider ki peder-i ṣefḳat eṣerī işbu püser-i ḳamer peykerine keṣīrūʿl-meyelāndur. Bunlaruñ mābeynlerün ḫabāil-i ḫīle bilek onı vesīle birle efsād-āsāndur taṣavvur idüb dehān-ı būnyān-ı nīk-rengi bāz u zebān mekr u mekīdeti dırāz idüb ṣūret ḫālī sefīdāc ḫayl birle maḫallī ve ʿizār-ı meʿālī gül-güne-i ḫadīʿat ile mücellā ḳılüb **men yesmeʿ yeḫl** fehvāsınca meṣreb-i meserretleri mükedder ve āyīne-i mücellāyı ḫāṭırları muḡberr olsun. (İÜ38b / ASL 36b /EE 19b)

عظمتك ثم عظمة

ʿizzī nefsen ṣümme ʿizzüʿl-ḫalāyık-vār

“(önce) kendine öğüt ver sonra başkasına öğüt ver.”⁶²

ʿizzī nefsen ṣümme ʿizzüʿl-ḫalāyık-vār kendü demüñde ve öz ʿālemüñde ol dīrligin kemāl-i ızṭırābından dil ü cānı ṣikeste ve dem ü nefesi beste olub aṣlā bir ān mücālesiye ṭāḳatı ve ḳaṭʿā bir dem mükālemeye ḳudreti ḳalmaz. (İÜ41a / ASL 38b /EE 20b)

⁶⁰ Raʿd 23 / Nahl 31 / Fatır 33.

⁶¹ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁶² Ali el-Muttakı, *Kenzüʿl-Ummâl*, XV, 1218; Gazali, *İhya-i Ulumiddin*, II, 312.

النصيحة سهل والمشكل قبولها

en-naşihat u sehl u el-müşkil-i kabūlhā

"Nasihah etmek kolaydır sorun onu kabuldür."⁶³

Āhîr ol keçel-i dîn bed-manzar u giryeü'l-haber bî-ḥayr u pür-şer nihāyet derece muğberr u gāyet mertebe mükedder olduğundan **en-naşihat u sehl u el-müşkil-i kabūlhā** diyüb dehān-ı fahşî bâz ve lisān-ı mezemmeti dırāz idüb ol miqdār-ı kabāhate ağāz ider kim i'ade-i zikri ḥilāf-ı şart edeb ve tekdîr-i ḥavātır şāfiye sebebdür. (İÜ41a / ASL 39a / EE 20b)

كحل عجل كتاب

liküll-i ecelin kitāb

Her ecel için bir kitap vardır.⁶⁴

Bi'l-cümle etbāc ve eşyāc tevābiç u levāhıç der ün-ı sefîneye lâhıç olub 'ale't-tevāli müsāyere-i eyyām u leyālî birle āf-tāb-ı 'ālem-tāb vār burc-ı ābiden seyr-i menāzil ve kaṭc-ı merāhil iderek ṭayy-ı ṭomār-ı sefer idüb bender-i caddeye vuşul bulduḡda cānib-i ka'be-i ḥarāma iḥrām-ı 'azîmeti derber kılub ḥarem-i muḥtereme duḡul olunduḡda gah maṭāf-ı laṭifde ṭāif gah mültezem-i münifde vāḡf gāh tebcîl-i istār-ı beyt-i mu'azzam ile mesrūr ve gāh taḡbîl-i istilām Ḥacerü'l-esved-i mükerrrem birle maḡbūr gāh müdde'ide du'ada ve gāh sa'yla şafāda iken ol mîr-i muḥteşem ve pîr-i muḥteremüñ nehār-ı 'ömri şām-ı kehülete ve rûz-ı cevānîsi şeb-i şeybete irmiş pîr-i kühen sāl olmaḡın **liküll-i ecelin kitāb** muḡtezāsınca müddet-i 'ömri nihāyete ve ecel-ı müsemması gāyete irüb raḡt-ı iḡāmeti nüzhet-ḡāne-i dünyādan maḡfîret serāy-ı uḡbāya iletmeḡe ağāz ider. (İÜ43a / ASL 41a / EE 21b)

حل المؤمن على الصلح

ḡamlü'l-mü'min 'ale'ş-şalāḡ

"Mümini kurtuluşa taşımak."⁶⁵

Hem-ān-dem ol nā-merd-i maḡbūnuñ derün-ı ḡabāşet-i meşḡunı ḡum ümmü'l-ḡabāiş gibi cūşa ve nehr-i ḡabāḡati baḡr-ı ziḡḡār-ı girdār ḡurūşa gelüb ḡabs sîreti ḡasebince ḡācîde-i ḡaddārlıḡı āşḡār ve ḡubḡ-ı serîreti vefḡınca resm-i cefākārlıḡı tekrār idüb binā-yı 'adāveti müşted ve bāde-i ḡuşūmeti mümted olub cādde-i inşāfdan ḡıḡub rāḡ-ı i'tisāfa revāne olub bir ḡāletle feryād u fiḡān ve bir nev'le zār u giryān olarak mekr u mekîdete ve ḡîle ü ḡadî'ate ağāz idüb dürlü dürlü lāf u dürüḡla iftirālar ve ḡüne-ḡüne ḡüzāf-ı bî-fürüḡla bühtānlar eyler ki tezekkürî pür-tekeddür ve taşavvurî maḡzā ta'azzurdur ḡuş idenlerüñ kimi **ḡamlü'l-mü'min 'ale'ş-şalāḡ** muḡtezāsınca *mā hezā illā*

⁶³ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁶⁴ Ra'd 85/38.

⁶⁵ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

efk-i müfterî mübteğâsiyle ʿāmil ve kimi *ḳavle'l-müfsid ʿale'l-hilāf* maẓmūnınca *inne ḳavl-i ṣaḥīḥ* mefhūmiyle ḳāil olub ol ḥabīs-i pür-telbīse muʿāvenet ve ol iblīs-i pür-tedlīse mutābaʿat iderler. (İÜ45b / ASL 43a /EE 22b)

ما هذا الا انك منفرى

mā haza illa ifkūm müftera

“Bu uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değil.”⁶⁶

Hem-ān-dem ol nā-merd-i mağbūnuñ derūn-ı ḥabāset-i meşḥūnı ḥum ümmü'l-ḥabāis gibi cūşa ve nehr-i ḳabāḥati baḥr-i zihḥār-ı girdār ḥurūşa gelüb ḥabs sīreti ḥasebince ḳāʿide-i ğaddārlığı āşkār ve ḳubḥ-ı serīreti vefḳınca resm-i cefākārlığı tekrār idüb binā-yı ʿadāveti müştēd ve bāde-i ḥuṣūmeti mümtēd olub cādde-i inṣāfdan çıḳūb rāḥ-ı iʿtisāfa revāne olub bir ḥāletle feryād u fiğān ve bir nevʿle zār u giryān olaraḳ mekr u mekīdete ve ḥīle ü ḥadīʿate āğāz idüb dürlü dürlü lāf u dürüğla iftirālar ve gūne-gūne güzāf-ı bī-fürüğla bühtānlar eyler ki tezekkürü pür-tekeddür ve taṣavvūrı maḥzā taʿazzurdur gūş idenlerüñ kimi *ḥamlü'l-müʾmin ʿale's-şalāḥ* muḳtezāsınca **mā haza illa ifkūm müftera** mübteğâsiyle ʿāmil ve kimi *ḳavle'l-müfsid ʿale'l-hilāf* maẓmūnınca *inne ḳavl-i ṣaḥīḥ* mefhūmiyle ḳāil olub ol ḥabīs-i pür-telbīse muʿāvenet ve ol iblīs-i pür-tedlīse mutābaʿat iderler. (İÜ45b / ASL 43a /EE 22b)

قول المفسد على الخفاف

ḳavle'l-müfsid ʿale'l-hilāf

“Fesatçının sözü muhalefet üzeredir.”⁶⁷

Hem-ān-dem ol nā-merd-i mağbūnuñ derūn-ı ḥabāset-i meşḥūnı ḥum ümmü'l-ḥabāis gibi cūşa ve nehr-i ḳabāḥati baḥr-i zihḥār-ı girdār ḥurūşa gelüb ḥabs sīreti ḥasebince ḳāʿide-i ğaddārlığı āşkār ve ḳubḥ-ı serīreti vefḳınca resm-i cefākārlığı tekrār idüb binā-yı ʿadāveti müştēd ve bāde-i ḥuṣūmeti mümtēd olub cādde-i inṣāfdan çıḳūb rāḥ-ı iʿtisāfa revāne olub bir ḥāletle feryād u fiğān ve bir nevʿle zār u giryān olaraḳ mekr u mekīdete ve ḥīle ü ḥadīʿate āğāz idüb dürlü dürlü lāf u dürüğla iftirālar ve gūne-gūne güzāf-ı bī-fürüğla bühtānlar eyler ki tezekkürü pür-tekeddür ve taṣavvūrı maḥzā taʿazzurdur gūş idenlerüñ kimi *ḥamlü'l-müʾmin ʿale's-şalāḥ* muḳtezāsınca **mā hezā illā efk-i müfterî** mübteğâsiyle ʿāmil ve kimi **ḳavle'l-müfsid ʿale'l-hilāf** maẓmūnınca *inne ḳavl-i ṣaḥīḥ* mefhūmiyle ḳāil olub ol ḥabīs-i pür-telbīse muʿāvenet ve ol iblīs-i pür-tedlīse mutābaʿat iderler. (İÜ46a / ASL 43a /EE 22b)

⁶⁶ Sebe, 91/43.

⁶⁷ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

اِنَّهٗ قَوْلٌ صٰحِيْحٌ

inne kavlı-i şahih

"Bu da doğru olan bir sözdür."⁶⁸

kimi *hamlü'l-mü'min* 'ale's-şalāh muktezāsınca *mā hezā illā efk-i müfteri* mübteğasiyle 'amil ve kimi kavle'l-müfsid 'ale'l-hilāf maẓmūnınca *inne kavlı-i şahih* mefhūmiyle kail olub ol ḥabīs-i pür-telbise mu'avenet ve ol iblīs-i pür-tedlīse mutāba'at iderler. (İÜ46a / ASL 43a /EE 22b)

خَيْرٌ مِنْ دَاغِضِ الْغَضَبِ وَدُخُولِ النَّارِ وَسِرَاوِيلِ الْقَطْرَانِ

Ḥayr men hazā ğazbü'l-ġazebān ve duḥülü'n-nīrān ve serāvīlü'l-kaṭerān

Bundan daha hayırlısı sinirli kişinin kızması, cehenneme girmek ve zift elbisesidir.⁶⁹

Bu mirāt-ı kâināt-ı bī-sebātta gūne-gūne timşāl-i melāl mu'ayene kıldum. Ve bu fânūs-ı hayāl-i bī-me'âlde döne döne şüret-i infi'āl müşāhede itdüm. Lîkin hicr-i yār u firķāt-i dildārden düşvār hic bir nesne görmedüm. *Ḥayr men hazā ğazbü'l-ġazebān ve duḥülü'n-nīrān ve serāvīlü'l-kaṭerān* fehvāsın tekrār idüb mestāne na'ralar ve 'aşık-âne nāleler idüb iydürdi ki eger kıyām-ı kıyāmete dek her ānda cismümü aşḥāb-ı maḥabbet ḥabībī gibi çāk çāk idüb hezār derd ü meşakḳatle helāk itseler giru ol serv-i kāmētüñ 'aşkında erbāb-ı vefā 'ahdi gibi dürüst u rāst olub belāsından lezzet alurum. (İÜ46b / ASL 44a /EE 23a)

مَا خَيْرٌ فِي الْعَيْشِ بَعْدَ مَوْتِي

lā ḥayr fi'l-'ayş ba'de mevlā

"Dostumdan sonra yaşamın hayrı yok."⁷⁰

Ve'l-hāşıl bu nev' zend-kāniden olam yek lā ḥayr fi'l-'ayş ba'de mevlā diyüb bu beyti zikr-i lisān u vird-i zebān ider. (İÜ48a / ASL 45a /EE 23b)

رَبِّ اِنِّى مَغْلُوْبٌ فَانصُرْ

Fe de'ā Rabbehu enni maġlūbun fenteşir

"Bunun üzerine, Rabbine: **Ben yenik düştüm, bana yardım et!** diyerek yalvardı."⁷¹

İmdi **Rabbehu enni maġlūbun fenteşir** du'āsın kavāyim-i 'arş-ı berīne ve *Rabbānī maġmūm fānteşer* senāsın tāk-ı revāk-ı 'ileyyīne irgirüb maşrıķ-ı bālden ve ufķ-

⁶⁸ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁶⁹ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁷⁰ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁷¹Kamer 52/10 .

1 hayâlden âf-tâb-1 fikr ü ferâset ve mâhtâb-1 hüsni-kiyâset bu yüzden tülûc eyler kim ol mâr-1 zehr-dâr girdâr-1 düşmen bâğınuñ ve bu nâr-1 aşkla yanmış yakılmış belâ-keşe şemc gibi dil-i evzâdan yâğınuñ tünd-bâd-1 hamele-i âteş âhengle hürmen-i vücûdın ber-bâd ide. (İÜ48a / ASL 45b /EE 23b)

ورب اني معموم فانشر

Rabbehu enni mağmûm fânteşer

*Rabbim, tasalıyım üzüntümü gider.*⁷²

Zamâir-i ilhâm mazâhir ehl-i ʿirfâna mahfî ve meknûn u havâtır-ı ʿâtır deryâ muķâtır-ı zevî'l-izcâna mestür ve maşûn degildir ki tîr-i taķdîr-i Rabbânî reddine tedbîr-i insâni nâfîc ve şemşîr-i każâ-yı âsmânî defcine siper-i hazm-ı dâfci olmaduğı bi'l-muʿâyene müşâhiddür. İmdi Rabbehu enni mağlûbun fenteşir duʿâsın kavâyim-i ʿarş-ı berîne ve **Rabbehu enni mağmûm fânteşer** şenâsın taķ-ı revâķ-ı ʿileyeyne irgîrüb maşrıķ-ı bâlden ve ufķ-ı hayâlden âf-tâb-1 fikr ü ferâset ve mâhtâb-1 hüsni-kiyâset bu yüzden tülûc eyler kim ol mâr-1 zehr-dâr girdâr-1 düşmen bâğınuñ ve bu nâr-1 aşkla yanmış yakılmış belâ-keşe şemc gibi dil-i evzâdan yâğınuñ tünd-bâd-1 hamele-i âteş âhengle hürmen-i vücûdın ber-bâd ide. (İÜ48a / ASL 45b /EE 23b)

النعس بالنفس

en-nefse bi'n-nefsi

*"Cana can."*⁷³

Zîrâ sen ol sefih seffâki helâk ve cây-ı kârârını zîr-i hâk itseñ **en-nefse bi'n-nefs** hasebince senüñ dâhî vücûd-ı pür-cüduñı girîbân-ı aşık gibi çâk itmege dest-i cesâreti âstîn-i esʿetden dırâz iderler ve hân mân-ı hayâtıñı seyl-i kâ ile harâb itmege âğâz iderler. (İÜ48b / ASL 46a /EE 24a)

انما يوف القابرون اجرهم بغير حساب

İnnemâ yüveffeş şâbirüne ecrahüm bi ğayri hisâb

*Yalnız sabredenlere, mükafatları hesapsız ödenecektir.*⁷⁴

Bes imdi iy reyhân-ı büstân hûbı v'ey yâsemen-i gülîstân maħbûbı bu ʿandelîb-i şikeste-bâl be-her-hâl gül-zâr-ı vişâlüñden hâristân-ı firâķa ve seng-lâķ-ı iftirâķa tayrân idüb âf-tâb-ı cemâl-i bâ-kemâlüñden ve gül-i gül-zâr-ı vişâlinden mehcür olmaķ muķarrer oldı bilmezem ne tedbîr ideyin ve ne tarîķa gideyin didükde ol yâr-ı kebk-reftâr dâhî derc-i dürer-bârından güher-i nuşı nişâr idüb **İnnemâ yüveffeş şâbirüne ecrahüm bi ğayri hisâb** mefhûmun piş-nihâd ve *eş-şabr-ı miftâhü'l-ferec* mefhûmun

⁷² İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Ali b. Muhammed, *Sıfatü's-Safve*, Beyrut, 1979, II, 365.

⁷³ Maide, 5/45.

⁷⁴ Zümer 39/10.

mā-fi'l-fūād iden diyu buyurduḡda derḡāl ol zār-ı bī-ḡarār bu nazmuñ maẓmūnun iẓhār ider. (İÜ49b / ASL 46b /EE 24b)

الصبر مفتاح الفرج

eş-şabr-ı miftāhü'l-ferec

"Sabır kurtuluşun anahtarıdır." ⁷⁵

Bes imdi iy reyḡān-ı büstān ḡübı v'ey yāsemen-i ḡülistān maḡbūbı bu 'andelīb-i şikeste-bāl be-her-ḡāl ḡül-zār-ı vişālūñden ḡāristān-ı firāḡa ve seng-lāḡ-ı iftirāḡa ḡayrān idüb āf-tāb-ı cemāl-i bā-kemālūñden ve ḡül-i ḡül-zār-ı vişālinden mehcūr olmaḡ muḡarrer oldı bilmezem ne tedbīr ideyin ve ne ḡarīḡa gideyin didükde ol yār-ı kebk-reftār dāḡı derc-i dürer-bārından ḡüher-i nuşḡı nişār idüb *innemā yüveffeş şābirüne ecrāḡüm bi ḡayri hisāb* mefhūmun piş-nihād ve **eş-şabr-ı miftāhü'l-ferec** mefhūmun mā-fi'l-fūād iden diyu buyurduḡda derḡāl ol zār-ı bī-ḡarār bu nazmuñ maẓmūnun iẓhār ider. (İÜ49b / ASL 46b /EE 24b)

يضيق صدر ولا ينطق لساني

yediyḡu şadri ve lā yenḡalıḡu lisāni fe ersil ila Harun

"İçim daralır, dilim dönmez; onun için Harun'a da elçilik ver." ⁷⁶

Ḳalem-i zebānuñ ḡüftāre ḡudreti ve zebān-ı ḡalemūñ iẓhāra ḡāḡati yoḡdur. Bu ḡikāyet-i elem-ḡāyetūñ isti'lä-yı nevāir-i ḡumūmun nūş idenlerüñ ma'na-yı **yediyḡu şadri** ve ḡasb-i ḡālleri ve bu rivāyetūñ istiḡlā-yı şedāid ḡümūmun beyān ḡılanlaruñ feḡvāi **lā yenḡalıḡu lisāni** ḡāl-i ḡayret me'alleridür. El-ḡāḡḡ bir kimesne yār-ı vefā-dārundan dūr olmaḡ az vāḡ'a degildür. Ve dil-dār-ı ḡam-ḡüsārundan mehcūr olmaḡ cüz'i ḡadişe degildür. (İÜ50a / ASL 47b /EE 24b)

إن مع العسر يسرا

inne me' al 'usri yüsren

"Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır." ⁷⁷

Likin **inne me' al 'usri yüsren** feḡvāsınca luḡf-ı ḡafī-i Rabbānī zımn-ı belāda münderic ve va'd-ı vefī-i şamedānī ḡayy-ı 'anāda mündemic olduḡın bilüb te'āḡub-ı imdād-ı iḡbālden mesrūr u şād-mān ve tenāvüb-i inkār u idbārdan maḡḡūr u perişān olmayub *raẓinā men cāi men 'indallah* ile licām-ı maḡāşid u me'āribi ve zimām-ı 'avāid u meḡālibi dest-i meşiyet-i ḡazret-i 'izzete teslīm ider. (İÜ50b / ASL 47b /EE 24b)

⁷⁵ Hadis : Aclūnī, *Keşfü'l-Hafā*, II, 577.

⁷⁶ Şuara 26/13.

⁷⁷ İnşirah 94/6.

رضينا من جاء من عند الله

raẓīnā men cāi men ʿindallah

Allah indinden gelen kimseye razı olduk. ⁷⁸

Likin *inne ma^c el-ʿasrīren* fehvāsınca luṭf-ı ḥafī-i Rabbānī zımn-ı belāda mūnderic ve vaʿd-ı vefī-i şamedānī ṭayy-ı ʿanāda mūndemic olduğın bilüb teʿāḳub-ı imdād-ı iḳbālden mesrūr u şād-mān ve tenāvüb-i inkār u idbārdan maḳhūr u perīşān olmıyub *raẓīnā men cāi men ʿindallah* ile licām-ı maḳāşid u meʿāribi ve zimām-ı ʿavāid u meṭālibi dest-i meşıyyet-i ḥazret-i ʿizzete teslīm ider. (İÜ50b / ASL 48a /EE 24b)

المجازة قنطرة الحقیقہ

El-mecāzet ḳaṇṭaretü'l-ḥaḳīḳa

Mecaz hakikatin köprüsüdür. ⁷⁹

El-mecāzet ḳaṇṭaretü'l-ḥaḳīḳa mışdāḳınca cısr-i mecāziden güzer idüb sālİK-i mesālİK-i ḥaḳīḳat olub bir ʿālem-i vesīʿa gider. (İÜ50b / ASL 48a /EE 24b)

من كان في الدنيا اعمى وهو في الآخرة اعمى

Men kāne fi'd-dünyā aʿma fe hüve fi'l āḫirati āʿmā

Kim bu dünyada körlük ettiyse, ahrette de kördür. ⁸⁰

Zıra sīne-i ebrār gencīne-i esrār ve maḫzar-ı tecelliyāt envārdur. *Men kāne fi'd-dünyā aʿma fe hüve fi'l āḫirati āʿmā* mışdāḳınca:

Meşnevi

Anıñ kim cān gözi olmaz güşāde

Dü-ʿālemde olur dāim belāda

Ṭarīḳ-ı ʿaşḳa sālİK olmayan cān

Olımaḫ maḫrem-i esrār-ı Raḫmān (İÜ51b / ASL 48b-49a / EE 25a)

البلاء للولاة

el-belāʿü'l-velā

Bela dostlarım içindir. ⁸¹

Dimişler *el-belāʿü'l-velāyı*

Anınḡün dostına virir belāyı (İÜ52b / ASL 49b / EE 25b)

⁷⁸ Hadis : Müslim, Salāt, 13; Ebü Dāvūd, Salāt 36; İbn Māce, Ezān 4.

⁷⁹ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁸⁰ İsra, 46/72.

⁸¹ Hadis : Ebü Dāvūd, *Cenāiz*, 1; Tirmizī, *Zühd*, 57; İbn Māce, *Fiten*, 23.

نَحْنُ نَفْرَحُ بِالْبَلَاءِ كَمَا نَفْرَحُ بِالرِّبَاةِ

naħnu nefraħu bi'l-belāyı kemā yefraħu ehli'd-dünya nimet

*Biz belâya dünya ehlinin nimete sevindiği gibi seviniriz.*⁸²

Āferīn ol ekābir-i dīne ve taħsīn İÜ53a] şol erbāb-ı yaķıne ki **naħnu nefraħu bi'l-belāyı kemā yefraħu ehli'd-dünya nimet** mefhümü ħırz-i cānları ve vird-i zebānlarıdır. Zıra belā bir şayķaldur ki gönül āyīnesin ğubār-ı hevādan pāk u muşaffā ve jengār-ı lezzāt-ı mā-sivādan nazīf ü mücellā eyler. (İÜ53a / ASL 49b / EE 25b)

الذی لا آله الا هو

ellezī lā ilāhe illā hū

*“O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur.”*⁸³

Zātun için ki oldı bī-ahū

Ellezī lā ilāhe illā hū

Dāħī cāşıklaruñ ħakkı ki anlar

Rāh-ı cışķuñda virdiler cānlar (İÜ53a / EE 26a)

⁸² Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade için kaynak tespit edilememiştir.

⁸³ Haşr 59/23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÂZ U NİYÂZ (Karşılaştırmalı Metin)

EE, İÜ, ASL 1b

KİTÂB-I NÂZ U NİYÂZ⁸⁴

[Nazm]

Bismillâhirrahmânirrahîm

Efdal-i esmâ-yı Hudâ-yı ʿazîm

Serv-i gülistân-ı ʿulûm-ı heme

Sünbül-i bostân-ı kelâm-ı kadîm

- * *- / - * *- / - * -

müf te ʿi lün / müf te ʿi lün / fâ ʿi lün

Hamd u sipâs ve şükr ü bî-kıyâs ol ʿâşık-ı nâz-ı ercümendân⁸⁵ ve maʿşûk-ı niyâz-ı müstemendâne ki mübdi-yi nâz-ı maʿşûkân ve muhteri-yi niyâz-ı ʿâşıkândır.

Meşnevi

Leylî'ye hüsnile virüb biñ nâz

Qays'a itdürdi niçe niçe niyâz

Bî-niyâz oldı Husrev'e vuşlat

Nâzdan çekdi küh-ken-i miñnet

Nâz-ı ʿAzrâ'dan inleyüb her gâh

Vâmık eylerdi çok niyâzile âh

Şeyh Şanʿân'ı eyleyüb cüyâ

İşkile itdi bende-i tersâ

⁸⁴ KİTÂB-I NÂZ U NİYÂZ : - EE, - ASL.

⁸⁵ ercümendân : ercümen[dân]. İÜ.

Yūsuf'a viridi hüsn-i zībāyı

İtdi üftādesi Züleyhā'yı

- * - - / * - * - / - * -

fā ʿi lā tün / me fā ʿi lün / fe ʿi lün

(fe ʿi lā tün) (fa ʿ lün)

Ve dūrūd-ı nā-maʿdūd ve taḥiyyāt-ı ğayr-ı maḥdūd ol seyyīd-i İÜ^{2a} enbīyā ve sened-i ašfīyā maḥbūb-ı Ḥudā ve maḥlūb-ı her dü-serā şehr-yār-ı ḥıttā-i ḥāfıkeyn ASL^{2a} ve sulṭān-ı dāru'l-mülk-i *تأب توسين* * mesned-ārāy *وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ* ** ve şadr-nişīn-i şuffa ve *كُنْتُ نَبِيًّا وَبَيْنَ الْأَوَّلِينَ* *** ser-defter-i cerīde-i kāināt ve şāh-beyt kaşīde-i mevcūdāt ʿaleyhi efdālū'ş-şalavāt ve ekmelū't-taḥiyyāt.⁸⁶

Kıtʿa

Felekler farkına tāc-ı saʿādet oldı naʿleyni

Anıñ hicriyle giydi Kābetullāh kisve-i mātem

Zülāl-i gülşen-i cānā şehāb-ı luṭfıdur⁸⁷ menbaʿ

Ḥarīm-i sırr-ı Yezdān'a zamīr-i pākıdır maḥrem

Yed-i cūdında muzmirdür naʿım-i bākī vü fānī

Çapusu ḥākine müdġam zülāl-i kevşer ü zemzem

EE^{2a} Ḥalel virmez temādī-yi zamān u müddet-i ğitī

Olubdur çün esās-ı kaşr-ı şerʿi böyle müstaḥkem

Çerāġı yaqdı mışbāḥ-ı ezelden şemʿ-i iḳbālī

Nitekim sikke-i şāhile artar kıymet-i dirhem

* - - - / * - - - / * - - - / * - - -

me fā ʿi lün / me fā ʿi lün / me fā ʿi lün / me fā ʿi lün

* Necm 9.

** Enbiya 107.

*** Hadis-i Şerif : “Ben peygamber iken, Ādem çamur ile su arasında idi.” Aclūnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C.2, s.129; Yılmaz, 1992, s.29,30, 99.)

⁸⁶ ve ekmelū't-taḥiyyāt : - İÜ.

⁸⁷ luṭfıdur : luṭfile EE.

Ve enbiyā-yı saʿadet ẓarīn ve aṣfiyā-yı hidāyet rehīn ṣalavātullah-ı teʿālā
 ʿaleyhim ecmaʿīn. Huṣūṣā eʿazz-i aṣḥāb-ı Muṣṭafā ve eṣref-i aḥbāb-ı müctebā ʿālem-i
 esrār-ı aḥkāmü'ş-şerīʿate bi't-tedkik⁸⁸ ve't-taḥkik emirü'l-mü'minīn Ebî-bekrî'ş-şiddik⁸⁹

Ḳıṭʿa⁹⁰

İÜ2b Çār-yār-ı bā-kirāmīñ evvelidür Bū-bekr⁹¹

Gevher-i kân-ı şadāḳat yār-ı ğār-ı Muṣṭafā

Ġār içinde rāst-ı ḳaddün göricek didi ḥired

Bir elifdür lafz-ı ğār içre yazıldı gūyā

ASL2b Faḥr-ı kevneyni ḳıyamadı uyara ḥvābdan⁹²

Cānına kār itdi gerçi zehr-i zaḥm-ı ejdehā

Giydüġiçün büriyāyı faḳr-ı ol bî-riyā

Gökde taʿzimen melāik giydi cümle büriyā

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

Ve maẓhar-ı dīn ve maẓhar-ı İslām vezir-i ṣāni seyyidü'l-enām ḥazret-i fāruḳ
 ʿālī-cenāb emirü'l-mü'minīn ʿÖmer ibnü'l-ḥaṭṭāb.

[Ḳıṭʿa]⁹³

Āf-tāb-ı ʿadlile meṣḥūrdur çünkim ʿÖmer

Māh-tāb-ı dīne vırse tañ degül nūr u ziyā

⁸⁸ tedkik : - İÜ.

⁸⁹ Ebî-bekr : - İÜ.

⁹⁰ Ḳıṭʿa: Şıṛ ASL, -İÜ, - EE.

⁹¹ çār-yār-ı bā-kirāmīñ evvelidür Bū-bekr: çār-yār-ı bā-kirāmīñ evveli Bū-bekrdür ASL.

⁹² ḥvābdan : ḥubabdan EE.

⁹³ Ḳıṭʿa: Şıṛ ASL, - İÜ, EE.

Kuruduğda cūy-bār-ı Nîl mektûbın görüb
 Āşık-ı şūrîde-veş gönli gözi aqdı aña

Sür'atle eşk-i çeşmüm gibi olduğda revân
 Şāyi^c oldu mülket-i Mısr' içre işbu mâcerâ

Olsa bir aylık uzâk yolda görürdi leşkeri⁹⁴
 Niçe olduğın⁹⁵ bilürdi cümle ahvâl-i gâzâ
 - * - - / - * - - / - * - - / - * -
 fâ ğ lâ tün / fâ ğ lâ tün / fâ ğ lâ tün / fâ ğ lün

Ve āyîne-i irtisâm-ı şūr-ı muğayyebât u talî'a-yı kinâyât esrâr-ı maḥfiyâtü'l-
 muhtaşş-ı men şerefi'l-müşâhîret-i bi-sürüriyn-i emîrû'l-mû'minîn Osmân-zî'n-
 nûreyn.⁹⁶

[Kıṭ'a]⁹⁷

Hâzret-i Osmân ki zî'n-nûreyn didi Muştafâ
 Câmî-i āyât-ı Qur'ân menba^c-ı ḥilm ü ḥayâ

Nâme gelse gönçe-i zanbağ gibi açılmadı
 Eyler idi gül gibi mefhûmını rengin edâ⁹⁸

Çün şehîd oldu nemâzın kıldı cem^c olub melek
 Cinn ü hâtif oqıdı mersîyeler şîven-nümâ

IÜ3a Halk-ı âlem mâtemin tütüb kamû kan ağladı
 Guşşası kâr eyledi cümle cihâna muṭlaqâ
 - * - - / - * - - / - * - - / - * -
 fâ ğ lâ tün / fâ ğ lâ tün / fâ ğ lâ tün / fâ ğ lün

⁹⁴ leşkeri : askeri EE.

⁹⁵ olduğın : olurdu EE.

⁹⁶ Osmân : - İÜ

⁹⁷ Kıṭ'a : Şîr ASL, - İÜ, - EE

⁹⁸ Eyler idi gül gibi mefhûmını rengin edâ : - EE.

ASL^{3a} Ve şîr-bîşe-i Yezdân ser-ħalka-yı zümre-i dil-âverân kerrâr-ı ğayr-ı ferrâr
esedullahü'l-ġâlib ʿAlî ibni Ebi-ṭâlib.

[Kıṭʿa]⁹⁹

Nîzesi Mûsa ʿaşâsıdır meger rûz-ı duʿa
Görinür aʿdâ gözine her nefesde ejdehâ

Server-i ehl-i hüdâ ser-ħayl-i aşhâb-ı yakîn
Şehr-i ʿilmüñ kâpusı ismi ʿAli kadrî ʿalâ

Ayağın başub rikâba ol şeh olınca süvâr
İbtidâsından okurdı Muşhaf'ı tâ intihâ

EE^{2b} Ğam degil dördünci olsa çâr-yâra ol velî

Oldı on iki imâma pîşvâ vü reh-nümâ

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

fâ ʿi lâ tün / fâ ʿi lâ tün / fâ ʿi lâ tün / fâ ʿi lün

Ve sâir aşhâb-ı ʿâlî-şân ve aḥbâb-ı şâh-ı mekân ki her biri ihtideytüm asmânınıñ
mehpâreleri ve iktideytüm sipihrinüñ sitâreleridür.¹⁰⁰ Rızvânu'llah-ı teʿâla ʿaleyhim
ecmaʿin. Āla yevmü'l-mevʿud v'ed-din.

Der-vaşf-ı şeh-zâde-i cüvân-baḥt u Dârâ-âyîn ve Cemşîd-i nazîr u tâc-dâr-ı
âsmân-ı serîr ve Ğürşîd zamîr ʿâlim-i maʿâlim envâr-ı tenzîl, vâkıf-ı mevâkıf esrâr-ı
teʿvîl râfiʿ-ı âyâtü'l-fazl ve'l-efzâl, İÜ^{3b} nâşib-i râyâtü'l-ʿilm ve'l-kemâl Ğâzret-i¹⁰¹
Sultân Murâd kerîmü'l-ħışâl ibn-i sultân-ı âʿzam ve ħâkân-ı ASL^{3b} muʿazzam nâzım-ı
münâzîmü's-seyfü'l-ħalem. Kâfî ve kâfil meşâlihü'l-ʿArab ve'l-ʿAcem. Āʿdel ü efđal-ı
mülükü'l-âlem. Sultânü'l-berreyn ve'l-baḥreyn¹⁰² ħâdimü'l-ħarameyni'l-şerîfeyn.

⁹⁹ Kıṭʿa: Şîr ASL, İÜ, EE.

¹⁰⁰ sitâreleridür : sitâreleri : - EE.

¹⁰¹ Ğâzret: - ASL, - İÜ.

¹⁰² ve'l-baḥreyn : - EE

Kehfü'l-emān, zıll-i Yezdānū's-sultān ibn-i sultān sultān Selīm Hān bin sultān Süleymān şāh bin Sulţan ¹⁰³ Selīm Hān e'azz-Allah u te'āla ¹⁰⁴ enşār-ı devlet-hümā ve ikām-ı bi's-sa'adet ā'lām-ı rif'at-hüma ilā yevmü'd-dīn. ¹⁰⁵ Āmīn yā Rābbü'l-ālemīn. ¹⁰⁶

Huşūsā ol şeh-zāde-i encūm haşem ü sitāre-i hadem hażretlerinün işā'a-i şehāmet ve şecā'ati ve ifāza-yı cūd u sehāveti e'āzım-ı dīn ü devlet ve efāhim-i mülk ü milletden ser-efrāzdur. Acāib-i kerāmātı, muhbir-i mu'cizāt-ı resül ve ğarāib-i havāriķ-ı 'ādātı muhayyer-i tabāyic-i 'uķıldür. Zāmīr-i muṭṭahiri mażhar-ı esrār-ı 'ulūm-ı dīniyye ve hātır-ı münevverī mehbiṭ-i envār-ı ma'ārif-i İÜ[4a] yaķinīyye olduğundan ğayrı bir ṭab-ı hurde-şinās ve bir zihni-āf-tāb-ı iķtibāsdur. Ki cevāhir-i manzūmāt muraşşāc-yı hūb ASL[4a] u dil-pezīr ve ebyāt-ı pür-nikāt muşanni'-yi 'adīmü'n-nażirdür. Ğavānī-yi ma'anī ṭarabḫāne-yi 'ibārātı merķaş-ı revān-ı efāzıl ve şenā-yı bīb-i nihāl hāmesi mervi-yi riyāz-ı fevāzıldür. ¹⁰⁷ Netāyic-i ṭab-ı neķķādı mücib-i tefrīḫ-i zāmāir-i erbāb-ı kemālāt ve hażāyiz-i zihni ü veķķādı teşriḫ-i havāṭır-ı aşḫāb-ı vecd ü hālātdür. Ve bi'l-cümle bedāyic-i āşarı ve ğarāib-i eṭvārı kıyās-ı fehmden efzūn ve idrāk-i vehmden bīründür. Likin * *لَا يَزِيدُكَ إِلَّا بِرِزْقِكَ* * fehvāsınca ol ḫasīb ü nesībün gülistān-ı evşāf-ı velāyet şi'ārı güllerinden birķac gül ve büstān-ı aḫlāk-ı kerāmet ve şārī sünbüllerinden bir nice sünbül alub bu bezm-i ma'ārif-nişārı ārāste ve bu meclīs-i leṭāyif āşarı pīrāste ķıldım. Ve yer nüh-dāire-i imkānda EE[3a] degildür ki ol şāh-ı 'ālī-şānuñ İÜ[4b] ve ol sultān-ı şāhib-ķırānuñ vaşf-ı şerīfi ve na't-ı laṭīfi zurūf-ı ḫurūf-ı 'ayāna ASL[4b] ve ḫavşala-yı vüsc-ı imkāna şığa.

Κıṭ'a

Başdan ayağa zebān olsam eger şemsīr-veş

Vaşf-ı ḫarb-ı ḫarbinün biñde biri olmaz edā

¹⁰³ Sulţan : - EE

¹⁰⁴ te'āla: te'ā. İÜ.

¹⁰⁵ vü ikām-ı bi's-sa'adet ā'lām-ı rif'at-hüma āla yevmü'd-dīn : - İÜ.

¹⁰⁶ Āmīn yā Rābbü'l-ālemīn. : - ASL, - İÜ.

¹⁰⁷ Ğavānī-i ma'anī ṭarabḫāne-i 'ibārātı merķaş-ı revān-ı efāzıl ve şenā-i bīb-i nihāl hāmesi mervi-yi riyāz-ı fevāzıldür. : - İÜ, - EE.

* Hadis : Aclūnī, Keşfü'l-Hafā, C.II, s.256

Âhîr ola gerduş-ı gerdün-ı devr-i rûzgâr

Gelmeye cûd u ‘adâletde ‘adîli pād-şā

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

fā ‘i lā tün / fā ‘i lā tün / fā ‘i lā tün / fā ‘i lün

Nesr¹⁰⁸

Cûd u saḡası başt-ı cihānda mezkûr ve berr ü ‘atāsı şaḡāif-i zemānda mestûrdur. Şarāmet ü şecā‘ati ve şehāmet ü şalābeti tenvîr-i şu‘ā‘-yı şarıḡdan eşher ve tebāşîr-i şubḡ-ı şādıḡdan azherdür. Hālā ‘ahd-i ‘adlinde bünyān-hāne-i zulm u bed‘ ve dalālet-i ḡile vü ḡud‘a¹⁰⁹ tāk-ı kisra-yı şıfat-ı inhidād u inhidam ve ḡavā‘id-i aḡkām-ı şerî‘at mānend-i eyvān-ı keyvān irtifā‘ u istiḡkām bulmuşdur. Def‘-i mażarrat-ı a‘dā-yı dîn-i metinde iḡdām-ı İÜ[5a] tāmı āyāt-ı muḡkemāt-ı Ḳur‘ān-ı celîlü’l-‘unvān gibi üstüvār ve ref‘-i ā‘lām-ı İslām-ı mübīnde ihtimām-ı temāmı mu‘cize-i *شوق الف* * gibi rüşen ü āşḡardur. Hemîşe rāyāt-ı nuşret āyātu ve elviye-yi zafer ASL[5a] tırāz-ı¹¹⁰ nāḡıdü’l-ḡuzātu ma‘mûre-yi rub‘-ı meskûna sāye-figen u a‘dā‘-şiken olmaḡdan ḡalî ve ḡümā-yı zıll-i ḡümāyûnı mefāriḡ-i ‘āmme-i ‘ālemîye zalîl olmaḡdan zâil ü ‘ārî olmaya.

Ḳıṡ‘a¹¹¹

Ne yere devletile ‘azm itse

Nuşrat ü fetḡ hem-‘inān olsun

Şām olub¹¹² ḡanḡı menzile ki ire

Baḡt-ı bîdār pās-bān¹¹³ olsun

- * - - / * - * - / * * -

fā ‘i lā tün / me fā ‘i lün / fe ‘i lün

(fe ‘i lā tün) (fa‘ lün)

¹⁰⁸ Nesr: Zîrā İÜ, ASL.

¹⁰⁹ ḡud‘a: ḡud‘ İÜ, ASL, EE.

* Kamer 54/1-2.

¹¹⁰ tırāz: ‘dîrāz’ EE.

¹¹¹ Ḳıṡ‘a: ‘Şî‘r’ ASL.

¹¹² olub : ‘irüb’ ASL, EE.

¹¹³ pās-bān: ‘bāsbān’ İÜ, EE.

Sebeb-i tahrîr-i şahâif-i *Dâstân-ı Nâz u Niyâz* ve mûcib-i tasîr-i leţâif-i ¹¹⁴ destân-ı sûz u güdâz oldur ki bir gün hâtır-ı pür-fütûra bu hâtıra huţûr eyledi ki ĩnâyet-i ĩaliyye-i İlahî mebzûl ve himâyet-i seniyye-i nâ-mütenâhî mesbûl olunursa hâzîne-i İÜ^{5b} ĩşık u maĥabbetüñ cevâhir-i meknûnın âvîze-i üzn-i izĀn aşhâb-ı ĥired-âyîn ve defîne-i ũevk u meveddetüñ ferâ'id-i fevâ'idin kılâde-gerden cân u aĥbâb-ı ĩzlet-güzîn eylemek iĥün ũahife-i zamîrümde mestûr olunca seniyy-i hâme-i faşâhat ile sâfĥa-ı beyâna ASL^{5b} tahrîr ve lisân-ı taĥbîr-i dîl-pezîr ile taĥrîr idüb inĥırâz-ı devr-i ĩāleme dek ĥavâtır-ı zâkiyye-i ĩuĥalâya aĥvâl-i pür-ehvâl ĩşık u maĥabbeti rûşen EE^{3b} ve inĥızâ-yı müddet-i benî-âdem'e dek zamâir-i ũâfiyye-i fuзалâya melâl-i ĥâl ve bâl-i ũevk u meveddeti mübeyyen idem. Egerĥi ĩurefâ-yı nâs-ı zamân zırafâ-yı nükte-ũinâs-ı devrân her sözi ĩummân-ı dürr-i zarâif ve her kelâmı kân-ı cevâhir-i leţâif olsun dirler. Her ĩarûs-ı kelâmıñ ki ĥehre-i maĥnâsı ĥilye-i belâgat ve gül-güne-i faşâhat birle muĥallâ ve her muĥazzire-i elfâzun İÜ^{6a} ki gûş u gerden-i feĥvası ziver-i mecâz¹¹⁵ u istiĀre¹¹⁶ ile mücellâ olmaya, gûşe-i gûş iĥtibarlarında mengûş olmayub cenâb-ı vâlâ nişâblarında ĥâdr u iĥtibar bulmaz. Bilek¹¹⁷ maĥan-ı aĥdâ olmaĥdan ĥayrı nesne ĩâid olmaz.

Rubâĥi¹¹⁸

Olursañ Câmî-i devr-i zamâne

Ṭaĥn ṭaşına eylerler nişâne

Maĥârif gülşenine bülbül olsañ

Olur ĥâr-ı belâda âşiyâne

- * - - / * - * - / * * -

fâ ĩ lâ tün / me fâ ĩ lün / fe ĩ lün

(fe ĩ lâ tün) (faĥ lün)

ASL^{6a} Ve'l-ĥâşıl¹¹⁹ ĩalâ ĥâdrü't-ĥâka ĥehre-i muĥazzirât-ı rumûzdan refĥ-i nikâb ve ĩzâr-ı ĩazrâ-yı kinâyâtdan defĥ-i ĥicâb idüb diledüm ki cevâhir-i ĩşıkı kân-ı fikretten

¹¹⁴ tasîr-i leţâyif: satır EE.

¹¹⁵ mecâz: - EE.

¹¹⁶ istiĀre: istiĀriyle İÜ.

¹¹⁷ bilek: belki EE.

¹¹⁸ Rubâĥi: ũiĥr ASL.

bāzār-ı maḳāle ve zer-şevḳı maḳden-i ḳarihetden büte-i ¹²⁰ ḳāle getirüb miyān yār u ḳāşıḳ-ı zārda ¹²¹ vuḳūc bulan aḳvāli kemā-yenbaḡi edā idem ve bu şaḳāif-i dil-guşāyı ve şafāih-i feraḳ-fezāyı *Nāz u Niyāz* nāmiyle müsem mā idem. ¹²²

Beyt ¹²³

ماز عشوق و نیاز عشق است • نام ازان ناز و نیاز عشق است

Hemān bi-ʿavni ḳāzret-i ¹²⁴ Yezdān-ı celle himmeti ve küllī ḳudretī İÜ[6b] dar-ı ḳuvveti bāzuya getirüb;

[Nazm] ¹²⁵

Ḳalem aldum ele k'olduḳça ḳudret

Yazam tefsīr-i āyāt-ı maḳabbet

Kelāmum ḳadd-i iʿcāza irerdi

Biḳāʿatde velī yoḡ idi vüsʿat

* - - - / * - - - / * - -
mefārʿlün mefārʿlün feūʿlün

Bu kemīne-i kem-sermāye ve bende-i fūrū-māye bu zer-i maʿānīyi dārü'd-ḳarb-ı fikretten ne ḳaysiyyetle ḳāle getürem ki mihekk-i ḳiyāset erbāb-ı ʿirfānda kāmīlü'l-ʿayār olub mīzān-ı ferāset zevi'l-izʿānda sencīde ve lisān-ı taḳşīm u zebān-ı āferīn ile pesendīde ola. Ammā ḳāzret-i Ḳudā celle vü ʿalā ʿalīm ü dānādür ki bu ḳitāb-ı muḳabbet nişābı mücellā-yı zuhūrda ve menāşşā-yı şudūrda cilve-ger ḳalmaḳdan murād izḳār-ı

¹¹⁹ Ve'l-ḳāşıl: El-ḳāşıl EE.

¹²⁰ büte: püte ASL.

¹²¹ ḳāşıḳ-ı zārda: dil-dārda ASL, EE.

¹²² miyān yār u ḳāşıḳ-ı zārda vuḳūc bulan aḳvāli kemā-yenbaḡi edā idem ve bu şaḳāif-i dil-guşāyı ve şafāih-i feraḳ-fezāyı nāz u niyāz nāmiyle müsem mā idem: - ASL (derkenar)

¹²³ Beyt

Nāz-ı maʿşūk vü niyāz-ı ḳāşıḳ est

Nām-ı ez ān nāz u niyāzeş lāyık est: - ASL (derkenar)

¹²⁴ ḳāzret : - İÜ, - ASL.

¹²⁵ Nazm : Şiʿr ASL, İÜ, - EE.

fazl u hüner ve ümmîd-i taḥsîn-i maḥdûm u çâker degildir. ASL^{6b} Bilek¹²⁶ bu kitâb-ı mermüzâtdan varaḫ-kerdân ve bu risâle-i kinâyâtdan EE^{4a} sebaḫ-ḥvân olub isti'câdları miḫdârınca dâḫi me'âni-yi bedi'ü'l-âşârından mütemetti' ve istis'âdları i'tibârınca mü'tâla'a-yı mülâḫazasından İÜ^{7a} müteneffu' olan ol yârân-ı 'azîzin¹²⁷ ve ḥullân-ı şâḫib-i temyîzin mekârim-i 'alîyye-i Sübhâni mu'în u dest-gîri¹²⁸ ve merâḫim-i celle-yi Şamedâni naşîr u zahîri¹²⁹ olsun ki bu bî-çâre *Fütûḫî* yi fâtiḫa-yı fâsiḫa birle yâd idüb bünyân-ı revânun âbâd ideler. Ve bu kıstâs-ı fikret ü miḫyâs-ı rü'yet ḥurûf-ı maḫabbet-üslûb çâr beyân üzre mektûb¹³⁰ olunmuşdur :

Beyân-ı Evvel: Vaḫâyî'-i vâḫî'a-yı 'ıṣṣḫ u maḫabbeti meveddeti ve merâyâ-yı âmâlde şüret-i ittişâl yüz gösterdükden şonra şudür iden mu'âmelâti mutaşaddîdür.

Beyân-ı Dûvüm: Mekâtîb-i nâz-âmîz-i dildârı ve niyâz-engiz-i 'âşîḫ gam-ḥvârı¹³¹ ASL^{7a} münşi ve ḫudûm-ı miḫnet-rüsûm-ı şeh-r-yârı münhîdür.

Beyân ı Süvüm: Miyân-ı 'âşîḫ u ma'sûḫda olan mu'âmelâti ve tarîḫ-ı ḫacda yâr u aḡyâr miyânında olan ḫâlâti mübeyyindür.

Beyân-ı Çârüm: Firâḫ-ı dil-ḫarîḫ-ı 'âşîḫ-ı şadıḫı İÜ^{7b} ve ḫâtime-i kitâb-ı leṭâif-me'abla 'adem-i şebât-ı dünya-yı nâ-muvâfîḫı mu'ayyindür.

BEYÂN-I EVVEL

Meşnevî

Derâz it turma dest-i ḫâme sâzı

Yazagör *Kıssa-yı Nâz u Niyâz*'ı

Çü tütî-yi şeker-ḫâ gel beyâna

Eşidenler diyeler bî-bahâne

¹²⁶ Bilek: belki EE.

¹²⁷ 'azîzin: 'azîz ASL, EE.

¹²⁸ dest-gîri: zahîri ASL, EE.

¹²⁹ zahîri: dest-gîri ASL, EE.

¹³⁰ mektûb: beyân EE.

¹³¹ gam-ḥvârı: gam-ḫârı

Hadīs-i sergüzeşti¹³² kı l rivāyet
 amū avālını eyle hikāyet

Kelāmuñ semt şübühātdan müberrā
 Gümān u reybden cümle mu‘arrā

Dıgıl emniyyet-i mā-fi’n-nihāduñ
 Bilinsin¹³³ niyyet-i mā-fi’l-fuāduñ
 * - - - / * - - - / * - -
 mefār¹lün mefār¹lün fe‘ülün

Şıfat-ı şeb¹³⁴ şol dem ki şāh-ı zerrīn-külāh rūzuñ cāme-i zer-endūdı düşirilüb cāme-i h̄vāb-ı lāciverdīsı dōşendi. Ol dem bir ‘aşı-ı tūre-baht u siyeh rūzgār-ı pūr-gam daı bir mutezā-yı ‘ādet-i nās¹³⁵ ser-i minet keşideyi¹³⁶ bālīn-i istirāhata koyıb h̄vāba varduda ‘ālem-i rüyāda ASL^{7b} sāhil-i deryāda¹³⁷ vādi mişālī kūe kūe teferrüc ü seyrān ve şāhrā-yı hayālī gūşe-be-gūşe temāşā ve devrān iderken görür ki¹³⁸ bir fülk-i felek İÜ^{8a} revān-ı şitābān iken

Meşnevī¹³⁹

EE^{4b} H̄übüb irüb hem-ān-dem bād-ı şarşar

Zemīn ü āsümānı cümle sarsar

O dem başlar h̄urūş u cūşa derya

Cebel-āsā olur emvāc-ı peydā

¹³² sergüzeşti: sergüdeşti ASL, İÜ.

¹³³ Bilinsin’: bilinse EE.

¹³⁴ şıfat-ı şeb: neşr EE.

¹³⁵ nās: - EE

¹³⁶ keşideyi: keşidesin EE.

¹³⁷ deryāda : deryāya EE.

¹³⁸ iderken görür ki: idüb gezerken EE.

¹³⁹ meşnevī : - EE.

Nüzül idüb kazā-yı āsümāni
İder ğarķ ol gemiyi nāgehāni

Olur çün mālīk-i baħr anda peydā
Bir āfet nev-civān bī-miṣlū hem-tā
* - - - / * - - - / * - -
mefār¹⁴⁰lün mefār¹⁴¹lün fe¹⁴²ülün

Derhāl ‘āşıķ-ı perīṣān-aħvāl ol cā-yı miħnet-medār ve ol maħall-i meṣaķķāt-ķarār da bu hāl-i zücret-i me‘ali görüb dil-i deryā miṣālī cūṣa ve zebān-ı tazarru^c-ı ibtihālī ħurūṣa gelüb vech-i teveccühi dergāh-ı vāhibü’l-āmāl ve bār-gāh-ı Ĥayy-u lā-yezāl ṣavbına¹⁴⁰yüz¹⁴¹ tütüb ey Kerīm-i kār-sāz v’ey Raħīm-i bende-nuvāz emvāc-ı deryā-yı bī-ħadd ve efvāc-ı baħr-i lā-yu‘ad bu za‘ıf-i ūṣeṣte-bālūñ ve bu naħıf-i bergeṣte-i aħvālūñ ne ķadar ķuvvet u ķudreti ola ki ķa‘r-ı deryādan bu dürr-i girān-māyeyi çıkarabile didükde ‘ummān-ı ‘amīmü’l-feyezān-ı ‘ināyet-i İlāhī’den bir ķaṭre müteķattır olub ol ASL^{8a} bī-gāneye İÜ^{8b} aṣınālīķ ümīdiyle senā-verlik¹⁴² idüb mürvārīd-vār ķa‘r-ı biħārdan sāhil u kenāra getürdükde cemāl-i cihān-ārāsın ve ħüsn-i cān-fezā¹⁴³-yı dil-güṣāsın bedi‘ü’z-zamān ve nādire-i devrān görüb hemān ol bezm-i şafā-baħşda dest-i ħüsnünden sāğar-ı mahabbet nūṣ ider kemāl-i zevķ u ūṣeṣden āb-āsa kendüden gider. Mezīd-i temelluķ ve vufūr-ı ta‘alluķ birle maħabbet idüb gül-zār-ı ħüsn-i cemāl-i bā-kemālün müṣāhedede iken nā-gāh bir rü-yı siyāh-ı dü-şüret-i bed-siret ve dīv rīv-i recīm-i seriret ‘alāmāt-ı ūṣeṣret cebhesinde zāhir ve emārāt-ı ūṣeṣāvet ķehresinde bāhir-i devrān gibi ħīle-bāz u muħtāl bir fācir-i mefāsīd āmāl.

Beyt

ایز ناشسته روی تیره ای • دؤ بد طبعیتی ناخوش تعالی

¹⁴⁰ ṣavbına : - EE.

¹⁴¹ yüz : - ASL, - İÜ.

¹⁴² senāverlik: ‘avīṣ için ğavz ASL.

¹⁴³ fezā: efzā EE.

Nesr¹⁴⁴

Ecnās-ı habāis̄ şî‘ariyle peydā vü hüveydā olub ol civān¹⁴⁵ felāket-i ASL^{8b} fülk dīdeye babalanmağ şüretin İÜ^{9a} idüb ‘āşık-ı bī-çāreyi andan dūr ve ānı ‘āşık-ı derd-mendden mehcūr itmek isterler.

Beyt

Açılaldan sebze-zār-ı çarhda verd-i nehār¹⁴⁶

Kimse bir gül görmedi aña qarın olmaya hār

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilātün/ fā‘ilün

Hem-ān-dem EE^{5a} ‘āşık-ı kemīne kemīne-bere ve kemīne yire urıb mücādele vü muhārebede iken nā-gāh ol civān-ı ‘ālī-şān u bī-hemta bī-nişān u nā-peydā olub haber ve eşeri hüveydā olmaz. Āhır¹⁴⁷ ser-bürehne nāle-künān eşk-rīzān aqdām-ı ikdām ile revāne olub küh u şahrāyı ve ihtimāl¹⁴⁸ virdügi her ārāyı arayı arayı bulımāyub¹⁴⁹ arada¹⁵⁰ mütehayyir ü hayrān ve mutazaccır u ser-gerdān qalub hevl-i vākı‘adan şem‘ girdār-ı bīdār olduğda görür ki derūnunda āteş-i firqat leme‘ān ve birūnunda eşk-i hasret cereyān ider.¹⁵¹ Āhır¹⁵² gün-be-gün zebāne-i nār-ı maḥabbet derūn-ı dilinde müştā‘il olub hicbir ān iltihāb-ı nār-ı firqat¹⁵³ teskīn ve ıztırāb-ı tāb-ı hasret¹⁵⁴ temkīn olmaz. Bu vaqāyi‘-i pür-bedāyi‘iñ İÜ^{9b} ta‘bīri ve bu ‘āşık-ı dil-ḥastenüñ sūz ü güdāz ile taqrīri¹⁵⁵ ASL^{9a} güş idenlerüñ sefīne-i sekīne-i qarārlarını girdāb-ı zücrete düşürüb cām-ı ḥuzūr-ı cem‘iyetlerin telḥ ve keşti-yi sükūn u ıştıbārlarını ğark-āb-ı hayrete irişdürüb ğarra-yı

¹⁴⁴ Nesr: Birkaç ASL, İÜ.

¹⁴⁵ civān: -ASL, - İÜ.

¹⁴⁶ nehār : nihāl EE.

¹⁴⁷ Āhır: muḥibb-i nā-tuvān EE.

¹⁴⁸ ihtimāl: ihtimāli EE.

¹⁴⁹ bulımāyub: bulmayub EE.

¹⁵⁰ arada: - ASL.

¹⁵¹ ider: idüb EE.

¹⁵² Āhır: - EE.

¹⁵³ iltihāb-ı nār-ı firqat: iltihāb u nār-ı firqati EE.

¹⁵⁴ tāb-ı hasret: tāb u hayreti EE.

¹⁵⁵ taqrīri: taqrīri cümle-i ASL.

sürür u işretlerini selh ider. Ve'l-hāşıl fülk-i dil-i 'āşık-ı şādık¹⁵⁶ uş bu kulzüm-i maḥabbet-i miḥnet-nümāya¹⁵⁷ revāne olalı aşlā sāhil-i sürür-ı zuhūr ve leb-i deryā-yı ḥubūra 'ubūr-ı müyesser olmaz. Āḥir bu vāye-i devāya ve bu marāza-yı şifāya bir ṭabīb-i ḥikmet-nümün ve bir Cālīnus-ı¹⁵⁸ zü-fünün bulmaḵ recāsına terk-i me'men ve celā-yı vaṭan idüb kemāl-i başiret ile bezl-i maḵdur ve ḥüsn-i ferāset ile şarf-ı meysūr kılüb geşt-i 'Arabistan u 'Acem-istan u vilāyet-i Rüm ve seyr-i merzbüm-ı Arz-ı Rüm idüb küçe-be-küçe¹⁵⁹ ol dil-rübāyı cüst İÜ[10a] ü cü ve gūşe-be-gūşe¹⁶⁰ ol reşk-i ḥavrāyı arayı tek ü pū kılarak bir rüz-ı sa'adet-i rumüzda kevkeb-i ASL[9b] ṭālī-i 'āşık burc-ı sa'adetten ṭulū' idüb daḵika-şināsān-ı erbāb-ı tencīmden ve nükte-āmūzān-ı aşḥāb-ı taḵvimden birine mülākī olub enzār-ı merḥamet-āsāriyle manzūr ve āsar-ı şefkat-şī'ariyle me'sūr olduḵda vaḵāyi'-i vāḵī'ayı 'alā mā-hüve'l-vāḵi' inhā EE[5b] kıılır. Ya'ni ḥadīs-i sergüzeştini¹⁶¹ rivāyet ve kışsa-yı pür-guşsa-yı derūnunu ḥikāyet idüb manend-i şem'-i hezār ḥırḵat ve dem' birle yanar¹⁶² yakılır. Ol şāḥib-i kemāl bu āḥvāl-i pür-melālden āgāḥ olduḵda hemān ol ān zānū-yı beyān üzre gelüb, ḥāy derd-mend u āvāre ben senüñ derdüñe bir çāre ideyin, elḥamdulillah 'ālem-i kāinātda¹⁶³ ve bu raşad-gāḥ-ı şeş-cihātda 'ulūm-ı rumüz u nikātda¹⁶⁴ İÜ[10b] zīc-i felek cedvel-be-cedvel ma'lūmum ve mihr ü māḥiñ māhiyyeti ve nücüm u seyyāretüñ su'ūd-ı sa'adeti ve ḥübūṭ-ı nūḥüseti burc-be-burc¹⁶⁵ mefhūmumdur diyüb fi'lin 'amele getürdüḵde ḥaber-i beşāreti meş'ar-ı işāreti iş'ār idüb, ASL[10a] maşrıḵ-ı āmāl ü emānīden ṭulū'-ı şubḥ-ı kām-rānı ve iḵbāl ü şād-mānı birle bu fāl-i sa'adet-me'āl zımnında münderic olan niyyet-ı nihādun ve emniyyet-i mā fi'l-füāduñ bir bāb-ı nihānuñ fethine dāldür diyüb ol mürdeye müjde-i tāze ve beşāret-i meserret bilā-endāze virmekle bā'ış-i tefriḥ-i ḥāṭır ve müriş-i sürür-ı serāir olub uş bu merām-ı dil u cāna maḥrūsa-yı Mışır Ḳāḥire'de vāşıl ve ol diyār-ı

¹⁵⁶ şādık - EE.

¹⁵⁷ miḥnet-nümāya: miḥnet-nümāna EE.

¹⁵⁸ Cālīnus: su'ūd-ı sa'd-ı sa'īd İÜ, EE.

¹⁵⁹ küçe-be-küçe: - EE.

¹⁶⁰ gūşe-be-gūşe: - EE.

¹⁶¹ ser-güzeştini: ser-güdeştini İÜ.

¹⁶² yanar: yanub EE.

¹⁶³ 'ālem-i kāinātda: - İÜ ve - EE.

¹⁶⁴ 'ulūm-ı rumüz u nikātda: - ASL.

¹⁶⁵ burc-be-burc: burc burc EE.

celilü'l-ıtibârda mütevâşıl olursuñ¹⁶⁶ didükde hemân ol ân bî[lâ]-imhâl ve ihmâl-i âhmâl ve eşkâli fi'l-hâl şütür-i 'azîmete yükledüb İÜ[11a] *من طلب شيئاً وجروجه* * mübteğasınca pây-ı pūyanla cezm-i 'azîmet ve 'azm-ı rıhlet idüb günlerde bir gün ol¹⁶⁷ maħrūsa-yı maħrūreye¹⁶⁸ dāhîl olur. Ba' de'l-iķāme şehri sū-be-sū seyrân ve ol diyârı dâr u medâr devrân iderken¹⁶⁹ bir bāb-ı āsmān nişāndan ṭabl u sūrnāyile bir sūr-ı sūrūr-efzā ve bir zifāf-ı ASL[10b] behcet-nümā zāhir u peydā ve bāhir u hüveydā olur ki *والنفس القروالنجوم مسخات* **¹⁷⁰ mışdāķınca bir ālāy-ı hūbān-ı zühre-cebîn ve bir çok dil-berān-ı leṭāfet āyîn-i semend-i nesīm-i pūyanla revāne olub kimi gül-i muṭabbāķ kimi cāme-i āl ile ārāste ve kimi lāle mişāl ḳabāyı ḫarîr-i mülevven ile pîrāste ve kimi manend-i şem'î-şeb-istān u aķmişe-i berķ-i şāmîden ḳabālarla mücellā ve kimi mîr-i 'aşıķān-şıfat EE[6a] cāme-i se-renk ile mücellā olmuş. İÜ[11b] Likin bu cümleden mümtāz bir nigār-ı ṭannāz cemālî hem-çü mihr-i enver bir dil-ber-i sa'd aḫter görür ki envār-ı ruḫsārından 'uyūn-ı ḫavrā-yı cenān-ı münevver ve būy-ı dil-cūy-ı zülfi 'anber-bārından dimāğ-ı vildān-ı mu'aṭṭar ne dāmen-i pāki taḳbîline ḫavrā-yı cenānuñ eli ırmış ve ne dīde-i melāik-i āsmān çeşm-i şehlāsınıñ ḳarāsın görmüş. Ḥaşmet-i tām u 'izzet-i tamām ile¹⁷¹ bir esb-i ASL[11a] şabā-refṭāre sūvār ve bir ḫink-i gerdūn-vaķāre sebük-bār¹⁷² olub bir cāme-i muşanna'dır bıraķılmış ki ne naķş-ı bend-i efkār ol resme bir ḳumāş-ı pūr-naķş nigār¹⁷³ görmüş ve ne nessāc-ı ḫayāl¹⁷⁴ taşnîfine el urmuş āstîn ü giribāni ve piç u dāmānı girdā-gird mürvārid-i şāh-vārla muḫalla ve müzeyyen ve her ferîd-i beyāzü'l-vechî sevād-ı dīde-veş münevver u rüşen ne şarrāf-ı felek zerrîn-ķafes cevāhir-i raḫşendesî gibi cevher-i İÜ[12a] tābende-i mu'āyene itmiş ve ne gūş-ı hilāl-i

¹⁶⁶ olursuñ: olursan ASL, EE.

* Hadis : Aclūnî, Keşfü'l-Hafā, 2451

¹⁶⁷ ol: - EE.

¹⁶⁸ maħrūreye mezbûreye EE.

¹⁶⁹ Ba' de'l-iķāme şehri sū-be-sū seyrân vü ol diyârı dâr u medâr devrân iderken: Bā' de'e-iķāme sū-be-sū şehri devrân vü zuķāķ-be-zuķāķ her yeri seyrân iderken ASL, Bā' de'e-iķāme sū-be-sū şehri devrân vü her gūşesin temāşa vü seyrân iderken İÜ.

** Araf 54

¹⁷⁰ musaḫḫarāt : musaḫḫarāt ālāy EE

¹⁷¹ ile: birle EE.

¹⁷² vü bir ḫink gerdūn u ķāre sebük-bār: - ASL, - İÜ.

¹⁷³ nigār : - EE.

¹⁷⁴ nessāc : felek EE.

zümür-rüd-i felek gunı gibi bir cevher-i dirahşān işitmiş. Huddām-ı zevi'l-ihtişām piş u pesinde şaf şaf ve yemîn ü yesârında taraf taraf alâylar bağlamışlar. Hem-ân-dem ʿāşık-ı pür-gam ol nūr-ı mevfūrîna bu ʿazamet-i debdebe ile müşāhede ve bu dārāt u kevkebe ile muʿayine kılub zebān-ı faşihü'l-beyān ile¹⁷⁵ bu şiʿr-i teri ʿilān ider.

[Nazm]¹⁷⁶

تواز مرد که با زبانی پرینج بی رنگ
دری باشد که از حربت بی رنگ
بزبور با بیا آید و قرض بیا ز
توسین چنان کجی زیور را بیا

ASL [11b] Hemān ol ān hüsñ ü cemāline nigerān olduḡda vāle vü ḡayrānī olub müddet-i medīd ve ümid-i baʿīd serāsime olub āb-ı revān girdār kendü kendüden gider mest u medhūs olub ol nātüvānī ḡālet-i ʿışk ḡayli zaman bī-ḡod ider.

Beyt¹⁷⁷

حالت العشق ابن فصام لها • فصمت آهنا لسان مقال

İÜ [12b] Ve'l-hāşıl ol yār-ı şāhib-cemāl¹⁷⁸ ve ol nigār-ı nīk-ḡışālde

Ḳıṭʿa¹⁷⁹

Şu denlü var idi hüsñ ü leṡāfet
Aña nisbet güneş bir zerrece yoḡ
Beḡāyet ḡüb u zībāydı rüyı
Yanında verd-i raʿnā terrece yoḡ
* - - - / * - - - / * - -
mefārʿlün mefārʿlün feʿülün

¹⁷⁵ faşihü'l-beyān ile: faşihü'l-beyāniyle İÜ.

¹⁷⁶ Nazm: Şiʿr ASL, İÜ, EE.

¹⁷⁷ Beyt: Şiʿr EE.

¹⁷⁸ yār-ı şāhib-cemāl: şāhib-i yār-ı cemāl EE.

¹⁷⁹ Ḳıṭʿa: şiʿr ASL, İÜ.

Muḳaddemā neşve-i cām-ı ahlāyla hem-dest ve neşve-yi müdām-ı vāḳı'a birle ser-mest olmağın EE [6b] sürādīkāt-ı gaybdan ki bī-aybdur ve şıdḳ-ı müteāla bī-şekk ü reybdür. Güş-ı cāna *قصدت الرويا* * diyu bir āvāz-ı dil-nevāz irişüb ḫāla merāyā-yı āmālde şüret-i ittişāl yüz göstermegin¹⁸⁰ ıışḳı ziyāde olub şabr u ḳarārı kef-i iḳtidārından bīrūn olur. ASL [12a] Ve günden güne eşk-i ḫūn-bārı ve reng-i ruḫsārı gibi ḫālī diger-gūn olur.

Mıṣrā¹⁸¹

Çün maḫabbet rū-nümūd esbāb-ı miḫnet sāz-gerd

* _ _ / * _ _ / * _ _ / * _ _

fāi'latün fāi'latün fāi'latün fā'ilün

El-ḳışşa ba'd-ez[in]¹⁸²-tülü'l-guşşa ol server-i ḫübāne ḳarīn u hem-nişīn olmaḳ sevdā-yı süveydā-yı dil bī-ğilli ve dāi'ye-i cān bī-ḫāşılı İÜ [13a] olub yüz bin tazarru' u nālīş ile ḫazret-i eḫaddiyyete münācāt ve bār-gāh-ı şameddiyyete 'arz-ı ḫācāt idüb iy recāyü's-sāilīn ve 'y mevşilü'l-müşṭākīn bu 'aşıḳ-ı dil-ḫaste ve şādıḳ-ı şikeste-yi ol şāh-ı muḫteşemiñ ḫarem-i muḫteremi zāirlerinden ve ḫāne-i müşerrefi mücavirlerinden eyle didükde ol ān ḫadeng-i recā-yı dil u cān nişāne-i icābete irişüb kevkeb-i maḳşud burc-ı merāmdan tāli' ve māh-ı murād sipihr-i gaybdan lāmi' olub ol civān edībūñ ve ol püser-i lebibūñ peder-i zevi'l-hünerleri ki 'ilm ü ā'malle ma'lūm u ma'rūf ASL [12b] ve faẓl u kemāl birle meşḫūr u mevşūf 'asrīñ büleḡa-yı faşāḫat-me'abından ve fuşāḫā-yı faẓilet nişābından olub 'adem-i şebāt-ı rüzgār-ı müekked ve evşāf-ı ḫüsn-i dildārı müeyyed eşnāf-ı ḳaşāyid u merāşī İÜ [13b] u envā'ı muḳata'āt u ḡazeliyyāt u rubāi' taḫrir itmiş fenn-i nazmda ma'āni-yi ḡarībe ve bedāyi'-i 'acībe el virmüş ve şanāyi'-i şi'riyyede şīt belāḡat u faşāḫatı¹⁸³ şu'arāya ırgürmüş kān-ı ḳariḫatinden silk-i beyāna ve şadef-i fikretinden ııḳd-i 'iyāna getürdüḡi eş'ār-ı leṫāif şi'ārından bir dīvān-ı belāḡat-unvān

*Saffat, 90/105.

¹⁸⁰ göstermegin: güsermegin İÜ.

¹⁸¹ Mıṣrā': - İÜ.

¹⁸² ba'd-ezīn: ba'd-ez İÜ EE, ba'dü 'an ASL.

¹⁸³ feşāḫatı: - İÜ, - ASL.

tertib itmişler ki ‘ibārāt-ı faşāhat āyātı **ان من البيان لسحرا** * maẓmūnun muḥakkaḳ ve isti‘ārāt-ı belāgat ğāyātı **ان من الشعر لحكمة** ** meknūnun muşaddaḳdur. Her nükte ki netāyic-i raḳam-ı bedāyic beyānından şudūr itmişdür. EE[7a] Kār-nāme şuver-i leṭāif ve her rıḳ‘a ki nesāyic-i ḳalem-i dūr-feşānından ASL[13a] zuhūr bulmuşdur Fihrist-i resāil-i ma‘ārifdür. Ol cenābıñ eş‘ār-ı müdevven¹⁸⁴ ḥikmet nişābına ‘ulemā-yı ifādet-me‘ab devrān-ı ‘ārifler ve fużalā-yı faşāhat İÜ[14a] āyāt-ı zamān-ı vāḳıflardur.

[Nazm]¹⁸⁵

Ṭutıb ḥāme benān ḥoş-beyānı

‘Ayān eyler rumūz-ı **کن بخانی** ***

Şadef-āsā güşād itse dehānı

Ḥaḳāyıḳ dürlerüñ¹⁸⁶ şaḳar zebānı

* - - - / * - - - / * - -

mefā‘lün / mefā‘lün / fe‘ülün

Cümle eş‘ār-ı nezāket şi‘ārından ve ebyāt-ı leṭāfet diyārından biri budur.¹⁸⁷

[Mesnevi]¹⁸⁸

Eger gül-geşt-i şahrā olmasa nāzile cānāne

Revişler ögrede reftārda serv-i ḥırāmāne

Ne ḥaṭṭ alsun gönül sensüz dār u gülzār seyrine

Ruḥından ayrı her bir berk-i gül bir dāḡdur cāne

*Hadis: Beyanda mutlak bir sihir vardır. (Buhārī, Tıb, 51, Nikāh 47; Müslim, Cum’a, 47; Ebū Dāvud, 86; Tirmizī, 79)

**Hadis: Şiirde, mutlak bir hikmet vardır. (Buhārī, Edep, 90; Ebū Dāvud, Edep, 87; Tirmizī, Edep, 69; İbn-i Māce, Edep, 41)

¹⁸⁴ eş‘ār-ı müdevven: eş‘ārından EE.

¹⁸⁵ Nazm: Şi‘r ASL, İÜ, - EE.

***Bu söz Kur’an’da “kün fe-yekün” şeklindedir. (Bakara 2/117; Āl-i İmrān, 3/47 , 59; En’ām, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem; 19/35; Yāsın, 36/82; Mü’min, 40/68).

¹⁸⁶ Dürlerüñ : dürlerün ASL, İÜ, EE.

¹⁸⁷ Cümle eş‘ār-ı nezāket şi‘ārından ve ebyāt-ı leṭāfet diyārından biri budur. : - İÜ, - ASL

¹⁸⁸ Mesnevi : - İÜ, -ASL.

İlet nāmem deyü sürdüm gözüm yaşın ayağına
Kebüter pençesi döndi anın-çün şāḥ-ı mercāne

Alub cengimde dilber-i kākülün nişāne her muhite
Acebdür nicesinden gözlerin zülf-i nihabına

Nigāruñ penbe-i zülfiyle bir cism-i ümm-i cā
Dönibdür aḳ güllerile müzeyyen bir gülistāne
* - - - / * - - - / * - - - / * - - -
mefār'lün mefār'lün mefār'lün mefār'lün

Ol ḥazretüñ menākıb-ı pesendīdesine ḥadd ve mekārım-i aḥlāk-ı ḥamīdesine ʿadd yoktur.¹⁸⁹

El-kıṣṣa ol ʿāşık-ı ḥaḳīri maḳarr-ı saʿadetlerine daʿvet iderler. Şavb-ı şavāb-baḥşlarına ʿazım olub cenāb-ı vālā nişāblarına vuşul bulduḳda envāı taʿzīm ve eşnāf-ı tefḥīm ile istiḳbāl eylerler. Kemāl-i ihtirām ile yanına alub ne ilden ve ne ḳabileden olduḳunu suāl eylerler. Vilāyet ü vilādetini beyān ve aşl u neslini bir bir ʿayān eyliyecek ol efḍal-i efāzıl zevi'l-ʿirfān manend-i cān yerinden ḳopar. Cāme vü cām-girdār ol¹⁹⁰ ʿāşık-ı bī-çāreyi ASL[13b] ḳuçar ve öper. Baʿd-ezīn¹⁹¹ nice kelimāt-ı pür-leṭāif İÜ[14b] ve nice nice¹⁹² muşāḥabet-i pür-zarāif olunub ḥin-i mülāṭafatde ve ešnā-yı muşāḥabetde¹⁹³ peder-i pür-hüner ser-i mīr-i muʿteber¹⁹⁴ recā vü iltimās idüb eydür ki ey ʿāşık-ı şādık vʿey yār-ı¹⁹⁵ muvāffıḳ meʾmüldür ki külbe-i tārike revnaḳ-ı tāze viresüz. Yaʿni teşrīf-i ḥuzūr erzāni buyurasuz. Ārāy-ı şāibe-yi ʿālem-ārā-yı şerīfiñüz yine münce ve efkār-ı şāḳıba-yı müşḳül-güşā-yı laṭifiñüz neng üzre muḳarrer olursa imtişāl gösterelüm diyüb

¹⁸⁹ Ol ḥazretüñ menākıb-ı pesendīdesine ḥadd ve mekārım-i aḥlāk-ı ḥamīdesine ʿadd yoktur. : - EE.

¹⁹⁰ ol : - İÜ, - ASL.

¹⁹¹ Baʿd-ezīn: Baʿd-ezān İÜ, ASL, EE.

¹⁹² nice nice: nice EE.

¹⁹³ ešnā-yı muşāḥabetde : - EE.

¹⁹⁴ ser mīr-i muʿteber: - İÜ, - ASL.

¹⁹⁵ yār-ı : muḥıbb-i EE.

الْأَرْبَابُ ذِكْرٌ * diyu buyurur ya'ni me'mülün saña mebzül ve sūālün huşüle mevşüldür. Maṭlab-ı maṭlūbuña dest-res bulduñ ve maḳşad-ı maḳşūduña vāşıl olduñ. Nüktesin iş'ar u işrāb idüb iḳdām u ibrāmı EE[7b] ser-ḥadd-i mübālağaya yettirüb envā'ı temelluḳ u ilḥāḥ birle muḳarrer sa'ādetlerine¹⁹⁶ getirüb bir cā-yı İÜ[15a] dil-güşāyı o miskīne mesken ve bir maḳām-ı ASL[14a] behişt-āsāyı ol āvāreye me'men iderler. Tā ki bezl-i maḳdūr ve şarf-ı meysūr kılub¹⁹⁷ ol civān-ı lebbi kılade-i 'ilm ü 'amelle¹⁹⁸ muḳallid ve sa'ādet-i faẓl u kemāl birle¹⁹⁹ müstes'id idüb ol āf-tāb evc-i leṭāfet eşi'a-yı envār ifāde-i 'aşıḳla²⁰⁰ müstefid u behremend ve ol māhtāb-ı burc-ı sa'ādet āşār-ı ifāza-ı şādıḳla²⁰¹ müstefiz u ercmen olub ḥıfz-ı mesā'il-i 'ulūm-ı dīniyye ve zabṭ-ı ḳavānīn-i fūnūn-ı yakīniyyede manend-i ḳalem-i hidāyet raḳam-ı beyne'l-ākṛān müşārü'n-ileyh bi'l-benān ola. Fi'l-vāḳi' ol serv-i büstān-ı kemāl ve mihr-i āsmān-ı cemāl bir ḳac sālde taḥşil-i 'ulūm-ı 'aḳliye vü naḳliye ve tekmil-i ma'ārif-i şūveriyye vü ma'neviyye kıılır.

Ḳıṭ'a²⁰²

Bu zihni-pāk ile²⁰³ ol 'aḳl-ı evvel

'Ulūm-ı ḳāināta 'ārif olur

İÜ[15b] Cihānda ḳalmayub bir nesne maḥfi

Rumūz-ı كافونون ** vāḳıf olur²⁰⁴

* - - - / * - - - / * - -

mefā'ülün / mefā'ülün / fe'ülün

* "dikkat et, muhakkak bu senin için de vardır."

¹⁹⁶ muḳarrer sa'ādetlerine : dāru's-sa'ādetlerine EE.

¹⁹⁷ kılub: ḳalub EE.

¹⁹⁸ 'amelle: ā'mälle EE.

¹⁹⁹ kemāl birle : kemälle EE.

²⁰⁰ 'aşıḳla : 'aşıḳ ile EE.

²⁰¹ şādıḳla: şādıḳ birle EE.

²⁰² ḳıṭ'a : şi'r İÜ.

²⁰³ zihni-pāk ile : zihni-pākle İÜ, ASL.

** Bakara, 2/117; Āl-i İmrān, 3/47; En'ām, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yāsin 36/82; Mü'min, 40/68 [ک (ol-) fiilinden türeme, emir (kün: ol) çekimindeki iki harfin (kef ve nun harfinin) ayrı ayrı okunuşudur.]

²⁰⁴ olur: oldı İÜ.

Nesr.²⁰⁵

Muḥabbirān-ı aḥbār-ı ḥüsn-i yār ve muḥaddiṣān-ı āsar-ı ḥulḳ-ı dildār bu vechle ḥikāyet ve bu yüzden²⁰⁶ rivāyet iderler²⁰⁷ ki ASL[14b] ḥilye-i cemāl-i bā-kemāl birle ferid-i cihān ve pirāye-yi ḥüsn-i ḥiṣāl ile vaḥid-i zamān bir civān-ı edīb ve bir püser-i lebīb idi ki cemāl-i ruḥsār-ı gül-nārın müşāhedeye hic bir kimesnede ḳudret ve ‘izār-ı pür-envārın mu‘āyiniye bir kes tāḳat getüremezdi. Bir serv-i ṭübā-ḳāmet ve bir ḥürşid-i ḳamer-ṭal‘at idi ki gül-güne-i ḳudret ile muḥallā vü āraste ve ḳadd ü bālā ve sünbül-i muṭarrā ve nergis-i a‘lāsı ser-cümle dilārā ve müzeyyen ü pīrāste idi.

Meşnevi

Güneş dirsem cemāline yaraşur

Kimesne baḳamaz gözler ḳamaşur

Şalınsa nāzile ol serv-i bālā

Ḥarām olur ḥırām-ı kebk-i şahrā

Ḥüsn bağı içinde serv dālı

Leṭāfet gülşeninde gül nihālı²⁰⁸

Bulunmaz bir güher derdiñe kande

Ve bi’l-cümle mişāl-i yoḳ cihānda²⁰⁹

* - - - / * - - - / * - -

mefār‘lün / mefār‘lün / fe‘ülün

Ve bi’l-cümle²¹⁰ istiḳāmet zihñ ü zekā birle mümtāz ‘ālem ve leṭāfet ṭab‘ EE[8a] u dehāyla ser-efrāz benī-ādem idi. Levāmi‘-i İÜ[16a] envār-ı ḳābiliyyet esārīr cebhesinde

²⁰⁵ nesr: - İÜ, - ASL.

²⁰⁶ ḥikāyet ve bu yüzden: - İÜ, - ASL.

²⁰⁷ iderler: ḳılur EE.

²⁰⁸ Ḥüsn bağı içinde serv dālı

Leṭāfet gülşeninde nihāl - İÜ, - ASL.

²⁰⁹ Bulunmaz bir güher derdiñe kande

Vü bi’l-cümle mişāl-i yoḳ cihānda - İÜ, - ASL.

tābān olmağın ğurre-i meh gibi günden güne rüçhān bulurdu. Ve sevātī^c-ı āsār-ı devlet meṭālī^c çehresinde raḥşān olmağın eşi^ca-yı mihr gibi ASL[15a] her anda nümāyān olurdu. Dīde-i insān vücūd-ı pūr-cūdınıñ ḥayālīn ʿālem-i ḥvābdan ğayride görmek muḥāl ve çeşm-i cihāniyān tīmşāl-i bī-miṣālīn nazīrin mirāt u ābdan özgede muʿāyene ḳalmaq fāsīd-i ḥayāl idi. *الظلمة عنون الياض* * mübteğāsınca melāḥat şūreti leṭāfet sīretine şehādet iderdi. Cevāhir-i ğüftār-ı nuket şiʿārī ğayret-i lūlū-yı ābdār ve reşk-i dürr-i şāh-vār²¹¹ idi.

Meşnevi

Aḳar şu gibi ṭab^c-ı pāki rūşen
Kemāl-i aḳl u fehm ile muʿayyen

Anıñ meddāḥı idi cümle ʿālem
Nice medḥ²¹² eylesün anı bir ādem
* - - - / * - - - / * - - -
mefār^clūn / mefār^clūn / fe^cülūn

ʿĀşīḳ-ı mezkūr *يحب لمن يشاء الذكور* ** ḥazīnesinden bu ʿaṭiyye-i behiyyenüñ ḥuşūlüne ve bu baḥşāyiş-i seniyyenüñ vuşūlüne Vehhāb-ı Ḳadīme İÜ[16b] şükr-i bī-pāyān ve Ḥālīḳ-ı ins ü cānna ḥamd-i firāvān idüb beşāşet rüyından ḥāṭır-ı nā-şādına sürür-ı selvet ḥāşıl ve nazret-i şūret-i dil-cūyından dil-i nā-murādına revḥ u rāḥat vāşıl olub ASL[15b] günden güne eṭvār-ı ʿitāb-i şevḳ u meveddeti şevret-i aḳvālinden āşīkār ve sāʿat-be-sāʿat āsār-ı şegab u muḥabbeti şūret-i aḥvālinden pedīdār olmağa yüz ṭutar. Zīrā yārān-ı şafāya ve ḥullān şāḥib-i vefāya ğün gibi rūşen ve nūr-ı ʿayn gibi muʿayyendür. Ki ʿuşşāḳ çekdüği kurbet u meşāḳḳat ve miḥnet ü eziyyet her cefā-keşīdenüñ çekdüği derd ü belādan ezyed ve gördüği elem ü ʿanādan eşeddür. Likin,

²¹⁰ Ve bi'l-cümle: - ASL, el-ḥāşıl EE.

* Zāhir, bātının alametidir. (*Gazali, İhya-yı Ulumiddin, 3/168*; İmam Rabbani, Mektubat, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, C.I. 48. Mektup, s.84.)

²¹¹ şāh-vār: şeh-vār İÜ, ASL.

²¹² medḥ: vaşf EE.

** Şūra 95/49.

Beyt

Hâr-ı ğam zaḥmın tıyar mı tâze gül-zâr isteyen

Dâĝ-ı miḥnetden kaçar mı lâle-ruḥsâr isteyen

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _

fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün

Bes imdi i'flâm-ı ıışk u muḥabbet ve ifhâm-ı ŧevk u meveddet²¹³ mâkdür-ı kilki-beyân ve meysür-ı nükte-İÜ^[17a]perdâz-ı beyân olmayub zürûf-ı ḥurûf-ı 'ayâna ve ḥavşala-yı vüs^c-ı imkâna ŧıĝmaz.

Kıt'a

Râḥat-ı cân-ı mübtelâdır ıışk

Virmez in derdini devâya anıñ

Bilimez degme kes ŧafâ-yı ğamın

EE^[8b] Zevḳini ŧor bu mübtelâya anıñ

- * - - / * - * - / * * -

fâ'î lā tün / me fâ'î lün / fe'î lün

(fe'î lā tün) (fa' lün)

Bes²¹⁴ imdi²¹⁵ çünki ol yâr-ı güzîn ve ol nigâr-ı nâzenîn bu 'aşıĝ-ı ŧadıka ve bu muḥibb-i muvâffıka ASL^[16a] sâĝar-ı muḥabbet içürdi ve ḥil'at-ı ḥullet giyürdi ol dem dâmen-i iŧıtbâr u karar-ı ḥavza-yı iktidârından bîrûn olur. Ḥayret-i miḥnet-i muḥabbet ile ḥâl-i pür-melâli dîger-gün²¹⁶ olur.

[Nazm]²¹⁷

طریق عشق جانان جز بلا نیست * زمانی نی با بودن رو آ
اگر صد زخم از او بر جانم آید * جو تیر از شصت او با بد نیست

²¹³ i'flâm-ı ıışk u muḥabbet ve ifhâm-ı ŧevk u meveddet : i'flân-ı ıışk u muḥabbet ve i'flâm-ı ŧevk u meveddet EE.

²¹⁴ Bes: çün İÜ.

²¹⁵ Bes imdi: - EE.

²¹⁶ dîger-gün: dî[ger]-gün EE.

²¹⁷ [Nazm]: ŧi'r ASL, İÜ, EE

Vaqtāki müşāhede-i cemāl-i bā-kemālinden dūr gūşe-i miḥnetde mehcūr olaydı ʿahd iderdi ki bu defʿā ol yār-ı güzīne qarīn olduğumda miḥnet-i firqat gül-ruḥsārçün²¹⁸ seyelān iden dem-i dīdemi qatre qatre ʿayān eyliyem.²¹⁹ İÜ[17b] Ve²²⁰ sevdā-yı süveydā-yı mū-yı zülf-i misk būyından çekdüğüm dūr-ı dırāz rāzları mū-be-mū beyān eyliyem ve güftār-ı esrārı ser-ḥadd-i iksāre yetürüb fātihāsından ḥātimesine dek şerḥ eyliyem. Ve'l-ḥāşıl reh-i ʿışkında vuḳūʿ bulan sergüzeşti ser-cümle söyliyem. Likin gül-nār-ı ruḥsārın gördükde ḥavfla cevfi ASL[16b] memlū olub hem-çü piste-dehānı beste ve dem-i nefesi dem-beste olub bir kelime beyāna ḥāqati ve bir ḥarf ʿayāna ḳudreti olmaz. Feʿ-emmā

اليوم بحمدي على انوارهم وتكلمنا ايدريم وتشهد احليم

*²²¹ maẓmūnunca cemiʿ ʿuzvı manend-berg bīd lerzān u bī-ḳarār olub sāye-girdār ḥāke düşüb nālān u eşk-bār olduğundan ḥāl-i zārına ʿarīf ve derd-i derūnuna vāḳıf olduğda²²² şūret-i celālī ʿayān idüb çeşm-i ḥışmla nazār idüb ḥāl-i pūr-iḥtilālīne ve ciger-i maḥrur-ı pūr-iltihābına raḥm itmez. Ol mihr-i münīrden dīde-i nem-ginine bir lemʿa ümīd itdügünce İÜ[18a] ebr-i ḥışma girer. Ve zülāl-i laʿliyçün gubār-ı pāyine rūmālīde ḳıldugunca andan yüz çevirtir.

Beyt

Ey mürğ-i dil ne aşşı saña āh u zārdan²²³

Bū-yı vefā çü bulmaduñ ol gül-ʿizārdan

- * *_ / * - *_ / - * *_ / * - *_

müfteʿilün / mefaʿilün / müfteʿilün / mefaʿilün

El-ḥāşıl²²⁴ ḥurmā-yı lebinūñ ḥayrānı ve bu sergüzeştiğün ser-gerdānı olub eydür ki

²¹⁸ ruḥsārçün: ruḥsārī içün EE.

²¹⁹ eyliyem: idüb EE.

²²⁰ Ve: - EE,

* Yasin, 108/65.

²²¹ : - İÜ.

²²² olduğda: olmağın EE.

²²³ vezni bozuk.

²²⁴ El-ḥāşıl: - İÜ, - ASL.

Kıt'a²²⁵

ASL^{17a} روی خوبت مانتا بامنت ماه رو باروی خوب از من بستا
 لر خطای کرده ام خونم بریز بی خطاک تنم می بنویس

EE^{9a} Diyüb²²⁶ her çend ki²²⁷ sa'cy ider²²⁸ ol gül-çizâr-i nihâl-i tûba-girdâr serfürü idüb²²⁹ o giriftâr-ı hüsnünün güftârına mâil ve ol güft u gûdan bir harf lisâna geldüğüne kâil olmaz. Zirâ dil-berlerden vefâ gelmek²³⁰ 'âdet-i me'lûfelerinin hilâfı ve kâ'ide-i ma'rûfelerinin münâfidür. Her ne²³¹ mekânda ki ağıyârdan hâli bulaydı âyet-i ışk u muhabbeti tefsîr ve hadîs-i derd u hasreti taqrîr idüb niçe niçe²³² sûz u güdâzla²³³ niyaz itdücce ol dil-dâr-ı cefâ-kâr hezâr işve ve nâzla firâr idüb 'ale'd-devâm İÜ^{18b} hilâf-ı rızâsı ve müdâm nakîz-i muktezası üzre redd-i kelâm ider. 'Aşık-ı nâ-çar dağı sâye-i divâr-vâr ol arada zâr u eşk-bâr-ı şerm ü hacâletle dem-beste ve hayret ve hasret birle haste vü dil-şikeste çalub bu ebyât-ı pür-nikâti kırâ'ate âğaz iderdi²³⁴.

ASL^{17b} Gazel²³⁵

Yârdan mı ağıyam ağıyârdan mı bilmezem

Yâ bu çarç-ı pür-hiyel-i gaddârdan mı bilmezem

Gülşen-i dehr içre feryâd u fiğân-ı 'andelîb

Derd-i ra'nâdan mı yoksa hârdan mı bilmezem

²²⁵ Kıt'a: Şi'r İÜ.²²⁶ Diyüb ve'l-hâşıl ASL.²²⁷ her çend ki: -İÜ, - ASL.²²⁸ ider: iderdi EE.²²⁹ serfürü idüb: serfürü [i]idüb EE.²³⁰ gelmek: - İÜ, - ASL.²³¹ ne: - İÜ.²³² niçe niçe: nice nice ASL.²³³ güdâzla: güdâz ile EE.²³⁴ iderdi: ider EE²³⁵ Gazel: Şi'r ASL.

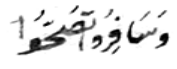
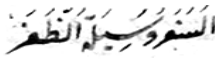
Başuma bunca belâlar hüsni dilberden midir
Yâ dil-i rüsvâ vü mest ü zârdan mı bilmezem

Câme-i zerrîn benek nağşî ser-â-ser cismüme
Dâğdan mı âh-ı âteş-bârdan mi bilmezem

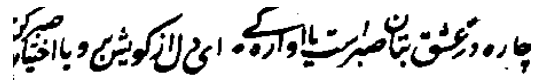
Baňa yâr itdüklerün itmez *Fütühî* gayrîler
Yârdan mı ağıyam ağıyârdan mı bilmezem²³⁶

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _

fâi'latün fâi'latün fâi'latün fâ'ilün

El-kışşa nice sâl bu minvâl üzre güzâr idüb bir ân şabra tākātı ve bir zaman
karâra kudreti kalmayub zihn-i kâşıra vü hâtır-ı fâtıra bu hâtıra huṭür eyler ki
 **
* * muḳtezâsınca manend-i şehâb u nev-bahâr-ı eşk-bâr
mübteğâsınca mişâl-i ra'd-ne'âr nâlân İÜ[19a] u zâr olub gird-bâd-âsâ başına hâk şaçub
dâmen-i şahrâyı tutub deşt ü hāmünü geşt ide.

Beyt²³⁷

Diyüb²³⁸ ol dem mânend-i rîh-i 'âşîf ve mişâl-i berķ-ı hâtîf bî-tereddîd mürür
ider. Tarfetü'l-ayn terk-i diyâr idüb gider. Bir nice hefte vü mâh bā-nâle vü âh bād-ı
vezân ASL[18a] gibi üftân u hizân EE[9b] dâir ü sâir olub eşk-i pür-ḫünını²³⁹ zîr-i zemîne

²³⁶ Gâzel: bilmezem: bilmezîn İÜ.

* Sefer, yolculuk zaferin vesilesidir.

** Hadis : Seyahatte sıhhat vardır. (Aclunî, 1/445; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 380; İmam Mâlik, *el-Muvatta*, II, 485; Taberani, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VII, 245.)

²³⁷ Beyt: - EE

²³⁸ diyüb: - İÜ, - ASL.

²³⁹ pür-ḫünını: nedâmeti EE.

ve āh-ı āteş-günını²⁴⁰ çarḥ-ı berīne irişdürüb vaşf-ı ḥāl-i zāriçün²⁴¹ bu eşār-ı āb-dārı tekellüm ve bu ebyāt-ı firkat-şîārı terennüm ider.²⁴²

Gazel²⁴³

Beni dūr ideli devrān o serv-i gül-izārumdan

Cihānı lāle-zār itdüm bu çeşm-i eşk-bārumdan

O serv-i ḳadd hevāsiyle bu yerlerde olursam ḥāk

İlet kūyına ey bād-ı şabā luḫ it ḡubārumdan

Gerekmez revzen-i cennet baña teg kūyın ol ḥūruñ

Görem tā rüz-ı maḥşer rüzı ḳıl yā Rābb mezārumdan

Özümi ḥayret alurmuş gözümi eşk bürürmüş

İşitsem kimseden bir söz benim yār u diyārumdan

Şadā-yı mürğ-i dil ḫtdı *Fütūḫī* ḡülşen-i dehri

Beni dūr ideli devrān²⁴⁴ o serv-i gül-izārumdan

* - - - / * - - - / * - - - / * - - -

mefāʿilün / mefāʿilün / mefāʿilün / mefāʿilün

İÜ19b) Ḥāzret-i ʿAlīm bī-hem-tā ve Ḥākīm-i dānā ʿālimdür ki bu vufūr-ı melāl ve heme-i ciger-sūzu kemāl-i infiʿāl zemzeme-i muşibet-efruzdān merātib-i derd u miḥen ḡünden ḡüne irtifāʿda medāric-i nā-murādı sāʿat-be-sāʿat ziyāde olub bir an vāle vü zār ve bir zaman eşk-bār u bī-ḳarār olmaḳdan ḡālī olmaz.

²⁴⁰ āh-ı āteş-günını: āh-ı ināyeti EE

²⁴¹ zārçün : zār için EE.

²⁴² bu eşār-ı āb-dārı tekellüm ve bu ebyāt-ı firkat-şîārı terennüm ider : bu eşār-ı firkat-şîārı tekellüm ve bu ebyāt-ı āb-dārı terennüm ider EE.

²⁴³ Gazel: Şîr ASL.

²⁴⁴ devrān: gerdün İÜ, ASL.

Meşnevi

Ḳane ğarḳ olmasun mı çeşm-i teri

Ġuşsa-yı firḳat ile ḥūn cigeri

Velī ḥasretile nice bir yana²⁴⁵

Gözleri yaşı ḳana boyana

- * - - / * - * - / * * -

fā ʿi lā tūn / me fā ʿi lūn / fe ʿi lūn

(fe ʿi lā tūn) (fa ʿ lūn)

Baʿde'l-firāḳ görür ki ne bir ān cerḥ-ı dil u cānı mindīl ASL^[18b] ve ne bucuḳ sāʿat derd u elemi zāil olur. Āḥır āh-ı pür-iḥtirāḳı evc-i āsmāna ʿurūc itdürür. Ve eşk-i mihrāḳı merkez-i kürre-i ʿāleme vülūc buldurur²⁴⁶. Mebānī-yi şād-ı dil ü cān seyl-i ḥavādiş ğumūm-ı firāḳla zīr u zeber ve meşreb-i muşaffā-yı EE^[10a] ḳalb u cenān ḥas ü ḥāşāk-ı iftirāḳla muḡberr ü mükedder olur.

Rubāʿi

آن سر و خوش خرام چو اندر جوی نماند . بر طرب باغ زیب کل و با سمن نماند
یعقوب اردوین نرگ سفید شد از دروازه بو سف کل بر سمن نماند

İÜ^[20a] Āḥır nāşīye tazarruʿyı dergāh-ı şinevende-yi münācāt ve cebhe-i tevaḳḳuʿ-yı bār-gāh-ı ʿālimü's-sırru'l-ḥafıyyāt ḳibeline tütüb eydür ki ey Kird-gāriḳün ve'y tırāzende-i kār-gāh-ı şabr u sükūn bu müfāreḳatda baña şabr-ı bī-girān ve ārām-ı bī-pāyān müyesser eyle ki enīnūmden ḥamele-i ʿarş-ı berīn zār u giryān ve sekine-i aʿlā-yı ʿalīsin²⁴⁷ nālān u ğurīvāndur.

Meşnevi

Beni firḳat-i Ḥudā'ya ḳıldı şayru

Nice zinde olam yārumdan ayru

²⁴⁵ Velī ḥasretile nice bir yana: Nice bir ḥasret ile dil yana EE.

²⁴⁶ buldurur: itdürür EE.

²⁴⁷ ʿalīsin: ʿalīyīn EE.

Mübeddel kı1 vişāle yāre hecri

Nice bir çekeyin hecriste zecri ASL^{19a}

* - - - / * - - - / * - -

mefārlün / mefārlün / feülün

Ve'l-hāşıl²⁴⁸ görür ki bu üslüb üzre cefā-yı iftirāka iştibār dāire-yi miknetden bīrūn ve bu nev'le belā-yı iştiyāka taḥammül kadar kudret-i beşeriyyeden efzundur.

Ġazel²⁴⁹

Ġarārum yoğ benüm cānānum²⁵⁰ anda

Egerçi bundayum ben cānum anda

Ben aęlādukca bunda ebr-i girdār

Gelürmiş gonçe-i ḥandānum anda²⁵¹

Sözüm sūzi yaęar ol māh-ı şehrin

Okunsa nāme-i hicrānum anda²⁵²

Nice emr içreyüm şū mey şarāba

Fütūḥī varsa ger divānem anda²⁵³

* - - - / * - - - / * - -

mefārlün / mefārlün / feülün

²⁴⁸ Ve'l-hāşıl : El-hāşıl İÜ, EE.

²⁴⁹ Ġazel: Beyt ASL, İÜ.

²⁵⁰ Cānānum : canānum ASL.

²⁵¹ beyit : - ASL, - İÜ.

²⁵² beyit : - ASL, - İÜ.

²⁵³ beyit : - ASL, - İÜ.

Bes²⁵⁴ hemān **المعو واحد** * mübteğasiyle dār-ı firqatden ric'at idüp diyār-ı vuşlata 'avdet itdükte²⁵⁵ maħrüse-i İÜ[20b] mezküreye²⁵⁶ müddet-i qarībede vāşıl ve cüzü²⁵⁷-yı zamanda mütevāşıl olur. Likin ol Yūsuf-liqānun ħüsn-i şüret bedāyi²⁵⁸ u'l-cemālini münazaraya dermān u qāmet-i laṭifü'l-i'tidālini müşāhedeye imkān olmayub nice eyyām u leyāli 'ale't-tevāli vişāl²⁵⁷ hayāliyle āh u efğān ve feryād u nālān idüb tāb-ı āf-tāb-ı belādan bir kez²⁵⁸ āsüde ve rüzgār-ı zür-kārdan tarfetü'l-'ayn günüde olmaz. Āħir ba'zı şiddīkān-ı şādīk u refīkān-ı EE[10b] muvāffīk ḥāne-i²⁵⁹ ğam-bünyādından ve virān-ı elem-ābādundan bu güne feryād-ı cān-gāhını ve bu üslūba şadā-yı ASL[19b] nāle vü āhını gūş idüb sür'at-i tamlā içeri girerler. Vaqtā ki ol bīmār-ı şikeste-bālūn ve ol ḥaste-i za'if-i bī-mecālūn çehre-i 'āfiyetine ğubār-ı tağayyür konmuş ve emrāz-ı 'arızadan 'arızını berg-i ḥazāna ve ālām-ı mimrāzeden ruḥsārını²⁶⁰ za'ferāne dönmüş görürler. Süreyyā-āyīn bir yere cem' olub İÜ[21a] nuşh için²⁶¹

المشاورة امن من اللامة وحصن من الذمامة

²⁶² mışdākıncā müşāvere idüb eydürler ki iy 'uzlet-ğüzīn-i künc-i derd u belā, ve'y ḥalvet-nişīn-i renc ü zecr ü 'anā²⁶³ bu ḥāl-i muşibet me'al-i 'ışq u maḥabbet²⁶⁴ 'alāmet-i kıyām-ı kıyāmet ve 'azāb-ı dūzaḥa işāretdür. Elem-i hicrān-ı cānāne bir ferd şabr u qarāra tākat getürmek müyesser degıldür. Likin **رضينا بقضاء الله *** mışdākıyla 'āmil ve **وافوض امرى الى الله** **** mübteğāsına kārīl olmağ gereksin didüklerinde ol 'aşıq-ı pür-melāl²⁶⁵ eydür ki ey yārān-ı şafā ve'y ḥullān-ı şāḥib-

²⁵⁴ bes: diyüb ASL, - EE.

* "Dönüş daha da övülmüştür."

²⁵⁵ itdükte : itmekde EE.

²⁵⁶ mezküreye: Mışr'a EE.

²⁵⁷ vişāl : vişālī İÜ.

²⁵⁸ kez: kerre EE.

²⁵⁹ ḥāne : - EE.

²⁶⁰ ruḥsārını: ruḥsārı EE.

²⁶¹ nuşh için: - İÜ, - ASL.

** Mālik b. Enes, el-Muvatta, III, 411; Taberānī, el-Mu'cemü'l-Kebīr, XX, 67.

²⁶² **و حصن من الذمامة** : - İÜ.

²⁶³ iy 'uzlet-ğüzīn-i genc-i derd u belā, ve'y ḥalvet-nişīn-i renc u zecr ü 'anā : iy 'aşir, ve'y saḥn-ı maḥabbet ve'y 'ukūn-ı genc-i meşakḳat EE.

²⁶⁴ 'ışq u muḥabbet: - EE.

*** El-İsfehāni Ebu Nuaym Ahmet b. Abdillāh, Hilyetü'l-Evliyā, Beyrut, 1985, V, 357.

**** Mü'min, 44.

²⁶⁵ 'aşıq-ı pür melāl: 'aşıq-ı pür-belā enīn EE.

i vefâ benüm bu muşîbet u âlâm-ı firqatde nālân ve bu miḥnet u hicretde giryân
olduğum taʿyîb eylemeñüz ASL^[20a] zîrâ müfârekat-ı hem-dem-i ğam-ḥâr ve mübâʿadet-i
yâr-ı ğam-güsâr-ı vefâ-dâr müşkül-kâr ve kâr-ı düşvârdur.

Ḳıṭʿa

Ḳabûl itsün benüm ʿözrümi yârân

Ki ašlâ ḳalmadı şabr u ḳarârüm

ʿÎnân-ı ihtiyârüm gitdi elden

Görünmez olalı ol şah-süvârum

İÜ^[21b] N'ola berg-i ḥazâna dönse çehrem

Elümden gitdi ol bâğ-ı bahârum

Cihânı lâle-zâr idem yaşumla

Bilince²⁶⁶ ḳandedür ol gül-ʿizârüm

* - - - / * - - - / * - -

mefâiʿlün / mefâiʿlün / feʿülün

Bes imdi isterüm ki bu dâr-ı fenâya dide-i nazâret ve tenezzühât-ı ḥâkdan bî-
vefâya çeşm-i ḥaḳâret ile nâzır olmaḳdan ḥâlî olmayub elbise-i reng-â-reng-i devrândan
bir pelâs-ı peşmîne ihtiyâr idem ve eṭʿime-i gûnâ-gûn-ı cihândan nân-pâre cüyına ifṭâr
eyliyem.

Ḳıṭʿa

Ġayret ehli ʿâkil u dâñâ[i]çün

Loḳma-yı nân-pâre-i cevâbdurur²⁶⁷

²⁶⁶ bilince: bulunca EE.

²⁶⁷ cevâbdurur: cevâbdur EE.

Eyliyen nā-merde ʿarz-ı ihtiyāc

Dünye içre bü'l-heves nā-kesdürür²⁶⁸

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

EE[11a] Didükde bu gūne nuşh u pend eylediler ki inşaʿallāh şeb-i tārda hic qarār itmiyüb tebdil-i cāme vü kisvet ve tağyir-i evzāʿ u şuret idüb maḥalle-i dil-dārda pergār-vār devvār olalum ne qadār ASL[20b] girye vü nāliş ve nāle-i sūziş kılırsan kııl didüklerinde bu kavle rāzı olub herkes küşe-i efkār-kār-ı dünyeviyyelerinden İÜ[22a] çıkub ārām-gāh-ı ḥvāb-gāhlarına girdi.

Qıtʿa

Güneş zerrin kabasını çıkarub

Libās-ı şeb-revānın giydi ʿālem

Bulıtlar girye vü rʿad eyledi āh

Hırāş idüb yüzün meh kıldı mātem

* - - - / * - - - / * - -

mefāʿilün / mefāʿilün / feʿülün

Çünkü²⁶⁹ hengām-ı zalām yaʿni hengāme-i şām irdi. Küy-ı dil-dārda pā-māl olmaqla vuşlata fırsat el viridi mülāḥazasiyle diler ki ʿazm için kıyām ide. Quvvet-i zʿaf-ı kuvādan gāyet zebün olub çeşm-i ḥün-bārı gibi ḥāli dıger-gün olmuş görüb bu şiʿr-i terle ḥālını işʿār ve bu nazm-ı muʿteberle aḥvāl-i pür-melālını izhār eyler²⁷⁰.

²⁶⁸ nā-kesdürür: nā-kesdür EE.

²⁶⁹ çünkü : cünkü.

²⁷⁰ aḥvāl-i pür melālını izhār eyler: aḥvālını izhār ider EE.

[Nazm] ²⁷¹

کجاست
 زین مصیبت بی غم دل بر جای کجاست . در عمر روی زمین یکدین به طوفان
 عالمی چون کند در سیاستی منزه اند * ای خضر بنمای ره کجاست چشمه جوی ²⁷²

Âhîr-kâr hem-çü pergâr-ı yârân tutmağla adımın atar ve ʿaşâ-girdâr elini almağla iyğ iyğ gider. Çünki kûy-ı behîşt ASL[21a] suya vuşul u duhûl müyesser olur. Hemân bir hâlet ile zâr u zâr ağlar ki maḥremân-ı serâ-perde-i dildâr İÜ[22b] ve maḥremân-ı kaʿbe-i kûy yârûñ dil u cânlarun²⁷³ dâğlar. Ol dem yârân-ı şafâ ve aḥbâb-ı şâhib-vefâ şadef-i naşîhatden dürer-nişâr olub eydürler ki rızâ vü teslîm-i firâk bedreka-yı râh-ı sedîd ve şabr u tevekkül kehlü'l-cevâhir çeşm-i ümîddür.

Kıṭʿa

Tefvîz ü tevekkül-i Hudâvend

Teslîm ü rızâ vü istikânet

Teskîn ü qarâr-ı bā-taḥammül

Dîbâçe-i nâme-i saʿâdet

- - * / * - - - / * - -

mefʿülü mefâʿlün feʿülün

EE[11b] El-kıṣṣa-yı yârân-ı şiddîkuñ bu nevʿ-i pend tedkîkiyle yaḳînen maʿlûmı olur ki

بعد عسر و آسار * feḥvâsınca her firqatüñ vuşlatı ve her miḥnetüñ âḥîr furşatı muḳarrerdür. Zamân-ı ḳahr u belâda şabr u taḥammül bâʿîş-i saʿâdet-i küllî ve âvân-ı renc ü ʿanâda miḥnet ü ezîyyete muşâberet mürîş-i devlet-i aşlîdür. Zîrâ cemiʿ-i iḥvân-ı ʿazîze gün gibi rûşen ve ḥullân-ı şâhib-i temyîze müsbet vü müberhendür ki ASL[21b] ʿaşîḳ olan derd ü belâya İÜ[23a] ve renc ü ʿanâya giriftâr olmayınca dârü'ş-şifâ-yı dil-dârîden şerbet-i

²⁷¹ [Nazm] : Şi'r ASL, İÜ, EE.

²⁷² kec est : - ASL, - İÜ.

²⁷³ cânlarun: cânlaruñ EE.

* Talâk, 7.

vuşlat virilmez ve bezm-i maḥabbetde vü meclis-i meveddetde şem^c-girdār cān urub zār u dil-figār olmayınca merāḥim-i ‘aliyye-i nigārīye irilmez.

Ḳıṭ‘a²⁷⁴

İrişilmez murāda bī-taab hīc
 Meşeldür kim belāsuz bāl olmaz
 Belā mi‘yārıdur naḳd-ı merāmuñ
 Muḳarrer bī-taab-ı iḳbāl olmaz
 * - - - / * - - - / * - -
 mefā‘lün / mefā‘lün / fe‘ülün

İmdi merātib-i refi‘a vü menāşib-ı menī‘a zāviye-i miḥnet-i mücāvirlerinüñdür ve derecāt-ı büleñd u maḳāmāt-ı ercümend bādīye-i meşakḳat-ı dāirlerinüñdür.

Meşnevi

مرکد و تر اصفا در پی آ	مربلائی با عطای باوی آ
نخار و دید جمعی پیشم بکشاکش	زیر سر ز نخت کنج معتبر
وان بلار ابرو لم صدقیت	مربلاک و دست آید راحت
حاصل از درد تو شد کام	ای بلاهای تو آرام دلم
منت از درد تو میدارم بجان	در عشقت از خود ارم بجان
وز بلایت سینه ابا دون	جانم ز درد و غمت شادان
در دمی بخشد سر سامان	درد و باشد چاره در مان

275

İÜ[23b]ASL[22a] El-ḳıṣṣa merd-i ‘aşıḳ u muḥibb-i şādıḳ oldur ki meydān-ı belādan çevgān-ı ḳazā bī-ser ü sāmānımı gūy-girdār her cānibe gerdān itse bā‘iṣ-i izdiyād-ı şebāt-ı vidād ola ve cism-i nātuvānī miḳrāz-ı ‘anāyla ḳıṭ‘a ḳıṭ‘a olunsa ḳaṭ‘ā tağyīr-i vaż‘ itmiyüb bilek mücib-i muvāşalat u ittiḥād ola zīrā bu gerdūn-ı münḳalibü’l-aḥvāl fi’l-meşel bir fānūs-ı ḥayāldür. Bir demde nice eşkāl-i ğarībe ve bir nefesde şad hezār aḥvāl-i ‘acībe zuḥūr ider. Her leylüñ EE[12a] nehārı ve her ḥazānuñ tāze bahārı her keşāfetüñ leṭāfeti her nuḥūsetüñ sa‘ādeti her derdüñ dermānı her belānuñ pāyānı muḳarrerdür.

* Talāk, 65/7.

²⁷⁴ Ḳıṭ‘a: Şi‘r ASL, - EE.

²⁷⁵ در دمی بخشد سر سامان : - İÜ.

İmdi ol kâdîü'l-hâcât ve ol semî'ü'l-münâcât in'âm-ı 'âmmenden ve ihsân-ı tâmmenden rûz-ı müfârekatı hużûr-ı muvâşalata dişürür mücânebeti sürûr-ı mülâkâta İÜ^{24a} mübeddel idüb ol şem^c cem^c-i melâhatuñ hizmet-i sa'âdet-i ASL^{22b} gâyetine varub zebân-ı rüşen beyânla derd-i derûnun 'ayân ve hâlet-i hurkat-meâlün i'ân ider ve bu şîr-i âbdârı kırâat idüb ruhsâr-ı inkisârı zemîn-i nedâmete ve 'izâr-ı itizârı hâk-i mezellete sürer.

Gazel²⁷⁶

Cürmüme şermende saña bendeyin
 Kıl terahhum bende-i şermendeyin

Sâye-veş yanuñdan ayurma beni
 Serv-i âzâduña cândan bendeyin

Kâne garķ itdükde eşkim gitdi hüş
 Hayli demdür bilmezem kim ķandeyin

Sensüzün iy gonçe-leb mesken baña
 Gülşen olsa şanuram külhandeyin²⁷⁷

Dir Fütühî remzile cânân baña
 Hic yabanda isteme ben sendeyin

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _

fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün

Ve'l-hâşıl ümîd-i 'afv-ı şâmil ve recâ-yı hilm-i kâmil birle ol derd-mend ü bî-çâre ve müstemend-i âvâre vürüd-i derûnun ta'bîr için bu şîri kırâat ider²⁷⁸ eydür.

²⁷⁶ Gazel: -in : -im EE.

²⁷⁷ ASL'de beyit müstensih tarafından silinmiş yerine aşağıdaki beyit eklenmiş, ancak ikinci mısra'ı tamamlanmamış.

Giryeden bir demde hâlî olmadum
 İy gül-i ter şanma. ASL.

[Kıṭṭa] ²⁷⁹

Ḳabūl it itizārını ḥaḳīrūñ
Olur bāb-ı mürüvvetden bu mes'ul

Degil mi bu meşel meşhūr-ı 'ālem ²⁸⁰
'Özür 'ind-i kirāmu'n-nās maḳbūl

Günāhum 'afv u nāilsü[ñ] ²⁸¹ bilürem
Ki dirler var gönülden gönüle yol ²⁸²

* - - - / * - - - / * - -

mef'ülün / mef'ülün / fe'ülün

Zīrā muḳābele-i ḥaṭāda 'aṭā tā ezelden 'ādet-i ehl-i mürüvvet ve çāker-i cāninüñ
cürüm u cināyetine in'ām ve iḥsān-ı ḳānun-ı ḳadīme ḥatim-i sīretdür. ²⁸³

[Meşnevi] ²⁸⁴

Ne denlü ḳul ḳılsa ḥırr u cināyet
Anı 'afv itmedür sulṭāna 'ādet

Ne denlü ḳılsa luṭfı ehl-i iḥsān
Birine on virir Ḥallāḳ-ı ekvān

Senüñ şān-ı şerīfüñ ḥod ḥuşūşā
Ḥaṭā vü ḥayr ne iḥsān ile 'aṭā

²⁷⁸ ol derd mend-i bī-çāre ve müstemend-i āvāre vürüd-ı derūnun ta'bir için bu şi'ri ḳırāpat ider:-ASL,-İÜ.

²⁷⁹ Kıṭṭa: Şi'r ASL, İÜ, - EE.

²⁸⁰ Degil mi bu meşel meşhūr-ı 'ālem: Çü ḳāıldür buña erbāb-ı 'irfān EE.

²⁸¹ nāilsüñ: nāilsün EE.

²⁸² beyit: - ASL, - İÜ

²⁸³ Zīrā muḳābele-i ḥaṭāda 'aṭā tā ezelden 'ādet-i ehl-i mürüvvet ve çāker-i cāninüñ cürüm u cināyetine in'ām ve iḥsān-ı ḳānun-ı ḳadīme ḥatim-i sīretdür. : - ASL, - İÜ.

²⁸⁴ [Meşnevi] : Şi'r EE, - ASL, - İÜ.

Kerem kı l imdi ey sultān-ı hūbān
Günāhumdan geçüb kı l baña ihsān

* - - - / * - - - / * - -

mefāʿlün / mefāʿlün / feʿülün

Neşr

Diyüb ʿāşık-ı nā-tüvān hezārān kesr-i ʿalḫb u cenān ile ḫāl-i pür-melālū[ñ]²⁸⁵
EE[12b] girye-günān ve eşk-rizān elḫan-ı līsān ve elken-i zebān birle iʿlām u ʿlān ve
inhā-yı beyān ider ve süküt kı lır.²⁸⁶

Bes imdi ol sürür-ı hūbān bu rāz-ı nihānı izʿān idüb ʿulūvv-i himmet bī-hem-
tālarından ve sümüvv-i ʿināyet İÜ[24b] bī-intihālarından şol-ki muḫteżā-yı kemāl-i reʿfet
ve müstedʿā-yı şumül şefkatdür. ASL[23a] Lütf u ihsānı pāyanla zuhūra getirüb bu
ḫāksarı ḫakdan getirüb recā vü mültemesini ḫāşıl ve tır-i murādını buna icābete²⁸⁷ vāşıl
ider.

Meşnevi²⁸⁸

Çünkü ol yār-ı hem-dem itdi anı

Vaşlile şād u ḫurrem itdi anı²⁸⁹

Derd yoḫdur cihānda dermānsız

Ḥaḫḫ yaratmadı nesne pāyānsız

Ĝama şabr eyle şād-mān olasun

Gec bedenden ki tāze cān bulasun

²⁸⁵ melālū[ñ]: melālün EE.

²⁸⁶ Neşr. Diyüb ʿāşık-ı nā-tüvān hezārān kesr ʿalḫb u cenān ile ḫāl-i pür-melālū[ñ] girye-günān ve eşk-rizān
elḫan līsān vālikin zebān birle iʿlām u ʿlān ve inhā-yı beyān ider ve süküt kı lır. : - İÜ, - ASL.

²⁸⁷ buna icābete: teh-i icabete ASL, İÜ.

²⁸⁸ Meşnevi: (ḫ) EE.

²⁸⁹ beyt :

Çünkü ol nā-güzire oldı vāşıl
Oldı zevḫ u şafāyile ḫoş-ḫāl EE.

Mārsız kimse genc bulduğı yok
İtmeyen girye hurrem olduğı yok

Çekmedin nice kerre zahmet-i hār
Güle el irgürür kimesne mi var

Ḳan eger yutmasaydı peymāne
Ḳande irürdi la¹-i cānāne

Ğuşşasuz etme²⁹⁰ vaşl-ı cānānı
Ka^cbe yolunda gör muğaylānı

Çekme hicrān irişse teşvīşi
Şanma bī-nūş ola ḳamū nīşi

Menfa^cat irmez ise dünyādan
Kesme ümmīdi Ḥaḳḳ te^cālādan
- * - - / * - * - / - -
fā^cilātün / mefā^cilün /fā^clün

El-ḳışşa miyān-ı ‘āşık u ma^cşūḳda kemer-i münāsebet İÜ^{25a} kemāl-i mertebede meşdüd ve ‘uḳūd-ı ittiḥād nihāyet derecede ma^cḳūd olduğun bi’l-mu‘āyene müşāhede itdükten şoñra ref^c-i niḳāb-ı ḥicāb idüb ‘āşık-ı nātuvān murād-ı nihādını ‘ale’t-tafşīl i‘lān ve dā‘iye-i ASL^{23b} fūādını ‘ale’t-tekmīl ‘ayān idüb ba^cde’l-yevm bāde-i şahbā ve leb-i şīrīni āsā-yı yek-renk ve maḥfil-i hevādārına her zamān hem-zebān u hem-āhenk olmaların iltimās itdükte ol yār-ı gül-‘izār ‘ināyet bī-ğāyetlerini²⁹¹ mebzül ve ḥimāyet belā nihāyetlerün mesbül ḳılüb ‘izz-i ḥuzūr müstevcībü’s-sürürlerinde mes‘ulī maḳbül olub bu manzūmuñ mażmūnına²⁹² iş‘ār etdi.²⁹³

²⁹⁰ itme : umma EE.

²⁹¹ bī-ğāyetlerini : bī-ğāyetlerin EE.

²⁹² mażmūnına: mażmūnın EE.

²⁹³ etdi: eder ASL.

Meşnevi²⁹⁴

Müjde iy merd-i mürde-i ışıkum

Olma artuğ füsürde-i ışıkum

Olma derdile ıztırāb içre

Kākülüm gibi pīc ü tāb içre

EE13a Nergisüm gibi haste hāl olma

Ebrūvānum gibi hilāl olma²⁹⁵

Rāh-ı ışıkımda olma āzürde

Care bulundı dildeki derde

İÜ25b Çekme āh üzre āh-ı sūzānı

Oldı cevır ü cefānuñ oranı

Sañā mihrüm güneşce rüşendür

Ƙorđduđum līk taʿn-ı düşmendür

Gele nā-geh bir iki nā-ķābil

Eyliyeler taşavvur-ı bātıł

Göriccek ikimizi bir yerde

Beni senden ģasedle²⁹⁶ ayurda

Bir iken biñ ola belālarumuz

Dilde artuğ ola ʿanālarumuz

Vağtı bir laħza gel iki idelüm

Her birimiz birer yaña gidelüm

²⁹⁴ meşnevi : - EE

²⁹⁵ Ebrūvānum gibi hilāl olma: Ebrūvānum gibi pür-melāl olma EE.

²⁹⁶ ģasedle : ģased ile EE.

ASL^{24a} Bir ki gün nāme ile söyleşelüm
Vāķi^c-yi hālīmüz haberleşelüm

Güş idüb ayrılık haberlerini
Ĝam u guşşa ihāta etdi²⁹⁷ beni²⁹⁸

Āşık-ı nā-güzir merih-pāre
Nāgehān oldı yine āvāre²⁹⁹

Çünkü Bār etdi va^cde-yi ferdā
Gördi nā-çār-ı Āşık anı sezā³⁰⁰

Her ne kim muķtezā-yı dil-berdür
İmtişāl itmek aña bihterdür³⁰¹

Şa^bdur gerçi firķat-i dil-ber
Nice idersün ki gönliyle ister³⁰²

Āķıbet ğurbet ihtiyār etdüm
Ol nigāra vedā^c edüb gitdüm³⁰³
- * - - / * - * - / * * -
fā ği lā tün / me fā ği lün / fe ği lün
(fe ği lā tün) (fa^c lün)

²⁹⁷ etdi: eder ASL.

²⁹⁸ beni : anı EE.

²⁹⁹ Āşık-ı nā-güzir merih-pāre
Nāgehān oldı yine āvāre : - İÜ, - ASL.

³⁰⁰ Çünkü Bār etdi va^cde-yi ferdā
Gördi nā-çār-ı Āşık anı sezā : - İÜ, - ASL.

³⁰¹ Her ne kim muķtezā-yı dil-berdür
İmtişāl itmek aña bihterdür : - İÜ, - ASL.

³⁰² Şa^bdur gerçi firķat-i dil-ber
Nice idersün ki gönliyle ister : - İÜ, - ASL.

³⁰³ Āķıbet ğurbet-i ihtiyār eder
Ol nigāra vedā^c edüb gider ASL.

Āķıbet firķat-i ihtiyār eyler
Giryelerle vedā^c-ı yār eyler EE.

BEYÂN-I DÜVVÜM

Çünkü ʿaşıq-ı nâ-tüvâna ol şoĥbet-i cân-baĥşdan vufür-ı melâl birle müfârekat ve ol talʿat-ı saʿâdet-naĥşdan kemâl-i infiʿâl ile mübâʿadet vâkiʿ olub ʿatebe-yi felek fersâdan dūr ve südde-i sipihr-âsâdan mehcūr oldı. Mânend-i ĥâme ser-keşte-ĥâl ve mişâl-i nâme şikeste-bâl olub İÜ[26a] livâ-yı³⁰⁴ âh-ı ʿâlem-gîri evc-i burc-ı semâya ve nâle-i âteş-i teʿsîri çarĥ-ı muʿallâya irgürüb cenâb-ı vâlâ nişâblarına aĥvâl-i pür-melâlini iʿlân³⁰⁵ itmek bi'z-zarûre lâzım ve melâl-i ĥâl-i bâlini iʿlâm³⁰⁶ eylemek be-her-ĥâl mühim olmaĥın ĥâme-i sihr-sâz ve kilik-i müşğîn-tırâzla³⁰⁷ vaşf-ı vaĥâyîʿ-i muşîbet-sâza âġâz ider.

Mektüb-ı niyâz-ı ʿaşıq-ı ġam-ĥâr-ı nâ-çâr³⁰⁸ der neşr ü nâz-ı maʿşûĥ-ı ġül-ʿizâr
EE[13b]ASL[24b] Atebe-i pād-şâh-ı ĥübâne ve âstâne-i şehen-şâh-ı maĥbübâne ki maĥşad-ı aĥşâ-yı şâhib-dilân ve Kaʿbe-i ĥâcât-ı ʿaşıĥândur. İʿlâm-ı³⁰⁹ bende-gî ve inhâ-yı efgendegî oldur ki ey emîr-i âsmân-serîr ol dem ki cebr-i ĥâtır-ı kesîr idüb bu faĥîr-i nâ-güzîri meclîs-i muvânesetden cânib-i mücânebete ve şoĥbet-i muşâĥabetden semt-i müfârekata irsâl itdük. Miĥnet-i ĥasret ve ĥîrfet-i firĥat ile müy-ı âteş-dîde gibi pic ü tâbda İÜ[26b] olub nevâir-i ârzu-mendi bir vechle iştiʿâl bulmuşdur ki zülâl-i vişâlden ġayrile muntafi olmaz ve hevâ vü eşvâĥ bir nevʿle heyecâna ġelmişdür ki şerbet-i mülâĥâtdan özge ile müntefî olmaz. Her gice tâ şubĥ irince bu beytüñ mazmûnı ĥasb-i ĥâlüm ve mişdâĥ-ı âĥvâl-i pür-melâlümdür.

Beyt³¹⁰

Sensüz ey nūr-ı dü-çeşmüm giceler tâ seĥeri

Ĥvâbı düşde görimez oldı bu çeşm-i seheri

__*__ / __*__ / __*__ / __*__

fâʿilâtün / fe ʿi lâ tün / fe ʿi lâ tün / fe ʿi lün

(fe ʿi lâ tün)

(fa ʿ lün)

³⁰⁴ livâ : - EE.

³⁰⁵ iʿlân: iʿlâm EE.

³⁰⁶ iʿlâm: iʿlân EE.

³⁰⁷ tırâzla: tırâz ile EE.

³⁰⁸ nâ-çâr : - İÜ, - ASL.

³⁰⁹ İʿlâm: ifhâm EE.

³¹⁰ Beyt: - EE.

Zīrā zaḥm-ı peykān-ı müfārekatuñ cerāḥat-ı dil ü cānumı tāzeledi ve iltihāb-ı nār-ı mübā‘adetüñ dāğum üzre dāğ urdı.

Ƙıı‘a³¹¹

فزیاد ز دست فلک بی بنیاد • مرکز کره بسته کسی را کشاد
مرجا که دل و دیده که داغی دارد • صد داغ دگر بر سر آن نهان

ASL^{25a}

İmdi iy māhtāb-ı çār-deh sāle ḥayāl-i ebrūñla hilāle ve fikr-i dendānuñla ḥalāle döndüm. Muṭāva‘at-ı muḳārenetüñden müfārekat gāyet düşvār ve muvāfaqat-ı muḥālaṭatüñden mübā‘adet kemāl derecede müşkil-kārdur. Şöyle ki eşkāl-i ictimā‘ deyr-i muḳārenetde müşāhede olunmaḳ müyesser olunmıya İÜ^{27a} ve timşāl-i muvāşalat mirāt-ı cem‘iyetde çehre-nümā olmaḳ³¹² muḳadder olunmıya. Āzer-i miḥnet rişte-i cānum sūzān ve āteş-i meşāḳkat cān u ciğerüm biryān ider. Bāḳi ne dimek lāzımdur ki ‘ilm-i şerīf-i ‘ālem-ārāya maḥfi³¹³ ve pūşīde ve mestür³¹⁴ ve nūr-ı dīde olana hemīn hemīşe leṭāfet u melāḥat-ı dü-cihānı müyesser ve muḳadder-bād bi-rabbü’l-‘ibād³¹⁵

Ḥükm-i şerīf-i nāz-āmīz-i şeh-r-yār-ı bī-hem-tā der cevāb-ı mektüb-ı niyāz-engīz-i ‘āşık-ı şeydā

İy ‘uzlet-güzīn-i kūşe-i hümüm v’ey ḥalvet-nişīn-i zāviye-i gümüm aḥvāl-i melāl-mālike ‘arīf ve melāl-i dil ASL^{25b} ü bālīñe vāḳıf oldum likin EE^{14a} iktizā-yı murādum ve rızā-yı mā-fi’l-fūādum budur ki bu maḳūle girye vü nālīşden ve nāle-i sūzişden ferāğat idüb āvāze-i āvāz ‘ışḳ u maḥabbeti bir kese işıtdürmiyesün. Bu yār-ı vefā-dāruña maṭ‘an-ı a‘dā olacaḳ iş itdürmiyesün. Ḥālā bi-ḥamdi Ḥüdā İÜ^{27b} mābeynimizde olan ülfet u ünsiyet lafz u ‘ibārat ve teşbīh ü isti‘āret ile taḳrīre ḳābil degildir. Ve muvāneset u mücāleset benān-ı beyān birle taḳrīre müteḥammil degildir. Ümīddür ki emr-i ‘ālī-şānuma mütāba‘at ve fermān-ı celilü’l-‘unvānuma muṭāva‘at idüb

³¹¹ Ƙıı‘a: Şi‘r İÜ, Ruba‘i ASL.

³¹² olmaḳ: olunmak EE.

³¹³ maḥfi: - EE.

³¹⁴ mestür: - EE.

³¹⁵ dü cihānı müyesser vü muḳadder-bād bi-rabbü’l-‘ibād: zāt-ı muḳarrer-bād EE.

bir nice eyyām u leyālī ‘ale’t-tevālī lafz-ı muvāşalatı zebān-ı beyāna ve kelime-i muķāreneti lisān-ı ‘ayāna getürmiyüb min-ba‘d hilāf-ı rızām olan kāre māil ve naķtız-i iķtizām olan ef‘ale ķāil olmayub ‘ummān-ı naşihatümnden dürer-bār ve kān-ı mev‘izetümnden cevāhir-nişār olmaķdan hālī olmayasun ve’s-selām.

‘Arz-ı hāl-i niyāz-ı ‘aşıķ-ı şādık ASL[26a] be-naķtız-ı cevāb-ı nāz-şif‘ār-ı yār-ı muvāfık

Hāk-pāy-ı şerif-i cevāhir-nişāra ve ğubār-ı südde-i sa‘ādet-āşāra ki melce-i ‘aşıķān³¹⁶ ve dest-ġir-i bī-çāre-ġāndur. İlām-ı çāker-i aķķar ve ifhām-ı ifķar-ı bī-aķter oldur ki iy civān-ı zībā-rüy v’ey nigār-ı nīķū-hüy³¹⁷ hüsni cemālūñ İÜ[28a] ġayret-i mihr-i raķşān ve lütf u kemālūñ reşķ-i ins ü cānndur. Bir māhtābsın ki ‘arız-ı dil-firībūñ sīne-i māha dāġ-ı ġayret urdı. Ve bir āf-tābsın ki ruķsār-ı tāb-dāruñ ‘āleme nūr-ı maķabbet virdi.

Beyt

Vaşfuñ ġörenüm beyāna gelmez

Bir sencileyin cihāna gelmez

- - * / * - - - / * - -

mef‘ülü / mefā‘ilün / fe‘ülün

İlm-i şerif ‘ālem-i muķīta maķfi degildür ki zāt-ı laţifüñe maķabbet u meveddetüm bir dercededür kim³¹⁸ bir sā‘at sensüz olsam raķķāş-ı eşķi meydān-ı vecenātumda ġaltān iderem. Ve şifāt-ı şerifüñe muvāneset u ülfetüm bir mertebededür kim³¹⁹ ġül-zār-ı ruķsāruñ bir nefes ġörmesem ‘aķlumı ġayret alub cüy-bār-ġirdār kendü³²⁰ kendümnden giderem.

³¹⁶ ‘aşıķān : ‘aşıķāndur EE.

³¹⁷ nīķū-hüy: nīķi-hüy EE.

³¹⁸ kim : ki EE.

³¹⁹ kim: ki EE.

³²⁰ kendü : - EE.

Rubā'î³²¹

در غم آباد جهان بی یار بودن مشکلت • غم ز حد کبدت بی غم بود مشکلت
رفت دلارودن کشته را با خود ببرد • ای بخارم بی دلدار بودن مشکلت

ASL^{26b}

EE^{14b} İmdi kemer-i maḥabbetüñ miyān-ı cāna ol nev'ile bend olunmuşdur ki ebedü'l-ābād inḥilāl bulmaz. Ve naqş-ı meveddetüñ ser-levḥa-yı revāne ol resme taḥrīr olunmuşdur ki aṣlā ve kaṭ'ā izmihlāl bulmaz.

Beyt

بر روی صفحه دل از وفا دوست نقش نوشته اند ز توان سزودنش

İÜ^{28b}

İmdi³²² iy yār-ı güzin v'ey nigār-ı nāzenīn ya ben sentüñ firāқиña nice şabr eyliyeyin. Ve dil-i nā-şādum neyle iyliyeyin. Şöyle ki tevaḫḫud-ı nār dil-i nātuvānumdan tefaḫḫud u iğmāz idüb bu derd-mend-i müstemendüñden³²³ i'c'rāz idesün. Āvāze-i āvāz firāқи mele-i a'lāya ve feryād u figān-ı iştiyākı evc-i semāya çıkarurın. Mercü vü mutażarrı' ve me'mül u müteṭalli'dür ki bu emr-i düşvārdan ferāgat idüb³²⁴ ve bu kār-ı nā-çārdan ric'at³²⁵ idüb bu ḥaḫīr-i nāçizi sāir 'ibāduñ 'irādundan ma'c'düd eyliyüb maṭrūd-ı ASL^{27a} merdūd itmeyesin. Bākī lütf u iḥsān-ı fermān-ı celilü'l-'unvāna menüṭ u merbüt³²⁶ dur.

Yārlıg-ı belıg-i³²⁷ nāz-āmīz ma'sūḫ-ı bī-hemta³²⁸ der cevāb-ı niyāz-engīz mektüb³²⁹ -ı 'āşık-ı mahrūk-ı şeydā³³⁰

İy elem-keşide-i vādī-i belā, v'ey gam-ı cuşide-i şahrā-yı 'anā, kühsār-ı maḥabbetüñ mecnūmı, mişe-zār-ı³³¹ meşāḫḫatüñ meftūnı. İÜ^{29a} Dest-i rüzgār-ı zür-

³²¹ Rubā'î: Şi'r İÜ.

³²² İmdi: bes ASL.

³²³ müstemendüñden: nā-güzīrden EE.

³²⁴ idüb: - İÜ, - ASL.

³²⁵ ric'at: i'adet EE.

³²⁶ merbüt: - EE.

³²⁷ belıg: - EE.

³²⁸ bī-hemta: - İÜ, - ASL.

³²⁹ mektüb: - İÜ, - ASL.

³³⁰ şeydā: - İÜ, - ASL.

kārdan çekdüğüñ derd ü elem küllīya ma'lūmum. Ve bāzū-yı felek-i ğaddār u çarḫ-ı sitem-kārdan gördüğüñ zecr u ğam cem'a[n] mefhūmum olmuşdur.

Meşnevi

Ṭut[ı]ma ğamla iken de mātem
Ĝamile şataşur belāya ādem

Söyle bilelüm nedür murāduñ
Kim böyle şikestedür nihāduñ

Mā-dām ki bu cihāndayum ben
Her ne diler iseñ andayum ben

Yok³³² ayrılışum ölünce senden
Tek sen giderek uşanma benden
- - * / * - - - / * - -
mef'ülü / mefā'ılün / fe'ülün

İmdi bedreka-yı şabr u taḥammüli bîş-nihād idüb ğonçe-şifat teng-dil olmayasun ve każā vü kader-i melik-i kadire rızā virüb āzār-ı hār-ı ğamdan ASL^[27b] gül gibi münfa'ıl olmayasun. Şöyle ki cevāhir-i esrār-ı maḥabbetüm hoḫka-yı zamīründe mektüm ve lālī-yi rāz-ı meveddetüm şandūka-yı sīneñde maḥfūz olub mihr-i süküt ile memhūr u maḥtüm ola. Şamīm-i cāndan emīn-i rāz-dārum ve kātım-i esrārum olub itmām-ı merāmum EE^[15a] emründe ḥumḥāne-i şadākatde bāde-i imāni ve peymāne-i İÜ^[29b] peymānı benümle nüş idesün ve's-selām 'ale'd-devām³³³.

³³¹ mīşe-zār: pīşe-rāz EE.

³³² yok: yoğ İÜ.

³³³ ve's-selām 'ale'd-devām: ve's-selām ASL, - EE.

Niyāz-nāme-i ‘āşık-ı miḥnet-sāz berāy-ı ḥiṭāb-ı müsteṭāb-ı nāz-nāme-i yār-ı³³⁴

dil-nevāz

Gübār-ı pāy-ı kīmyā-baḥşa ve gerd-i ḳadem-i cevāhir-naḳşa i‘lām-ı bende-i bī-miḳdār ve efhām-ı çāker-i zerre-vār oldur ki iy maḥtūm-ı rüy-ı zemīn v’ey ma‘şūm-ı ‘iffet-āyin iy hūmā-yı evc-i leṭāfet v’ey verḳā-yı ḥarem-i ḥalāvet iy āḥter-i felek ḥūbı v’ey güher-i şadef maḥbūbı iy yār-ı bezr güvār v’ey nigār-ı vefā-dār ol dem ki ḥūkm-i şerīf vācibü’l-ittibā‘ irsāl buyurub mazmūn-ı dürer-bārında ASL[28a] ve menşūr-ı gevher nişārında iḳbāl-i merām-ı dil-i nā-kāmı icāb-ı cevāb bā-şavāb vārid olub güftār u girdār-ı şerīfūñ şubḥ-ı şāni gibi şādıḳ-ı dem ve ḳuṭb-ı āsmānī-āsā şābit-ḳadem idügi bundan aḳdem nice dem müşāhede olunmağın bu işāret-i beşāret- İÜ[30a] nümādan dil-i nā-şāduma beşāset-i küllī ḥāşıl ve heşāset-i cümeli vāşıl u mütevāşıl olub cān u cihānum teselli-yı küllī buldı ve dil u dīdem nūr-ı efrāḥla ṭoldı.

İmdi zamīr-i münir-i müşkül-güşāya ve ḥāṭır-ı ‘āṭır-ı rüşen rāyā ki cām-ı cihān-nümā-yı esrār-ı İlahī ve mirāt-ı pür-şafā-yı *ارنا الاشياء* kemāhī[ye]dür. Püşīde buyurulmıya ki ḥāl-i ‘āşık-ı zār ḥāl-i ‘izār-ı yār-girdār³³⁵ her zamān ḳulumātda ve dil-i pür-gübār-ı muḥibb-i ḡam-ḥvār kākül-i dil-dār-vār³³⁶ perīşān ve ḳasāvetdedür. Vişāl-i dil-dārile bir yerde ḳarār eyler ve müşāhede-i³³⁷ ‘izār-ı yārile iftiḥār eyler. Bu taḳdīrce münāzara-yı cemāl-i dil-güşāñdan dūr ASL[28b] nice mesrūr olayum ve müşāhede-i vişāl-i cān-fezāñdan mehcūr nice maḥbūr olayum. Sāhat-ı zamīrūme leşker-i miḥnet bir vechle istilā buldı ki ‘inān u şabr u ḳarār dest-i iḥtiyārundan³³⁸ bīrūn olub maṭraḥ-ı hevl-nākdan sīne-zenān cāme-derān ḥaste İÜ[30b] vü bī-ḥuzūr ve varṭa-yı helākda müy-ı kenān ve müye-günān her zaman şikeste ve pür-fütūr vāle vü ḥayrān zār u ser-gerdān nālān u giryān feryād u figān idüb³³⁹ gezerüm. Darb-ı nişter-i firāḳuñ reg-i cānuma kār ve zaḥm-ı ḥançer-i iştiyāḳuñ beni dil-figār eyledi. Zamān-ı firḳāt ḥadden eفزūn EE[15b]

³³⁴ yār: - EE.

³³⁵ ḥāl-i ‘izār-ı yār-girdār: ḥāl-i ‘arız-ı yār gibi EE.

³³⁶ dil-dār-vār-ı perīşān: dil-dār-ı girdār-ı perīşān EE.

³³⁷ müşāhede : temāşā EE.

³³⁸ iḥtiyārundan: iḥtiyārundan EE.

³³⁹ nālān u giryān feryād u figān idüb gezerüm: nālān u giryān feryād u efgān idüb gezerüm EE, nālān u giryān olub gezerüm İÜ.

ve āvān-ı iştıyāk dāireden bīrūn oldı. Ẹudūmūñe muntazır u müterakķıb ve vürūdūña müterakķıd u müterakķıbum. Ārzū-yı rüy-yı şerīfūñ dil ü cāna teşir itmıştır. Ümıddür ki devlet müşāhede-i dīdār-ı pür-envār meserret-i āşāruñla behr[e]mend ve sa‘ādet-i ASL[29a] muvāşalat ferħunde āşārūñ³⁴⁰ birle ser-bürend olam. İştıyāk-ı visāl-i aħsenü’l-hālūñ baña ğayetde ğālib ve dil u cānum ħuşul-ı vuşulūñe t̄alib ü rāğıb olmuşdur.

İmdi iy cān-ı şīrīnden elezz ü ahlā cānānum v’ey ‘ömr-i girān-māyeden e‘azz ü ā‘la civānum. İÜ[31a] ‘İlm-i şerīfe ħafı degildür ki mihr-i t̄abān ‘azīmü’l-leme‘ān her faķır-i nā-güzīrūñ ħānesin ve her ħaķır-i pür-teşvīrūñ k̄āşāne-i vīrānesin münevver itmekle bir zerresi eksilmez. Hic bir vechle derece-i ‘alīyāsına noķşān gelmez. Ümīd-i ‘ināyet-i şāmil ve recā-yı ħimāyet-i kāmīl oldur ki bir şubħ gün gibi ħāne-i maşdar-ı ğumūm-ı miħnet-nişānumı ve k̄āşāne-i menşā-yı hümūm-ı pür-aħzānımı ħudūm-ı meymenet-i rüsümüñla müşerref buyurulmaķ iħsān oluna.

Meşnevi

Ne burca kim şalasıñ māh-ı sāye
Tolar nūr-ı sa‘ādet ol araya

Ne menzilde ķosañ pāy iy gül-i ter
Olur ħoş-būdan etrāfı mu‘aţtar

Ne maħfilde öterseñ³⁴¹ iy dil-āvīz
Şemümūñ cān meşāmmına irer tiz
* - - - / * - - - / * - -
mefā‘lün / mefā‘lün / fe‘ülün

ASL[29b] Bāķi fermān ve lüt̄f u iħsān ħazret-i ‘ālī-şānuñ emr-i şerīflerine mütevaķıfdur.

³⁴⁰ āşārūñ : enzāruñ EE.

³⁴¹ öterseñ: ötürseñ İÜ, EE.

Tevkî-i refî-i nâz-güster-i nâzenîn ber cevâb-ı niyâz-ı nâme-i ‘âşık-ı miskîn.

Ey zelîl-i peygüle-i miñnet v’ey ‘alîl-i pister-i meşakkat İÜ^{31b} ey merd-i ‘âşık v’ey miñnet-i şâdıķ inhâ-yı mersüm-ı maħabbet ve efhâm-ı mektüb-ı meveddet oldur ki ‘inâyet-i ‘alîm mebzül ve ĥimâyet-i seniyyem³⁴² mesbül kılüb ‘avâtıf-ı ‘amînden me’mülün maķbül ve ‘avârif-i ĥasîmümden mes’ülüne vuşul bulub enzâr-ı merħamet-i âşârumla manzûr ve âşâr-ı şefķat şî‘ârumla me’sûr olub muķtezâ-yı dil-i maħzûnuñ neye müncer ve irâdet-i ĥâtır-ı meftûnuñ her ne ki ister bi’l-cümle müddet-i karîbede müyesser olmak muķarrerdür.

Meşnevi

Tulû idüb fûrûğ-ı şubĥ-ı devlet

Tamam oldı şeb-i endûh-ı firķat

EE^{16a} Bu gün mâ-fi’z-zamîrûñ oldı maħşûl

Kılayın cümle me’mülünü mebzül

* - - - / * - - - / * - -

mefâ‘lün / mefâ‘lün / fe‘ülün

İmdi âyîne-i zamîrüne te’sîr iden kederi gider min-ba’d ASL^{30a} meşâib-i firķatle maħzûn u münfe‘il ü zâr ve ‘anâ-yı hicrle perîşân u âzürde-dil ve ġam-gîn ü eşk-bâr olmaña nesîm-i râĥat-ı ġülşen-i ‘işretde mütenessim olıcaķ zamân İÜ^{32a} ve şafâ-yı vişâl-i aĥsenü’l-ĥâlimle³⁴³ hem³⁴⁴ yiyüb içüb mütebessim olacaķ âvându. Esbâb-ı ‘işreti müheyyâ ve ĥâzır idüb hemân kıdüm-ı meymenet rüsümuma nâzır olasın ve’s-selâm.³⁴⁵

Meşnevi³⁴⁶

Çü dil-dârundan oldı bu işâret³⁴⁷

İrişdi cân kılâğına beşâret

³⁴² ĥimâyet-i seniyyem: ĥimâyet-i ĥalîm EE.

³⁴³ aĥsenü’l-ĥâlimle : aĥsenü’l-ĥâlî EE.

³⁴⁴ hem : - İÜ, - ASL.

³⁴⁵ Ve’s-selâm: - İÜ.

³⁴⁶ Meşnevi : ‘Şîr’ İÜ.

³⁴⁷ çü dil-dârundan oldı bu işâret: çü dil-dârundan oldı oldı EE.

‘Uyūn-ı baht-ı hufte oldı bīdār
Göründi gül-‘izār-ı vaşl-ı dil-dār

Sa‘adet burcına irişdi t̄ālī‘
Melāhat āf-tābı oldı t̄ālī‘

İlāhī bu haqīkat mi yāhud h̄vāb
İrişdi āb-ı vaşla cān-ı pür-tāb

Çü hem-dem oldı aña nāzenīni
Niçün ola daḡı āh u enīni
* - - - / * - - - / * - - -
mefā‘lün / mefā‘lün / fe‘ülün

Çünkü bu iftirāk u ḡasret nāmeleri dürlüb inbisāt u inşirāḡ t̄ümārları açıldı dil-i teraḡ-bīn-i ‘aşıka envā‘ı sürür ile envār-ı ferah şaçıldı. Hem-ān-dem bilā-tesvīf u teḡhīr dāmen³⁴⁸-i ḡizmeti teşmīr idüb envā‘ı ni‘am u ḡūn ve eşribe-i gūnā-gūn ASL[30b] iḡzār eyler³⁴⁹ öyle³⁵⁰ ni‘am ki buḡūr-ı buḡārından dimāḡ-ı sükkān-ı āsmān mubaḡḡar³⁵¹ ve rāyihā-yı eşribe-i cān-perverinden³⁵² meşāmm-ı İÜ[32b] ḡavrā-yı cinān mu‘aḡḡar olur³⁵³.

Meşnevi

Zihī meclis zihī bezm-i dil-ārām
Mey-i cüllāb u sākisi gül-endām

Müzeyyen ‘ud u ḡānūn u rebābı
Müretteb şāhid ü şem‘ u şerābı
* - - - / * - - - / * - - -
mefā‘lün / mefā‘lün / fe‘ülün

³⁴⁸ dāmen: astīn EE.

³⁴⁹ iḡzār eyler: iḡzā ider EE.

³⁵⁰ öyle: ile ASL, İÜ.

³⁵¹ mubaḡḡar: müncerr EE.

³⁵² perverinden: perverden ASL, İÜ.

³⁵³ olur: - EE.

Vaqtāki mübādī-yi seher peydā ve āsar-ı şubh hüveydā olur³⁵⁴. Āftāb-ı ‘ālem-tāb felek-i aḫzardan nümāyān olub cemāl-i ‘ālemi māh-tāb-veş pür-nür-ı tībān itdükde³⁵⁵ cāsūs-ı nazār-ı ‘āşık şāh-rāh-ı cüst ü cūda revān ve hunük-ı başār-ı şādık meydān-ı tek u pūde muḫlaḫu’l-‘inān olub nazārı cām-girdār revzene-i intizārda ve gūşları ḫalkā-vārdur. İştībārda iken ol şāh-ı ḫübān serv-āsā ḫabā-yı sebzle³⁵⁶ ārāste ve envāı ārāyiş ü ḫilye ile pīrāste olub rü-yı ḫandān ve beşāşet-i firāvān ile mişāl-i mihr-i felek-ārā kāşānesini EE[16b] müşerref eyler. Bir tarīḫa-yı ehl-i İslām selām virüb ASL[31a] şu‘āc-ı şems-i cemālinden İÜ[33a] derün-ı ḫāne-i ‘āşık nūr-ı mevfūr ile³⁵⁷ tolar.

Beyt

کردی سلام ذوق سلامت است و بیخانه از سلام او و السلام

Bes imdi ol cānān çünki cān tene ḫulūl ider gibi ḫāne-i ‘āşıḫa duḫūl ider. Āşiyānesini şeref-i maḫdem-i hümāyūni³⁵⁸ ile ḡayret-i ḫuşūr-ı seb‘-ı Şeddād ve teşrīf-i ‘izzet makrūniyle reşk-i bāḡ-ı irem zātü’l-‘imād idüb kebg-girdār nāzla reftār iderek ḡonçe-i şāḫ-ı ḫarār-vār bir serīr-i zümürüd-fām üzre oturur. Cānibinden çehre-i kelāmuñ³⁵⁹ niḫāb-ı ḫicābın getürür.

Meşnevi

Dir ol-kim firāḫumla nedür ḫāl
Eyidür ‘āşık oldem ḫūr u pā-māl

Gice gündüz işimdür āh u nāle
Anın-çün za‘fla döndüm hilāle

³⁵⁴ olur: oldı EE.

³⁵⁵ pür-nür-ı tībān itdükde : pür nür itdi EE.

³⁵⁶ sebzle : sebz-ārāyla EE.

³⁵⁷ mevfūr ile: mevfūrle’İÜ.

³⁵⁸ hümāyūni : - İÜ, - ASL.

³⁵⁹ çehre-i kelāmuñ : çehre-i kellā kelek EE.

Hele el-ḥamdülillah geçdi ol rüz
Bahār-ı vişalle rüz oldı nev-rüz³⁶⁰

Sipās u ḥamd bī-ḥadd ol Ḥudā'ya
Ki irgirdi vişāl-i dil-güşāya

Zihī fāl-ı mübārek baht-ı devlet
Naşīb oldı baña çün ḥün-ı vuşlat³⁶¹

Derün-ı dilden³⁶² itdügüm temennā
Müyesser oldı Bār etdi tecellā

ASL^{31b} Sa'ādet şubḥı nā-geh oldı rehber
Ṭulū' eyledi mihr-i rü-yı dil-ber³⁶³

İÜ^{33b} Mübārek baht u ferruḥ-fāl oldı
Hümāyün ṭālī' u hoş-ḥāl oldı

Urub mihr-i şafā her şubḥ dem dem
Zihī hoş dem münevver oldı 'ālem

Ne devletdür cihānda ne sa'ādet
Ola dil-dār ile ḥalvetde vuşlat

³⁶⁰ Hele el-ḥamdülillah geçdi ol rüz

Bahār-ı vişalle rüz oldı nev-rüz : - EE.

³⁶¹ Zihī fāl-ı mübārek baht-ı devlet

Naşīb oldı baña çün ḥün-ı vuşlat : - EE.

³⁶² dilden : cāndan ASL, EE.

³⁶³ Sa'ādet şubḥı nā-geh oldı rehber

Ṭulū' eyledi mihr-i rü-yı dil-ber : - EE.

Gele yār ʿaşıkuñ kâşānesine
 ẖona şeh bir faḳīrūn ḥānesine

Bu ne zevḳ u cihānda ne şafādur
 Bu ne luṭf u ʿaṭā bu ne vefādur

Bu zevḳi aradum dūnyāda hem-tā
 Bulımadum Ḥudā ḥaḳḳiyçün aşlā

Şafā-yı salṭanatdur zevḳ-i küllī
 بلا ی بجدی رنکده بلی

Nedür cāh u celāl-i manşır-ı ğayr
 Nazar kılsañ birinde yoḳdurur ḥayr

Cihānuñ her şafāsınuñ meʿālī
 Be-her-ḥāl muḳtezidür per ü bālī

Dimişdür Ḥusrev ü Şīrīn-i güftār
 Kişi çün yār yār-ı bār-ı dildār

Ṭarīḳ-ı ʿışḳa şıdḳ ile girenler
 ẖamu rāsın devā-yı maḥz añlar

Anıñ her miḥnetün her bir maḥabbet
 Şafāyı şöḥbet anlar nice miḥnet

Cefāyı dil-beri nādan ğam añlar
 Vefāyı cevri şādıḳ tevʿem³⁶⁴ añlar

³⁶⁴ tevʿem : توم EE.

EE17a Reh-i ʿışka hülüs-ı kalbile gir
Muḥassir maṭlûb-ı maḫşûduña ir

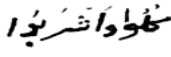
Şafâ-yı ʿışk-ı dil-ber gibi ḫâşıl
Cihânda görmedüm bir zevk-i kâmil

Baňa şor bir şeker-leb vuşlatını

Yiyen bilür taʿâmın lezzetini ³⁶⁵

* - - - / * - - - / * - -

mefâʿilün / mefâʿilün / feʿülün

El-ḫamdülillah ki ʿavn-ı ʿinâyet-i İlähi bu dil-figâre ³⁶⁶ yâr olub baht-ı girân ḫvâbını ³⁶⁷ bîdâr itdi ³⁶⁸ ki devlet-i vuşlat u muḫârenet yüz gösterüb cemâl-i ferruḫ-fâlîñi gördüm. Saʿâdet nâgehâni ³⁶⁹ el virüb dâmen-girdâr ḫâk-pây-ı tütîyâ ʿitibâruña yüzler sürdüm. Âmmâ ḫaddümden bîrûn ve miḫdârumdan efzûn ḫareket itdüm ki ḫidmet-i şerîfe zaḫmet virüb bende-ḫâneye ³⁷⁰ daʿvet itdüm. Mercûdur ki merdlik ve merdümlük idüb ³⁷¹ bu küstâhlığımızı maʿzûr itmek ile ³⁷² ʿafv buyurub âyine-i ḫâtır-ı ʿâtır-ı şerîfüñüz ḡubâr-ı taḡayyürden pâk ola ve mevârid-i zamîr-i münîr-i laṭîfüñüz ʿârîza-yı küdüretden şafâ bula didükde ol dil-ber-i lebîb-i şekker-leb ve hümâ-pervâz dehân-ı telaṭṭufi bâz idüb evvel taʿâm andan kelâm diyüb * mışdâḫınca dest-i

³⁶⁵ Urub mihr-i şafâ her şubḫ dem dem
Zihî ḫoş dem münevver oldı ʿâlem

...

Baňa şor bir şeker-leb vuşlatını

Yiyen bilür taʿâmın lezzetini : - ASL, - İÜ.

³⁶⁶ bu dil-figâre : bize ASL, İÜ.

³⁶⁷ ḫvâbını : ḫvâbımız ASL, İÜ.

³⁶⁸ itdi : oldı ASL, İÜ.

³⁶⁹ nâgehâni : nâgehân' EE.

³⁷⁰ bende-ḫâneye : bende-ḫâniye ASL, EE.

³⁷¹ merdlik ve merdümlük idüb : - İÜ, - ASL.

³⁷² maʿzûr itmek ile : - EE.

* A'râf 31.

tenāvüli ASL[32a] dırāz ider. Mizāc-ı şerīfleri imtizāc itdüği eṭime-i çerb u şīrinden tenakḳule³⁷³ ve eşribē-i hoş İÜ[34a] meze vü renginden teḳkūle āgāz ider.

Meşnevi

Yiyüb laḳlī gibi şīrīn yemekler
Çekilmiş her birine biñ emekler

Şerāb-ı erguvānī eyliyüb nūş
Rebāb u ergānūmı eyliyüb gūş³⁷⁴

Çalınub daḫı meclisde nice sāz
Düzenlikle biri birine dem-sāz

Piyāle devr idüb sürer şafālar
İder ol meh-liḳā mihr u vefālar
* - - - / * - - - / * - -
mefāḳlün / mefāḳlün / feḳülün

Bes³⁷⁵ ol yār-ı güzīn ve ol nigār-ı nāzenīnden³⁷⁶ bu ḳadar ḳadr u raḡbet ve bu miḳdār iltifāt u ruḡṣat bulub dil-i derd-nākında olan murādātı zebān-ı beyāna getirüb nice nice ḫikāyāt-ı sūz u güdāz ve ḫāṭır-ı tāb-nākında olan ḫācātı lisān-ı ‘ayāna getirüb nice yüz biñ nāz u niyāz olunduḳdan ṣonra dir ki iy tūṭı-yi şeker-istān-ı beyān v’ey bülbül-i gülistān-ı ‘ırfān bu girdden bī-bünyān ve *وَنَزَرُوا نَزْرًا لِّلشَّرِيَّةِ* * mışdāḳınca virān olınca aḫvāl-i pür-ehvālüm taḫrīr ü iḳlān ASL[32b] ve derd-i derūnum taşvīr u beyān olınmaḳ murād EE[17b] olunsa debīrān şaḫāif-i ḫāk-ı İÜ[34b] taḫrīrinde ḳāşr ve muḫāsibān şafāyih-i eflāk ḫesābında muḳāşşır olalar.

³⁷³ tenakkule : - EE.

³⁷⁴ gūş : nūş EE.

³⁷⁵ bes: el-ḳışsa ASL, EE.

³⁷⁶ nāzenīnden : nāzenīn-den EE.

* Ahzab 11.

Meşnevi

İkilik ref^c olınsun bir olalum
Nice bir böyle bī-tedbīr olalum

Cihānuñ çünki bir andır zamānı
Vişālile geçürseñ n'ola anı

Beni bir dāhı şalma iftirāka
Bu cān-ı nā-tüvān doymaz firāka

Fütūhī derd-mendüñ eyle dil-şād
Yeter cevruñ elünden ide feryād
* - - - / * - - - / * - -
mefā^clün / mefā^clün / fe^cülün

Bes imdi ey ser-defter-i fūnūn-ı mekremet v'ey fihrist-i şunūf-ı merḥamet nice bir seylāb-ı damān-ı ğam-ı firqatden bünyān-ı tākātüm ḥarāb u iltihāb hem hicretten dil-i maḥzūnum kebāb ola. Mekārim-i aḥlāk-ı kerīme ve merāḥim-i işfāk-ı cesīmeñüzden mütemenni u me^omül ve mütereccī u mes^oıldür ki min-ba^d 'atebe-yi şüreyyā menziletiñüzde³⁷⁷ ḥāk-i āsitāne-i şerīfüñ leb-i edeb ile³⁷⁸ taḳbīl idüb rü-yı zerdümi zemīn-i 'übüdiyyete sürem. Ve bende-i bī-miḳdār-vār pīş-i ḥizmetde el baġlıyub maḳām-ı rıḳkıyyetde ASL[33a] tıram. Ārā-yı şāibe-i 'ālem-ārā-yı şerīfüñüz niye müncer ve efkār-ı İÜ[35a] şākıba-yı müşkül-güşā-yı laḫfūñüz neng üzre muḳarrer olursa derūn-ı dilden ve cān u gönülden imtişāl gösterem. Şöyle ki bu 'āşık-ı dil-dāde ve bu şādık-ı üftāde ḥizmet-i şerīfüñüze lāyık ve mücāleset-i laḫfūñüze muvāfık görüle. Mürg-i cān āşiyāne-i tenden³⁷⁹ pervāz ve verḳā-yı revān nişīmen-i bedenden tayrāne āġāz idince fāḫite vü ḥamāme-mişāl tavḳ-ı 'übüdiyyetiñ kılāde-i gerden-i cān ve tāc-ı maḥabbetiñ

³⁷⁷ menziletiñüzde: menziletde ASL, İÜ.

³⁷⁸ ile : birle EE.

³⁷⁹ tenden : bedenden EE.

efser-i hüdhüd-i cenān kılub hüsn-i muşādaqat u kemāl-i muḥālaşat birle ḥizmet-i ʿālī niʿmetüñde cüst ü çālāk olayın³⁸⁰.

Rubāʿi³⁸¹

Hāk-i pāk-i ḳademüñ efser-i ʿizzet bileyin
 Her ne emr eyler iseñ cānuma minnet bileyin
 Ey ṭabīb-i dil u cān şerbet-i laʿlün ḥaḳḳı
 Maraż-ı ʿışḳuñı biñ cān[i]le şıḥḥat bileyin
 *_ _ / *_ _ / *_ _ / *_ _
 fāʿilātün / fe ʿi lā tün / fe ʿi lā tün / fe ʿi lün
 (fe ʿi lā tün) (fa ʿ lün)

Didükde ol yār-ı güzin ve ol nigār-ı nāzenīn dir ki iy ʿāşık-ı şādık³⁸² vʿey muḥibb-i muvāffık³⁸³ kelāmuñ kemāl mertebe ḥüb u pesendide ve güftaruñ nihāyet derece merḡüb u sencidedür. Likin ben senüñ kāşāneñe her zamān gelebilmeñ. İÜ^{35b} Muḥāl, bilek gelmek taşavvurın ASL^{33b} EE^{18a} itmek fāsīd-i ḥayāldür. Maʿlūmuñdur ki³⁸⁴ her ḳande ki bir ʿāşık u yār ola elbette³⁸⁵ āḡyār-ı bed-kārdan ve müfsid u bedgirdārdan ḥālī olmaz. Nice biñ telbīs-i iblīs³⁸⁶ ile muşāḥabet yüzünden ve muvāfaqat yönünden aḥvāl-i melāl-māl dostāne vāḳıf olub āḡāz-ı ifsād ile³⁸⁷ olunduḡdan şoñra bīmdür ki³⁸⁸ ḥunük-i ümīd ittişālleri³⁸⁹ diyār-ı muḳārenete yol bulmaz.³⁹⁰ İmdi rāy-ı aḳvā vü evlā ve tedbīr-i terā vü aʿlā oldur ki kemā fiʿl-evvel taʿlīm-i ʿulūm bahānesiyle mecālise-i muvāşalatda oluna diyüb vaʿdeler itdi.

³⁸⁰ ḥizmet-i ʿālī niʿmetüñde cüst ü çālāk olayın : ḥizmet ideyin ASL, İÜ.

³⁸¹ Rubāʿi: Şiʿr ASL, İÜ.

³⁸² ʿāşık-ı şādık: ʿāşık-ı zār ASL, EE.

³⁸³ muḥibb-i muvāffık: muḥibb-i ḡam-ḥyār ASL, EE.

³⁸⁴ ki: - İÜ, - ASL.

³⁸⁵ elbette : ʿelbetdeʼ EE.

³⁸⁶ iblīs : - EE.

³⁸⁷ ile: - EE.

³⁸⁸ olunduḡdan şoñra bīmdür ki : - İÜ, - ASL.

³⁸⁹ ittişālleri : ittişāl EE.

³⁹⁰ diyār-ı muḳārenete yol bulmaz : ʿāşık-ı diyār-ı muḳārenet yāre yol bulmaz EE.

Ba^cd-ezīn³⁹¹ vedā^c idüb ‘azm-ı āsitāne eyvān-ı āsmān āşiyān idüb gitdi.³⁹²

Rubā^c³⁹³

افغانک راحت ل آرام جان پر شاه زمان فدوه خواجه جان
شد جان محیط مرکز عالم زمر طرف . کان مرکز محیط کرم از میان

BEYĀN-I SÜVVÜM

Çünkü ol civān-ı ‘ālī-şān vü melāhat-nişān bu ‘āşık-ı nā-tüvān u perīşān İÜ^{36a} cenānı şavb-ı āstānelerine da^cvet itdiler. ASL^{34a} Ol ān āstīn-i hizmet-i āstāne-i asmān-ı āşiyānelerini teşmīr-i miyān idüb şeref-i hizmet-i ‘ālī menziletleriyle müşerref olur. Sümvv-i rütbet u ‘ulüvv-i himmetleriyle envā^cı şafalara ve gūne-gūne vefalara vuşul bulur. Gah bir gülistān-ı cennet-ābādı bisāt-ı neşāt ile³⁹⁴ fāvus-ı behişt-āsā ārāste ve gāh bir büstān-ı hurrem-bünyādı bezm-i inbisāt ile³⁹⁵ ezhār-ı bahār-şifāt pīrāste idüb erbāb-ı zevkden nice ehl-i dil-i yārān ve aşhāb-ı şevkden nice şāhib-i ‘irfān ile cām-ı sürür ü tarabdan ve müdām-ı lehv ü lu^cbdan kām almağ hevāsiyle şüreyyā-āyin bir ālāy civānān³⁹⁶ zühre-cebīn ol cāy-ı *مره جئات عدن و خلوها* * meşābesinde olan cā-yı dil-güşāda³⁹⁷ cem^c ve şeb-istān-ı zevk u şafāda şem^c olub manend-i gönça ve lāle-i şurāhī vü piyāle ile rāh³⁹⁸-ı reyhānı ve şarāb-ı ergavānı nūş itmek müdām-kārları ve her şabāh ASL^{34b} u revāh müşāhede-i İÜ^{36b} ‘arız-ı şabāh-ı mellāh birle şadā-yı çeng ü erganūnı gūş eylemek ‘ale’-d-devām şī‘arları olub zühre-cebīn mehlīkālār EE^{18b} pāy-kübān ve āstīn-feşān nücūm-āsā çarha girerlerdi. Ve muṭribān-ı melek-sīmā ve muğanniyān-ı tarab-efzā nağme-i ‘ūd ve nağme³⁹⁹-i sürūdu gūş-ı zühre-i zehrāya irgirürlerdi. Ve ‘aks-i

³⁹¹ ba^cde-zīn: ba^cde-zān İÜ.

³⁹² Ba^cd-ezīn vedā^c idüb ‘azm-ı āsitāne-i eyvān āsmān-ı āşiyān idüb gitdi. : Ba^cde-zān vedā^c idüb cānib-i āsitāne mā-melek eyvān u āşiyāne-i āsmān ‘unvānlarına gitdi. EE.

³⁹³ rubā^c : Şīr ASL, İÜ.

³⁹⁴ neşāt ile : neşātla EE.

³⁹⁵ inbisāt ile : inbisātla EE.

³⁹⁶ civānān’ : hūbān EE.

* Ra’d 23 / Nahl 31 / Fatır 33

³⁹⁷ meşābesinde olan cā-yı dil-güşā: - ASL, - İÜ.

³⁹⁸ rāh: revāh İÜ, ASL, EE.

³⁹⁹ Nağme : nağbe İÜ, ASL.

mey renginden cām-ı billūrīn maṭla^c-ı hūrşīd-i raḥşān ve ābgīne-i şurāḥi kān-ı ʿaḳīk-i yemen ve ma^cden-i la^c-i bedaḥşān olub biḥār-ı mey-i nābdan manend-i mihr-i eyyām-ı bāḥūr pūr-teb ü tāb ve duḥān-ı āteş-i şarāb gīsū-yı müşk-büy-ı yār gibi başlarına çıḳub manend-i çeşm-i ma^cşūḳ ve mişāl-i⁴⁰⁰ dil-i ʿaşıḳ mest-i ḥarāb olub erbāb-ı cemʿiyyetüñ feryād u naʿraları şadā-yı çeng u çeğāniye dem-sāz ve aşḥāb-ı şoḥbetüñ āḥ u enīnleri āvā[z]-ı tağanni vü terāneye hem-āvāz olmuş veʿl-hāşıl ASL^[35a] her bir meclis-i felek tezyinleri mānend-i sipihr-i naḳş-ı bükalemün ve mişāl-i İÜ^[37a] ezhār-ı bahār-ı⁴⁰¹ ḥikmet-nümün olub gāḥ bir ʿişret-fezāda pīyāde-i⁴⁰² zevḳ u şafāda ve⁴⁰³ gāḥ

Beyt

تیرنگ جاکبکشان بلود سوزخارگان • خود کوه جردان از غریب تا ویران ve gāḥ

Beyt-i āḥir⁴⁰⁴

Şir-i şavlet pīl-i peyker kūh-ken-i deryā güzār

Ra^cd heybet berḳ sürʿat bād-ı cünbiş tīz-bīn

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Nesr⁴⁰⁵

Raḥş-ı burāḳ āşārlara süvār olub deşt u şahrāda kemāl-i⁴⁰⁶ behcet-i şād-mānı ve gāyet meserret-kāmranı birle bir mertebe ṭarab-nāk ve bir derece feraḥ-nāk olur⁴⁰⁷ ki müşāhede idenleriñ ceyb-i cānları çāk ve muʿāyene kılan aḡyār-ı nā-bekārlar rengle helāk olurlar.⁴⁰⁸

⁴⁰⁰ mişāl : - İÜ, - ASL.

⁴⁰¹ bahār : bahā İÜ.

⁴⁰² gāḥ bir ʿişret-fezāda pīyāde : - EE.

⁴⁰³ ve : - EE.

⁴⁰⁴ āḥir : - İÜ, - ASL.

⁴⁰⁵ Nesr: -ASL, -İÜ.

⁴⁰⁶ kemāl : - EE.

⁴⁰⁷ olur : idiler EE.

⁴⁰⁸ müşāhede idenleriñ ceyb-i cānları çāk ve muʿāyene kılan aḡyār-ı nā-bikārlar reseñle helāk olurlar : - ASL, - İÜ.

Meşnevi⁴⁰⁹

Oldı bir vuşlat anda hāşşü'l-hāşş
Ġam-ı hicretten ʿāşık oldı hālāş

Demidür şād u hurrem olsunlar
Dü-cihān zevkle beni bulsunlar
- * - - / * - * - / * * -
fā ʿi lā tün / me fā ʿi lün / fe ʿi lün
(fe ʿi lā tün) (fa ʿ lün)

Neşr

Ve bi'l-cümle ne kışşa tırāz idelüm. El-ihtişār maṭlūb-ı maẓmūnınca sözi az eyliyelüm. El-kışşa vuşlat-ı yār ile ʿāşık-ı zār bir mertebede hişşe-dār olur ki o an meserret-kāmrānı birle bir mertebe ʿarab-nāk ve bir derece feraḥ-nāk eylediler ki⁴¹⁰ hiddet-i beyān taḥrīrinde ʿāciz u müteḥayyīr ve kuvvet-i benān taḥrīrinde kâşır u mutazaccırdur.

Meşnevi

Hamdülillāh ol ʿāşık u dildār
Hvāb-ı hicrāndan oldılar bīdār

Şem ʿ u pervāne bir yere geldi

EE19a Gül ü bülbül biri birin buldı

Biri Yūsuf bir Züleyhādur
İkisi dāḥı mest u şeydādur

Bu şafālarla ol iki maḥzūn
Sanki ḥaşr oldı Leylā vü Mecnūn

⁴⁰⁹ Meşnevi: -ASL, - İÜ.

⁴¹⁰ Neşr

Ve bi'l-cümle ne ğuşşa tırāz idelüm. El-ihtişār maṭlūb-ı maẓmūnınca sözi az eyliyelüm. El-kışşa vuşlat-ı yār ile ʿāşık-ı zār bir mertebede hişşe-dār olur ki o an meserret-kāmrānı birle bir mertebe ʿarab-nāk ve bir derece feraḥ-nāk eylediler ki : - ASL, - İÜ.

Bir yere geldi ol iki ‘aşık
İrdi ‘Azrā’ya şanasın Vāmık

Önü leb-i dilde dāğ deyrine
Kuhiken vāşıl oldu basīrine

Vīs u Rāmin buluşdı bir birine
Ki ferah tıldı sīne ğam yerine ⁴¹¹
- * - - / * - * - / * * -
fā ‘i lā tün / me fā ‘i lün / fe ‘i lün
(fe ‘i lā tün) (fa ‘ lün)

Nesr

El-ḥāşıl⁴¹² şoḥbet anı ğanīmet ve vuşlat ḥāli ni‘met bilüb envā‘ zevḳde ve eşnāf şevḳde iken nā-gāh be-taḳdīr-i İlähi dergāh-ı pād-şāh-ı ‘ālem-penāh şavbından bir berīd-i şıḥhat-ı nüvīd ile bir ḥükm-i şerīf vācibü’l-iṭā‘a vārid olub maṭla‘-ı ‘unvānından ASL[35b] maḳta‘-ı pāyānına dek kırā‘at olunduḳda İÜ[37b] ol müfāvīza belāğat-ı meşḥūnuñ mefhūmunda ve ol mürāsile ḥaḳīḳat-ı mażmūnuñ meknūnunda civān-ı mezkūruñ peder-i zevi’l-hünerlerine⁴¹³ iki yüz biñ aḳçe tımār ile vilāyet-i Yemen müteyemmen defter-dārığı virilüb ba‘d-ezīn⁴¹⁴ elli biñ aḳçe teraḳḳi ile sancāḳ-ı hümāyūn beşāreti işāreti olunub hemān ol diyār-ı celīlū’l-i‘tibār şavbına dā‘iye-i sefer zamīr-i āyīne nazīrlerinde muḳarrer olub bī-tesvīf ü teḥīr sāk-ı ‘azīmeti dest-i himmet ile⁴¹⁵ teşmīr idüb mühimmāt-ı levāzım ḥaṭṭ-ı veter ḥāli ve bi’l-cümle levāzım-ı ‘azmı ‘alā vefḳü’l-merām görüb yek-rān-ı ‘azīmete ‘inān gösterüb maḥmīye-yi Mışrdan ḥurūc idüb ekābir ü emāşil ve eşrāf u a‘yān-ı ḳabāil meşāyiḳ-i kirām ve şuleḫā-yı ‘azām erbāb-ı ḥarf ve aşḫāb-ı şeref ğanī ve faḳīr celīl ü ḥaḳīr ve bi’l-cümle etbā‘ u eşyā‘ ‘alā sebīlū’l-vedā‘ envā‘ı ASL[36a] tazaccur u tekeddür birle⁴¹⁶ vuḳū‘-ı hicrānı müeyyid ve ḥudūş-ı

⁴¹¹ Mesnevi: - ASL, - İÜ.

⁴¹² el-ḥāşıl: el-ḳışşā ASL, EE.

⁴¹³ zevi’l-hünerlerine : ferḥunde eşerlerine İÜ, EE.

⁴¹⁴ ba‘d-ezīn : ba‘d-ezān İÜ.

⁴¹⁵ dest-i himmet ile: - İÜ, - ASL.

⁴¹⁶ tazaccur u tekeddür birle : taḫsīn ve’t-tebā‘ birle EE.

hırmānı İÜ^{38a} müekkid kelimāt idüb kimi dāmen-girdār hāk-pāyına yüz urur ve kimi estār-ı ka'be-vār āstīn-i ālāsın yüzüne ve gözüne sürer turur⁴¹⁷ kimi dest-i būs sa'adet me'yüsiyle müşerref olur ve kimi taḳbīl-i enāmīl mekremet-i şemāile dest-res bulur. Her biri şamīm-i cāndan 'arz-ı mahabbet u vidād ve izhār-ı itā'at u inḳıyād idüb vedā'iderler. 'Avdet idüb⁴¹⁸ mekānlu mekānlarına EE^{19b} giderler.

Beyt⁴¹⁹

بنکی علی الدینا وما من عشره جمعتم الدنيا ولم تفرقوا

El-ḳışşa merz-büm-ı maḥrüse-i Mışrda⁴²⁰ Rikdāniye nāmiyle mezkūr bir mürğ-zār u dil-güşā ve bir sebze-zār-ı meserret-fezāda mişāl-i eşcār şükūfe-dār⁴²¹ ḥaymeler ḳurılır. Ve manend-i gül pīrūze itnāb[e] sū-be-sū sāye-bānlar urılır. Bu ḥıyām-ı gerdūn-ı ḳıyāmuñ nāşibi ve bu t̄ārem-i felek-i irtisāmuñ şāḥibi mīr-i merḳūmuñ Keçel dimekle meşhūr bir celīs-i bī-tedbīr ve iblīs-i tezvīr musāhibi var idi. İÜ^{38b} ASL^{36b} Maḥdūm-ı mezkūr ile 'aşıḳ-ı maḥrūruñ mābeynlerinde⁴²² vāḳi' olan ülfet ü ünsiyetden ḥabīr ü āgāh olub āteş-i buḡz u 'adāvet kânūn-ı sīnesinde müştāḡil⁴²³ olur. Vürūd-ı ḥıḳd u ḥased revzen-i şimāḥından kāḥ-ı dimāḡına yol bulur. Kemer-i kīn u 'inādı miyān-ı cānına üstüvār ve mınṭıḳa-yı cev̄r ü fesādı zebān ü dehānına ber-ḳarār idüb kendü nefsi-ḥabīsine lāyıḳ u sezā ve şān-ı ḥasīsine münāsib ü revā gördüḡi ḥabāis-i lā-yu'add u lā yuḥşā ve ḳabāyiḥ-i bī-ḥadd ü bilā-intihā-şī'ār muḳtezāsınca bu fikr-i pūr-mekr kerb dāşub şüyı ve bu ḥāṭıra-yı ḥaṭire ḥaṭṭına eyleyüb nefsi-i nā-kes bed-nefsine bu ḳavl-i ḳabāḥat nümāyı ve kelimāt-ı keşirü'l-faşāḥat iḳtizāyı muḳarrer eyler⁴²⁴:

⁴¹⁷ turur : - EE.

⁴¹⁸ idüb : - EE.

⁴¹⁹ beyt: Şi'r EE.

⁴²⁰ mışr : merḳūm EE.

⁴²¹ dār: zār EE.

⁴²² mābeynlerinde : mābeyninde EE.

⁴²³ müştāḡil : müşte'ıl ASL, İÜ.

⁴²⁴ lāyıḳ u sezā ve şān-ı ḥasīsine münāsib ü revā gördüḡi ḥabāis-i lā-yu'add u lā yuḥşā ve ḳabāyiḥ-i bī-ḥadd ü bilā-intihā-şī'ār muḳtezāsınca bu fikr-i pūr-mekr kerb dāşub şüyı ve bu ḥāṭıra-yı ḥaṭire ḥaṭṭına eyleyüb nefsi-i nā-kes bed-nefsine bu ḳavl-i ḳabāḥat nümāyı ve kelimāt-ı keşirü'l-faşāḥat iḳtizāyı muḳarrer eyler: - ASL, - İÜ.

Meşnevi ⁴²⁵

Şu kim hasbile olmuşdur muhammer

Bil andan dāimā habsi muqarrer

Habāiş kim görünür her kişide

Virilmişdür *ezel-i qālubalde* *

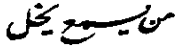
İder ba'zı kes ahlākımı tebdil

Qılur terk-i letāfet habs-i taḥşil

* - - - / * - - - / * - -

mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün

Nesr

Ve bi'l-cümle kendü kendüne⁴²⁶ hitāb ider ki peder-i şefkat eṣerī işbu püser-i kamer peykerine keşirü'l-meyelāndur. Bunlaruñ mābeynlerün habāil-i hile bilek onı⁴²⁷ vesile birle⁴²⁸ ifsād āsāndur taşavvur idüb dehān-ı bünyān-ı nīk-rengi bāz ve zebān-ı mekr u mekīdeti dırāz idüb şüret-i hāli sefidāc ḥayl birle muḥallā ve 'izār-me'ālī gül-güne-i ḥadī'at ile mücellā ⁴²⁹ kılüb ** feḥvāsınca meşreb-i meserretleri⁴³⁰ mükedder ve āyīne-i mücellā ḥatırları muğberr İÜ^{39a} olsun için isnād-ı töhmet-i mā-lem-yekün eylemek kaşdına zānū-yı fiten üzre ku'üd idüb ASL^{37a} āğāz-ı suḥen büküne şadır olur ki ḥāla ḥuzūr-ı şerīfīñüzde merdüm-ı dīdeñüze EE^{20a} mu'allem olan *Fütūḥī* nām-ı bī-kām nihāl-i devḥa-yı büstān 'ömriñi bād-āsā kündüye hem-hevā idüb zemzeme-i maḥabbetleri ve taṇtāna-yı şevk u meveddetleri beyne'n-nās⁴³¹ iştiḥār bulub herkesüñ ḥüsn-i zannı mün'ākis ve bünyād-ı ic'tikādları⁴³² münderis

⁴²⁵ Meşnevi: Şi'r EE, - ASL, - İÜ.

* Araf 7/172

⁴²⁶ Nesr

Ve bi'l-cümle kendü kendüne : - ASL, - İÜ.

⁴²⁷ onı : ona EE.

⁴²⁸ birle: bir ASL.

⁴²⁹ vü 'izār-ı me'ālī gül-güne-i ḥadī'at ile mücellā : - EE.

** (Öğüt) dinleyen rahatlar.

⁴³⁰ meşreb-i meserretleri: meşreb-i meserret meserretleri EE.

⁴³¹ beyne'n-nās: beyn beyne'n-nās EE.

oldı. Hālā hazret-i sultānuma sezā mezkūrı kemāl-i ezā vü cezā ile vuşlat-ı püser-i melek-manzardan mehcür idüb beyne'l-cumhür maḫhür ve püser-i ferḫunde seyriñüz dāhi kemāl-i şarāvet u leṭāfet ve ḫüsn-i 'izārlıḫla iştihār virmişdür. Misk-i tātār-girdār mestür gerekdür zīrā fi'l-ḫaḫıḫa misk-i ezfer nāfe-i ḫuşk u tengde ṭırmaḫla şemmāme-i laṭıf taḫşıl eyler ve gül-i ter teng-nāy-ı ḡonçede olmaḫla reng ü büy-ı nazıf tekmi̇l ider İÜ^{39b} didükde ḫāṭır-ı şerıf-i peder bu kelimāt-ı pür-tedlīs-i iblīsden fevḫa'l-ḫad mükedder olub ASL^{37b} bu maḫüle ḡıftarı dile ḡetürmeñ tavr-ı zırafādan dūr ve reviş-i 'urefādan mehcürdür. Niçün tarıḫ-ı reşādı ḡoyub muzıḫ-ı fesāda ḡidüb bu ḫayāl-i ḫām ile hem-dest ve bu cām-ı efkār-ı fāsıde ile ser-mest olursuñ bu peydā itdüḡüñ meş'al-i dūrüg-ı ḫiyel-i fūrügla ben ferzend-i ercümendüm. Ve püser-i şeker-ḫandum. Andan dūr u mehcür itmem. Zīrā her kimüñ kim sebze-zār-ı dilinde enhār-ı 'ışḫ-ı ḫaḫıḫı cārīdür mānend-i deryā tekeddür-i rüzḡardan 'ārīdür diyüb cevāb virildükde merdūd u maṭrūd-ı kenāru'n-Nemrūd yānub yaḫılub peder-i şāḫib-nazardan nevmīd olduḡdan sonra ḫāib ü ḫāsır münfa'ıl ve münkesir 'avdet idüb 'aşıḫ-ı İÜ^{40a} bī-çāre ve müstemend ü āvāreye ḡelüb iblīs-i ḫabīs-i pür-tedlīs-āsā nice zaman te'essüf-i dirīḡ ve nice müddet telehhüf-i belīḡ idüb eḡer ASL^{38a} naşāyih-i şavāb-ḡāyetüm ve mevā'iz-i ḫikmet-āyetüm mesmü'ı sem'ı şerıf ve metbū'ı ḫāṭır-ı laṭıf olursa mirāt-ı dil u cānumda mutaşavver olan ḫaber zarar eşeri saña taşvır ve fānūs-ı ḫayāl-i cenānumda döne döne müteḫayyıl olan ḫadış-ı pür-ḫatarı bir bir taḫrır eyliyeyin didükde ol ehl-i dil-i bī-ḡıll dāhi dostān-ı şadāḫat-ı unvānuñ naşāyih-i ḫikmet-simātun sem'ı kabül ile ḡüş bilek⁴³³ ḡüş-ı cāna mengüş EE^{20b} itmek lāzime-i erbāb-ı kiyāset ve meāl-eberr-i aşḫāb-ı faṭānetdür didüḡünde hemān dil-i ḫabāset-şı'ārında olanı lisān-ı 'ayāna⁴³⁴ ve ḫāṭır-ı ḫabāhat-dişārında olanı zebān-ı beyāna⁴³⁵ ḡetürüb iy derd-mend-i bī-çāre İÜ^{40b} v'ey dār u diyārundan āvāre ālām-ı seferi ḫuzūr-ı ḫazerdan tercīḫ idüb ḫande ḡidersin cezm-i 'azımet ü 'azm-i rıḫlet idüb bunlarla hem-rāḫ olmaḫdan ne murād idersin bunlar senüñ ḫancer[e]ñi ḫançer-i teberān ile ḫırab ve bünyān-ı çār-erḫān-ı ASL^{38b} vüçüduñ yıḫub ḫarāb itmek isterler didükde ol 'aşıḫ-ı müstemend hem-çü pır-ı mu'tekid 'aşā-yı istiḫāmete müstenid olub

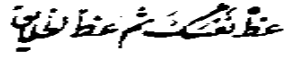
⁴³² i'tikādları: i'tikādı EE.

⁴³³ bilek: belki EE.

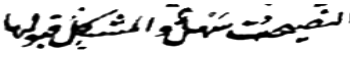
⁴³⁴ lisān-ı 'ayāna : zebān-ı beyāna EE.

⁴³⁵ zebān-ı beyāna: lisān-ı 'ayāna EE.

didi ki bu itdügün ne fikr-i za'if ve nice rāy-ı şahıfdür, hic olur mı ki bunūñ gibi⁴³⁶ kelimāt ile ben yār-ı ğam-ḥvārum ve nigār-ı gül-izārum terk idem ve pāy-ı cür'et ile ser-ḥadd-i muvāşalatdan taşra gidem. Zīrā her kimūñ kim ḳadem-i maḥabbeti rāh-ı istikāmet u ihlāşda rāsiḥ u ber-ḳarārdur, bu maḳūle efsāne-i fāsıde ile mütezelzil olmaz. Ve ʿilm-i şıdḳ u meveddeti İÜ^{41a} merkez-i ihtişāşda merkūz u üstüvārdur bu gūne

türrehāt-ı bī-fāide ile yiründen müteḥavvil olmaz. * var kendü demüñde ve öz ʿālemüñde ol dīrligin kemāl-i ıztırābından⁴³⁷ dil ü cānı şikeste ve dem ü nefesi beste olub aşlā bir ān mücāleseye ḫāḳati ve ḳaḫā bir dem mükālemeye ḳudreti ḳalmaz.

Āḫir ol Keçel-i dīn-i bed-manzar ve giryeü'l-ḫaber-i bī-ḫayr u pür-şer⁴³⁸ ASL^{39a} nihāyet derece muğberr ve ğāyet mertebe mükedder olduğundan

 ** diyüb dehān-ı fahşi bāz ve lisān-ı mezemmeti dırāz idüb ol miḳdār ḳabāḫate aĝāz ider kim i'āde-i zikri ḫilāf-ı şart-ı edeb ve tekdīr-i ḫavātır-ı şāfiye sebebdir. Bilek⁴³⁹ mūrış-i ğumūm u āḫzān ve mevrīd-i hūmūm-ı bī-pāyāndur⁴⁴⁰ ve teveccu'ı cerḥ-ı cenān ve muşaddi'ı ser-i ʿaşıḳāndur. Bes imdi İÜ^{41b} bu ḫaber-i ğam-āver ki sem'ı dil u cān-ı ʿaşıḳ-ı nā-tuvāne vuşul buldı şaḫn-ı sāḫat-ı sīnesi ğubār-ı melāl ile ḫoldı. Hem-ān-dem⁴⁴¹ bī-tevḳif ḳıyām ider mānend-i seḫāb dīde-i pür-āb mīr-i merḳūma gider. Vaḳtāki⁴⁴² bu girye u nālişle⁴⁴³ ve nāle-i sūzişle⁴⁴⁴ ḫuzūr-ı ḫazrete varur⁴⁴⁵ bā'ış-bükā ne idüğün şorar EE^{21a} baş-ı kelām idüb⁴⁴⁶ ve ʿarż-ı merām

⁴³⁶ gibi: - EE.

* Ali el-Muttaki, *Kenzü'l-Ummāl*, XV, 1218; Gazali, *İhya-i Ulumiddin*, II, 312.

⁴³⁷ kemāl-i ıztırābından: kemāl-i ıztırābdan EE.

⁴³⁸ pür-şer : bī-şer EE.

** Nasihat etmek kolaydır sorun onu kabuldür.

⁴³⁹ bilek : belki EE.

⁴⁴⁰ bī-pāyāndur: bī-pāyan EE.

⁴⁴¹ hem-ān-dem: hemān EE.

⁴⁴² vaḳtāki: vaḳtākim EE.

⁴⁴³ nālişle: nāliş EE.

⁴⁴⁴ sūzişle: sūziş ile EE.

⁴⁴⁵ varur: irer EE.

⁴⁴⁶ idüb: - EE.

eyliyüb⁴⁴⁷ eydür ki⁴⁴⁸ ol Keçel-i dîn-i mühmeliñ âteş-i dürüg-ı hiyel fîrügı beni yakub hâkister u kânün-ı sînimden çıkan dūd-ı siyâhi zirve-i âsmâne hem-ser itdi. Devr-i âdemden ASL^{39b} bilek kadīm-i kademden meniş-i erbâb-ı maḥabbet ve revîş-i aşḥâb-ı meveddet bu minvâl üzredir ki maḥlûbınıñ pîrâmen-i dâmen-i pîrâhenine dest-i dırâzlık itmek yanlarında gâyet ba'îd u gayr-ı sedîd iken bu bende-i bî-miḳdâr u ḳalîlü'l-i'tibâr bu maḳûle 'âli İÜ^{42a} himmet ü gâli kıymet u sâmi rutbet maḥdûm-ı büzürg-vâruñ dâmen-i 'işmetüne nice dest-i dırâzlık idem. Ve ḳadem-i cür'et ile ser-ḥadd-i edebden taşra gidem. Tıtalum ki bu ḥâdiş-e-i müşkileniñ ḥudûsına bā'is olmuşuz. Aşğar-ı nâsdan cürm ü ḥaḫâ ve ekşer-i ḥavâşşdan 'afv u 'aḫâ olıgelmişdür⁴⁴⁹ diyüb kemân-âsâ egilüb dest-i icâzeti taḫbîl ider.⁴⁵⁰ Tîr-i ḥâkî-girdâr semt-i âḫire atılıb revâne olınmak emrinde ta'cîl ider. Ol ḥazret buyurur ki ol müfsid-i mefâsid-pîşeniñ ḳavl-i nâ-ma'ḳûlı gayr-ı sedîd ve kelimât-ı türrehâtı bî-şekk ü reyb şıdḳ u şıḫhatden kemâl mertebe gâyetle ba'iddür.⁴⁵¹

Meşnevi⁴⁵²

İrişmişdür özine kizbi gayet

Fiten-i gılmanda faik be-gayet

İşi mekr u mekidetdür temâmı

Mazarratdur cem'-i ḫalka kâmı

Ḥiyel 'ilmini irgürmiş kemâle

Musahḫar ḫud'alar ol bed-ḫışâle

Gümânum kârıdur mekr u mekidet

Cem'-i fi'li ḫud'ayile ḫadî'at

⁴⁴⁷ eyliyüb: idüb EE.

⁴⁴⁸ eydürki: eytti ki EE.

⁴⁴⁹ olıgelmişdür: olagelmidür EE.

⁴⁵⁰ ider: - EE.

⁴⁵¹ kelimât-ı türrehâtı bî-şekk ü reyb şıdḳ u şıḫhatden kemâl mertebe gâyetle ba'iddür: - İÜ, - ASL.

⁴⁵² Meşnevi: Şi'r EE, - ASL, - İÜ.

Temām itdüm anı teşhîş u temyiz

Olmaya añâ muḥibb-âne tilmîz

* - - - / * - - - / * - -

mefâḥlün / mefâḥlün / feḥülün

Nesr

El-ḥāşıl ʿākil u dāna o cāhil u nādānuñ evzā^c-ı nā-pesendīdesine iltifāt eylemek neşr-i ehl-i iz^candan baʿid idügi mihr-i münîrden bedīd ve ⁴⁵³ kār-ı nā-hemvārına iʿtibār rüşen-i ʿirfāndan gāyet baʿiddür.⁴⁵⁴

Cemāl-i ḥālünden vehm ü gümānı ASL^{40a} götür. Mesrürü'l-bāl u maḥrürü'l-ḥāl⁴⁵⁵ olub kendü ʿālemüñde otur⁴⁵⁶. Maḥlümüñdur kim benüm naşīḥatüm töhmet-i ğarazdan muʿarrā ve mevʿizetüm vaşmet-i riyādan müberrādur. Eger derün-ı cāndan ve şamīm-i cenāndan benümle yār u yāver İÜ^{42b} vü hem-sırr⁴⁵⁷ u hem-ser EE^{21b} olmağ muḥarrer ise bu teh-i dilden sebīke-i şıdkı kâle getir. Şeref-i muḥālaşatı küngüre-i eyvān-ı keyvāna yetür. Şöyle ki āyīne-i dilüñ reng-i jeng-i⁴⁵⁸ tekeddürden mücellā olmayub şüret-i muḥālaşatdan⁴⁵⁹ dūr ola. Her āyīne inʿikās-ı envār-ı tecellī ve irtisām-ı āşār-ı tesellīden baʿid ü mehcür ola.

El-ķışşa esʿad-ı evķātde ve emced-i ānātda ķiyām idüb seyl-i revān gibi şitābān semt-i maḥşūda revān olub,

⁴⁵³ Nesr

El-ḥāşıl ʿākil u dāna o cāhil u nādānuñ evzā^c-ı nā-pesendīdesine iltifāt eylemek neşr-i ehl-i iz^candan baʿid idügi mihr-i münîrden bedid ve : - ASL, - İÜ.

⁴⁵⁴ kār-ı nā-hemvārına iʿtibār-ı rüşen-i ʿirfāndan gāyet baʿiddür : kār-ı nā-hemvārı revîş-i ʿirfāndan gāyet baʿiddür ASL, İÜ.

⁴⁵⁵ maḥrürü'l-ḥāl: - EE.

⁴⁵⁶ kendü ʿālemüñde otur: öz ḥālünde otur EE.

⁴⁵⁷ hem-sırr: - EE.

⁴⁵⁸ reng-i jeng : reng reng EE.

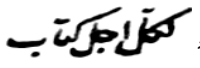
⁴⁵⁹ muḥālaşatdan : muḥālaşatından EE.

Meşnevi

Reʿīs-i mālīk-i deryā-yı ezrak
Tonatdı yine⁴⁶⁰ bir zerrīn-i zevrak

Ki yaʿnī āf-tāb-ı ʿālem-efrūz
Ziyāsından cemāl-i yār pīrūz⁴⁶¹
* - - - / * - - - / * - -
mefāʿlün / mefāʿlün / feʿülün

olduğı demde leb-i deryā-yı Hindüstānda ASL^{40b} Süveyş dimekle maʿrūf olan bendere vāşıl olduğda demeninüñ demi püşt-i semeke irer.

Ve sernīnün seri saķf-ı felege hem-ser hilāl-şüret şabā-sürʿat fülk-i Nuḥ-ı heyʿet şihāb-ı rīsmān şehāb-ı bād-bān bir kaç kadirgā-yı İÜ^{43a} cihān-gerd⁴⁶² ve sefīne-i deryā-neverd tezyīn idüb mīr-i mezkūrı vilāyet-i Yemen'e işāle taʿyīn itmişler. Bi'l-cümle etbāʿ u eşyāʿ tevābiʿ u levāḥıķ derūn-ı sefīneye lāḥıķ olub ʿāle't-tevālī müsāyere-i eyyām u leyālī birle āf-tāb-ı ʿālem-tāb-vār burc-ı ābīden seyr-i menāzil ve kaṭʿ-ı merāḥil iderek ṭayy-ı ṭomār-ı sefer idüb bender-i caddeye vuşul bulduğda cānib-i kaʿbe-i ḥarāma iḥrām-ı ʿazīmeti derber kılub ḥarem-i muḥtereme duḥul olunduđda⁴⁶³ gah maṭāf-ı laṭīfde ṭāif gah mültezem-i münīfde vāķf gāḥ tebcīl-i estār-ı beyt-i muʿazzam ile mesrūr ve gāḥ taķbīl-i istilām Ḥacerü'l-esved-i mükerrem birle maḥbūr gāḥ müddeʿide ASL^{41a} duʿāda ve gāḥ saʿyla şafāda iken ol mīr-i muḥteşem ve pīr-i muḥteremün nehār-ı ʿömri şām-ı kühülete ve rüz-ı cevānīsi şeb-i şeybete irmiş pīr-i kühen-sāl olmağın * muḥtezāsınca müddet-i ʿömri İÜ^{43b} nihāyete ve ecel-ı müsemması gāyete irüb raḥt-ı ikāmeti nüzhet-ḥāne-i dünyādan mağfīret-serā-yı ʿuķbāya iletmege āğāz ider. Ṭāir-ı rüḥ-ı mervahā EE^{22a} ḥazīz-i eşbāḥdan evc-i zirve-i ervāḥa pervāz ider.⁴⁶⁴ Hem-ān-dem

⁴⁶⁰ yine: beline EE.

⁴⁶¹ yār pīrūz : rüz pīrūz EE.

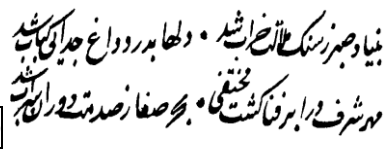
⁴⁶² cihān-gerd : cihān EE.

⁴⁶³ olunduğda : olunduğdan soñra EE.

* Ra'd 85/38.

püser-i hüccete āhter-i peder-i ferhunde seyrīnūñ bu teng-nāy-ı pür-‘anā-yı bī-vefādan ravza-yı Vāsī‘ü’l-fezāya-yı ‘uqbāya gitdüğün gördükde aşdāf-ı dīdesi leālī-āb-dār ile tölub giryān olur. Kaṭrāt-ı ‘aberāt ruhsār-ı gül-nārına revān olur. Tevābī‘ ü levāhik bi’l-cümle manend-i gönçe cāme-i şabr u qarārı çāk ve mişāl-i gül ‘imāme-i sükūn u iştibārı ber-hāk idüb şehāb u ra‘d-girdār zār u eşk-bār olub dūd-ı āh-ı muşbet ile zemīn ü āsmānı töldururlar.⁴⁶⁵ Şihāb-āsā her biri kendülerün yirden yire urırlar.

Rubā‘i⁴⁶⁶

ASL^{41b}

İÜ^{44a} Ve bi’l-cümle merāsım-i ta‘zīyet ve levāzım-ı muşbet bi’t-tamām ri‘āyet olunduğdan şonra şıfat-ı şeb⁴⁶⁷ şol-dem ki kâfile-sālār-ı zeng-bār şeb-derāyı mäh-nevī-gerden şütür-ı sipihre bend ider. Hüccāc-ı sa‘adet-netāc dāhi aħmāl ve eşkāl-i ‘azīmeti cemel-i cebel-hey’etlere derber kılub küh-ı⁴⁶⁸ ‘Ārafāt-ı şerīfiye gider. Yār u āgyār ve ‘āşık-ı gam-ħvār⁴⁶⁹ bā-ser hem ol mekân-ı ‘ālī-şāna ma‘an gidüb ol gice tā şubḥ irince rüz-ı müfārekatı yād ve vaqt-ı mücānebeti tefekkür idüb feryād iderler. Güyā merāyā-yı każādan bārān-ı belā peydā olacağına⁴⁷⁰ cāzim olub zuhūr idecek şuret-i müfārekatı ikisi dāhi ‘ayn-ı ‘aqlı mu‘āyene ve binīş-i başiret birle müşāhede kılurlar. Gāh ol yār-ı gül-‘izār ‘āşık-ı zāre pend idüb dir ki kākülüm gibi ‘aqlūñı perīşān itmiyüb⁴⁷¹ başuñā İÜ^{44b} devşir bāde-i cevr-i vişālümle ser-mest ASL^{42a} ve cām-ı sürür-ı aḥsenü’l-ḥālümle hemdest olma. İhtimāldür ki müddet-i mücāleset intihā ve şoḥbet-i muvāşalat inķizā bulub mah-ı muvāşalat burc-ı müfārekatı taḥvīl ve mihr-i mücāleset zevāl-i mücānebete tenzīl

⁴⁶⁴ Ṭāir-ı rüh-ı mürühḥı ḥazīz-i eşbāhdan evc-i zirve-i ervāḥa pervāz ider: - ASL. (derkenar)

⁴⁶⁵ töldururlar: töldurur EE.

⁴⁶⁶ Rubā‘i: Şi‘r ASL, İÜ.

⁴⁶⁷ şıfat-ı şeb : - İÜ, - ASL.

⁴⁶⁸ küh : - İÜ, - ASL.

⁴⁶⁹ ‘āşık-ı gam-ħvār: ‘āşık-ı zār EE.

⁴⁷⁰ olacağına : olacağına İÜ, ASL.

⁴⁷¹ perīşān itmiyüb : - EE.

olunub ʿālem-i muḳāreneti mihr-i münir ve māh-ı müstenir gibi çerāğlar yaḳub bulmıyavüz.

Ḳıṭʿa⁴⁷²

باقضا برمی توان آوخت ، با قدر برمی توان آمد
مردی که قدر کشاده شود ، جز از آن در نمی توان آمد

EE[22b] Ve gāh ʿāşıḳ-ı perīṣān-ḥāl ol civān-ı hoş-ḥıṣāle naṣīḥat-güne deridi ki iy āḫter-i felek ḥūbı vʿey güher-i şadef maḥbūbı⁴⁷³ eger ki nā-gāh bi-emr-illāh miyānumuzda mücānebet ve mābeynimizde müfāreḳat vāḳiʿ olub⁴⁷⁴ zinhār u zinhār taḥarrüz u intibāh üzre olub ḡaflete ruḥṣāt virmiyesün⁴⁷⁵ ol ʿadū-yı bed-ḥūy ve dü-rūyiñ İÜ[45a] mekr u ālı çoḳdur az görmıyesün. Daʿvā-yı şadāḳatünde⁴⁷⁶ şadık olmadıḡı bürhān-ı ʿayān ile müşbet ASL[42b] ü müberhen⁴⁷⁷ ve ṯarīḳ-i murāfaḳatünde⁴⁷⁸ ḡayr-ı muvāfıḳ idüḡi ʿayn-ı ṯḳān birle müşāhid ü muʿāyındür. El-ḫazer sümmeʿl-ḫazer yoksa beni derd-i firāḳuñla⁴⁷⁹ dil-figār ve āteş-i iştıyāḳuñla ḫāk-sār idersin didükde ol püser-i ḥūb-siret bu sözlerüñ süzı teʿşir idüb bī-iḫtiyār zār u zār aḡlar. Bu derd-mend-i bī-çāre⁴⁸⁰ ve müstemend ü āvāreye dāḫı hümmüm-ı mevfür ve ḡumüm-ı nā-maḥşür şudür idüb cān u cıgerün dāḡlar. Şıfat-ı rüz ʿaleʿş-şabāḫ ki maḫmil-i mihr-i sipihr mekān-ı cebel-i cemel heyʿetden ʿayān olub çādır-ı zer-endüd-ı āf-tāb ıtnāb-ı zerrin-tābından zemīn ü zamāna nūr-efşān olduḡda ʿāşıḳ u maʿşūḳ ḫādım u melḫūḳ dāḫı çetr-i felek-i ḳadrı ʿArafāt-ı Şerifeʿde ḳurdılar. Hoş-ḥāl İÜ[45b] fāriḡüʿl-bāl olub oturdılar. Hem-ān-dem ol nā-merd-i maḡbūnuñ derün-ı ḫabāset-meşḡūni ḫum-ı ümmüʿl-ḫabāis gibi cūşa ve nehr-i ḳabāḫati baḫr-i zehḫār-girdār ḫurūşa gelüb ASL[43a] ḫabs sireti ḫasebince ḳāʿide-i ḡaddārlıḡı āşḳār ve ḳubḫ-ı serireti vefḳınca resm-i cefākārlıḡı tekrār idüb binā-yı ʿadāveti müşted

⁴⁷² Ḳıṭʿa : - EE.

⁴⁷³ maḥbūbı: mecnunı EE.

⁴⁷⁴ olub : olursa EE.

⁴⁷⁵ virmiyesün : vermiyesüz İÜ.

⁴⁷⁶ şadāḳatünde : şadāḳatde EE.

⁴⁷⁷ müberhen : müberhendür İÜ.

⁴⁷⁸ mürāfaḳatünde: mürāfaḳade EE.

⁴⁷⁹ derd-i firāḳuñla: - İÜ.

⁴⁸⁰ bu derd-mend-i bī-çāre : ʿāşıḳ-ı zāre EE.

ve bāde-i huşūmeti⁴⁸¹ mümted olub cādde-i inşāfdan çıķūb rāh-ı itisāfa revāne olub bir hāletle feryād u fiğān ve bir nevcle zār u giryān olaraq mekr u mekīdete ve hīle ü hadīate āgāz idüb dürlü dürlü lāf u dürüğla iftirālar ve gūne-gūne güzāf-ı bī-fürüğla bühtānlar eyler ki tezekküri pür-tekeddür ve taşavvūrı maḥzā taazzurdur. Gūş idenlerüñ kimi **حل المؤمن على الصلاح** * muktezāşınca **ما هذا الا انك منقري** ** İÜ^{46a} mübteğāsiyle cāmil ve kimi **قوله المنذر على الخفاف** *** maẓmūnınca **انه قول صحيح** **** mefhūmiyle ḳāil olub ol ḥabīs-i pür-telbīse muāvenet EE^{23a} ve ol iblīs-i pür-tedlīse mütābaat iderler. cĀşıķ-ı pāy-māl bu ḥāl-i melāl-mālı bi'l-muāyene müşāhede itdükde derün-ı ASL^{43b} dilden feryād idüb bu beyti yād ider.

Beyt

Ben yalunuz ceşş-i aḍā bī-caded

Yā İlähe'l-ālemīn senden meded

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Āḥir ol civān-ı cālī-şāndan bu perīşān rüzgārı mehcūr ve bu nā-tüvāndan ol mihr-ı raḥşānı dūr iderler. Hem-ān-dem bu derd u elem-i firķat zuhūrın görüb

Meşnevi⁴⁸²

Derūndan naḥrā urır⁴⁸³ cāşıķāne

Şadāsı irer⁴⁸⁴ evc-i āsmāne

Didi ey müfsid ü kezzāb u mel'ün⁴⁸⁵

Beni bühtānlaruñ eyledi mağbūn

⁴⁸¹ bāde-i huşūmeti : sebep-i huşūmeti EE.

* "Mümini kurtuluşa taşımak."

** Sebe 43.

*** "Fesatçının sözü muhalefet üzeredir."

**** "Bu da doğru olan bir sözdür."

⁴⁸² Meşnevi: Şi'r İÜ.

⁴⁸³ urır: urdı ASL, ur EE.

⁴⁸⁴ irer: irdi ASL.

⁴⁸⁵ Didi iy müfsid ü kezzāb u mel'ün: Dir iy kāzib-i mefāsıd pīşe mel'ün İÜ, EE.

O nūr-ı dīdeden itdūñ beni dūr

Ḥudā itsün iki gözüni bī-nūr

* - - - / * - - - / * - -

mefāʿlün / mefāʿlün / feʿülün

BEYÂN-I ÇĀRUM

Vaqtā ki bu ḥāl-i pūr-melāl zāhir ve bu ḥādiṣe-i hemm ü gamm-māl bāhir oldı
 ʿāşık-ı nā-tüvān İÜ^{46b} giryān u nālan vādi-i ʿArafāt'da⁴⁸⁶ vāle vü ḥayrān ve zār u ser-
 gerdān olub şudūr iden vaḳāyiʿ-i garībenüñ meʿālen ve zuhūr iden ḥavādiṣ-i ʿacībenüñ⁴⁸⁷
 ḥālen teʿemmül idüb muḳtarib u münfaʿil⁴⁸⁸ sūziş-i dil-berle nāliş idüb⁴⁸⁹ Eḥād-i dānā ve
 Şamed-i tüvānā kıbeline ʿarż-ı niyāz vü keşf-i rāz ASL^{44a} idüb bu ebyātı kırāʿate āgāz
 ider.

Meşnevi⁴⁹⁰

İlāhī itme yārumdan beni dūr

ʿAdūlar⁴⁹¹ olmasun mesrūr u maḥbūr

Ḥudā-yā merḥamet kıl ben gedāya

Ġam-ı ʿışık-ı niğāra mübtelāya

Dükendi ḳalmadı şabr u ḳarārüm

Beğāyet ḥaste vü zār⁴⁹² u nizārüm

* - - - / * - - - / * - -

mefāʿlün / mefāʿlün / feʿülün

⁴⁸⁶ vādi-i ʿArafātta: vādi-i ʿArafāt-ı şerīfede ASL.

⁴⁸⁷ ʿacībenüñ: ʿacībe EE.

⁴⁸⁸ muḳtarib u münfaʿil: - İÜ, - ASL.

⁴⁸⁹ nāliş idüb: - EE.

⁴⁹⁰ meşnevi: şîr İÜ, - EE.

⁴⁹¹ adūlar : ki düşmen EE.

⁴⁹² zār: rār İÜ.

Bu mirāt-ı kâināt-ı bî-şebātda gūne-gūne timşāl-i melāl mu‘āyene kıldum. Ve bu fānūs-ı hayāl-i bî-me‘āalde⁴⁹³ döne döne şüret-i infi‘āl müşāhede itdüm. Lîkin hicr-i yār ve firķāt-i dildārden düşvār hic bir nesne görmedüm. *خير من ذر غضب الغضب ووخل النيران وسراويل القطران* * fehvāsın tekrār idüb mestāne na‘ralar⁴⁹⁴ İÜ^{47a} ve ‘aşıq-āne nāleler⁴⁹⁵ idüb iydürdi ki eger kıyām-ı kıyāmete dek⁴⁹⁶ her ānda cismümü aşhāb-ı maḥabbet ceybi gibi çāk çāk idüb hezār derd ü meşakḳatle helāk itseler giru ol serv-i kāmētüñ ‘ışkında erbāb-ı vefā ‘ahdi gibi dürüst u rāst⁴⁹⁷ olub belāsından lezzet aluram.

Kıṭ‘a⁴⁹⁸

*در بلالده تیت پنجان ناچشیده کسی کجا داند
وانکه اولدت بلا در نیت در دراهم ترا زودا داند*
ASL^{44b}

EE^{23b} Çünkü ol yār-ı hevā-dār bu zār-ı bî-ķarārı böyle nīrān-ı iftirāk içre ihtirākda ve baḥr-i hicrānda istiğrākda görür, nār-ı muşībet-i firākuñ şiddet-i iltihābından şafaq gibi ḳalbi pür-ḥūn olub encüm-mişāl⁴⁹⁹ nergis-i seyr-i ābī pür-gül-āb olur. Yārān-ı zevī’l-‘irfāna nūr-ı dīde degüldür ki be-her-ḥāl ‘ākıbet u mahabbet zemīmdür ve ḥātīmet-i şevḳ u meveddet vaḥīmdür. Ḥuşūşā bu vāḳı‘a-yı pür-aḥzān ol ḳısmdan degıldür ki İÜ^{47b} bükā-yı ‘avīl ile müddet-i ṭavīl tamām ola. Ve bu ḥādiş-e-i pür-giryān ol resmden degıldür ki nāle u āh ve girye-i cān-gāh ile ilā-ğayetü’l-‘ezmān nihāyet bula. Dil-i nā-tīvān ḥayrāndur ki bu mātēmüñ elemün nice zebānla⁵⁰⁰ beyān ve cān-ı müstehām-ı ser-gerdāndur ki bu muşībetüñ miḥenün ne gūne ‘ibārāt ile ‘ayān eyliye. ASL^{45a} El-ķışşā vaḳtāki ol ‘aşıq-ı nā-maḥbūr yār-ı gül-‘izārundan mehcūr oldı. Her ne sūye müteveccih

⁴⁹³ fānūs-ı hayāl-i bî-me‘āalde: fānūs-ı hayālde bî-me‘āalde EE.

*“Bundan daha hayırlısı sınırlı kişinin kızması, cehenneme girmesi ve zift elbisesidir.”

⁴⁹⁴ na‘ralar: nāleler ASL.

⁴⁹⁵ nāleler: na‘ralar ASL.

⁴⁹⁶ idüb iydürdi ki eger kıyām-ı kıyāmete dek : - ASL.

⁴⁹⁷ rāst: - İÜ, - ASL.

⁴⁹⁸ Kıṭ‘a: Şi‘r EE.

⁴⁹⁹ mişāl: - EE.

⁵⁰⁰ zebānla: zebān ile EE.

olsa gūyā der u divārdan⁵⁰¹ şadāyü'l-firāķu'l-firāķ ve eşcār u aħcārdan āvāyü'l-vedā'ü'l-vedā' istimā' idüb bu ebyātı kırā'at ider⁵⁰².

Meşnevi⁵⁰³

زخم بستیم و دل برداشتیم صحبت ویرینه را بگذاشتیم
وقت شد که غم و غم داریم بر غم از شادی عالم ختم
صد رحمت بجز ما آراسته ما دیرین زندان بگذاشتیم

Ve'l-ħaşıl bu⁵⁰⁴ nev' zindegāniden ölem yeg İÜ48a * لا یضرنی العیش بعد مولاه *

diyüb bu beyti zıkr-i lisān ve vird-i zebān ider.

Beyt

زندگی بجز درد بدن باارست یا چون نیست زنده کی عمارت

Žamāir-i ilhām mazāhir-i ehl-i 'ırfāna maħfı vü meknün ve ħavātır-ı⁵⁰⁵ cātır deryā maķātır zevi'l-iz'āna mestür u maşün degıldür ki tır-i taķdır-i Rabbānı reddine tedbır-i insāni nāfi' ve şemşır-i ķazā-yı āsmānı def'ine sipir-i ħazm dāf'i olmaduğı bi'l-mu'āyene müşāhiddür.

İmdi ASL45b ربّ انی مغلوب فانتصر ** du'āsın ķavāim-i 'arş-ı berıne ve⁵⁰⁶

ربّ انی مغلوب فانتصر *** senāsın tāk-ı revāk-ı 'ıllıyyıne⁵⁰⁷ irgırüb maşırık-ı bālden ve ufķ-ı ħayālden āf-tāb-ı fıkr ü ferāset ve māhtāb-ı ħüsni-i kıyāset bu yüzden tülü' eyler kim ol

⁵⁰¹ divārdan: divārından EE.

⁵⁰² ider: iderdi EE.

⁵⁰³ Meşnevi: Şı'r İÜ, Ebyāt EE.

⁵⁰⁴ bu: - EE.

*"Dostumdan sonra yaşamın hayrı yok."

⁵⁰⁵ ħavātır: ħātır EE.

** Kamer 52/10.

⁵⁰⁶ ve: - EE.

*** İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Ali b. Muhammed, Sıfatü's-Safve, Beyrut, 1979, II, 365.

⁵⁰⁷ 'ıleyyıne: 'ıleyyın EE.

mār-ı zehr-dār-girdār düşmen-i bāğinuñ EE[24a] ve bu nār-ı ışıkla yanmış yağılmış belā-keře řem^c gibi dil uzadan yāğinuñ tünd-bād-ı İÜ[48b] ĥamele-i āteř āhengle ĥirmen-i vüçüdün ber-bād ide. Ve elf tır ile ķāmet-i muķāvemetin kemān gūne dāl idüb ķār-zār-ı cihānda bir av ide. Ol ʿadū-yı bed-ĥüy u mazarrat-cüyüñ ĥaķķından⁵⁰⁸ gele.⁵⁰⁹ Murād-ı düstān vefķınca intikām ala. Likin ol güher-i dürc-i leťāfet ve āĥter-i burc-ı melāĥat ol ʿāřıķ-ı felāket-dıdeye dir ki bu rāyiñüz nā-maķbül ve bu ķavliñüz nā-ma^cķüldür. Zırā sen ol sefih-i seffāki helāk ASL[46a] ve cāy-ı ķārārını zır-i ĥāk itseñ *النفس بالنفس* * ĥasebince senüñ dāĥı⁵¹⁰ vüçüd-ı pür-cüduñ girībān-ı ʿāřıķ gibi ķāk itmege dest-i cesāreti āstün-i isāʿetden dırāz iderler ve ĥānmān-ı ĥayātıñı seyl-i fenāyla ĥarāb itmege āğāz iderler. Henüz ĥazı-ı nefse⁵¹¹ pür-ğazabın meʿmüldür ki bir ān řabr u ārāmiř eyliyesün tā ki şonra peřimān ve bir laĥzā taĥammül İÜ[49a] ü āsāyiř kılasun ki āĥir nādım ü sergerdān olmayasun didükde ol nār-ı hicrānla biryān olan muĥıbb-i bī-cān dāĥı eydür ki iy cān-ı şırından elezz ü aĥlā cānānum ve ķadd-i bālāsı tūbā-ı ĥübāndan a^clā cüvānum. ʿUmmān-ı fermān-ı dürer-bārūña muťı^c ve baĥr-i emr-i güher-niřāruña münķādum. Likin iy mefĥār-ı ĥübān ĥayāt u memāt yanumda yek-sāndur. Feʿemmā řoĥbet-i cān-baĥşuñdan müfāraķat ĥayetle düřvār ve řalʿat-ı saʿādet-naķşuñdan mübāʿadet ASL[46b] kemāl derecede müşkil-kārdur.

Beyt

Hic ölmeden ķorķmazın⁵¹² ķorķum budur ancaķ hemān

Ben ölem sen olasın ağıyāra yār-ı miĥribān

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _

fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

⁵⁰⁸ ĥaķķından : ĥaķķında EE.

⁵⁰⁹ Ol ʿadū-yı bed-ĥüy u mazarrat-cüyüñ ĥaķķından gele. : Ol ʿadū-yı mazarrat cüy u bedĥüyüñ ĥaķķından gele ASL, EE.

* Maide 5, 45.

⁵¹⁰ senüñ dāĥı: seniñde EE.

⁵¹¹ ĥazı-ı nefse: - İÜ.

⁵¹² ķorķmazın: ķorķmazum EE.

Ammā ben bu Keçel-i kesel-güsteri helāk itsem nihāyet benüm de girībān-ı
 ʿāşık-girdār ceyb-i kabā-yı hayātum çāk ve k̄anımı cürʿa-vār naşīb-i h̄āk ideler.

Beyt

بحر عشق ما اگر کشند چو کبک به نزار شکر که بارش سهد عشق

Bes İÜ^{49b} imdi iy reyhān-ı büstān h̄übı v'ey yāsemen-i gülistān maḥbūbı bu
 ʿandelīb-i şikeste-bāl be-her-ḥāl gül-zār-ı vişālūñden ḥāristān-ı firāka ve seng-lāḥ-ı
 iftirāka ṭayrān idüb āf-tāb-ı⁵¹³ cemāl-i bā-kemālūñden dūr ve gül-i gül-zār-ı
 vişālinden⁵¹⁴ mehcūr olmaḫ muḫarrer oldı bilmezem ne tedbīr ideyin ve ne ṭarīka
 gideyin didükde ol yār-ı kebk-reftār dāḥī dürc-i dürer-bārından güher-i nuşḥı nişār idüb
 EE^{24b} انما يوفى القابرون اجرهم بنحو حساب * mefhūmun piş-nihād ve الصبر مفتاح الفرج ** ASL^{47a}
 mefhūmun⁵¹⁵ mā-fi'l-fūād iden diyu buyurduḫda derḥāl ol zār-ı bī-ḫarār bu nazmuñ
 maẓmūnunun iẓhār ider.

Beyt

Firāka şabr iden insān degildür

Ben anı bilürin⁵¹⁶ āsān degildür

* - - - / * - - - / * - -

mefāʿlün / mefāʿlün / feʿülün

diyüb bi'z-zarūre dest-i muvāneseti dāmen-i muvāşalatdan ber-ṭaraf ider vā
 ḡurbet āh vā firḫāt āh diyüb dār-ı sürürdan İÜ^{50a} diyār-ı şürūra gider.

⁵¹³ āf-tāb : - EE.

⁵¹⁴ vü gül-i gül-zār-ı vişālinden: - İÜ, - ASL.

*Zümer 39/10.

**Aclūnī, Keşfü'l-Hafâ, II, 577.

⁵¹⁵ mefhūmun: maẓmūnun ASL, EE.

⁵¹⁶ bilürin: bilürem ASL, EE.

Beyt⁵¹⁷

لكل اجتما من خليلين فرقته
وكل الذى دون الفراق قليل ⁵¹⁸

Hakḳā ki bu hikāyet-i miḥnet-gāyetüñ şedāid-i belīyyeti ve bu şikāyet-i meşakḳat-nihāyetüñ mekāyid-i eziyyeti vaşfın bülegā-yı faşāhat-şī‘ār ve fuşahā-yı belāgat-dişār i‘ānet-i kuvvet-i takrīr ile ve vesīle-i şüret-i tahrīr ile emākin-i mümkināta şıgdırmaq muḥāl ve ḥayyir-i zuhūra getürmek maḥzā ḥayāldür.

Kıṭ‘a⁵¹⁹

مى رسم كه اندر وقت تجرير • زبان از آتش بجد بسوزد
و كرت تجرير خواهم بكنم * قلم بشكافد و كاغد بسوزد

Ḳalem-i zebānuñ güftāre ḳudreti ve zebān-ı ḳalemüñ izhāra tāḳati yoḳdur. Bu hikāyet-i elem-gāyetüñ ASL^{47b} isti‘lā-yı nevāir-i ğumūmın nüş idenlerüñ ma‘nā-yı

يضيق صدر * ḥasb-i ḥālleri ve bu rivāyetüñ istiḳlā-yı şedāid hümmūmun beyān ḳılanlaruñ feḥvāi ولا يظن لسانى ** ḥāl-i ḥayret me‘alleridür. El-ḥāḳḳ bir kimesne yār-ı vefā-dārundan⁵²⁰ dūr olmaq az vāḳ‘a degildür. Ve dil-dār-ı ğam-ġüsārundan⁵²¹ İÜ^{50b} mehcür olmaq cüz‘i ḥadişe degildür.⁵²²

⁵¹⁷ Beyt: - İÜ, - ASL.

⁵¹⁸ Her dostun bir araya gelmesi ayrılıktır, ayrılık dışındaki her şey basittir.

⁵¹⁹ Kıṭ‘a: Şī‘r İÜ.

*Şuara 26/13.

**Şuara 26/13.

⁵²⁰ vefā-dārundan: ğam-ġüsārundan ASL.

⁵²¹ ğam-ġüsārundan: vefā-dārundan ASL.

⁵²² Vü dil-dār-ı ğam-ġüsārundan mehcür olmaq cüz‘i ḥadişe degildür. : - EE.

Beyt

Cānuña kār idicek şūfi ‘azāb-ı dūzaḥ

Bilesin derd ü gam-ı firḫat-ı aḥbāb nedür

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _

fā‘ilātün / fe ‘i lā tün / fe ‘i lā tün / fe ‘i lün

(fe ‘i lā tün)

(fa‘ lün)

El-ḥāşıl⁵²³ darb-ı nīşter-i firāk reg-i cān-ı muḥibbe bir mertebede kār u zaḥm ḥançer-i iştıyāk bī-çāreyi bir derecede dil-figār eyler ki taḥrİR u taştİR olunmak murād olunsa maḫāvī-yi evrāk-ı eflāke ve şahāif-i eṭbāk-ı ḥāke şıgımya. Likin *ان مع العسر يسيرا* * feḫvāsınca luḫf-ı ḥafī-i Rabbānī zımn-ı belāda münderic ve va‘d-ı vefī-i şamedānī tayy-ı ‘anāda mündemic olduğın bilüb te‘ākub-ı imdād-ı iḳbālden mesrūr ASL^{48a} u şād-mān ve tenāvüb-i inkār u idbārdan⁵²⁴ maḫḫūr u perīşān olmayub *رضينا من جاء من عند الله* ** ile licām-ı maḫāşid u me‘āribi ve zimām-ı ‘avāid u meṭālibi dest-i meşıyyet-i ḥazret-i ‘izzete teslīm ider. *المجازة قنطرة للعبية* *** mışdāḳınca cisr-i mecāziden güzer idüb sālİK-i mesālİK-i EE^{25a} ḥaḳıḳat olub bir ‘ālem-i vesı‘a gider.

Beyt

مناب از عشق رو کرد و مجازیت . که آن بحر حقیقی کار ساریت ⁵²⁵

İÜ^{51a} Ḥātime-i kitāb fi’l-vāḳı⁵²⁶ ḥavāṭır-ı zākiyye ‘uḳalā-yı eşḫāb-ı ḥıred-āyİne rüşen ve zamāir⁵²⁷-i şāfiyye fuḫalā-yı aḥbāb-ı ‘uzlet-güzİne mübeyyendür. Şol ‘aşıḳ ki dā‘ıye-i fāsıdeye hem-ser ve ḥayālāt-ı kāsireye hem-sırr olmaḳdan güzer idüb şāhid-i hevā vü hevesüñ şİftesi ve muḳtezā-yı nefsüñ firİftesi olmaḳdan ḥazer ide. Elbette fāide-i ‘āide-i

⁵²³ El-ḥāşıl : ve’l-ḥāşıl EE.

* İnşirah 94/5-6 , Bakara 2/185, Talāk 65/7, Tāhā 20/26.

⁵²⁴ idbārdan: dādbārdan EE.

** Müslim, Salāt, 13; Ebū Dāvūd, Salāt 36; İbn Māce, Ezān 4.

*** Mecaz hakikatın köprüsüdür.

⁵²⁵ ān baḫr-ı ḥaḳıḳi: baḫrān-ı ḥaḳıḳat EE.

⁵²⁶ kitāb fi’l-vāḳı‘: - İÜ.

⁵²⁷ zamāir: zamāir İÜ, ASL, EE.

‘ālemden mu‘arrā olub bir kāmīl-i ‘ālī-mikdār ‘āşık-ı zü-fünün ASL^{48b} ve me‘āl-i māl u menālī fehm idüb andan ⁵²⁸müberrā olmaqla ⁵²⁹bir fāzıl-ı kerāmet-i iştiḥār şādık-ı reh-nümün olub ḥubb-ı ḥabb fāliḳu’l-ḥabb-i ve’n-nuvātı mezra‘-ı dil-i bī-ğillinde ekmez. Ve rişte-i ‘alāyık-ı ḥalāyıkı kaṭ‘ idüb ḳadem-i tecrīdi ‘ālem-i neyyire bāşmaz. ‘Avāmü’n-nās esrār-ı İlahīden ğāfil u ızmar risālet-penāhiye cāhillerdür. Sefīne-i sīne-i ‘āşık metā‘-ı muğayyebāt-ı İÜ^{51b} Rabbānī ile meşḫūn ve defīne-i derūn-ı şādık cevāhir-i esrār-ı Şamedānī birle meknündür. Sevād-ı ‘irfān-ı ehl-i ‘ışka pāy-ı efkār⁵³⁰la kimesne irmez. Ve maḳāmāt-ı ‘ālī-şān-ı zevi’l-‘irfāndan bir ferd ḥaber virmez. Zīra āyīne-i ebrār gencīne esrār ve maḫzar-ı tecelliyāt-ı envārdur. *من كان في الدنيا اعمى وهو في الآخرة اعمى* * mışdāḳınca

Meşnevi⁵³¹

Anıñ kim cān gözi olmaz güşāde

Dü⁵³²-‘ālemde olur dāim⁵³³ belāda

ASL^{49a} Ṭarīḳ-ı ‘ışka sālīk olmayan cān

Olımaz maḫrem-i esrār-ı Raḫmān

* - - - / * - - - / * - -

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

İmdi insān-ı kāmīl oldur ki her kārūñ fātīḫāsundan ḫātimesine nazār idüb umūr-ı ‘ālemüñ ḳarāin-i ‘aḳliyye ve delāil-i naḳliyye birle ḡavrına yitmek gerek. Zeḫārif-i bātıla ve zarāif-i bilā-ṭāile gönül virmiyüb dāimü’l-evḳāt bülbül-i cānı şāḫ-sār-ı şükr ü sipāsda müterennüm ve ḡonçe-i cenānı gül-zār-ı ḫamd-ı bī-ḳıyāsda mütenessim ola. Gönül virmege lāyık ve dil baḡlamaḡa muvāfık ol İÜ^{52a} cem‘-i maḫlūḳātuñ Rāzıḳı ve kāmāt-ı şeş-cihātuñ Ḥālīḳıdır. Ve ‘āşık dāḫī aña ‘āşık olub ṭarīḳ-ı ‘ubūdīyetünde şādık olandır.

⁵²⁸ menālī fehm idüb andan : menāl-i bed-nāmdan EE.

⁵²⁹ olmaqla: olub EE.

⁵³⁰ efkār⁵³⁰: efkār ile EE.

* İsra, 46/72.

⁵³¹ meşnevi: ebyāt ASL, EE.

⁵³² dü: iki EE.

⁵³³ dāim: ol EE.

‘Urefā-yı nāsa ve zūrafā-yı nükte-şināsa hafī degildir ki deryā-yı maḥabbetiniūn⁵³⁴ bir ḳatresi ‘ummāna düşse ‘unşur-ı mā nāre münḳalib olub ḥammınun faḥm-ı kānūn EE^{25b} olaydı ve bir reşhası kūh-ı Ḳāf’a⁵³⁵ irişse seng-i āsīyā-āsā muḫtarib olub ASL^{49b} şaḥreyi şammā eden olaydı. Ne an ki ḥubb-ı dünyā ve māfihāya müteşevvīk olana ‘aşīk denile eger ḥübān-ı nev^c-i insān ise bī-vefā idükleri ‘aḳlen ve naḳlen bürhān-ı ‘ayān ile müteyaḳḳın ve müberhendür. Ve eger emti‘a ve emlāk-ı cihān ise bī-beḳā idükleri ‘ayn-ı iḳān birle mu‘āyındür. Libās-ı ḥayāt elbette müste‘ār ve esās-ı ‘ömr be-her-ḥāl nā-pāy-dārdur. Sāḥat-ı rub^c-ı meskūn menhel-i ḥuddā^c ve maḥdūd-ı ḥudūd-ı felek-i nıl-gūn menzil-i vedā^cdur.

Ḳıṭ‘a

Olma ey ḥ^vāce metā^c-ı denīye maḡrūr kim İÜ^{52b}

Her gelen elbet gider ‘ālem misāfir-ḥānedür

Ṭurmıyub gitmekdedür ehl-i ḳavāfil rüz u şeb

Rıḫlet esbābın müḥeyyā itmeyen dīvānedür

_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Zīrā bunlardan ümīd-i vefā nā-bīnā-yı māder-zāddan rüḡyet-i elvān u eżvā recā itmek gibidür.

Meşnevi⁵³⁶

Beḳāsızdan vefā umma birāder

Biter mi şüre büm üzre gül-i ter

Der ‘aḳlūñı başūnā işle bir iş

Ki āḫır olmaya teftiş u teşvīş

⁵³⁴ maḥabbetiniūn: maḥabbetüñ EE.

⁵³⁵ kūh-ı Ḳāf’a: kūh-ı Elbürz ASL, cebel-i Lübnān’a EE.

⁵³⁶ meşnevi: Şi‘r İÜ, - EE.

Gidersün bir tarîk-i bî-refîka
Düşersün menzil-i târ u muzîka

Gidersen âhîr ol yola bîyâde⁵³⁷
Ne turursun kanı zâd u zevâde⁵³⁸

Egerçi bî-nihâye rahmet-i Hakk
Veli **باغزک**⁵³⁹ denildi muṭlâk

Düşer luṭfına mazhar nice ‘âşi
Niceler zehrile bulmaz ḥalâşî

Dimişler **البلاء لولا ہے** *
Anın-çün dostına virür belâyî
* - - - / * - - - / * - -
mefâ‘lün / mefâ‘lün / fe‘ülün

Ḥazret-i mevlâ-yı bî-şebîh cell-i ‘anü’t-temşîl ve’t-teşbîhe şadîk ihlâs-nümānuñ birini ‘aṭâyâ-yı belâyla mümtâz ve hedâyâ-yı ‘anâyla ser-efrâz kılsa âhîr manzar-ı ‘inâyet-i ‘alîyesine mazhar ve mazhar-ı eşer-i ri‘âyet-i seniyyesine manzar düşürür.

Âferîn ol ekâbir-i dîne ve taḥsîn İÜ^{53a} şol erbâb-ı yaḳîne ki **مخزوح بالبلاء كما مضى على التمام** ** mefhûmı ḥırz-i cânları ve vird-i zebânlarıdır. Zîra belâ bir şayḳaldur ki göñül âyînesin ğubâr-ı hevâdan pâk u muşaffâ ve jengâr-ı lezzât-ı mâ-

⁵³⁷ bîyâde: piyâde ASL.

⁵³⁸ ASL nüshası burada kesilmiş, sonraki sayfaları eksiktir.

* Ebû Dâvûd, Cenâiz, 1; Tirmîzî, Zühd, 57; İbn Mâce, Fiten, 23.

** Biz belâyâ dünya ehlinin nimete sevindiği gibi seviniriz.

⁵³⁹ iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak bu ifade okunamamıştır.

sivādan nazīf ü mücellā eyler. Ve miḥnet bir kühlü'l-cevāhirdir ki dīde-i başīreti sebil-i ḥalel-i ʿilelden müberrā idüb lāyık-ı müşāhede-yi cemāl-i Ḥudā eyler.

Rubāʿi⁵⁴⁰

İbtılā-yı ʿiṣṣā olan mübtelā
Nīṣ-i zaḥmına irer nūṣ-ı belā

Derdile zerd ü nizār olsa beden
İṣin altūn ider iksīre⁵⁴¹ iren
_ * _ _ / _ * _ _ / _ * _
fāʿilātūn / fāʿilātūn / fāʿilūn

Münācāt-ı ḥazret-i ḳāḍīʿl-ḥācāt⁵⁴²

Yā muʿīne'l-ʿuṣāt fi'l-ʿaraṣāt
كج سيداتي بالمحنات⁵⁴³

EE26a Ey nigeḥ-dār-ı cümle-i ʿālem
Nīmetüñle ḡanī benī-ādem

Zātuñ için ki oldı oldı bī-ahū
* الذي لا آله الا هو *

⁵⁴⁰ Rubāʿi: Beyt İÜ.

⁵⁴¹ iksīre: iksīre EE.

⁵⁴² Münācāt-ı ḥazret-i ḳāḍīʿl-ḥācāt : Münācāt EE.

* Haṣr 59/23

⁵⁴³ Metinde iktibas olduğunu düşündürecek şekilde kullanılmıştır, ancak tam olarak okunamadığı için kaynak tespit edilememiştir.

Dāhī ʿāşıkıların hakkı ki anlar
Rāh-ı ʿışkuñda virdiler cânlar

Oldılar gerçi ʿālem içre velā
Çekdiler rāh-ı dīn içinde belā

Hātem-i enbīyā resūlūñ için
Şebī vaşlünde gay kabūlün için

IÜ53b Maşiyetde ağardı şāc u saşal
Toldı defterler içre kâre ʿamel

ʿAmelüm gāyet āz günāhum çok
Şeb-i ʿişyānda her gün āhum çok

Ben zaʿifūñ ʿibādeti ne olā
Secdesi sehvdür rükūʿı hāta

ʿÖmrüm oldukça eyledüm ʿişyān
El-ʿafv yā Raḥīm u yā Raḥmān

Sāña raḥmet kādīm-i ʿādetdür
Raḥmetūñ bahrı bī-nihāyetdür

Zıkr ü fikrūñe kalbī māl kıl
ʿİşkunı boynıma hamāil kıl

Şakla āḥīr nefesde imānum
Çıksun imānla o dem cânım

Her ki el ƣaldırub diye āmīn
 Bīm-i şeytāndan olsun āhīr emīn
 - * - - / * - * - / * * -
 fā ʕī lā tūn / me fā ʕī lūn / fe ʕī lūn
 (fe ʕī lā tūn) (fa ʕ lūn)

Bes imdi ƣünkü bu kitāb-ı müsteṭābuñ şahāif-i evrāķı ol şeh-zāde-i civān-baht ve sezā-vār-ı tāc u taht ḥāzretlerinüñ vaşf-ı şerīfiyle müşerref u muṭarraz ve leṭāif-i eṭbāķı⁵⁴⁴ nʕat-ı laṭīfiyle muʕanven ü müşerrez oldı. Dergāh-ı vāhibü'l-merāmdan recām ve bār-gāh-ı Ḥayyü lâ-yenâmdan duʕām budur ki nāmı inķırāz-ı devr-i ʕāleme dek zinde ve zikri inķızā-yı müddet-i benī-Ādeme dek İÜ⁵⁴⁵ pāyende ola⁵⁴⁵ ve⁵⁴⁶ şeh-zāde-i ʕālī-cenāb ḥāzretlerinüñ de hilʕat-ı rifʕatlerinüñ dāmān u giribānını tırāz-ı beķā vü devām ile muṭarraz ve cerīde-i ʕizzetlerinüñ eczā vü evrāķını şirāze-i şebāt u āḥkām birle⁵⁴⁷ müşerrez ide. Ve taht-ı ʕadāletlerinde taht-ı ḥükümetlerinde olan bende vü āzād⁵⁴⁸ ʕale'l-infirād pister-i rifʕatinde günüde ve ḥümmā-yı ḥimāyetlerinde⁵⁴⁹ olan muṭiʕ u münķād sāye-i saʕādetlerinde āsüde ola.

Rubāʕi⁵⁵⁰

Ƙande ʕazm eyler ise ol şeh-i ferḥunde ḥışāl
 Devlet ü baht rikābında ola peyk-i mişāl
 Ḥaķ teʕāla anı ḥıfz eyliye āfetlerden
 Ƙonmasun dāmen-i zātına ebed keder melāl
 _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _ _ / _ * _
 fāʕilātūn / fe ʕī lā tūn / fe ʕī lā tūn / fe ʕī lūn
 (fe ʕī lā tūn) (fa ʕ lūn)

⁵⁴⁴ eṭbāķı : ilḥāķı EE.

⁵⁴⁵ ola: olub EE.

⁵⁴⁶ vü: - EE.

⁵⁴⁷ birle: - EE.

⁵⁴⁸ ad: - İÜ.

⁵⁴⁹ ḥimāyetlerinde: ḥimāyetde EE.

⁵⁵⁰ Rubāʕi: - İÜ.

SONUÇ

Metinde Sultan II. Selim ve Şehzade III. Murad'ın övgüsüne yer vermesinden hareketle XVI. yüzyılda yaşadığını tahmin ettiğimiz *Nâz u Niyâz* yazarı *Fütûhî* hakkında kaynak eserlerde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

XV. yüzyıldan sonra *Fütûhî* mahlasının birkaç şair tarafından kullanılmış olabileceği ve bu şairlere ait eserlerin birbirine karışmış olması muhtemeldir.

Klasik Türk Edebiyatının her bakımdan olgunlaştığı XVI. yüzyılda yaşayan *Fütûhî*, yaşadığı devrin önemli şair ve yazarları arasında yer bulamadığı için sonraki dönemlerde adından söz ettirememiştir.

Fütûhî'nin *Nâz u Niyâz* adlı mesnevisi çoğunlukla nesir, yer yer de manzum bölümlerin de bulunduğu, bir metindir. Yazar metinde sanatsal bir üslub kullanmıştır. Bu özelliği yanı sıra Arapça ve Farsça yazılmış bir çok şiir ve iktibas bulunmaktadır. Bu durum şairin iyi bir eğitim görmüş olduğunu gösterir.

Eser tür olarak bir pend-nâme özelliği göstermektedir. Dünya zevklerine aldanıp onlara meyletmemek gerektiğini öğütler.

Metindeki aşk hikayesinin kahramanı olan sevgilinin insanı büyük sıkıntılara düşüren sembolik bir tip olduğunu söylemek mümkündür. Aşık sevgiliye kavuşma yolunda büyük sıkıntılar çeker. *Fütûhî*, insanın dünya hayatında Hakk'a kavuşma yolunda çekebileceği sıkıntıları bu şekilde somutlaştırmıştır.

Eserindeki felsefi alt yapı onun tasavvufi bir anlayışa sahip olduğunu da düşündürmektedir. Ancak eserinde meşrebini hatırlatacak herhangi bir ipucuna rastlamadık.

Sanata yüce bir kıymet atfeden *Fütûhî*, sözün sanatlı bir şekilde söylenmesi gerektiğine inanır. Ona göre aşk özdür, cevherdir; fikir ise bu özün saklı olduğu madendir. Sanatçı bu madende gizli olan asıl manayı dil ile ifade ederek gün yüzüne

çıkartır, insanların beğenisine sunar. Ona göre, söz zarıflık ve incelik denizinin incisi olmalıdır. Kullanılan her kelime güzellik cevherinin kaynağından alınmış olmalıdır. Söz eğer belagat ve fesahat rengiyle süslenmez, mecaz ve istiare süsüyle parlatılmazsa insan üzerinde gereken etkiyi bırakmaz; kulaklara küpe olmaz; kıymet ve değer bulmaz.

Eserini yazmasının sebebini dile getirirken kullandığı ifadeler de onun sıradan bir söz söylemek niyetinde olmadığını gösterir. O, gizli manaların peşindedir. Manayı söz potasında eriterek anlaşılır kılmak istediğinden bahseder.

Fütūhī, güzel bir dil ile süslenmiş, ölçülü ve yerinde söz söylemeyi ister. Fakat bunu yaparken amacının sadece fazilet ve hüner göstermek olmadığını değinir. Sanat ve faydayı birleştiren bir anlayışı olduğu söylenebilir.

Metindeki nazım ve nesir bölümleri incelendiğinde yazarın bu sanat anlayışını eserine yansıttığını söyleyebiliriz. *Nâz u Niyâz* mesnevisinin nazım bölümlerinde bulunan ses ve söyleyiş güzelliği, nesir bölümlerinde kullanılan secili ifadeler, Klasik Türk Edebiyatının ahenk unsurlarının güzel örneklerine yenilerini ekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. I-II, Mısır, 1351.
- Açıkgöz, Namık, *Riyâzü'ş-şuara - Riyazî Mehmet Efendi*, (Metin – Dizin) Ankara Üniv., DTCF, Ankara 1982.
- Akkuş Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası – Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Ankara 2006.
- Alan, Kudret, *Tezkire-i Mucîb*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- Ateş, Sema, *Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin “Tuhfetü'l-Mecâlis” Mesnevisi Üzerinde Gramer İncelemesi (Metin – Gramer – Sözlük)*, Cumhuriyet Üniv., SBE, Sivas 1999.
- Aydemir, Meltem, *Enisü'l-Guzât (metin – dizin)*, Yüzüncü Yıl Üniv. SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Van 2006.
- Binbir Hadis-i Şerif*, Fazilet Yayınevi, Ankara 2002.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri 1299 – 1915*, Meral Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1972.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte-Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1998.
- Canım, Rıdvan, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Çapan, Pervin, *Mustafâ Safâyi Efendi - Tezkire-i Safâyi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Develioğlu, Abdullah, *Büyük İnsanlar - Üç Bin Türk ve İslam Müellifi*, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1973.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2002.
- Ece, Selami, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007.
- Erkal, Abdulkadir, *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2009.
- Erkul, Rasih, *Eski Türk Edebiyatı*, Pegem A Yayınları, Ankara 2004.
- Halman, Talat Sait vd., *Türk Edebiyatı Tarihi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.
- İmam Rabbâni, *Mektubât*, (Çev. Metin Zirek), Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, 2006.

- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.
- İpekten, Haluk – Mustafa İsen – Recep Toparlı – Naci Okçu – Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 942, Ankara 1988.
- İsen, Mustafa – Filiz Kılıç – İ. Hakkı Aksoyak – Aysun Eydurhan, *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları: 6, Ankara, 2002.
- Kanar, Mehmet, *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Kayabaşı, Bekir, *Kafzade Fâizî'nin Zübdetü'l-eşarı*, İnönü Üniv., SBE , Malatya 1996.
- Konuk, Ahmed Avni, *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, (Haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın), C. I-II-III-IV, M.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul 2005.
- Köktekin, Kazım, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2008.
- Köprülü, M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980.
- Kurnaz, Cemal, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, Ankara 2010.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, TDV, Ankara 2003.
- Kutluk, İbrahim, *Kınalızade Hasan Çelebi - Tezkiretü'ş-şuara*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978.
- _____, *Beyanî Mustafa bin Carullah - Tezkiretü'ş-şuara*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- Külekçi, Numan, *Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, C. II, Aktif Yayınevi, Erzurum 1999.
- Levent, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- _____, *Gazavât-nâmeler ve Mihailoğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1956.
- _____, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Macit, Muhsin, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2005.
- Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.
- Mermer, Ahmet vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, C.I, (Çev. Veled İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul 1991.

Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, (Haz. Mürsel Öztürk - Derya Örs), TDK, İstanbul 2009.

Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1982.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

Pekolcay, Neclâ, *İslami Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

Saraç, M.A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi – Belagat*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Şemsettin Sami, *Kamusu'l-â'lâm*, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.

_____, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

Şentürk, Ahmet Atillâ - Kartal, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2006.

Tokel, Dursun Ali, *Fütûhî Divânı (inceleme – metin – sözlük)*, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 1993.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, s. 748, (Haz. Mustafa Tatçı- Cemal Kurnaz), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri*, Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.

Yavuz, Ali Fikri, *Kırk Kudsi Hadis*, TÜRDAV Basım, İstanbul 1979.

Yeni Tarama Sözlüğü, (Düz. Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Yılmaz, Mehmet, *Dört Halifeden Vecizeler Sözlüğü*, Şule Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözcükler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

Yöntem, Ali Canip, Tarihe Vesika Olacak Eserlerden : Enis-ül Guzat, *Hayat Mecmuası*, 25 Ağustos 1927, C. II, Nr: 39

Zavotçu, Gencay, *Rıza Tezkiresi*, İnceleme – Metin, Atatürk Üniv. SBE (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1993.

Bilgisayar kaynakları:

El-Mektebetü's-Şâmîle, Erişim Tarihi :21.01.2010 -20.30 <http://www.shamela.ws>.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Erişim Tarihi :18.03.2010 -14.47 <http://www.diyanet.gov.tr>

Kuran Meali, 07.09.2010 -00.36 <http://www.kuranmeali.org>

Mürşit 5, Sürüm 5.0.8.5.10 Turan Yazılım (1998 – 2005)

SÖZLÜK

_ A _

Āb : su.

Ābād : sonsuz gelecek zamanlar.

Ābād : 1. mamur, şen, bayındır. 2. çokluk bildirir.

Āb-āsa : su gibi.

Ābdār : 1. sulu, taze. 2. parlak. 3. sağlam vücutlu.

Ābgīne : 1. billur. 2. şişe, sürahi; kadeh. 3. şarap.

Āb-ı revān : 1. akarsu. 2. **mec.** hayat.

Ābī : çekinen, nazlanan, sakınan.

Āciz : 1. eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz. 2. zayıf, güçsüz.

A^cdā : düşmanlar, yağılar.

A^cdā-şiken : düşmanı kıran, düşmanı yıkan.

Ādāt : adetler, görenekler, usuller, tabiatlar, alışkanlıklar.

Ādāvet : düşmanlık, yağılık.

A^cdā-yı dīn : din düşmanları.

Ādd : 1. sayma, sayılma. 2. itibar etme, edilme.

Ā^cdel : (daha, pek, en) adaletli, çok doğru.

Ādem : yokluk, bulunmama.

Ādem-i sebāt : sebat etmeyişi, çabuk bıkip usanma, direnmezlik.

Ādīmü'n-nazīr : eşi olmayan, eşsiz.

Ādl : doğruluk.

Ādū : düşman, yağı.

Āferīn : beğenme, alkış, yaşa, varol, bravo.

Āfet : 1. büyük felaket, bela. 2. **mec.** çok güzel insan.

Āfet-i nev-civān : çok güzel, taze, genç, delikanlı

Āf-tāb : 1. güneş. 2. güneşin ışığı. 3. güzel kadın. 4. güzel yüz. 5. şarap

Āf-tāb-ı ālem-tāb : dünyayı parlatan, aydınlatan güneş.

Āf-tāb-ı ālem-tāb-vār : dünyayı parlatan, aydınlatan güneş gibi

Āfv : 1. suçunu bağışlama. 2. özür dileme. 3. birini vazifesinden uzaklaştırma.

Āgāh : bilgili, haberli, uyanık.

Āgāz : başlama.

Āgāz-ı ifsād : fesada başlama

Āgāz-ı suḥen : söze başlama

Āgyār : gayrılar, başkalar, yabancılar.

Āh : ah, yazık.

Aḥbāb : dost, bildik, tanıdık.

Aḥbāb-ı şāhib-vefā : vefalı dost.

Āḥbāb-ı ūzlet-güzīn : yalnızlık köşesine çekilen, tenhada yaşayan dost.

Aḥbār : haberler, ortada dönen söylentiler.

Āhd : 1. söz verme. 2. and, yemin. 3. devir, zaman. gün.

Āheng : 1. uygunluk, düzen. 2. çalıp, çağırıp eğlenme.

Āḥīr : nihayet, son olarak.

Āḥīr-kār : işin sonunda, neticede.

Āḥkām : emirler, hükümler.

Āḥkāmü'ş-şerīat : İslam şeriatının emirleri.

Aḥḳar : (daha, pek, en, çok) hakir olan.

Ahlā : 1. (daha, en, pek) tatlı. 2. (daha, en, çok, pek) şirin.

Aḥlāk : 1. insanda bulunan ruhi ve zihni haller. 2. iyilik etmek ve fenalıktan çekinmek için takibi lazım gelen usul ve kaideleri öğreten ilim.

Āhmāl : yükler, ağır şeyler.

Āhmāl ve eşkāl : ağır yükler.

Aḥsenü'l-ḥāl : en güzel durum, tavır.

Āḫter : yıldız.

Āḫter-i burc-ı melāḫet : güzellik burcunun yıldızı.

Āḫter-i felek : gökyüzünün yıldızı.

Āh u enīn : ağlayıp inleme.

Āh u nāle : ağlayıp inleme.

Āh u zār : ağlayıp inleme.

Aḫvāl : oluşlar, buluşlar, durumlar.

Aḫvāl-i melāl-māl : sıkıntılı, usanç veren durumlar.

Aḫvāl-i pür-ehvāl : korkular, dehşetler dolu durumlar.

Aḫvāl-i pür-melāl : çok acınacak haller, durumlar.

Aḫzār : yeşil, yemyeşil.

Āid : ilgili, ilişkili.

Āide : kâr, kazanç, fayda, hisse.

Aḫdām : ayaklar.

Aḫdem : ilk, önce, önceki, daha önceki.

Āḫbet : nihāyet, son.

Ākıl : akıllı kimse.

Āḫlen vü naklen : akıl ve nakil yoluyla.

Āḫliyye : akıl ile ilgili olan. 2. akıl ile anlaşılan.

Aḫmişe : kumaşlar, yünden veya pamuktan yapılmış bezler, dokumalar.

Aḫvāl : sözler, lakırdılar.

Ālā : üst, üzere.

Aḫlā : (daha, en, pek) yüksek.

Ālāiḫ : ilgiler, ilişkiler.

Ālā ḫadrü't-tāḫa : güç yettiği kadar.

Aḫlām : 1. bayraklar, sancaklar. 2. sınır işaretleri. 3. yüksek dağlar. 4. kabile başkanları. 5. has isimler.

Ālāmāt : izler, nişanlar.

Ālāmēt : 1. işaret, iz, nişan, belge. 2. kocaman, iri.

Ālām-ı firḫat : dostlardan ve sāireden ayrılığın kederleri, elemeleri, acıları, sızıları.

Ālām-ı sefer : yolculuk elemeleri.

Ālā vefḫü'l-merām : istenilene uygun olarak.

Ālem : dünya, cihan.

Ālem-gīr : cihanı tutan, dünyayı zabteden, bütün aleme yayılan.

Ālem-āra : âlemi, dünyayı süsleyen.

Ālem-i ḫvāb : uyku âlemi.

Ālem-penāḫ : âlemin sığınacağı yer.

Ālem-tāb : dünyayı, parlatan, aydınlatan.

Āle'd-devām : daimi surette, boyuna, sürekli olarak.

Āle'l-infirād : birer birer, ayrı ayrı, teker teker.

Āle's-ḫabāḫ : sabahleyin erkenden.

Āle't-tafḫīl : mufassal olarak, uzun uzadıya.

Āle't-tevālī : arası kesilmeksizin, arka arkaya, birbiri ardınca.

Āleyh : karşı, karşıt.

Āl : hile, düzen, dek.

Ālī : yüce, ulu.

Ālī-cenāb : 1. cömert. 2. şerefli, haysiyetli kimse.

Ālī-ḫān : şan ve şerefi büyük olan.

Ālīl : kör, sakat, hasta.

Ālim : çok okumuş, bilgin.

Āliye : bir şeyin en yukarısı, tepesi.

Āmāl : ummalar, ümitler, dilekler, istekler.

Aḫmāl : işler.

Āmel : 1. iş. 2. niyet.

Āmil : 1. sebep. 2. işleyen.

Āmīm : umuma ait, umum, genel, yaygın.

Āmme : umuma mahsus olan.

-āmīz : ...le karışık, ...yı içine alan.

Ān : -den, -dan.

‘**Anā** : zahmet, meşakkat, güçlük.

‘**Anā-yı hicr** : ayrılık çilesi

Anāt: anlar, zamanlar.

‘**Andelīb** : bülbül.

‘**Andelīb-i şikeste-bāl** : kanadı kırık bülbül.

-**ārā** : süsleyen, bezeyen.

‘**Arafāt-ı şerīfe** : Mekke civarında bulunan mukaddes dağ.

Ārām-gāh : dinlenilecek yer, dinlenme yeri.

Ārām-ı bī-pāyān : sonsuz, tükenmez dinlenme, eğlenme.

Ārāmiş : dinleniş, rahat, huzur.

‘**Araşāt** : mahşer yeri.

Āraste : bezenmiş süslenmiş.

Ārāyiş : süs, süsleme.

‘**Ārız** : 1. gelen. 2. tesadüfi vaka. 3. dağ, bulut ve saire gibi görünmeye mani olan herşey. 4. yanak.

‘**Ārız-ı dil-firīb** : gönül aldatan, cazibeli, alımlı yanak.

‘**Ārıza** : 1. aksama. 2. engebe. 3. bozukluk, sakatlık.

‘**Āri** : 1. çıplak. 2. hür. 3. e. -sız.

‘**Ārif** : bilen, bilgili, irfan sahibi.

‘**Arş-ı berīn** : göğün en yüksek tabakası.

‘**Arūs** : gelin.

‘**Arz-ı hācāt** : istekleri, dilekleri bildirme.

‘**Arz-ı hāl** : ne halde bulunduğunu bildirme.

Ārzu-mend : istekli, hevesli.

-**āsā** : gibi.

‘**Aşā** : değnek, sopa, dervişlerin taşıdığı sopa.

Āsān : kolay.

Āşār : 1. izler, nişāneler, alāmetler. 2. abideler. 3. hikayeler, an’aneler, gelenekler.

Āsāyiş : 1. rahat, huzur. 2. güvenlik.

Aşdāf : sedefler.

Aşfiyā : 1. samimi, sāf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler. 2. samīmī dostlar, azizler.

Aşğar : (daha, pek, çok, en) küçük.

‘**Āşif** : sert, şiddetli (rüzgar, fırtına)

‘**Āşi** : 1. karşı gelen. 2. şakī, haydut. 3. günah-kār.

Aşl u nesl : soysop.

Asmān: gök, sema.

Aşşı: yarar, çıkar, kazanç, kār.

Āstāne : 1. eşik. 2. payitaht. 3. büyük tekke. 4. merkez. (İstanbul yerine de kullanılır.)

Āstīn : esvap kolu, yen.

Āstīn-feşān : yen silken. **mec.** vazgeçen.

Āsūde : rahat, gailsiz, dinç [olan]

Āsūmān : (bkz : āsmān)

‘**Āşık-āne** : aşıkça, aşık olana yakışır yolda.

‘**Āşık-ı zār** : inleyen aşık.

Āşikār : belli, açık, meydanda.

Aşinā : 1. bildik, tanıdık. 2. bilen, tanıyan.

Āşiyāne : 1. kuş yuvası. 2. mesken, ev.

Āşkār : (bkz : āşikār)

‘**Atā** : bağışlama, bahşiş.

‘**Atāyā** : hediyeler, armağanlar, bahşişler.

‘**Atebe** : eşik, basamak.

Āteş-bār : ateş yağdıran.

Āteş-dīde : ateş görmüş.

Āteş-gūn : ateş gibi kırmızı

‘**Ātır** : 1. ıtır, güzel koku. 2. kokuları seven.

‘**Atiyye** : hediye, bahşiş, ihsan.

‘**Avāid** : iradlar, gelirler.

‘**Avām** : halk.

‘**Avāmü’n-nās** : herkes, kaba ve cahil halk, ayak takımı.

Āvān : vakit, zaman.

Āvāre : 1. serseri, boş gezen, işsiz güçsüz, aylak. 2. dağınık, perişan.

°**Avārif** : 1. iyilikler. 2. armağanlar, bağışlar. 3. nazik, eli açık, cömert kimseler. 4. kabiliyetli, yetenekli kimseler.

°**Avāṭif** : karşılık beklemeden gösterilen sevgiler, iyilikseverlikler.

Āvāz : ses, seda.

Āvāze : 1. yüksek ses. 2. şöhret, ün.

Āvāze-i āvāz : 1. yüksek ses. 2. şöhret, ün.

°**Avdet** : geri gelme, dönme, dönüş.

°**Āvīl** : 1. yüksek sesle ağlama, acınma, feryad. 2. meyletme.

Āvīze : mum, lamba ve saireyi taşıdığı halde tavana asılan billur veya madenden yapılmış süs.

°**Avn** : 1. yardım. 2. yardım eden.

°**Ayān** : belli, açık, meydanda.

A°yān : 1. gözler. 2. bir memleketin ileri gelenleri.

A°yān-ı kabāīl : kabileler, boyların ileri gelenleri.

°**Ayār**: 1. altının, gümüşün ve başka kıymetli madenlerin karışma derecesi. 2. saadete doğru gitme.

Āyāt : Kur'an'ın cümleleri.

Āyāt-ı muhkemāt : açık ve mānāsı kat'ī olan āyetler.

Āyet : 1. Kur'an'ın bir cümlesi. 2. alamet, nişan.

Āyīn : 1. merasim, tören. 2. resim, adet, kanun, usul.

Āyīne : ayna.

°**Ayn** : 1. göz. 2. aslı, kendisi. 3. bir şeyin eşi, tıpkısı. 4. kaynak, pınar.

°**Azāb-ı düzaḥ** : cehennem azabı

°**Azamet** : 1. büyüklük, ululuk. 2. çalım, kurum.

Āzār : incitme, kırılma, tekdır.

Āzer-i miḥnet : sıkıntı, zahmet, eziyet, bela ateşi.

Azher: en açık, en belirgin, besbelli, apaçık, çok meydanda.

°**Āzim** : niyetli, kesin karar veren.

°**Azīm** : büyük, ulu, iri.

°**Azīmet** : gitme, gidiş.

°**Azīz** : 1. muhterem, sayın. 2. sevgili.

°**Azm** : kasıt, niyet, karar.

Āzürde : incinmiş, kırılmış, gücenmiş.

_ B _

Bā : ile, ...li

Bāb : kapı.

Babalanmak : babalık taslamak, baba tavrı takınmak.

Bād : yel, rüzgār.

Bādbān: yelken, gemi sereni.

Bāde : şarap, içki.

Ba°de'l-firāk : ayrılıktan sonra.

Ba°de'l-iḳame: oturduktan sonra.

Ba°d-ezīn : bundan sonra, bundan böyle.

Bād-ı şabā : doğudan esen hafif, hoş rüzgār.

Bādīye : çöl, kır.

Bā°dū : hayli zaman sonra.

Bāg-ı bahār : 1. bahar bahçesi. 2. seyir yeri, gezinti yeri. 3. dünya.

Bāgı : serkeşlik, azgınlık, asi, doğru yoldan çıkmış.

Bāg-ı irem : cennet.

Bahār : kışla yaz arasındaki mevsim.

Bahār : 1. güzellik. 2. güzel.

Bāhir : 1. belli, besbelli, açık, apaçık. 2. ışıklı, parlak, güzel.

Baḥr : deniz, büyük göl veya nehir.

Baḥr-i lā-yu°ad : sayılmaz, sayılamaz, pek çok deniz, büyük göl veya nehir.

Baḥr-i zehḥār : dalgalı deniz.

Bağşâyış : 1. bağışlayış, veriş, ihsan ediş; afiv.
2. merhamet. şefkat.

Baht : talih, kader, kısmet.

Baht-ı bîdâr : uyanık, açık talih.

Ba'îd : uzak, irak.

Bâ'îş : 1. sebep, sebep olan. 2. gönderen. 3. icâbettiren.

Bâkî : 1. Tanrı. 2. daimi, kalıcı. 3. alttaraf. 4. artık, artan, fazla, geri kalan; bundan başka.

Bâl : kanat, kol.

Bâl : kalp, yürek, gönül, hatır.

Bâlîn-i istirâhat : dinlenme yastığı, koltuğu.

Bâm : çatı, dam, kubbe.

-bâr : yağdıran, serpen, saçan, döken.

Bārân-ı belâ : bela yağmuru.

Bār-gâh : girmek için izin almak lazım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan.

Bâ-şavâb : doğruca, doğrulukla.

Başîret : önden görüüş, sezîş.

Baş : yayma, açma, uzun uzadıya anlatma.

Bâz : 1. doğan, şehbaz, şahin. 2. açık.

Bâzâr : 1. pazar, çarşı. 2. alış-veriş. 3. pazar yeri.

Ba'zî : birazı, bir kısmı, kimi.

Bâzu : 1. kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, paçı. 2. **mec.** güç, kuvvet ve istidat.

Bedâyi' : eşi ve benzeri olmayan güzel, mükemmel ve yeni şeyler.

Bedâyi'-i âşâr : eserlerin güzelleri.

Bed-girdâr : işi, hareketi kötü; işi, hareketi fena.

Bed-hûy : 1. kötü huylu, huysuz. 2. kötü huy.

Bedi'ü'l-âşâr : Eserlerin eşi ve benzeri olmayanı.

Bedi'ü'z-zamân : zamanında kendisi gibi görülmedik olan.

Bed-kâr : işi, hareketi kötü; işi, hareketi fenâ olan.

Bedreka : yol gösteren, kılavuz, delil.

Bed-sîret : kötü huylu, ahlaksız.

Beğâyet : pek çok, aşırı, son derecede, pek ziyade.

Behcet-nümâ : sevinç, güzellik, şirinlik bildiren, gösteren.

Be-her-hâl : her halde, mutlaka.

Behîşt : cennet, uçmak.

Behiyye : güzel.

Behremend : 1. nasibi olan, hissedar. 2. bilen, anlayan.

Be-kâ : devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bâkilik.

Belâ : gam, keder, musibet, afet, ceza, gayet zor iş, büyük gaile.

Belâgat : 1. iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme, uzdillilik. 2. **ed.** sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve adabına göre söylenmesini öğreten ilmin adı.

Belâ-keş : belâ çeken, eziyet ve sıkıntı çeken.

Beliyyet : felaket, keder, kasavet, tasa.

Benân : parmaklar, parmak uçları.

Bend : bağ, yular, rabita, bağlama.

Bende : 1. kul, köle, bağlı. 2. intisab eden, taraftar.

Bende-gî : 1. bendelik, kulluk, kölelik. 2. bendeye mensup, köleye ait.

Bende-hâne : [eski nezaket dilinde] köle evi, kölenizin evi (= bizim ev).

Bende-nuvâz : kölesini, kulunu, adamını taltif eden.

Bender : ticaret yeri, işlek ticaret iskelesi.

Benek : atlas zemin üzerine sırma işlemeli bir nevi kumaş.

Beni Âdem : ademoğulları, insanlar.

Berāy : için, maksadıyla.

Ber-bād : 1. perīšan, harap, viran. 2. pis, fena, kirli.

Bergeşte : tersine dönmüş, ters olmuş, yüz çevirmiş.

Berg-i hazān : sonbahar yaprağı.

Berīd : postacı, haberci, tatar, ulak.

Berīn : 1. pek yüksek, en yüce. 2. yarık, yurtık, delik.

Berķ : şimşek.

Ber-ķarār : kararlı, yerli, daimi, devamlı.

Berr : kara toprak.

Berr : doğru sözlü, hayır işleyen kimse.

Ber-ťaraf : 1. bir yana atılan. 2. zf. şöyle dursun, lazım değil, ne ise ne.

Bes : 1. yeter yetişir, tamam, kāfī. 2. çok.

Besāt : düz yer.

Beşāret : 1. müjde, muştı. 2. çirkin kıyafet; yeni çıkan garip şey.

Beşāset : güler yüzlülük; güler yüz.

Beyān : anlatma, açık söyleme, bildirme.

Beyān-ı çārūm : dördüncü bölüm.

Beyān-ı düvüm: ikinci bölüm.

Beyān-ı evvel: birinci bölüm.

Beyān ı süvüm: üçüncü bölüm.

Beyne'l-ākran : akranlar, yaşlılar arasında.

Beyne'n-nās : halk arasında.

Bezl : bol bol verme, saçma.

Bezm-i şafā : şafā meclisi.

Bī-aded : hesapsız.

Bi-avni : yardımıyla.

Bī-beķā : bekāsız.

Bī-çāre : çaresiz, zavallı.

Bīd : yok olma.

Biđāat: sermaye, ana para, bilgi.

Bīdār : uyanık, uyumayan, uykusuz.

Bī-gāne : 1. kayıtsız, ilgisiz. 2. yabancı. 3. tas. dünya ile ilgisini kesmiş olan.

Bī-ğıl : hilesiz, samimi, gizli kin, garaz ve düşmanlık olmadan.

Bī-ħadd : hadsiz, sınırsız, pek çok.

Bi-ħamd-ı Ĥūdā : Allah'a şükür olsun.

Bihār : denizler.

Bī-ħāşıl : sonsuz, nihayetsiz. 2. verimsiz.

Bī-hemta : benzersiz.

Bī-ħod : 1. kendisinden geçmiş olan, çılgın. 2. bayılmış.

Bī-ħuzūr : huzursuz, rahatsız, tedirgin.

Bī-iħtiyār : kendiliğinden, elde olmayarak.

Bī-intihā : nihayetsiz, sonsuz.

Bī-kām : yararsız.

Bī-ķarār : 1. kararsız. 2. rahatsız.

Bilā- : -sız, -siz.

Bilā-ťail : faydasız, boşuna.

Bi'l-cümle : hep, bütün, toptan.

Bīm : 1. korku. 2. tehlike.

Bīmār : hasta, sayrı.

Bī-mişāl : eşsiz, eşi bulunmayan.

Bī-miķdār : 1. sayısız. 2. önemsiz.

Bī-nihāye : nihayetsiz, sonsuz, tükenmez.

Bī-nihāyet : nihayetsiz, sonsuz.

Bī-nişān : nişansız, işaretlessiz.

Binīş : 1. görüş, görme kabiliyeti. 2. mülakat.

Bī-niyāz : yalvarmasız, yakarmasız; ihtiyaçsız.

Bī-nūr : 1. nursuz, uğursuz. 2. görmez.

Bī-pāyān : sonsuz, tükenmez.

Birāder : 1. erkek kardeş, kardeş. 2. dost.

Bī-riyā : riyasız, yalansız.

Birūn : 1. dışarı. 2. dış, harici. 3. fazla, dışarıda, hariçte.

Biryān : kebab.

Bisāt : kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı.

Bī-ser ü sāmān : perişan hal.

Bîş : artık, ziyade.
Bîşe : orman, meşelik, sazlık.
Bî-şebîh : 1. benzeri olmayan, benzersiz. 2. Allah.
Bî-şekk : şüphesiz.
Bî-tedbîr : tedbirsiz, çaresiz.
Bi't-tamām : tamamıyla.
Bî-vefā : vefasız, hayırsız, dönecek.
Biyāde : piyāde, yaya.
Bi'z-zarūre : ister istemez.
Bū : koku.
Būm : 1. yer, toprak, yurt. 2. sürülmemiş tarla. 3. tabiat, huy.
Burc-ı Ābī : sulu burç (balıklar burcu).
Būriyā : hasır.
Būs : öpme, öpücükle, öptü.
Būstān : gül ve çiçek kokularının çok olduğu yer, bahçe.
Būte : 1. içinde maden eritilen tava. 2. nişan tahtası.
Bū-yı vefā : (vefa kokusu) : (karşılıklı) vefa bulmak ümidi. 3. sevgi. 4. tamah. 5. huy, tabiat. 6. kısmet, pay, nasip.
Būhtān : yalan, iftira.
Būkā : ağlama, gözyaşı dökme.
Bülend : yüksek, yüce.
Büleğā : belîğ olanlar, belagat sahipleri, düzgün ve tertipli olarak meramını anlatanlar.
Bū'l-heves : aklına geleni yapmak isteyen, keyfine buyruk, maymun iştahlı, her şeye istekli, isteği çok kimse.
Būnyād : 1. asıl, esas, temel. 2. bina, yapı.
Būnyān : yapı, bina.
Būrhān : delil, ispat, tanık.
Büzürg-vār : büyük, ulu, saygıdeğer kimse.

_ C _

Cā : yer, mevki, mekan.
Cālīnus : ilk çağların İpokrat ile beraber en büyük Grek hekimi, Galen (131-210)
Cām : 1. Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. Horasan'da bir kasaba. 3. Kendilerini Cemşid sülalesinden sayan Sent ve Kışmir hâkimlerinden bir kısmının lakabı. 4. tas. Tanrı aşığının yüreği.
Cāme : 1. elbise, çamaşır. 2. sürahi.
Cāme-i ḥ'āb : gecelik.
Cām-ı cihān-nümā : cihanı gösteren kadeh, içinde dünyayı seyrettiren kadeh.
Cāmi : 1. cemedan, derleyen, toplayan. 2. İçine alan, içinde bulunduran.
Cānān : 1. sevgili, gönül verilmiş, maşuka. 2. tas. Allah.
Cān-fezā : can artıran, gönle ferahlık verici, cana can katan.
Cān-gāh : 1. can azaltan, ruh eksiltici. 2. can evi.
Cānib : taraf, cihet, yan.
Cārī : cereyan eden, akan, geçen, yürüten.
Cāy-ı kārār : durma, dinlenme yeri.
Cāzim : cezmeden, karar veren, kesen, kestirip atan.
Cebr : 1. zor, zorlama. 2. düzeltme, tamir etme.
Cefā-kār : cefa eden, eziyet eden.
Cefā-keşīde : cefa çeken.
Celā-yi vaṭān : doğduğu yerden ayrılma, ayırma.
Celīl : büyük, ulu.
Celīs : birlikte oturan, arkadaş.
Celīs-i bī-tedbīr : tedbirsiz arkadaş.
Cell : büyük, ulu.
Celle : 'yüce ve aziz olun!' manasında bir dua sözü.

Cem^c : 1. toplama, yığma. 2. birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim.

Cem^can : bir yere toplamak suretiyle.

Cemāl : yüz güzelliği.

Cemāl-i bā-kemāl : tam, mükemmel güzellik.

Cemi^c : cümle, hep, bütün.

Cemşīd : Cemşāsb'ın babası.

Cenāb : 'şeref, onur ve büyüklük' terimi olarak kullanılır, hazret.

Cenān : kalp, yürek, gönül.

Cerh : 1. yaralama, yaralanma. 2. çürütme.

Cerāhat : 1. irin; yara. 2. cerrahlık.

Cerīde : 1. gazete, zabıt-nāme, tutanak. 2. yalnızlık.

Cesīme : iri, büyük, kocaman.

Cevāhir : 1. cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar. 2. Mayalar, özler.

Cevāhir-niṣār : 1. cevher serpen. 2. mec. düzgün konuşan, güzel söz söyleyen.

Cevānī : gençlik.

Cevf : 1. boşluk, oyuk. 2. iç; kalp.

Cevr : 1. haksızlık, ezā, cefā, eziyet, gadir, zulüm; sitem. 2. tas. tarikat adamının ruhen ilerlemesine māni olan şey.

Ceyb : 1. yaka. 2. kalp. 3. gömleğin açıklığı, yarığı. 4. cep.

Ceyb-i kabā-yı hayāt : hayat elbisesinin cebi.

Ceyş-i a^cdā : düşman askeri, ordusu.

Cezm : kesin karar, niyet.

Ciger : 1. ciğer, bağır. 2. avaz. 3. keder, sıkıntı.

Ciger-sūz : bağır yakan, acıklı.

Cihān : dünya, ālem.

Cihāniyān : dünya halkı.

Cilve-ger : cilve eden, cilve yapan, cilveli.

Cisr : köprü.

Civān : genç.

Civānān : gençler.

Civān-baht : talihli.

Cūd : cömertlik, elaçıklığı.

Cūş : 1. coşma, kaynama. 2. tas. coşma, taşma.

Cūy : nehir, akarsu, ırmak.

Cūyā : arayıcı, arayan

Cūy-bār : 1. çay, dere, akarsu, ırmak. 2. ırmak kenarı.

Cūmel : cümleler, takımlar, kelime dizileri.

Cūr^a : yudum, içim.

Cūr^{et} : cesaret, atılganlık, yiğitlik.

Cūrm : suç.

Cūst ü cū : arayıp sorma, araştırma.

Cūst ü çālāk : çabuk, hareketli, çevik.

Cūvān : genç, taze delikanlı.

Cūvān-baht : bahtı açık, talihli, şanslı.

Cüzⁱ : az, pek az, az miktarla.

Cüzū : kısım, parça, bölük.

_ Ç _

Çāk : 1. yarık, yırtık. 2. yırtmaç.

Çāk çāk : 1. çok yırtık, parça parça. 2. parçalamak.

Çāker : kul, köle, cariye, yanaşma.

Çār : 1. dört. 2. çāre.

Çarh : 1. çark, tekerlek. 2. felek, gök.

Çār-erkān : mec. dört eleman.

Çār-yār : dört dost. [Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali]

Çehre : 1. yüz, surat. 2. surat asma. 3. görünüş, şekil.

Çend : 1. birkaç. 2. her ne kadar. 3. tāki

Çerāğ : 1. fitil, mum. 2. otlama; otlak.

Çerb : yağlı.

Çeşm : göz.

Çeşm-i şehlä : şehlä göz.

Çeşm-i ter : ıslak, sulu göz.

Çetr : 1. çadır, gölgelik. 2. gece.

Çevgān : 1. cirit oyununda atlıların birbirine attıkları değnek. 2. ucu eğri değnek, baston, çevgen. 3. **tas**. Allah'ın ezeldeki takdiri.

Çü : gibi.

Çün : 1. gibi. 2. nasıl, nice. 3. çünkü, mademki.

_ D _

Dād : 1. adalet, doğruluk. 2. ihsan, vergi.

Dāfi : 1. def eden, savan, iten, savuşturan. 2. Cenāb-ı Hak

Dāğ : 1. yara, yanık yarası. 2. insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan, damga, işaret, im.

Dāhī : 1. dahi, de. 2. bundan başka, aynı zamanda hem de , ve ... 3. başka, diğer. 4. daha (sıfatların başında). 5. daha ziyade, daha çok. 6. henüz, hālā. 7. sonra, bundan sonra, artık, bir daha. 8. yine, yine de.

Dāim : devamlı, sürekli.

Dāimü'l-evkāt : her vakit.

Dāir : 1. ait, ilgili. 2. devreden, dönen.

Dāiye : içten gelen bir duyguyu teşvik edici hal.

Dakīka-şinās : anlaşılması zor olan şeyleri fark edip tanıyan.

Dāl : iki kat olmuş, kanbur.

Dāl : delalet, iz, işaret.

Ḍalālet : doğru yoldan sapma.

Dāmān : etek.

Dāmen : etek.

Dānā : bilen, bilici, bilgiç.

Dār : 1. ev. 2. yer. 3. yurt.

Dār : 1. darağacı. 2. ağaç. 3. direk.

Dārā : 1. Keyāniyān denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusu, Keykubad. 2. hükümdar. 3. Cenābihakk'ın bir adı.

Dārāt : debdebe, şan, büyük gösteriş.

Ḍarb : 1. dövme, vurma. 2. **ed**. nazımda beytin ikinci mısramın son tef'ilesi. 3. güç, kuvvet. 4. dikme, kurma. 5. çarpma.

Dār-ı fenā : dünya.

Dār ü diyār : yer ve yurt.

Dāru'l-mülk : başşehir, başkent.

Dārü'ş-şifā : şifa yurdu, sağlık yurdu. **mec**. tımarhane.

Da'vet : çağırma, çağrı; ziyafet, duā.

Debīrān : 1. katipler, yazıcılar. 2. müsteşarlar.

Defc : 1. öteye itme, savma, savulma. 2. verme; ortadan kaldırma. 3. giderme.

Defc-i mazarrat : zararlı şeyleri yok etme.

Defter-dār : 1. bir vilayetin para işlerini idare eden kimse. 2. eskiden maliye vekilene verilen unvan.

Degme : 1. her, her bir, herhangi bir, gelişigüzel, rastgele. 2. beğenilmiş, seçilmiş.

Deh : on [sayı].

Dehā : zekiliğin, anlayışlılığın ve uyanıklığın son derecesi.

Dehān : ağız.

Delāil-i nakliyye : anlatma delilleri.

Dem : 1. soluk, nefes. 2. içki. 3. an, vakit, saat, zaman.

Dem-beste : nefesi bağlanmış, susmuş, soluğu kesilmiş.

Demc : gözyaşı, gözyaşı dökme, ağlama.

Dem-sāz : arkadaş, dost; sırdaş.

Dendān : 1. diş. 2. tamah ve ümit.

Denī : alçak, rezil, soysuz.

Der : 1. -de, içinde. 2. kapı. 3. mağara. 4. kere, defa. 5. cins, çeşit, kısım, nevi.

Derā : çan, çingirak.

Derāz : uzun.

- Derc** : 1. sokma, arasına sıkıştırma. 2. gazeteye yazma. 3. toplama, biriktirme. 4. Hattatların yazdıkları meşk tomarı. [Farsçada, nakışlı kağıda yazılmış yazı].
- Derd** : 1. dert, gam, keder, kasâvet, tasa, kaygı. 2. acı, ağrı, sızı.
- Derd-i derûn** : gönül kaygısı.
- Derd-mend** : dert sâhibi, tasalı, kaygılı.
- Derecât** : (derece'nin c.)
- Der-gâh** : 1. tekke. 2. kapı yeri, kapı önü.
- Dermân** : 1. ilaç. 2. çare. 3. tâkat, kuvvet, güç.
- Derûn** : 1. iç, içeri, dâhil. 2. gönül, kalb, yürek.
- Derûn-ı dil** : gönül.
- Deryâ** : deniz.
- Des** : eş, benzer.
- Dest** : 1. el. 2. fayda, menfaat. 3. zafer, üstünlük. 4. yüksek yer, mevki. 5. güç, kuvvet. 6. tarz, üslup.
- Dest-gîr** : elinden tutan, yardımcı.
- Dest-res** : elerme, kuvvet ve zenginlik elde etmek, erişmek.
- Deşt** : bozkır, çöl, kır, ova.
- Deşt u şahrâ** : bozkır, çöl.
- Deştür-** : derlemek, toplamak, bir araya getirmek.
- Devâm** : 1. dâim olma, bir halde bulunma, sürme. 2. sebat. 3. bir işe, bir memuriyete gidip gelme.
- Devân** : 1. koşan, seğırten, hızlı yürüten. 2. zf. koşarak, sür'atle, hızla.
- Devha** : büyük, ulu ağaç.
- Devlet** : 1. bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk. 2. büyük saadet, zenginlik. 3. baht, talih, kut. 4. büyük rütbe, mevki.
- Devrân** : dünya, felek, zaman, talih, kader; devir.
- Devvâr** : devreden, çok dönen
- Deyr** : 1. manastır, kilise. 2. insanlık alemi, bu dünya. 3. **mec.** meyhâne.
- Dırâz** : uzun.
- Dîbâçe** : başlangıç, önsöz.
- Dîdâr** : 1. yüz, çehre. 2. görme, görüşme. 3. görüş kuvveti, göz. 4. açık, meydanda.
- Dîde** : göz.
- dîde** : görmüş, görülmüş.
- Dîger-gün** : 1. bozuk, değişmiş, başkalaşmış. 2. **mec.** ölmüş.
- Dil** : 1. gönül, yürek, kalp. 2. orta, yarı.
- Dilârâ** : 1. gönül alan, gönül kapan, gönül okşayan, gönlü dinlendiren.
- Dil-âverân** : yiğitler, yürekliler.
- Dil-âvîz** : gönüle asılan, gönül çeken, cazip, güzel.
- Dil-ber** : gönlü alıp götüren, güzel.
- Dilberân** : dilberler, güzeller.
- Dil-cüy** : gönül arayan, gönül çeken.
- Dil-dâr** : birinin gönlünü almış sevgili.
- Dil-figâr** : gönlü yaralı olan, âşık.
- Dil-firîb** : gönül aldatan, cazibeli, alımlı.
- Dil-guşâ** : gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren.
- Dil-harîk** : yanık gönül, gönlü yanık.
- Dil-haste** : gönlü hasta, hasta gönüllü.
- Dil-i nâ-şâd** : kederli, gamlı gönül.
- Dil-nevâz** : gönül okşayan.
- Dil-pezir** : gönle hoş gelen, gönlün beğendiği.
- Dil-rübâ** : gönül kapan, gönül alan.
- Dil-şâd** : gönlü hoş, sevinmiş.
- Dil-şikeste** : gönlü kırık, kırık gönüllü, hüznü.
- Dimâg** : 1. beyin. 2. akıl, şuur.
- Dirağşân** : parlak, parlayan.
- Dirhem** : 1. eski okkanın dörtyüzde biri. 2. gümüş para.

Dīrġ : 1. esirgeme. 2. eyvah, ah, yazık. 3. men etme, önleme.

Dīrlīk : 1. hayat, yaşayış, ömür. 2. geçinme.

Dīṣār : 1. üste giyilen kaftan, elbise. 2. yatak çarşafı.

-dīṣār : eklendiği kelimeye çokluk, bolluk manası verir.

Dīv : 1. dev. 2. şeytan. 3. cin.

Dīvāne : deli; budala, alık.

Divār : duvar.

Du-ā : 1. Allah'a yalvarma, niyaz. 2. birini çağırma, bir yere gönderme.

Dūd-ı āh : ilenç, beddua.

Duḥān-ı āteş : ateş dumanı.

Duḥūl : içeri girme, içine girme.

Dūr : uzak

Dūr-ı dīrāz : uzun uzadıya.

Dūzāḥ : cehennem.

Dü: iki

Dü-ālem : iki dünya (=dünyā ve āhiret)

Dü-cihān : iki cihan(=dünyā ve āhiret)

Dürc : kutu, kutucuk, hokka, sandık, cevahir kutusu.

Dürüg : yalan, gerçek olmayan söz.

Dü-rüy : iki yüzlü.

Dürer: büyük inci taneleri.

Dürer-bār: inci yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

Dürr : inci.

Dürr-i girān-māye : kıymetli, iri inci.

Dürr-i ṣāh-vār : (padişaha layık) iri inci.

Dürüd : 1. dua, medih; selam.

Dürüst : 1. doğru, düzgün; sağlam. 2. bütün, tam.

Düşvār : güç, zor.

Eazz : en aziz, pek muhterem, çok sayın.

Ebed : sonu olmayan gelecek zaman.

Ebedü'l-ābād : 1. hiçbir zaman. 2. asla. 3. sonsuz dünya.

Ebrār : hayır sahipleri, dindarlar, özü sözü doğru olanlar.

Ebrū : kaş.

Ebrūvān : kaşlar.

Ebyāt : beyitler.

Ecel-ı müsem mā : tabii olarak gelen eccl.

Ecmaīn : hepsi, cümlesi, topu.

Ecnās : cinsler, neviler, çeşitler, türülür, soylar.

Ecr : 1. bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. 2. ahrete ait mükafat, sevap. 3. ücret.

Eczā : parçalar, kısımlar.

Edā : tarz, ifade, üslup, şive, ton

Edeb : 1. iyi terbiye, nāzīklık, usluluk, zariflik. 2. haya, utanma.

Edīb : edebli, terbiyeli, nazik kimse.

Efāḥīm : en ulu, pek büyük ve saygıya layık kimseler.

Efāl : işler, ameller.

Efāzıl : pek mümtaz olanlar, çok bilgililer.

Efdal: 1. daha (en, pek) faziletli. 2. en

Efgān: ıztırıp ile haykırma, bağırıp çağırma; inleme, bağırışma.

Efgendegī : düşkünlük.

Efhām: zihinler, anlamalar, idrākler.

Efkār: daha (en, pek) fakir ve muhtaç.

Efkār: düşünceler, düşünme.

Efrūz: şule, parıltı.

Efsāne: asılsız hikaye, masal, boş söz, dillere düşmüş.

Efser: tac.

Efvāc: bölükler, takımlar, kısımlar.

-efzā : artıran, çoğaltan.

_ E _

E-āzīm : pek büyük olanlar, büyük adamlar.

Efzāl: ziyadeler, fazlalar, ihsanlar, lütuflar, iyilikler.

Efzun: fazla, çok, yukarı, aşkın.

Eḥadiyyet : birlik, Allah'ın birliği.

Ehvāl : korkular, dehşetler.

Ejdehā : 1. büyük yılan. 2. korkunç ve hayali bir hayvan.

Ekābir : rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar, devlet ricāli.

Ekmel : daha (en, pek) kāmīl, mükemmel ve kusursuz olan, en uygun, en eksiksiz.

Elem : ağrı, acı, sızı, sancı; keder, dert, maddi ve manevi ızdırap.

Elezz : daha (en, pek) lezzetli.

Elf : bin (sayı)

Elfaz : kelimeler, sözler.

El-ḥāḳḳ : hakikaten, doğrusu, doğrusu ya.

El-ḥamdülillah: Allah'a hamdolsun, Allah'a şükür.

El-ḥāsıl : hāsılı, netice itibarıyla, sözün kısası, uzatmayalım, kısa söyleyelim, kısacası.

El-ḥazer : "sakın, sakınalım, sakınıyoruz." manasına kullanılır.

Elken : dilinde tutukluk olan, güçlükle meramını anlatan, peltek, kekeme.

El-ḳıṣṣa : hulāsa, hāsılı, sözün kısası, sözden anlaşıldığına göre.

Elviye : sancaklar, bayraklar.

Emākin : mevkiler, yerler.

Emānī : arzular, gayeler, istekler, ummalar, emeller, maksatlar, niyetler, meramlar.

Emārāt : alāmetler, nişanlar, eserler, deliller.

Emāşil : 1. en çok benzeyenler, akranlar, eşler. 2. itibarlı kimseler.

Emced : daha (en, pek) mecid, çok şeref, onur ve haysiyet sahibi olan.

Emīn : emniyet sahibi, korkusuz; birine emniyet eden, güvenen (kimse, şey)

Emlāk : ev, tarla, bağ, bahçe vesaire gibi sahip olunan mal ve mülk.

Emniyyet : 1. eminlik, korkusuzluk. 2. inanma, güvenme

Emrāz : illetler, hastalıklar.

Emr-i ʿālīşān : şan ve şerefi büyük olan tarafından verilen emir.

Emr-i düşvār : güç, zor iş.

Emtiʿa : 1. kumaşlar. 2. satılacak şeyler, mallar.

Emvāc : dalgalar.

Enāmīl : parmak uçları.

Enbiyā : müstakil şeriat sahibi olmayan peygamberler, yalvaçlar.

Encüm : yıldızlar.

Endāze : 1. altmış santimetrelik bir ölçü. 2. ölçek. 3. tahmin, takdir. 4. mertebe, derece.

-engiz : koparan, karıştıran, depreten.

Enhār : ırmaklar, çaylar.

Enīn : inilti, inleme.

Enşār : yardımcıları, muāvinler, müdāfīler, koruyucular.

Envāc : çeşitler, türlüler.

Envār : ziyālar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar.

Enzār : bakışlar, bakmalar.

Erbāb : 1. ulu, reis, başkan. 2. sahipler, malikler, ehil, muktedir, becerikli; lāyık.

Erbāb-ı vefā : vefā sahipleri,

Ercümend/Ercmend: muhterem, şerefli, itibarlı, haysiyetli, seçkin.

Ercümendāne: itibarlı, şerefli bir kimseye yaraşır yolda.

Ergānūn : org.

Erzānī : 1. ucuzluk. 2. layık görülme, liyakat.

Esʿad-ı evḳāt : çok hayırlı, en mutlu, daha saadetli zamanlar, çağlar, vakitler.

Esārīr : 1. avuç ve alındaki çizgiler. 2. yüz güzelliği.

Esb : at, beygir.

Esbāb : vāsıtalar, lāzımalar.

Esed-ullah : (Allah'ın arslanı) Hz. Āli.

Eşhāb: 1. sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar. 2. peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.

Eşhāb-ı hıred: akıl sahipleri.

Esnā : ara, aralık, vakit, sıra.

Esrār : 1. gizlenen ve bilinmeyen şeyler. 2. aklın eremeyeceği işler.

Estār: örtüler, perdeler.

Eşbāh : şahıslar, vücutlar, gövdeler.

Eşcār u ahcār: ağaçlar ve taşlar.

Eşedd : daha, (en, pek) şiddetli, çetin ve sert.

Eşher : en şöhretli, pek meşhur, çok iyi tanınmış.

Eşī'a : aydınlıklar, ışıklar.

Eşyā' : bölükler, cemāatler, yardımcıları.

Eşk : gözyaşı.

Eşkāl : biçimler, suretler, tarzlar.

Eşk-bār : gözyaşı yağdıran, çok ağlayan.

Eşk-rīz : gözyaşı döken, ağlayan.

Eşrāf: şeref ve itibar sahibi kimseler, ileri gelenler.

Eşref : daha (en, pek) şerefli, onurlu.

Eşribe : içilecek şeyler, içkiler.

Eşvāk : şiddetli arzular, istekler.

Etbā' : 1. birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar. 2. Hizmetçiler, uşaklar.

Etbāk : kapak, örtü, kat, derece.

Etibār : hekimler, doktorlar, tıp ilmini bilenler.

Eṭ'ime : yemekler, aşlar.

Eṭvār: hal ve hareketler, işler, tarzlar.

Evc : yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk.

Evc-i āsmān : göğün en yüksek kısmı.

Evkāt : zamanlar, çağlar.

Evlā: daha uygun, daha layık, daha iyi, üstün.

Evrāk : 1. yapraklar, kâğıtlar. 2. arşiv.

Evşāf: sıfatlar, kaliteler.

Evzā' : haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.

Eyyān: büyük sofra, divanhane, salon. 2.kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk. 3. çardak.

Eyyām : günler, gündüzler.

Eyyām-ı bāhūr : Ağustosun ilk haftasında olan en sıcak günler.

Ezā : incinme, incitme, can yakma, eziyet.

Ezfer : güzel, kokulu, şey.

Ezhār : çiçekler.

Ezhār-ı bahār : bahar çiçekleri.

Eziyyet : incinecek, incitecek hal, incitme, cefa, meşakkat, zahmet.

Ezmān : vakitler, anlar, çağlar.

Ezrak : 1. mavi, gök renkli. 2. saf ve temiz (su).

Ezyed : daha ziyade, fazla.

_ F _

Fācīr : 1. fücür sahibi, fena huylu, günahkar. 2. ayyaş, sefih. 3. habis; rezil; şerir; şaki. 4. yalancı. 5. kadına düşkün erkek, erkeğe düşkün kadın.

Fahm : kömür.

Fahr : 1. övünme, böbürlenme, büyüklenme, şeref, onur, kıvanç. 2. büyüklük, ululuk. 3. şöhret, ün. 4. fazilet, erdem.

Fāhte : yabani güvercin, üveyik.

Fakīr : 1. zengin olmayan, yoksul, parasız, züğürt. 2. dilenci. 3. zavallı, biçare, aciz. 4. alçak gönüllülük göstererek "ben" manasında gelir. 5. Hindistan'da kendi

- kendilerine türlü eziyetler yapmaya alışmış olan dervişler.
- Fakr** : fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık, züğürtlük.
- Fāl** : uğur, talih.
- Fālīku'l-ḥabb-ı ve'n-nuvāt** : habbeyi, taneyi ikiye ayıran.
- Fāni** : 1.ölümlü. 2.muvakkat, geçici ["Bāki" zıddı]. 3.ihtiyar, yaşlı.
- Fānūs-ı ḥayal** : içinde mum yanan, üstü tabiat resimleriyle işlenmiş, döner fener.
- Fārīḡü'l-bāl** : başı dinç, gönlü rahat.
- Faşāḥāt** : güzel ve açık konuşma, iyi söz söyleme kabiliyeti.
- Fāsīd** : 1. kötü, fena, yanlış, bozuk. 2. münafık, fesat çıkarıcı.
- Fāsīḥ** : 1.güzel, düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kabiliyetinde olan. [kimse] uzdilli. 2.āşīkar, sarīḥ, açık.
- Faṭānet** : zihin açıklığı, anlayış, zeyreklik.
- Fāzıl** : fazilet sahibi, erdemli.
- Fazilet** : insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez olan istidāt, güzel vasıf, insanın yaradılışındaki iyilik, iyi huy, erdem.
- Fazıl** : 1. fazla, ziyade, artık, bāki. 2. fazlalık, üstünlük. 3. iyilik, fazilet, erdem, lütuf.
- Fe-emmā** : kaldı ki, gelince.
- Fehm** : anlama, anlayış.
- Fehva** : mana, anlam, mefhum, kavram.
- Felāket** : 1.musibet, bela. 2.bahtsızlık.
- Felek** : gökyüzü, sema.
- Ferāḡat** : 1. vazgeçme, el çekme. 2. istirahat, dinlenme. 3. vazgeçecek kadar zengin olma.
- Ferah-fezā** : ferah arttıran.
- Ferah-nāk** : sevinçli.
- Ferā'id** : tek, eşsiz, eşi olayan; kıyas kabul etmez, ölçüsüz; üstün.
- Ferāset** : anlayışlılık, çabuk sezış.
- Ferdā** : 1. yarın, yarınki gün, günün ertesi, ertesi gün, öbür gün. 2. ātī, gelecek zaman. 3. ahiret, öbür dünya, kıyamet.
- Ferḡunde**: mübarek, mes'ud, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu.
- Ferīd**: tek, eşsiz, eşi olmayan, kıyas kabul etmez, ölçüsüz üstün.
- Fermān**: emir, buyruk; [evvelce] padişah tarafından verilen yazılı emir, berat, buyrultu.
- Ferruḡ-fāl** : talihi uğurlu, bahtı açık.
- fersā** : aşındıran, yaran, mahveden.
- Feryād**: 1. yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; baḡrışma, çağrışma. 2. sızlanma, şikayet. 3. yaygara, gürültü.
- Ferzend** : oḡul, çocuk.
- Feth** : açma, açılma.
- Fevā'id** : menfaatler, faydalar, kārılar, kazançlar.
- Fevka'l-ḥadd** : hadden aşkın, haddinden fazla, pek çok.
- Feyezān** : suyun taşması, coşması.
- Figān**: ızdırıp ile baḡırıp çağırma, inleme.
- Fi'l** : iş, kar, amel; zamanla ilgili olup manaya yol açan kelime, eylem.
- Fi'l-ḥakīka**: hakikatte, hakikaten, gerçekten, doğrusu.
- Fi'l-ḥāl**: bu anda, hemen, şimdi.
- Fi'l-meşel**: mesela, misaldeki gibi.
- Fi'l-vāḡi'** : vakıa, hakikaten, gerçı, gerçekten.
- Fikret**: 1. fikir, düşünce. 2. idrāk. 3. hātır. 4. zihin, akıl. 5. zihin tasavvuru, kuruntu.
- Firḡat**: dostlardan ve sāireden ayrılık, ayrılış.
- Firāk**: 1. ayrılık, ayrılma; sevişenlerin ayrılıḡı. 2. hüzn, keder, sıkıntı.

Firār : kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma.

Firāvān : çok, bol, fazla, aşırı.

Firifte: aldatılmış, kandırılmış, aldanmış.

Fiten: fitneler, ayartmalar, azdırmalar, ara bozmalar.

Fuḥş : kötülük.

Furşat: 1. uygun zaman, elverişli durum, faydalanma sırası, elden kaçırılmayacak faydalı vakit, hal ve münasebet. 2. nöbet.

Fuṣāḥā: güzel, düzgün ve açık konuşanlar, iyi söz söyleme kabiliyetinde olan kimseler, uzdilliler.

Fuḫzālā: fazıllar, faziletliler, erdemli kimseler.

Fülk: 1. gemi. 2. sandal, kayık. 3. Nūh'un gemisi.

Fünūn: (fenn'in çoğulu) 1. nevi, çeşit, sınıf, tabaka, türlü. 2. hüner, marifet, sanat, ilim.

Fürüg: nur, ziya, ışık, parlaklık, parıldaş.

Fürü-māye: sütü bozuk, mayası bozuk, soysuz, aşâğılık [kimse]

Füsürde: donmuş, camid.

Fütür : zayıflık, gevşeklik.

_ G _

Ġaddār: çok gadreden, zulmeden, hain, merhametsiz, kırıcı.

Ġāfil : gaflette bulunan, ihmal eden, ilerisini düşünmeyen, dikkatsiz, dalgın, tenbel.

Ġaflet : gafillik, boş bulunma, dalgınlık, ihmal, endişesizlik.

Ġaḫṫān: yuvarlanıcı, yuvarlanan, tekerlenen.

Ġāli : değerinden çok pahalı olan şey.

Ġālib : galebe eden, yenen, çok kıymetli.

Ġam : keder, tasa, kaygı, dert.

Ġam-ḫvār : gam yiyen, kederlenen, tasalanan.

Ġam-gūsār : dert ortağı.

Ġanī : bol bol, çok çok.

Ġanīmet : çalışmaksızın elde edilen şey.

Ġār: Mağara, in. (Yār-ı Ġār (mağara dostu) Hz. Ebūbekir)

Ġarāib : tuhaf, şaşılacak şeyler.

Ġarāmet: 1.borç, diyet gibi şeyleri ödeme. 2.vergi, resim.

Ġarāz: 1. hedef, gaye, maksat, meyil, istek. 2. gizli düşmanlık, kin, kötü niyet.

Ġarḫ : suya batma, batırma, boğma, boğulma.

Ġark-āb : suya batan, batmış olan, boğulmuş.

Ġarra : parlak, güzel, gösterişli.

Ġavānī : zenginler.

Ġavr: dip, esas, hakikat.

Ġāyāt: gayeler, neticeler, maksatlar.

Ġāyet : 1. nihayet, son. 2. çok fazla, son derece.

Ġayb: gizli olan, görünmeyen şey, belirsiz, bilinmeyen.

Ġayret : 1. çalışma, çabalama. 2. kıskanma, çekememe.

Ġayr-ı maḫdūd : sınırsız.

Ġayr-ı muvāfiḫ : uygunsuz.

Ġazā : din uğruna savaş.

Ġazāb : dargınlık, kızgınlık, darılma, kızma, hiddet, öfke.

Ġazeliyyāt: gazelle ilgili ve gazel tarzında şiirler.

Ġedā: dilenci, yoksul.

Ġenc : hazine, define.

Ġencīne-i esrār: sırlar hazinesi.

Ġerd : 1. toz, toprak. 2. tasa, gam, keder.

Ġerdān : dönücü, dönen.

-gerde : isimleri eklenerek 'yapılmış, etmiş, eylemiş' gibi ism-i mef'üller meydana getirir.

Ġerden : 1. gerdan. 2. boyun.

Gerdün: 1. dönücü, dönen, devreden. 2. felek, dünya.

Gerduş: dönüş, dönme, dolaşma.

Geşt: gezme, seyretme, dolaşma.

Gevher: 1. elmas, cevher. 2. inci. 3. değerli taş. 4. bir şeyin aslı, esası.

Ğıl : gizli kin ve düşmanlık.

Ğırv : bağırma, bağırma.

Girān-māye: pahası ağır, kıymetli, değerli.

Gird: yuvarlak, çevre, değirmi.

Girdā-gird : çepeçevre, firdolayı.

Girdār: 1. meşguliyet, iş. 2. adet, tarz, yürüyüş.

Gird-bād-āsā: dönerek esen şiddetli rüzgār, kasırğa, hortum.

Giribān: elbise yakası.

Giriftār: 1. tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. düşkün, uğramış, tutkun.

Giru : 1. yine, tekrar, bir daha. 2. artık, başka, gayrı.

Giryān: ağlayıcı, ağlayan.

Girye: ağlama, ağlayış; gözyaşı.

Gīsū: omuza dökülen saç, uzun saç, saç örgüsü, kâhkül.

Gīsū-yı müşk-büy: misk kokulu saç.

Ğitī : dünyā.

Ğonçe : konca, tomurcuk, açılmamış çiçek (bilhassa gülün açılmamış)

Ğonçe-i ħandān : gülen konca.

Ğonçe-leb: dudakları konca gibi olan, konca dudaklı.

Ğubār: 1.toz. 2.bir yazı stili.

Ğumūm: kederler, tasalar, dertler, kaygılar.

Ğün : renk.

Ğünā-ğün: renk renk, türlü türlü; alaca.

Ğüne: türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat.

Ğüne-ğüne: rengarenk, türlü türlü.

Ğünūde: uyumuş, uyuklamış, imızganmış.

Ğurbet: 1. gariplik, yabancılık. 2. yabancı bir memleket, yabancı yer, vatan dışı, yâdel.

Ğurm: (bkz : garāmet).

Ğurre: 1. aklık, parlaklık. 2. atın alınıdaki beyazlık, akıtma. 3. Arabī ayın birinci gecesi ve günü.

Ğurve: burnun ucundaki yumuşak kısım, kıkırdak.

Ğuşsa: keder, kaygı, tasa.

Ğüş: 1.kulak. 2.işitme, dinleme.

Ğüşād : açma, açılma, açılış.

Ğüşe: köşe, bucak.

Ğüy : 1. Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu, yuvarlak şey. 2. söz. 3. söyleyen.

Ğüyā: 1. söyleyen, söyleyici. 2. sanki, diyelim ki.

-ğüdāz: eriten, yakan, mahveden.

Ğüft ü ğü: dedikodu.

Ğüftār: söz.

Ğüher: (bkz: gevher).

Ğül-āb : gül suyu.

Ğül-endām: gül boylu, nāzik, güzel endamlı.

Ğül-geşt: gül seyri, gül gezintisi.

Ğül-ğüne: gül renkli, gül yanaklı.

Ğül-ğizār: gül yanaklı, al yanaklı.

Ğül-ruĥsār: gül yanaklı güzel.

Ğülistān: (bkz: gül-zār)

Ğül-nār: nar çiçeği.

Ğül-şen: gül bahçesi.

Ğül-zār: gül bahçesi, gül tarlası.

Ğümān: zan, sanma, sezme.

-ğüster : yayan, döşeyen.

Ğüşād: açma, açılma, açılış.

Ğüşāde: açılmış, açık, ferah, şen.

Ğüvār: hazmı kolay olan [yemek]

Ğüzāf: bihūde, boş. [lakırdı, söz]

Güzār: 1. geçme, geçiş. 2. geçirici, geçiren. 3. beceren, ödeyen, yapan.

Güzer: 1. geçme, geçiş. 2. geçen, geçici.

Güzīn : seçen, seçilmiş, seçkin.

Güzīr : çare, derman.

_ H _

Ḥvāb: uyku, rü'yā.

Ḥabāil: ince ipten yapılmış olan tuzaklar, ağlar.

Ḥabāil-i ḥīle: hile tuzakları.

Ḥabāis: kötü şeyler, kötülükler.

Ḥabāset : habislik, kötülük, alçaklık.

Ḥabb : tane, tohum, çekirdek.

Ḥaber : 1. son ve yeni havadis, bilgi. 2. ağızdan ağza dolaşan söz.

Ḥvāb-gāh: uyunacak yer, yatak odası.

Ḥabīs: kötü, alçak, pis, soysuz.

Ḥabīs-i pūr-telbīs: çok hileli alçak, soysuz.

Ḥac : istekler, dilekler, ihtiyaçlar.

Ḥacālet: utanma, utangaçlıkla şaşırma.

Ḥacāt: istekler, dilekler.

Ḥvāce: hoca, efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, profesör, öğretmen, müderris.

Ḥadd: sınır, kenar, derece, bir şeyin mahiyeti, sonu.

Ḥadd-i icāz: fesāhat'in mūcize derecesinde olanı.

Ḥadeng: kayın ağacı, kayın ağacından yapılmış ok.

Ḥadem: hizmetçiler, odacılar.

Ḥadī'at : (ustalıklı) hile, oyun, aldatma.

Ḥādīm: hizmet eden, yarayan.

Ḥādīmü'l-ḥarameynü's-şerīfeyn (Mekke ve Medine gibi iki kutsal yere hizmet eden): Osmanlı padişahlarına verilen bir unvan. [Yavuz'dan sonra].

Ḥadīs: Peygamberimizin kutsal sözü.

Ḥādise: vākıa, yeni bir şey, ilk defā çıkan, mācerā olan bir nitelik ve durum.

Ḥāfıḳayn: doğu ve batı tarafları.

Ḥāfı: gizli, saklı.

Ḥāib ü ḥāsır: hiçbir şey elde edemeyen.

Ḥākāyık: doğru olan asıllar, şüphesiz bulunan şeyler, hakikatler, gerçeklikler.

Ḥāk: toprak, toz.

Ḥākıḳat: bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti.

Ḥāk-i mezellet: horluk, düşkünlük, alçaklık toprağı.

Ḥāk-i pāk: temiz toprak.

Ḥākır: itibarsız, değersiz, aşağı, adi, bayağı.

Ḥākister: 1. kül, ateş külü. 2. mec. bülbül.

Ḥākā: doğrusu.

Ḥāk-pāy: ayağının toprağı, ayağın tozu, ayağın bastığı toprak.

Ḥāk-sār: toz toprak içinde kalmış, hali perişan.

Ḥākḳ te'āla : Allah, Tanrı.

Ḥāl: 1. şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek olmayan zaman. 2. oluş, bulunuş, suret, keyfiyet, durum.

Ḥālā: şimdi, henüz

Ḥālāıḳ : insanlar, yaratıklar, mahluklar.

Ḥālāl : 1. dostluk. 2. iki nesne arası açık olma.

Ḥālāş: kurtulma, kurtuluş.

Ḥālāt: haller, suretler, keyfiyetler, nitelikler.

Ḥālāvet: 1. tatlılık, şirinlik. 2. zevk.

Ḥālel: 1. iki şey aralığı, boşluk. 2. bozma, bozukluk, eksiklik.

Ḥālet: hāl, süre, keyfiyet, nitelik.

Ḥālıḳ: yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Tanrı.

Ḥālıḳ-ı ins ü cānn: insan ve cin taifesinin yaratıcısı.

Ḥāli: 1. تنها, boş, sahipsiz yer. 2. açık yer.

Ḥālḳa-vār: halka gibi.

Ḥālvet-nişīn: halvette, yalnızlıkta oturan.

Ḥamāil: 1. kılıç bağı, kılıç kayışı. 2. nusha, muska, tılsım.

Ḥamāme miṣāl: güvercin, kumru gibi.

Ḥamd ū sipās: Allah'a şükür.

Ḥāme: kalem.

Ḥamele: taşıyanlar, kaldıranlar, hâmil olanlar.

Ḥamīde: övülmeye değer.

Ḥamm: şiddetli hararet.

Ḥāmūn: büyük sahra, düz ova, bozkır.

Ḥançer-i berrān: kesici, keskin hançer.

Ḥançer-i iştīyāk: hasret, özleme hançeri

Ḥāne: 1. ev. 2. bir şeyin bölündüğü, ayrıldığı kısımlardan her biri.

Ḥāne-i maşdar: bir şeyin sudür ettiği, çıktığı yer, kaynak, temel bölüm.

Ḥāne-i müşerref: şereflendirilmiş, şerefli mekan.

Ḥānmān: ev, bark, ocak.

Ḥār: diken.

Ḥarāb: 1. yıkık, viran. 2. geçkin, sarhoş.

Ḥarbi: harbe mensup, harble ilgili.

Ḥarem: herkesin girmesine müsaade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer.

Ḥār-ı belā: bela dikenini.

Ḥār-ı gam: keder ve sıkıntı dikenini.

Ḥarīk : yangın, ateş.

Ḥarīm : biri için kutsal olan şeyler, büyük bir zâtın kendi dairesi.

Ḥarīr-i mülevven: renkli, renk renk, türlü türlü ipek.

Ḥār-istān-ı firāk: ayrılığın dikenli çalılığı.

Ḥas: ot kırıntısı, çerçöp.

Ḥasb-i hāl: görüşüp dertleşme.

Ḥaseb: dolayı, cihetiyle, gereğince.

Ḥased: kıskançlık, çekememezlik.

Ḥasenāt : iyilikler, hayırlı işler.

Ḥāşıl: husûle gelen, husûl bulan, peyda olan, olan, çıkan, üreyen, türeyen, biten.

Ḥasib: değerli, itibarlı, soyu temiz, muhterem, saygın, şahsi meziyet sahibi kimse.

Ḥasret: ele geçirilemeyen veya elden kaçırılan bir nimete üzülüp yanma, iç çekme, inleme; üzüntü, iç sıkıntısı, keder, zahmet; eseflenme, göreceği gelme, özleyiş.

Ḥasret-nāme: ayrılık dolayısıyla yazılan mektup.

Ḥaşşū'l-hāşş : en has, en güzel.

Ḥaste: hasta, rahatsız, sayrı.

Ḥāşāk: çöp, süprüntü; yonga.

Ḥaşem: 1. maiyet, yanında bulunanlar. 2. aile. 3. hademe.

Ḥaşmet: 1. 'haşem'den meydana gelen büyüklük, heybet. 2. saygıdan dolayı çekinme. 3. nezaket. 4. hiddet, kırgınlık. 5. alçakgönüllülük.

Ḥatar : tehlike

Ḥātem-i enbiyā: Peygamberlerin en sonuncusu Hz. Muhammed (A.S.M.)

Ḥātūf : 1. kapıp götüren. 2. göz kamaştıran.

Ḥātur: 1. zihin, fikir. 2. keyif, hal. 3. gönül.

Ḥātıra : hatıra gelen, hatırdaki kalan şey, andaç.

Ḥātır-ı ātur: mektuplarda geçen hatır sorma formülü.

Ḥātır-ı nā-şād: tasalı gönül.

Ḥātif: 1. sesi işitilip de kendisi görülmeyen (kimse) , seslenici, çağırıcı. 2. gaibden haber veren melek.

Ḥātīme-i kitāb: kitabın sonu.

Ḥatır : 1. şan ve şeref sahibi. 2. yüce, ulu. 3. tehlikeli.

Ḥatt : çizgi, sıra, saf, yol, yazı, ferman.

Ḥatt-ı veter : giriş, daire girişi.

Ḥavādiş-i ācibe: şaşılacak haber.

- Ḥavārīk-ı ʿādāt** : fevkalāde hadiseler, olaylar.
- Ḥavāfir**: hatıralar, fikirler, düşünceler.
- Ḥavf**: korku, korkma.
- Ḥavrā**: ahu gözlü (kız, kadın)
- Ḥavşala**: anlayış, akıl, zihin.
- Ḥavza**: bir hükümetin idaresi altında bulunan ülkelerin bütünü.
- Hāy**: vay! , eyvah!
- Ḥayā**: 1. utanma, sıkılma. 2. namus, edeb. 3. Allah korkusu ile günahattan kaçınma.
- Ḥayāl**: insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey.
- Ḥayāl-i ḥām** : boş hayal, boş ümit.
- Ḥayāt u memāt**: dirilik, canlılık ve ölüm.
- Ḥayl**: zümre, takım, güruh.
- Ḥayli**: 1. epeyice, çokça. 2. bir takım. 3. oldukça.
- Ḥayme** : çadır.
- Ḥayrān**: 1. şaşmış, şaşakalmış, şaşırılmış. 2. çok tutkun. 3. afyon sarhoşu.
- Ḥayrāni**: hayranlık, şaşkınlık.
- Ḥayret**: şaşma, şaşırma, şaşakalma, ne yapacağını bilmeme.
- Ḥaysiyyet**: şeref, onur, itibar, değer.
- Ḥayyir**: her zaman iyilik eden, çok hayırlı.
- Ḥayyiz** : taraf, meydan, mevki, mekan.
- Ḥayy-u lā-yezāl**: zevalsiz, bitimsiz diri ve canlı olan. (Allah)
- Ḥazān**: sonbahar, güz.
- Ḥazer**: sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.
- Ḥaziz** : 1. zir, en aşağı. 2. dağ eteği.
- Ḥazm** : 1. kat'i karar, sebat, direnme. 2. doğru ve sağlam karar.
- Ḥazret**: saygı saymak üzere büyüklere verilen unvan.
- Ḥazz**: hoşlanma, zevklenme; sevinç, memnunluk.
- Hecr**: ayrılma, terk etme, ayrılık.
- Hedāyā** : armağanlar, hediyeler.
- Helāk**: mahvolma, ölme, harcanma, çok yorulma.
- Hem-āhenk**: uygun, denk.
- Hemān**: 1. hemen, derhal, o anda, çarçabuk. 2. öylece, böylece.
- Hem-ān-dem**: hemen, çabucak, o anda.
- Hem-āvāz**: sesleri birbirine uygun, aynı sesi çıkaran; arkadaş.
- Hem-çü**: onun gibi.
- Hem-dem**: sıkı fıkı, canciğer arkadaş.
- Hem-dest**: 1. kuvvet ve kudrette beraber olan, elele veren. 2. ortak.
- Heme** : cümle, hep, bütün.
- Hemīn**: bu bile, tıpkı bu, çok.
- Hemīşe**: daima, her vakit, her zaman.
- Hemm** : gam, keder, tasa, kaygı.
- Hem-nişin**: beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.
- Hem-rāh**: yoldaş, yol arkadaşı,
- Hem-ser**: 1. arkadaş, kafadar. 2. erkek ve kadın eşlerden her biri.
- Hem-sırr**: sırdaş.
- Hem-tā**: benzer, taydaş, denk, müsavi.
- Hem-zebān**: 1. dilleri bir olan, aynı dili konuşan. 2. ağız bir olan.
- Hengām**: zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim.
- Hengāme** : kavga, gürültü.
- Heşāset**: gevreklik.
- Hevā**: heves, istek, arzu; sevgi, hoşlanma.
- Hevl**: korku.
- Heybet**: korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş.
- Heyet**: 1. şekil, suret, kıyafet. 2. görüntü. 3. hal, durum. 4. kurul.
- Hezār**: 1. bülbül. 2. bin. 3. pek çok.

Hıfz: saklama, koruma, ezberleme.

Hıkd : kin tutma, öc almak için bekleme.

Hırām: nazlı, edalı, salına salına gidiş.

Hırās: tırmalayan.

Hired: akıl, us.

Hırkat: hararet, sıcaklık, yanma.

Hırmān : mahrumluk, ümitsizlik.

Hırz-i cān: canı gibi saklama.

Hışāl: huylar, tabiatlar, ahlaklar.

Hışm: kızgınlık, öfke.

Hıtta : memleket, diyar, ülke.

Hıyām: çadırlar.

Hıcāb: 1. utanma, sıkılma. 2. perde.

Hicret: 1. memleketten memlekete göç etme. 2. Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi.

Hidāyet: hak yoluna, doğru yola kılavuzlanma.

Hiddet: 1. öfke. 2. keskinlik.

Hidmet: 1. iş, hizmet, vazife. 2. iş görme, birinin işini görme.

Hikāyet: anlatma, olmuş bir hadise.

Hikmet: 1. hakimlik. 2. sebep.

Hikmet-nümün: hikmet gösteren.

Hilāf: karşı, zıd, yalan.

Hilāl: yeni ay.

Hilāl: iki şey arasına sokulan üçüncü şey, ara, aralık, zaman aralığı.

Hılāt: eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

Hıle vü hadīrat: hile, oyun, aldatma.

Hıle vü hudca : aldatma, oyun, dalavere, düzen, dek.

Hılm : insanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık.

Hilye: 1. süs, zinet, cevher. 2. güzel sıfatlar. 3. güzel yüz.

Hımāyet: koruma, korunma.

Himmet: 1. gayret, emek, çalışma, çabalama. 2. yüksek irade. 3. ermiş kimsenin tesiri.

Hin-i mülātafat: şakalaşma, latife etme anı, zamanı, sırası.

Hink : kır at.

Hirfet: sanat, meslek.

Hirmen: harman.

Hisāb: hesap, sayma.

Hitāb: 1. bir veya birçok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme. 2. Kur'ān.

Hiyel: oyunlar, aldatmalar, dubaralar.

Hizān: kalkan, sıçrayan.

Hokka-yı zamīr: gönül, vicdan kabı.

Hoş: 1. güzel, iyi. 2. tatlı.

Hoş-bū: güzel kokulu, güzel kokan.

Hoş-hāl: hali, vakti yerinde, geçimi yerinde olan.

Hüb: güzel, hoş, iyi.

Hübān : güzeller, iyiler.

Hubb : hilekar, aldatıcı, kurnaz.

Hubb-ı dünyā: dünya sevgisi.

Hubūr : sevinç.

Hubū: batıl olma, işe yaramaz olma.

Hudā: Tanrı.

Hudca : aldatma, oyun, hile, dalavere, düzen, dek.

Hudāvend: 1. Allah, Tanrı. 2. efendi, sahip, malik. 3. hakim, hükümdar.

Hudā-yā: ey Tanrı!, ey Allah!

Huddām: hizmetçiler.

Hudūs: sonradan peyda olma.

Hudūs-ı hırmān: ümitsizliğin ortaya çıkması.

Hullān: sadık dostlar.

Hullet: içten sevgi, hakiki dostluk, arkadaşlık.

Hulül: 1. gelip çatma. 2.girme. 3. yanaşma. 4. geçme.

Ḥum: küp, şarap küpü.
Ḥum-ḥāne: 1. şarap küplerinin konulduğu yer.
 2. meyhane. 3. **tas.** aşığın kalbi.
Ḥūn: 1. kan. 2. öldürme.
Ḥunūk: ne güzel!, ne mutlu!, yaşa!
Ḥūr: 1. ahu gözlüler, gözlerinin akı karasından
 çok olanlar. 2. cennet kızları, huriler.
Ḥurd: 1. küçük, ufak. 2. kırık. 3. ehemmiyetsiz.
Ḥurde-şinās: ince şeyleri anlayan, dikkatli.
Ḥurkat : yanma, yanıklık, çiban.
Ḥurrem: şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan;
 taze.
Ḥürşid: Güneş.
Ḥurūc: çıkış, çıkma, dışarı çıkma, ayaklanma.
Ḥurūf: harfler.
Ḥurūş: coşma, çağiltı, gürültü, şamata, telaş.
Ḥurūş u cūş : coşma ve gürültü.
Ḥuşūl: üreme, türeme, çıkma.
Ḥuşūşā: başkaca, ayrıca.
Hūş: 1. akıl; fikir; şuur; us. 2. ölüm. 3. zehir.
Ḥuşk : 1. kuru. 2. kaba, soğuk.
Ḥuṭūr: hatıra gelme, akla gelme.
Ḥuzūr: 1. hazır bulunma. 2. rahat.
Ḥuzūr-ı ḥazer : şehrin huzuru, sakinliği,
 yerleşik olma hali.
Ḥübüb : 1. rüzgar esmesi. 2. üfleme, üfürme.
Ḥüccāc: hacılar, hac yolculuğunu yapmış
 olanlar.
Ḥüccet : 1. senet, vesika, delil. 2. seçkin
 alimlere verilen unvan.
Ḥük-m-i şerif: yüce emir, padişahın yazılı emri.
Hümā: 1. devlet kuşu. 2. saadet, kutluluk.
Ḥümām: himmetli, azimli, bir işe sınıksız sarılıp
 o işi başarma.
Hümā-pervāz: "hüma gibi yüksek uçan":
 yukarıdan atan, yüksekte konuşan.
Hümāyün: 1. mübarek, kutlu. 2. padişaha ait

Hümüm: gamlar, kederler, tasalar, kaygılar.
Hümüm-ı mevfūr: çoğaltılmış kederler.
Hümüm-ı pür-ahzān: hüüzün dolu gamlar.
Hüner: 1. marifet, bilme. 2. ustalık.
Ḥüsn-i ḥişāl: huyların iyiliği.
Ḥüsn-i şüret: iyi bir surette.
Ḥüsn-i zann: iyi fikir besleme.
Hüveydā: açık, apaçık, belli, besbelli.

_ I _

İştibār: 1. sabretme, katlanma. 2. sebat etme,
 dayanma.
İşk: aşk.
İşk u maḥabbet: aşk ve sevgi.
İtnāb: sözü uzatma, lüzumsuz tafsilat ile haşve
 boğma.
İtnābe : gölgelik.
İzmār: gönlünde gizleme, saklama, gözlenilme.
İztrāb: acı, elem, azab, sıkıntı; vesvese.

_ İ _

İade: 1. geri gönderme; gönderilme, geri
 çevrilme. 2. eski haline getirme. 3. karşılık
 yapma.
İbād: 1. abidler, kullar. 2. ibadet edenler. 3. çok,
 bol bereketli.
İānet : yardım.
İbārāt: cümleler; paragraflar; bir metinden
 çıkarılmış olan satırlar.
İbāret: ...dan meydana gelmiş; bir şeyin aynı;
 başkası, başka bir şey değil.
İblis: şeytan, hilekar.
İbrām: can sıkacak derecede ısrar etme, üstüne
 düşme; zorlama.
İbtidā: 1. başlama. 2. başlangıç. 3. ilkin, en
 önce, başta.

İbtihāl: yalvarıp yakarma.

İbtilā: mübtelalık, bir şeye düşkün olma, düşkünlük, tiryakilik.

İcāb: 1. lazım gelme, gerek. 2. bir sözleşme için ilk söylenen söz.

İcābet: 1. kabul etme, kabul edilme. 2. muvafakat etme, razı olma, uyma.

İctimā: 1. toplanma, bir araya gelme. 2. toplantı. 3. yığılma, birikme.

İdbār : talihsizlik, işlerin ters gitmesi.

İdrāk: 1. anlayış, akıl erdirme. 2. yetişme, erişme. 3. olgunlaşma.

İdügi : olduğu.

İfāza: 1. feyizlendirme, bereketlendirme. 3. kabı taşıyacak derecede doldurma; taşıp yayılma, dağılma.

İffet: 1. afiflik, temizlik. 2. namus.

İfhām: anlatma, anlatılma, bildirme, bildirilme.

İfkār : fakirleştirme.

İfsād: fesada uğratmak, bozmak, fitne salmak, karıştırmak.

İftihār: 1. öğünme; koltuk kabartma. 2. şeref, şan.

İftirā: birine aslı olmayan bir suç yükleme.

İftirāk: 1. ayrılma, dağılma, perişan olma. 2. ayrılık, hicran.

İgmāz: göz yumma, görmezlikten gelme.

İhlās: 1. halis, temiz, doğru sevgi. 2. gönülden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk, bağlılık.

İhmāl: ehemmiyet vermeme, mühimsememe, boşlama, terk etme; haliyle bırakma; savsaklama.

İhtidā: doğru yola girme, İslam dinini kabul etme, Müslüman olma.

İhtirāk : tutuşup yanma.

İhtiyār: 1. seçme, seçilme. 2. katlanma.

İhżār: 1. hazırlama, hazır etme, edilme. 2. huzura getirme; birinin mahkemeye davet olunması.

İhāta: 1. bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, etrafı çevrilme, kuşatılma, sarılma. 2. tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi.

İhmā: bir şeyi ateşte kızdırma.

İhsān: 1. iyilik etme. 2. bağış, bağışlama. 3. verilen, bağışlanan şey. 4. lütuf, iyilik.

İhtidā: doğru yola girme, İslam dinini kabul etme, Müslüman olma.

İhtimāl: 1. yüklenme, çekme. 2. mümkün olma, mümkünlük, bir şeyin olabilmesi. 3. belki.

İhtimām: dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme.

İhtirāk: tutuşup yanma.

İhtişaş: uzmanlık, alanında derinleşmiş olmak.

İkāme : oturma.

İkān : bilme, sağlam biliş.

İkbāl: 1. birine doğru dönme. 2. baht, talih. 3. işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, saadetli, mutlu olma. 4. arzu, istek.

İkdām : 1.gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma. 2. ilerleme.

İksār : çoğaltma, artırma. (söz hak.)

İksir: 1. tesirli, yarar şurup. 2. biricik şifa, en tesirli sebep.

İktizā: 1. lazım gelme, gerekme. 2. lazım getirme, gerektirme. 3. ihtiyaç, gereklik. 4. işe yarama.

İktizā-yı murād: istek ve hevesin gösterdiği lüzum.

İktidār: güç yetme, yapabilme.

İktidā: tabi olma, uyma.

İlāhī: Allah'a mensup, Allah ile ilgili.

İlāhī: Allah'ım, ey Allah; bu ne hal, ne tuhaf.

İflām: bildirme, bildirilme, anlatma.

İflām-ı bende-gī: kulluk bildirme.

İflān: 1. açığa vurma, meydana çıkarma, belli etme. 2. yayma.

İflān: meydana çıkarma, açığa vurma, yayma.

İflel : illetler, hastalıklar, sakatlıklar.

İlhāh: 1. üzerine düşme, zorlama. 2. ısrar etme, direnme.

İlhām : 1. Allah tarafından insanın gönlüne bir şey doğdurulma. 2. peygamberlerin kalbine gelen İlahī düşünceler. 3. gönle doğan şey. 4. içe, gönüle doğma.

İlliyyīn : Cennetin ve gökyüzünün en kutsal, en yüksek tabakası.

İltifāt: 1. yüzünü çevirip bakma. 2. dikkat. 3. hatır sorma, gönül alma. 4. sözü başka bir şahsa çevirme.

İltihāb: 1. alevlenme, tutuşma. 2. vücudun bir tarafına kan hücumuyla oranın şişip kızarması, yangı.

İltimās: 1. kayırma. 2. arka, kayırıcı. 3. yapılmasını isteme.

İlmāme: 1. sarık. 2. tesbih, çubuk gibi şeylerin baş tarafına geçirilen, çoğu kehribardan yapılmış olan uzunca kısım, başlık.

İmkān: olabirlilik, olabilecek durumda olma.

İmtişāl: örnek alma, bir örneği göre hareket etme, alınan emre kesinkes uyma.

İmtizāc: uyuşmak, karışabilmek, birbirini tutma, uyma, iyi ve hoş geçinme, kimyada kaynaşma.

İnā: sıkıntı ve zahmete uğrama.

İnām: nimetlendirme, nimet verme, iyilik ve ihşanda bulunma.

İnān: 1. dizgin. 2. idare etme, yürütme.

İnāyet: lütuf, iyilik, ihşan.

İnbisāt: genişleme, yayılma, ferahlık, iç açılma.

İnfiāl : gücenme, darılma.

İnhā: ulaştırma, yetiştirme.

İnhidam: yıkılma, harap olma.

İnhilāl: dağılma, çözülme, erime.

İncikās : 1.mağlub olma. 2. yansıma. 3. tesir. 4. yankılanma.

İnkırāz: bir kalabalıktan, bir bütünden tek kişi kalmayacak şekilde tükenme, bitme.

İnkıyād: boyun eğme, itaat etme, teslim olma.

İnkızā: bitme, tükenme, son bulma.

İnkızā-yı müddet : zamanın sona ermesi.

İnkisār : 1. kırılma. 2. gücenme. 3. beddua.

İnsān-ı kāmīl: güzel huy ve fazilet sahibi kişi.

İnşirāh: ferahlık, açıklık.

İntibāh: uyanma, uyanıklık, göz açıklığı, sınırların ve uzuvların harekete geçmesi.

İntihā: 1. nihayet bulma, sona erme. 2. bitme, tükenme. 3. nihayet, son.

İntikām: öç alma, acısını çıkarma.

İr- : 1. yetişmek, olgunlaşmak, büyüme. 2. erişmek, dokunmak, isabet etmek. 3. ulaşmak, yetişmek. 4. ileri bir dereceyi bulmak.

İrād: getirme, bir malın getirdiği kazanç, söyleme.

İrāz: yüz çevirme, iltifat etmeme, sakınma, çekinme.

İrsāl: gönderme, gönderilme, koyuverme, yollama, gönderme.

İrtifāc: yükselme, yukarı çıkma, yükseliş.

İrtisām: resmolma, resmi çıkma, izdüşüm.

İsāret : kötülükte buluşma, kötü iş işleme.

İşāle: akıtma, dökme.

İşkāl: ağır bir şey yüklemek.

İşmet : 1. masumluk, günahsızlık, temizlik. 2. haramdan, namusa dokunur hallerden çekinme.

İstār: satırlara yazı yazma, yazıyı satıra dökme.
İstiḍād: bir şeyi yapmaya doğuştan kabiliyetli olma, akıllılık, bir işe yatkınlık.
İstiḡrāk: 1. dalma, içinde kaybolma, dalgınlık. 2. kendinden geçip dünyayı unutmama.
İstiḡkām: sağlamlık, kuvvetli ve dayanıklı olma.
İstiḡkāmēt: doğruluk, doğru davranış ve hareket, bir şeyin bir tarafa doğru uzanması, Allah'a kullukta bulunma.
İstiḡbāl: gelecek zaman, gelecek olanı karşılama.
İstiḡlā: veresiye alma, alıkoyma, mani olma.
İstikānet: şek ve şüphesiz olarak bir şeyi bilme.
İstīlā: 1. bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme. 2. yayılma, kaplama.
İstiḡlā: yücelme, yükselme.
İstilām : öpme veya el sürme.
İstimā: işitme, duyma, dinleme, kulak verme.
İstirāḡat: dinlenmeler, istirahat etmeler.
İstisḡād: uğurlu sayma.
İḡşyān: itaat etmeme, baş kaldırma, ayaklanma.
İḡşā'a: haber yayma, bir şeyi herkese duyurma.
İḡşār: yazılı olarak bildirme, haber verme.
İḡşāret: 1. bir şeyi el, parmak, kaş, göz ile gösterme; alāmet, nişan. 2. doğrudan doğruya olmayıp, hatırlatma cinsinden müritlere verilen emir.
İḡrāb : 1. içirme, içirilme. 2. bir maksadı kapalı olarak anlatma.
İḡşret: içki, keyif veren içki içme.
İḡtiḡāl: parlamaya, alevlenme, tutuşarak yanma.
İḡtiḡhār: ünlü olma, meşhur olma, şöhretlenme.
İḡtiḡyāk: çok arzu etme, pek fazla göreceği gelme, özleme.
İḡtiḡyāk-ı visāl: kavuşma arzusu.
İḡşve: güzellerin gönül alıcı davranışı.

İḡtibār: önemseme, önem verme, hürmet etme, bir şeyin gerçek olmayan, karşılaştırılan değeri, ibret alma.
İḡtisāf : doğru yoldan sapma, yolsuzluk etme.
İḡtizār: özür dileme, bağışlanma isteme.
İtmām-ı merām: arzunun, amacın tamamlanması.
İttiḡhād: birleşme, bir olma, bir görüşte olma, birlik.
İttiḡsāl: ulaşma, birbirine kavuşma, bitişme.
İyḡ iyḡ : insan boğulurken veya boğazı daralmış olduğu halde sıkıntı ile çıkardığı sesi tasvir eder.
İzḡān: anlayış, kavrayış, itaat etme, söz dinleme, edep.
İzḡār: yanak.
İzḡār-ı yār: sevgilinin yanağı.
İzḡdiyād: çoğalma, artma.
İzḡhār: ortaya çıkma, gösterme.
İzḡmiḡhlāl: yok olma, yok olup gitme, bozularak bitme.
İzḡzz: kıymet, değer, ululuk, yücelik.
İzḡzzet: kıymet, değer, yücelik, ululuk, kudret, hürmet, saygı.
İzḡzz-i ḡuzūr: huzurun değeri, kıymeti.

_ J _

Jeng: pas, küf, kir.
Jengār: küf, pas, kir.
Jengār-ı lezzāt: lezzetin küfü, pası, kiri.

_ K _

Ḳabā: üste giyilen elbise, cübbe, kaftan.
Ḳabāyih : yakışsız, çirkin şeyler.
Ḳābil: 1. olan, olabilir. 2. kabul eden, kabul edici.

Ḳābiliyyet: 1. anlama, anlayış, kabul edilebilirlik, alabilirlik. 2. beceriklilik, eli işe yatkınlık; kapasite.

Ḳadd: boy, bos.

Ḳadd ü bālā: yüksek, yüce boy.

Ḳadem: insan ayağı, yarım arşın kadar olan uzunluk.

Ḳadırgā-yı cihān-gerd: dünyayı dolaşan kimse.

Ḳādīm: 1. eski. 2. öncesini bilir kimse bulunmayan, öncesi bilinmeyen şey.

Ḳāḏī'ü'l-ḥacāt: herkesin dileklerini, isteklerini yerine getiren Allah.

Ḳadr: 1. değer, itibar. 2. onur, şeref, haysiyet; meziyet. 3. rütbe, derece.

Ḳāfi: yeten, kifayet eden, başka şeye ihtiyaç bırakmayan.

Ḳāfil: kefil olan, üstüne alan, başka birisinin yerine ödemeyi kabul eden.

Ḳāfile: 1. birlikte yolculuk eden topluluk; zümre, fırka. 2. takım takım, sıra sıra gönderilen şeylerin her parçası.

Ḳāfile-sālār : kabile başı, kabile reisi.

Ḳāḫ: 1. köşk, kasr. 2. yüksek bina. 3. bir göz oda, tek oda.

Ḳahr: zorla bir iş yaptırma, zorlama, fazlaca üzüntü, Allah'ın şiddetli azab verici vasıflarının tecellisi.

Ḳā'ide: temel, esas, kural, nizam, düstur.

Ḳāil: konuşan, söz söyleyen.

Ḳāināt: yaratılanlar, mevcudat, var edilen şeylerin hepsi, alemler.

Ḳāināt-ı şeş-cihāt: altı yön

Ḳākül: alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kähkül, perçem.

Ḳāl: söz.

Ḳalb: yürek, gönül, bir halden diğer hale çevirme, değiştirme.

Ḳalb u cenān: yürek, kalp, gönül, can.

Ḳāle getür-: dile getirmek, söylemek.

Ḳalil: çok olmayan, az.

Ḳalilü'l-i'tibār: itibarı az, değersiz.

Ḳām: amaç, istek, arzu, dilek, lezzet, zevk, damak.

Ḳāmet: boy, endam.

Ḳamilü'l-ıyār : ayarı tam, karışık veya noksan olmayan.

Ḳām-rān: kām sürücü, süren, arzusuna isteğine kavuşmuş, mutlu.

Ḳān : bir şeyin menbaı, kaynağı.

Ḳān-ı ḳariḫat: düşünme kabiliyetinin kaynağı.

Ḳān-ı mev'izāt: öğüt, nasihat kaynağı.

Ḳānün : 1. ateş ocağı. 2. soba. 3. mangal. 4. bir şeyin tutuşup yandığı yer.

Ḳār: 1. tesir. 2. iş, güç, amel, kazanç.

Ḳār: 1. çukur şeyin dibi, dip, nihayet. 2. derinlik.

Ḳarāin : ipuçları, karineler.

Ḳarār: tam ölçü, sabit ve sakin olmak, değişmez hale gelmek, süreklilik, ölçülülük.

Ḳār-gāh: işyeri, atölye, fabrika.

Ḳār-ı biḫār: denizin dibi.

Ḳār-ı düşvār: zor, güç iş.

Ḳār-ı nā-çār: çaresiz iş.

Ḳār-ı nā-hemvār: sürekli olmayan iş.

Ḳariḫat: fikir kabiliyeti, düşünme istidadı.

Ḳarībe : yakın, yakın olan, uzak olmayan.

Ḳarīn: akraba, arkadaş, yaşıt olan arkadaş, mabeynci, hısım.

Ḳār-nāme: 1. iş, menfaat gösteren. 2. usta çıkacak çırakların ustalıklarını göstermek üzere yaptıkları örneklik iş.

Ḳār-sāz: iş işleyen, becerikli.

Ḳār-zār: ceng, kavga, savaş.

Ḳasāvet: 1. sertlik, katılık. 2. gam, keder, tasa.

Ḳaşd: 1. niyet, kurma. 2. bile bile yapma. 3. bir işe bilerek, isteyerek girişme. 4. dövme, öldürme, yaralama gibi işlere kalkışma. 5. saldırma.

Ḳāşır: 1. kısa. 2. kusurlu.

Ḳāsir : kıran, kırıcı.

Ḳāşāne: 1. malikāne, köşk, mükemmel surette yapılmış ev. 2. yuva.

Ḳaṭṭ: 1. kesme, kesilme, biçme. 2. halletme, karar verme, sona erdirme, bitirme.

Ḳaṭṭā: hiçbir vakit, asla.

Ḳaṭṭ-ı merāhil: merhaleleri, konak yerlerini geçme, yol alma.

Ḳātım: ketmeden, sır saklayan.

Ḳātım-i esrār: sır tutan.

Ḳaṭrāt-ı ‘aberāt: gözyaşı damlaları.

Ḳaṭre: damla, damlayan şey.

Ḳaṭre ḳatre: damla damla.

Ḳavāfil : 1. birlikte yolculuk eden topluluklar, zümreler, fırkalar. 2. takım takım, sıra sıra gönderilen şeyler.

Ḳavā‘id: kaideler, usuller.

Ḳavāim: 1. fermanlar, buyruklar. 2. kitap yaprakları. 3. senetler. 4. kâğıt liralara.

Ḳavānīn: kanunlar.

Ḳavl: kelam, lakırdı, söz, anlaşma, sözleşme, konuşulan söz.

Ḳazā: 1. olacağı ezelden Cenāb-ı Hakk tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi. 2. Davaları görme işi, hüküm, hüküm verme. 3. İstemedenden yapılan ve elden çıkan kötü iş, zararlı iş. 4. vaktinde kılınmayan namaz, tutulmayan oruç borcunu usul ve kaidesine göre sonradan ödeme. 5. kaymakamlık. 6. tehlike. 7. hadise, vukuat.

Ḳazā vü ḳader: alın yazısı.

Ḳāzib: 1. kebzeden, yalan söyleyen, yalancı. 2. yalan, uydurma.

Ḳebāb: 1. doğrudan doğruya ateşte veya kab içerisinde pişirilen et. 2. ateşte alazlanarak veya kavrularak pişirilen her türlü nesne.

Ḳebg: keklik.

Ḳebg-reftār: keklik gibi yürüyen, keklik gibi seken, keklik yürüyüşlü.

Ḳebüter: güvercin.

Ḳeçel: başında saç olmayan, dazlak [adam], kel başlı.

Ḳeder: can sıkıntısı, kaygı, tasa, gam.

Ḳehf: 1. in, mağara. 2. sığınak, sığınacak yer.

Ḳehl: göze sürme çekme.

Ḳelām: 1. söz, lakırdı. 2. söz, ibare, fıkra; cümleler veya cümlecikler. 3. söyleyiş, nutuk. 4. dil, lehçe. 5. Allah’dan ve Allah’ın birliğinden bahseden ilim. 6. Kur’ân.

Ḳelām-ı ḳadīm: Kur’ân.

Ḳelimāt: kelimeler, lakırdılar, sözler.

Ḳem: 1. az, eksik. 2. fena, kötü; bozuk.

Ḳemā: “gibi, misilli, olduğu üzere” gibi benzetme edatıdır.

Ḳemāl: 1. olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksiksizlik. 2. En yüksek değer, mükemmellik; değer, baha.

Ḳemālāt: insanın bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğu.

Ḳemān: 1. yay [ok atan]. 2. kavis. 3. keman.

Ḳemān-āsā: yay, keman gibi.

Ḳemā-yenbağī: gereği gibi; lâyıık olduğu gibi, uygun şekilde.

Ḳemīne: 1. noksan, eksik. 2. aciz, hakir; zavallı.

Ḳerāmet: 1. kerem, bağış. 2. ikram, ağırlama. 3. velilerin lüzumu anında gösterdikleri

fevkalāde hal. 4. ermişçesine yapılan iş, hareket ve söylenen söz, fikir.

Kerb : tasa, kaygı, keder, gam.

Kerīme: ayet.

Kerrār: savaşta döne döne saldıran.

Keşāfet: 1. sıklık, tokluk. 2. saydam olmama. 3. kalabalık, çokluk.

Kesel : uyuşukluk, gevşeklik, tenbellik.

Keşir: 1. çok çok olan. 2. sık olan, çok defa olan.

Kesir: kırılmış.

Keşirü'l-meyelān: meylin çokluğu,

Keş ü rāz: bir sırrı öğrenme.

Keşide: 1. çekilmiş, çekiliş. 2. tartılmış. 3. tertip edilmiş, dizilmiş. 4. yazılmış.

Keşti: gemi.

Kevkeb: yıldız.

Kevkebe: 1. gökteki yıldız. 2. gösteriş, tantana.

Kevneyn: 1. cismani ve rühānī ālem. 2. dünya ve ahiret.

Kevşer: 1.maddi ve manevi çokluk; kalabalık nesil. 2.cennette bir havuzun adı.

Keyvān: Zuhāl (Satürn) gezegeni.

Ķibel: taraf, yan, yön.

Ķilāde: gerdanlık; akarsu.

Ķirāat: okuma, devamlı ve düzgün okuma.

Ķirāb: kılıç ve bıçak kını.

Ķism: 1. bölük, parça, takım; çeşit, nevi. 2. fasıl, bahis.

Ķışsa: 1. fıkra, hikāye, rivayet. 2. vak'a, macera.

Ķıştās: 1. büyük terazi. 2. ölçü, mizan.

Ķıttā: kat'etme, kesme.

Ķıttā: 1. parça, bölük, cüz. 2. arazi, memleket, ülke.

Ķıyām: 1. kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma. 2. bir işe kalkışma, başlama. 3. ayaklanma. 4. ölümden sonra dirilip kalkma.

Ķıyām-ı kıyāmet: kıyamet vakti.

Ķıyās-ı fehmi: 1. bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, bir tutma. 2. karşılaştırma. 3. umum kaideye uyma.

Ķilk: kamış kalem.

Ķin: gizli düşmanlık, garaz, buğz.

Ķināyāt: kinayeler.

Ķird-gār: Allah.

Ķisrā: eski İnan hükümdarlarından Nüşirevān-ı Ādil'in lākabı olup kendisinden sonra gelenler de bu lākapla anılmışlardır.

Ķisve: 1. elbise. 2. hususi kıyafet. 3. bir kimsenin veya bir şeyin dış görünüşü.

Ķisve-i mātem: matem giysisi.

Ķiyāset: zeyreklik, uyanıklık, anlayışlılık.

Ķubh: çirkinlik.

Ķuçā- : kucaklamak.

Ķūçe kūçe: sokak sokak, çarşı pazar.

Ķudret: 1. kuvvet, takat, güç. 2. Allah'ın ezeli gücü. 3. varlık, zenginlik. 4. Allah yapısı. 5. ehliyet, kabiliyet.

Ķudüm: uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme; ayak basma.

Ķūh-ı 'ārafāt-ı şerif: Arafat Dağı

Ķūh-ı Ķāf: Kaf dağı, erişilemeyen yer.

Ķūh-ken: 1.dağ kazıcı, dağ kazan. 2. Şirin'in sevgilisi ferhād.

Ķuhl : 1. göze çekilen sürme. 2. göz ilacı.

Ķūhsār: dağlık, dağ tepesi.

Ķūh u şahrā: dağ ve çöl.

Ķulzüm: deniz, Kızıldeniz.

Ķurbet: 1. yakınlık. 2. hısımlık, akrabalık. 3. Allah'a yakınlık.

Ķūşe: köşe, buca.

Ķūşe-i hümüm: dertler, kederler köşesi.

Ķuţb: kutup, büyük evliya.

Ḳuʿūd: 1. oturma. 2. namazın oturarak eda edilen kısmı.

Ḳuvvet-i benān: parmakların gücü, kuvveti.

Ḳuvvet-i takrīr: tekrar etmenin gücü.

Kūy: 1. köy. 2. mahalle veya işlek yol; sokak. 3. sevgilinin bulunduğu yer.

Kūy-ı behišt: cennet gibi güzel yer.

Kūy-ı dīl-dār: sevgilinin köyü, sevgilinin oturduğu yer.

Kūy-ı yār: sevgilinin köyü, sevgilinin oturduğu yer.

Kūhen-sāl : eski yıl, yaşlı, yaşlanmış, kocamış, eski.

Kūhūlet : olgunluk çağı, 30 - 50 yaş arası.

Kūlbe-i tārīk: karanlık ev, kulübe.

Kūlhan: han ve hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı.

Kūllī: umumi, bütün, çok.

Kūnd: 1. kör, keskin olmayan. 2. cesur, yiğit. 3. bukağı. 4. kısa, biçimsiz. 5. anlayışsız.

Kūngüre: kubbenin tepesi, en yüksek yeri.

Ḳūşūr: parçalar, artan parçalar, artıklar.

_ L _

Lāf u dūrūg : yalan, doğru olmayan söz.

Lafz: söz, bir ibareyi meydana getiren söz ve kelimeler.

Lāhık : 1. lühük eden, yetişen, ulaşan. 2. eklenen. 3. sonradan tayin edilen, yenisi.

Laḥm : et, her şeyin içi ve üzeri.

Laḥzā: 1. göz ucu ile bakış. 2. göz ucu ile bakıncaya kadar geçen zaman.

Lālī : inci.

Lāmiʿ: parlak, parlayan.

Laḫīf: mülayim, yumuşak, nazik.

Lā-yuadd : sayılmaz, sayılamaz, pek çok.

Lāzime: gerekli şey, gerekçe.

Leālī : inciler.

Lebīb : 1. akıllı. 2. bakire, el değmemiş.

Leb-i deryā: deniz kenarı.

Lehv : oyun, eğlence, faydasız iş.

Lemʿa: parıltı, parlamış.

Lemeʿān: parlama, parıldama.

Lerzān : titrek, titreyen.

Leşker: 1. asker. 2. yiğit, kahraman, cesur.

Leḫāfet: hoşluk, güzellik, nezaket, yumuşaklık.

Leḫāfet-ḫabʿ: hoşluk, güzellik saçan.

Leḫāif: latifeler, güldürecek güzel sözler ve hikayeler.

Leḫāif-meʿab: hoşluğun, güzelliğin barındığı yer.

Levāhık: 1. lahikalar, ekler, eklenen şeyler. 2. yetişen, ulaşan.

Levāmiʿ-i envār: nurlar, parıldayan şeyler.

Levāzım: lazım olan şeyler, gerekli şeyler; yaşamak, geçinmek, yolculuk için lüzumlu olan nesnelere.

Leyāl: geceler.

Leyl: gece.

Lezzāt : tatlar, çeşniler.

Libās: esvab, giysi.

Licām: hayvanın ağzına vurulan gem.

Lik: lakin, fakat, amma, ancak.

Likin: lakin.

Livā: bayrak.

Lıḫ : oyun, eğlence.

Lūplū : 1. inci. 2. bakire, el değmemiş.

Lūḫ u iḫsān: iyilik, bağışlamak.

_ M _

Maʿālim: 1. izler, eserler, nişaneler. 2. dini inanmalara ait meseleler.

Maʿan: beraber, birlikte.

Maʿānī : manalar.

Maʿārif: marifetler, bilimler, bilgi, kültür.

- Ma'arif-nişār:** ilim, bilgi saçan.
- Mābeyn:** iki şeyin arası, arasındaki şey, ara.
- Māder-zād:** anadan doğma.
- Ma'dūd:** 1. sayılı, sayılmış. 2. muayyen, belli.
- Māfhā:** öteki dünya, ahiret.
- Mā-fi'l-fuād:** gönüldeki, içteki şey.
- Mā-fi'n-nihād:** yaradılıştaki olan, huy ve tabiatta olan şey.
- Mā-fi'z-zamīr:** kalpteki, gönüldeki, yürekteki şey.
- Mağbūn:** 1. alışverişte aldanmış olan. 2. şaşkın, şaşırılmış.
- Mağfiret:** Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması.
- Mağrūr:** 1. gururlu. 2. bir şeye güvenen. 3. güvenilmeyecek şeye güvenip aldanan, kendini beğenmiş [kimse]. 4. büyüklük taslayan.
- Māh:** 1. ay. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay.
- Maḥabbet:** sevgi.
- Maḥal :** yer.
- Maḥallī:** bir yere mahsus, yerli.
- Maḥbūb:** muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili.
- Maḥbūb-ı Ḥūdā** (Allah'ın sevgilisi) : Hz. Muhammed.
- Maḥdūd :** sınırlı.
- Maḥdūm:** 1. oğul, evlat. 2. hizmet edene nisbetle efendi veya hanım.
- Maḥfi:** gizli, saklı.
- Maḥfil:** oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri.
- Maḥfūz:** 1. hıfzolunmuş, saklanmış. 2. korunmuş, gözetilmiş. 3. gizlenmiş. 4. ezberlenmiş.
- Maḥmil:** 1. mahfe, deve üzerine konulan -iki kişinin bineği- sepet. 2. her yıl Haremeyn'e hacı kafilesiyle gönderilen armağanlar.
- Maḥmīye-yi Mıṣr:** 1. bir şeyi himaye etme, koruma. 2. [muhafazalı] büyük şehir.
- Maḥrem:** haram, dinin yasak ettiği şey.
- Maḥremān:** mahremler, en yakın olan teklifsiz dostlar.
- Maḥrem-i esrār:** kendisine sır söylenen kimse, sırdaş.
- Maḥrūk:** yanmış, yanık. [maddi, manevi].
- Maḥrure:** içi hararetili olan, ateşli, ateşlenmiş, kızmış.
- Maḥrūse:** büyük şehir.
- Maḥşūl:** husul bulan, hasıl olan, meydana gelen şey.
- Māh-tāb:** ay ışığı, mehtab.
- Maḥtūm:** 1. hatemlenmiş, mühürlenmiş. 2. kilitlemiş, bağlanmış.
- Maḥzā:** 1. ancak, yalnız, sade, tek. 2. halis, katkısız, tam.
- Maḥzūn:** hüznü, tasalı, kaygılı.
- Māil:** 1. Bir yana eğilmiş, eğik, eğri. 2. Hevesli, istekli, düşkün. 3. Andırır, benzer, ...e çalar.
- Maḥāle:** 1. söz. 2. nutuk, 3. tek bir bahis üzerine kaleme alınan şey.
- Maḥām:** 1. kıyam edilen, durulan, durulacak yer; durak. 2. memuriyet, memurluk yeri.
- Maḥāmāt:** makamlar, meclisler, topluluklar, kalabalıklar.
- Maḥām-ı rıkkıyyet:** kulluk, kölelik makamı.
- Maḥarr:** 1. karar edilen, durulan yer, karargāh. 2. oturulan yer. 3. ocak, merkez. 4. payitaht, başkent.
- Maḥāşid :** maksatlar, niyetler, arzular, dilekler.
- Maḥbūl:** 1. kabul olunmuş, alınmış, alınan. 2. beğenilen, hoş karşılanan; geçer.

Maḳdem : gelme, dönüp gelme.

Māḳdūr: 1. güç, kuvvet, kudret. 2. Allah'ın takdiri, kader. 3. elden gelen.

Maḳhūr: 1. kahrolmuş, mağlub olmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş. 2. Allah'ın gazabına uğramış.

Makrūn: 1. yakınlaştırılmış, yakın. 2. ulaşılmış, kavuşmuş.

Maḳṣad: kasdolunan, istenilen şey, meram.

Maḳṣud: kasdolunan, istenilen şey, istek, emel.

Maḳtaʿ: kat'edilen, kesilen yer, bir şeyin kesildiği yer.

Maḳūd: akdolunmuş, bağlanmış; bağlı, düğümlü.

Maḳūl: söylenilmiş, denilmiş; söylenen [söz].

Maḳūle: takım, çeşit, soy.

-māl : süren, sürülen, takılan.

Mā-lem-yektūn : sözden ibaret.

Mālik: sahip, bir şeye sahip, bir şeyi olan.

Maʿlūm: bilinen, belli.

Māl ü menāl : varı yoğu, bütün varlığı.

Maʿmūre: ma'mur olan yer, insan bulunan, bayındır yer; şehir, kasaba.

Manend: benzer, eş.

Manend-i berg: yaprak benzeri, yaprak gibi.

Maʿneviyye: 1. madde dışı olan, manaya ait. 2. ruha ve içe ait olan.

Manzar: 1. nazar edilen, bakılan, görünen yer. 2. görüntüş. 3. çehre, yüz. 4. gözbebeği.

Manzūm: nazmolunmuş, tanzim edilmiş, dizilmiş, düzenlenmiş, sıralanmış.

Manzūmāt : manzumeler.

Manzūr: nazar olunan, bakılan, bakılmış, görünen, görülmüş; gözde olan, beğenilen.

Mār: yılan.

Maraz: hastalık, dert, bela, dayanılması güç durum.

Maʿrūf: 1. herkesçe bilinen, tanınmış, belli. 2. meşhur, ünlü.

Maʿṣiyet: asilik, itaatsizlik; isyan, günah.

Maʿṣūm: suçsuz, kabahatsiz; küçük çocuk.

Maṣūn: 1. saklanmış. 2. sıyanet olunmuş, korunmuş, korunan. 3. salim, sağlam.

Mā-sivā: 1. bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan maada bütün varlıklar. 2. dünya ile ilgili olan şeyler.

Maṣrık : Güneşin doğduğu taraf, doğu.

Maṣrık-ı âmāl: emellerin doğduğu yer.

Maʿṣūk: sevilen, sevilmiş [erkek]

Maṭāf: tavaf edilecek, etrafı dolaşıp ziyaret edilecek yer.

Maṭʿan : ta'n edilecek, sövülecek yer.

Maṭāvī : dürtülmüş, bükülmüş şeyler, kıvrımlar.

Mātem: hüztin, keder ve musibet zamanındaki ağlayış, yas; yaslı, kederli bulunma.

Maṭlaʿ: 1. tulu edecek, doğacak yer. 2. Güneş ve sair yıldızların doğması.

Maṭlab: 1. talep olunan, meram, maksat, istenilen şey, istek. 2. bahis, mesele

Maṭlūb: 1. talep edilen, istenilen, aranan şey. 2. alacak.

Maṭraḥ: 1. tarh edilecek; tarh olunacak nesne, miktar. 2. yer. 3. bir şey atılan yer. 4. vergiye esas tutulan kazanç.

Maṭrūd: tard olunmuş, kovulmuş, vazifesinden çıkarılmış, kovuntu.

Maṭāhir: 1. bir şeyin görüldüğü, çıktığı yerler. 2. nail olmalar, şereflenmeler.

Maṭarrat: zarar, ziyan; zarar verme, dokunma.

Maṭhar : 1. bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer. 2. nail olma, şereflenme.

Maṭmūn: 1. ödenmesi lazım gelen şey. 2. mana, kavram. 3. nükteli, sanatlı, ince söz.

Maʿzūr: özürlü, özürü olan.

-me'ab: 1. geri dönülecek yer. 2. sığınılacak yer.
Me'al: 1. meydana gelen şey, netice. 2. mana, kavram, mefhum.
Me'āl-eberr : hayırlı mana.
Me'ālen: mana bakımından, harfi harfine olmayarak.
Me'ārib: hacetler, istekler; hizmetler.
Mebāni : binalar, yapılar, temeller.
Mebzūl: ibzal olunmuş, bol, çok.
Mecālis: 1. meclisler, toplantılar, toplantı yerleri. 2. köşkler.
Mecāz: 1. yol, geçecek yer. 2. hakikatin gerçeğin zıddı. 3. kendi öz manasıyla kullanılmayıp, benzerlikle, benzetme yolu ile başka bir manada kullanılan söz.
Medār: bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta.
Medāric: 1. meslekler, tarikatler, yollar. 2. mec. merdivenler.
Meddāh: daha (pek, en, çok) metheden. 2. taklitler yaparak hoş hikayeler anlatıp halkı eğlendiren kimse.
Meded: 1. yardım, imdat. 2. aman, eyvah!
Medhūş: dehşete uğramış, şaşırılmış; korkmuş, ürkmüş.
Medīd : uzun.
Mefāriḳ: başın tepe kısımları.
Mefāsīd: fesatlıklar, münafıklıklar, bozgunculuklar.
Mefhār: fahirlenme, övünme. 2. övünmeye sebep olan, övünmeyi gerektiren.
Mefhūm: 1. fehm olunmuş, anlaşılmış. 2. sözden çıkarılan, mana kavram.
Meftūn: 1. fitneye düşmüş, sihirlenmiş. 2. gönül vermiş, tutkun, vurgun. 3. hayran olmuş, şaşmış.

Meh: (bkz: māh).
Mehbiḳ: hubut edecek, incek yer.
Mehcūr: 1. hecrolunmuş, terk olunmuş, bırakılmış, kullanılmaz olmuş, unutulmuş. 2. uzaklaşmış, ayrılmış.
Mehliḳā: ay yüzlü, güzel.
Meh-pāre: 1. ay parçası. 2. mec. çok güzel kimse.
Mekārim: keremler, cömertlikler, eliaçıklıklar ; iyi ahlaklar.
Mekātīb: mektepler, okullar.
Mekāyid: hileler, aldatmalar, düzenler.
Mekīdet: hile, düzen, dubara.
Meknūn: 1. örtülü, gizli, saklı. 2. dizilmiş, dizili, manzum.
Mekr: 1. hile, düzen, dubara. 2. hile ile aldatma, maksadından vazgeçirme (birini).
Mekremet: 1. kerem, izzet, şeref, onur. 2. cömertlik, ağırlama, saygı.
Mektūm: 1. ketmolunmuş, gizli, saklı. 2. hükümetten gizli tutulan
Melāḳat: güzellik, yüz güzelliği.
Melāik: melekler.
Melāl : usanma, sıkıntı, hüznün.
Melce' : iltica edecek, sığınacak yer.
Mele-i a'la: büyük ve ileri gelen meleklerin toplandığı yer.
Melḳūḳ : kavuşmuş, karışmış, iltihak etmiş.
Me'lūf: ülfet edinilmiş, alışılmış; huy edilmiş.
Mel'ūn: 1. lanetlenmiş. 2. tard olunmuş, kovulmuş. 3. herkesin lanet ve nefret ettiği kimse.
Me'men: 1. emin, güvenilir, sağlam yer. 2. sığınılacak yer.
Memhūr: mühürlü, mühürlenmiş.
Memlū: doldurulmuş, dolu.

- Me-mül:** 1. emel edinilen, ümit olunan, umulan, beklenen. 2. ümit, umut.
- Men:** 1. ben. 2. o kimse ki, kim, kim ki.
- Menāşib:** payeler, makamlar, rütbelere, dereceler.
- Menaşşa:** çeyiz odası.
- Menākib:** menkabeler, övünülecek vasıflar.
- Menbā:** 1. kaynak. 2. pınar.
- Menfa'at:** fayda, kar, çıkar, yarar.
- Mengüş:** küpe.
- Menhel:** hayvan sulanan, suvarılan yer. 2. konulacak, durulacak sulak yer.
- Menī:** sarp, el erişmez, zaptı zor [yer].
- Meniş:** huy, tabiat.
- Mensūr:** 1. saçılmış, dağılmış. 2. manzum olmayan, vezinsiz, kafiyesiz söz.
- Menūt:** 1. asılı, asılmış, raptedilmiş. 2. bağlı.
- Menzil:** 1. yollardaki konak yeri. 2. ev. 3. bir günlük yol, konak. 4. mesafe.
- Menzilet:** 1. derece, rütbe, yükseklik derecesi. 2. inecek yer, konak yeri; ev; hane.
- Merāhil :** konaklar, mesafeler, menziller, duraklar.
- Merāhim:** merhametler, acımlar.
- Merākib :** rukub edilecek, binilecek şeyler.
- Merām:** istek, maksat, niyet.
- Merāşi:** mersiyeler, ağıtlar.
- Merāsım:** resmi muameleler; resmi törenler, seremoniler.
- Merātīb:** rütbelere, dereceler.
- Merāyā:** aynalar.
- Merbūt:** 1. rapt olunmuş, bağlanmış, bağlı. 2. ulaşmış, bitişmiş, bitişik. 3. iliştilmiş, eklenmiş. 4. bağlı.
- Mercū:** 1. umulan. 2. rica olunan.
- Merd:** 1. adam, insan. 2. erkek. 3. özü sözü doğru, kabadayı, yiğit.
- Merdūd:** 1. reddolunmuş, kovulmuş. 2. geri döndürülmüş, geri çevrilmiş.
- Merdūm:** 1. insan, adam. 2. gözbebeği.
- Merğüb:** 1. rağbet edilmiş, beğenilmiş, herkesçe sevilip aranılmış. 2. istenilen, sevilen.
- Merḥamet:** şefkat gösterme, acıma; birini esirgeme.
- Merķūm :** adı geçmiş, yazılmış.
- Merkūz:** 1. rekzolanmış, dikilmiş, saplanmış. 2. tabiatında, yaratılışında bulunan.
- Mermūzāt:** remiz ve işaretlerle anlatılan şeyler.
- Mertebe:** 1. derece, basamak. 2. rütbe, paye. 3. mikdar.
- Mervahā :** ova, çöl, her tarafından rüzgar esen yer.
- Merz-būm:** iklim.
- Meşābe:** derece, rütbe; kadar.
- Meşāib:** felaketler, uğursuzlar.
- Mesā'il:** meseleler.
- Meşāliḥ:** işler.
- Mesālik :** sülük edilen, tutulan yollar.
- Meşel:** 1. örnek, benzer, numune. 2. dokunaklı ve manalı söz. 3. terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikaye.
- Meserret:** sevinç, şenlik.
- Meserret-fezā:** meserreti, sevinci artıran.
- Mesken:** sakin olacak, oturulacak yer, oturulan ev.
- Mesmū:** işitilmiş, duyulmuş, haber alınmış. 2. dinlenen, işitilen.
- Mesned-ārāy:** mesnede süs veren, o derecede, makamda bulunan.
- Mesrūr:** sürurlu, memnun, sevinmiş; meramına ermiş.
- Mestāne:** sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşca, sarhoşcasına.

Mest-i ħarāb: harabolmuş sarhoş, yıkılasıya içmiş adam.

Mestūr: satırlanmış, yazılmış, çizilmiş

Mestūr: 1. setrolunmuş, örtülü, kapalı, gizli. 2. açık saçık gezmeyen namuslu kadın.

Mes'ul: 1. sorulmuş, kendisinden sorulmuş. 2. sorumlu. 3. cezaya çarptırılmış.

Me'sūr: esir edilmiş, tutsak, yolu kesilmiş.

Meşakkat : zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.

Meş'al : 1. aydınlatıcı alet, lamba, kandil. 2. ucunda alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek, sopa.

Meşāmm: burun, koku alacak yer.

Meş'ar: 1. hacı olmadan evvel durulacak yerlerden her biri. 2. hasse, duyu.

Meşāyih: şeyhler.

Meşdūd: şeddolunmuş, sıkı, sıkıca bağlı.

Meşhūn: doldurulmuş, dolu.

Meşhūr: şöhretli, şöhret kazanmış, ün almış, ün salmış.

Meşiyyet : irade, arzu, istek, dilek, yürüyüş, yürütme.

Meşreb: 1. içecek yer. 2. yaratılış, tabiat, mizaç; huy, ahlak.

Metā': 1. satılacak mal, eşya. 2. sermaye, elde bulunan varlık.

Meṭāli': tulu edecek, doğacak yerler.

Meṭālib: talep olunan istenen şeyler.

Meṭāvi: çok mutiler, itaatliler.

Metbū': kendisine tabi olunan, uyulan.

Me'yūs: yeise düşmüş, ümidi kesilmiş, ümitsiz.

Mevā'iz : nasihatler, öğütler.

Mevākif: durak yerleri, oturulacak yerler.

Mevārid : vürud edecek, gelecek, varacak şeyler.

Meveddet : sevme, sevgi.

Mevfūr : çoğaltılmış, çok, bol.

Mev'izet : öğüt.

Mevrid: varacak yer, varacak yol.

Mevşil : kavuşacak yer, kavşak.

Mevşūf: 1. vasfolunmuş, vasıflanmış.

Mevşūl: vaslolunmuş, bitleştirilmiş; birleşmiş, kavuşmuş.

Mey: şarap.

Mey-i cūllāb: gülsuyu.

Meydān-ı tek u pū : öteye, beriye koşuşmalar meydana.

Meymenet : bereket, saadet, mutluluk, uğurluluk.

Meysūr: kolaylanmış, kolaylatılmış; kolay.

Me'yūs : ümitsiz.

Meze: tad, lezzet, çeşni.

Mezemmet : 1. kınama, yerme. 2. yerilecek, kınanacak iş.

Mezid: 1. artma, artırma, çoğalma. 2. artmış, arttırılmış, büyümüş, çoğaltılmış.

Mezra': ziraat olunacak, ekilecek tarla, yer.

Mezkūr: 1. zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış.

Mıṣbāh : ışık, çerağ, tenvire mahsus ālet.

Mıṣdāk: bir şeyin doğru olduğunu ispat eden şey; ölçüt.

Mıṣr: şehir, ülke.

Mihen: eziyetler, meşakkatler, sıkıntılar.

Mihekk: 1. mehenk, altın veya gümüşün ayarını anlamaya yarayan taş. 2. mec. Birinin kadrini, kıymetini ve ahlakını anlamaya yarayan şey, vasıta.

Mihnet : 1. zahmet, eziyet. 2.gam, keder, sıkıntı, dert. 3. belā, musibet.

Mihr : sevgi, seviş, muhabbet, hub.

Mihr: güneş.

Mihr ü māh: güneş ile ay.

Mikdār : 1. parça, kısım, bölük. 2. kıymet, değer. 3. düze belirlenen gerekli miktar, doz. 4. derece.

Miknet : kuvvet, kudret, güç, zor.

Mikrāz: kesecek alet, makas.

Mikyās: 1. kıyas edecek alet, ölçek, ölçü aleti. 2. uzunluk ölççeği.

Mimrāz : hastalıklı.

Min-ba'd: bundan sonra, bundan böyle.

Mindil: mendil

Minvāl: 1. çulhaların tezgah aletlerinden üstüne bez sardıkları ağaç. 2. tarz, yol, suret, şekil.

Mir: amir, baş; kumandan; bey; vali.

Mirāt: 1. ayna. 2. meşhur bir çeşit lale.

Mişāl: 1. örnek. 2. masal. 3. rüya, düş. 4. benzer, andırır.

Misk: misk, Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezdan çıkarılan güzel kokulul madde.

Miskīn: 1. aciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz [adam]. 2. cüzzam hastalığına tutulmuş olan. 3. miskli.

Mişe-zār: meşelik, küçük koruluk.

Miyān: 1. orta. 2. meyan, ara, aralık.

Miyār: 1. ölçü. 2. ayıraç, bir şeyin halislik derecesini anlamaya yarayan alet.

Mizāc: 1. bir şeyle karıştırılmış olan başka şey. 2. huy, tabiat.

Mizān: 1. terazi, ölçü aleti, tartı; ölçek. 2. adalet, eşitlik duygusu. 3. akıl, idrak.

Mu'allem : talimli, talim gören.

Mu'allim: talim eden, öğreten, öğretmen, hoca.

Mu'amelāt: dairelerde yapılan kayıt, takip ve saire gibi işler.

Mu'anven: unvanlı, debdebeli, tantanalı.

Mu'arrā: 1. çıplak, soyulmuş. 2. **mec.** temizlenmiş, arınmış.

Mu'aftar: 1. ıtırılı, güzel kokulu. 2. meşhur bir çeşit lale.

Mu'āvenet: yardım, yardım etme, yardımcılık.

Mu'āyene: gözden geçirme, yoklama.

Mu'ayin: görülmüş olan; kat'i olarak belli olan.

Mu'ayyen: 1. tayin edilmiş, belli, belirli. 2. kararlaştırılan.

Mu'ayyin: tayin eden, belirten.

Mubahhar: 1. buharlaşmış, buhar haline gelmiş. 2. tütülenmiş.

Mū-be-mū: kıl kıl, tel tel, birer birer, çok dikkatle, inceden inceye.

Mūcib: 1. icab eden, lazım gelen, gereken, gerektiren. 2. sebep, vesile.

Mūcib-i muvāşalat: vasıl olma, varma, ulaşma; yetişme sebebi, vesilesiyle.

Mu'cize-i şakku'l-kamer: Hz. Muhammed'in, parmak işaretleriyle Ay'ı ikiye bölmeye şeklinde gösterdiği mucize.

Mūfārekat: 1. ayrılma, uzaklaşma. 2. bir yerden ayrılma. 3. boşanma.

Muğanniyān: şarkıcılar.

Muğaylān: deve dikenli.

Muğayyebāt: gizli, görünmez şeyler.

Muğberr : 1. tozlu, tozlanmış. 2. gücenmiş, gücenik, küskün.

Muḥabbirān: haberciler.

Muḥaddiṣān: hadis ile meşgul olanlar.

Muḥāl: mümkün olmayan, olamaz, olmaz, olmayacak.

Muḥālasat : birbiriyle dostça geçinme, dostluk ve iyi muamele etme.

Muḥālatat: karışmalar, güzel anlaşmalar.

Muḥalla: 1. tahliye olunmuş, boşaltılmış. 2. süslenmiş, süs yapılmış.

Muḥāsibān: muhasebe, hesap işlerini iyi bilenler.

Muḥayyer: seçmeli, beğenmeye bağlı, beğenmece.

Muḥazzirāt: tahzir eden, sakındıranlar.

Muḥbir: haber veren, haberci.

Muḥibb: seven, sevgi besleyen, dost.

Muḥtāl: hileci, dalavereci, dubaracı.

Muḥtaşş: bir kimseye veya şeye mahsus olan, ...e vergi .

Muḥteric : 1. ihtira eden, icâdeden, yepyeni bir şey meydana getiren. 2. yalandan havâdisler uydurarak iftirada bulunan.

Muḥin: iane eden, yardım eden, yardımcı.

Muḥaddemâ: önce, eskiden.

Muḥadder: 1. takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri değeri bilinmiş, beğenilmiş. 2. yazılı, alında yazılı. 3. ed. yazılı olmayıp sözüün gelişinden anlaşılan.

Muḥallid: 1. bir şeyi takan, kuşatan, boynuna asan. 2. taklitçi.

Muḥârenet: 1. bitişiklik; yaklaşma, kavuşma, bitişme. 2. uygunluk.

Muḥarrer: 1. kararlaştırmış. 2. şüphesiz, sağlam. 3. anlatılmış, bildirilmiş.

Muḥaşşır: 1. taksir eden, yapabilir iken yapmayıp çekinen. 2. yapmaya gücü yetmediği için bırakan. 3. kusur işleyen.

Muḥaṭṭa'ât: 1. kat'edilmiş, kesilmiş, kesik şeyler. 2. ed. matla'sız şiir parçaları. 3. türlü gazel ve kasidelerden seçilmiş beyitler. 4. herbiri bir kelimeye delalet eden harfler ve tamamlanmamış cümleler. 5. kısaltmalar.

Muḥaṭṭar : takdir edilmiş, inbikten çekilmiş, damıtılmış.

Muḥavemet : dayanma, direnme, direniş, karşı koyma, karşı durma.

Muḥteza: 1. iktiza etmiş, lazım gelmiş. 2. kanun icabına göre yazılan yazı, derkenar.

Muḥtafi: intifa eden, sönen; sönük.

Muḥtazir: intizar eden, gözleyen, bekleyen.

Murād: 1. arzu, istek, dilek. 2. maksat, meram.

Murâfaqat : yoldaşlık, beraber bulunma.

Muraşşâc: kıymetli taşlarla süslenmiş, bezenmiş.

Müriş: 1. iras eden, getiren, veren, kazandıran. 2. miras bırakan.

Muḥâberet: sabretme, katlanma.

Muḥâdaqat : karşılıklı dostluk.

Muḥaddak: tasdik olmuş, gerçekliği, geçerliği resmi olarak yazı ile bildirilmiş.

Muḥaddic: tasdi eden, baş ağrıtan.

Muḥaffâ: tasfiye edilmiş, süzölmüş, yabancı maddelerden arındırılmış.

Muḥâhabet: sohbet etme, konuşma, görüşme.

Muḥâhib: 1. biriyle musahabe eden, sohbette bulunan, konuşan, arkadaş. 2. büyük bir zatın yanında bulunarak onu sözüyle, sohbetiyle eğlendiren. 3. padişahların hususi işlerinde bulunanlardan her biri.

Muḥanna'c: 1. tasni edilmiş, sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış. 2. çok süslü. 3. uydurulmuş.

Muḥşaf: 1. sahife haline getirilmiş şey, kitap. 2. Kur'an.

Muḥşibet: 1. felaket, ansızın gelen bela, sıkıntı. 2. mec. Uğursuz.

Muḥabbâq: 1. tatbik olunmuş, uydurulmuş. 2. kapak gibi kapanmış.

Muḥarrâz: tarazlandırılmış, zinetlendirilmiş, süslendirilmiş, nakışlı, işlenmiş; kenarlı, işlemeli.

Muḥaşaddi : bir işe girişme, başlama.

Mutaşavver : 1. tasavvur edilmiş, düşünülmüş.
2. akla gelebilir, olabilir.

Muṭāvaʿat: itaat etme, baş eğme.

Mutażaccır: tazaccur eden, içi sıkılan; sıkıntılı.

Mutażarrı: tazarru eden, yalvarıp yakaran.

Muṭteber: 1. itibarlı, hatırı sayılır, saygın. 2. inandır, güvenilir. 3. yürürlükte olan, geçer.

Muṭtekid : itikad eden, inanan, dini bütün kimse.

Muṭṭı: 1. itaat eden, boyun eğen, bağlı. 2. rahat.

Muṭṭaḳu'l-ḳinān: yuları salıverilmiş, başıboş.

Muṭṭribān: çalgıcılar, çalgı çalanlar.

Muvāfaḳat: 1. uygunluk, uyma. 2. uzlaşma, razı olma, peki deme.

Muvāfıḳ: uygun, yerinde.

Muvāffıḳ: muvaffak eden, başarı kazandıran Allah.

Muvāneset: 1. ünsiyet peyda etme, birbirine alışıp beraber yaşama. 2. insandan kaçmayıp, insana alışma.

Muvāşālat : vasıl olma, varma, ulaşma, yetişme.

Mūy : kıl.

Mūye: hıçkırma hıçkırma ağlama.

Muzıḳ: sikan, darlaştıran, darlaştırmacı, sıkıştırıcı.

Muzmir: ızmar eden, içinde saklayan, gizleyen.

Mużtarıb: ıstırabı, sıkıntısı olan; rahatsız, çırpınıp duran.

Mübāʿadet: 1. iki kişi birbirinden uzaklaşma. 2. birbirini sevmeyip soğuk ve uzak durma.

Mübādī: meydana çıkararak, ortaya koyan.

Mübdaʿ : icat edilmiş, yaratılmış, benzersiz olarak ortaya konmuş.

Mübbedel: tebdil edilmiş, değişmiş, değiştirilmiş.

Müberhen: 1. bürhanlı, vesika, delil ile ispat edilmiş. 2. aşikar, belli.

Müberrā: beri kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.

Mübeyyen: tebeyyün etmiş, meydana çıkarılmış, açıkça söylenmiş, açıklanmış; açıklayan, bildiren.

Mübeyyin: bildiren, açıklayan, meydana koyan.

Mübteḡa: arzu edilen, istenen.

Mübtelā: 1. düşkün [fena şeylere]. 2. tutkun, tutulmuş.

Müccālese: birlikte, beraber oturma.

Müccāleset: birlikte, beraber oturma.

Müccānebet: bir şeyden sakınma, çekinme, çekilme, uzak durma.

Müccavir: 1. komşu. 2. mabed veya bir tekke yakınlarına çekilip oturan. 3. yurdunu, diyarını terk ederek zamanını Harameyn-i Şerifeyn'de ibadetle geçiren.

Müccellā: cilalı, parlatılmış, parlak.

Müccellī: 1. cila veren; cilalı. 2. açıp temizleyici.

Mücclebā: seçilmiş, seçkin.

Müccām: 1. devam eden, süren, sürekli. 2. devam eden, arası kesilmeyen.

Müccām-kāre: her zaman yapan, işleyen.

Müccdeṭ: 1. iddia eden, davacı. 2. bir hükümde ayak direyen. 3. inatçı.

Müccdet: 1. zaman, vakit. 2. bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman. 3. muayyen vakit.

Müccdet-i medīde: uzun zaman.

Müccdet-i ʿömr: ömür boyunca.

Müccdevven: kitap haline getirilmiş.

Müccgam: içine derc olunmuş, idgam olunmuş, bir cinsten olan iki harften diğerine kalb olunan biri, arka arkaya gelen iki kelimeden birincisinin son, ikincisinin baş harflerinin aynı olması.

Müekked: 1. tekid edilmiş, sağlamlaştırılmış. 2. tekrar edilmiş, bir daha haber verilmiş, tenbih edilmiş.

Müekkid: 1. tekid eden, sağlamlaştırılan. 2. tekrar eden, bir daha haber veren, tenbih eden.

Müeyyed: 1. teyid edilmiş, kuvvetlendirilmiş, sağlam. 2. doğrulanmış. 3. yardım gören.

Müeyyid: 1. teyid eden, kuvvetlendiren. 2. doğrulayan. 3. yardım eden.

Müfarekat: 1. ayrılma, uzaklaşma. 2. bir yerden ayrılma, uzaklaşma.

Müfavaza: 1. müsavilik, eşitlik. 2. ortaklık, işbirliği.

Müfāvız: ortak olan kimse.

Müfsid: 1. ifsad eden, bozan. 2. fesadlık eden, ara açan.

Mühəyyā: amade, hazır, hazırlanmış.

Mühmel : 1. ihmal edilmiş, bırakılmış. 2. manasız, boş söz.

Müjde: 1. muştı, sevinç haberi. 2. hayırlı, sevinçli bir haber getirene verilen bahşiş.

Mükāleme: konuşma, antlaşma.

Mükedder: 1. bulandırılmış, bulanık. 2. tekdir edilmiş, azarlanmış. 3. kederli, üzüntülü, tasalı.

Mülāhaza: 1. dikkatle bakma. 2. iyice düşünme. 3. düşünce.

Mülākı: buluşan, kavuşan; görüşen.

Mülket: ülke.

Mültezem: 1. iltizam olunmuş, lüzumlu, gerekli görülen. 2. kayırılan.

Mümkināt : olabilen, olabilir şeyler.

Mümtāz: 1. imtiyazlı, ayrı tutulmuş, üstün tutulmuş. 2. seçkin.

Mümtedd: imtidat eden, uzayan, uzanan, süren; sürekli.

Münācāt: 1. Allah'a dua etme, yalvarma. 2. Allah'a dua mevzulu manzume.

Münāfi: zıt, uymaz, aykırı.

Mün'akis: 1. in'ikas eden, tersine dönmüş, çevrilmiş. 2. bir yere çarpıp geri dönmüş [ışık, ses].

Münazara: 1. kaideye uygun olarak karşılıklı konuşma. 2. ilmi münakaşa, ilmi tartışma.

Müncerr: 1. bir taraf çekilip sürüklenen, sürülen, kayıp bir tarafa giden. 2. varıp sona eren. 3. neticelenen.

Mündemic: indimac eden, dürlülüp sarılan, içine yerleşen, içine sokulmuş.

Münderic: indirac eden, içinde bulunan, yer almış [içinde].

Münderis: eseri, izi, nişanı kalmamış.

Münevver: 1. tenvir edilmiş, nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış; ışıklı. 2. aydın [kimse].

Münfa'il: infial eden, gücenen, güceniş, yüreğine işlemiş, alınmış.

Münhī: haber ulaştırılan, haberci.

Münif : yüksek, ulu, büyük.

Münir: nurlandıran, ışık veren, parlak.

Münkād: inkıyad eden, boyun eğen.

Münkalib: inkılab eden, dönen, dönmüş, değişen, başka bir şekle, kılığa girmiş, giren.

Münkesir : kırgın, güceniş.

Münşi: 1. inşa eden, yapan. 2. yapısı, üslubu güzel olan, iyi katip.

Müntefi : 1. intifa eden. 2. yok olan. 3. kovulan, çıkarılan.

Mürāsele: 1. haberleşme, mektuplaşma. 2. resmi kadı mektubu.

Mürde: ölü, ölmüş.

Müretteb: 1. tertib olunmuş, dizilmiş, yerli yerine konulmuş. 2. tayin edilmiş, bir şey, bir yer için ayrılmış. 3. sonradan kurulmuş. 4. danışıklı, uydurma, yalandan tertib olunmuş.

Mürg: kuş.

Mürg-i dil: gönül kuşu.

Mürg-zâr: kuş yatağı, kuşu bol olan yer.

Mürûr: 1. geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma. 2. geçip gitme. 3. sona erme.

Mürvârid: inci.

Müsâyere: yol arkadaşı olma [birine].

Müşbet: 1. tesbit edilmiş, delil gösterilmiş. 2. olumlu. 3. **mec.** gerçek, doğru ve yararlı olanı yapan veya arayan.

Müsemmâ: 1. tesmiye olunan, bir ismi olan, adlanmış, adlı 2. muayyen, belirli [zaman].

Müstahkem: istihkam edilmiş, istihkamlı, sağlamlştırılmış, sağlam.

Müste'âr: eğreti [alınmış], takma [ad].

Müsted'â-yı şumûl: istida edilen, istenen, dilenen; istida (dilekçe) ile istenilen [şey].

Müstedfid: istifade eden, faydalanan.

Müstedfîz: feyiz alan, feyizlenen.

Müstedhâm : şaşırılmış, şaşakalmış.

Müstemend: 1. üzüntülü, kederli, hüznü. 2. biçare, zavallı. 3. talihsiz, mutsuz.

Müstemendân: üzüntülü, gamlı, kasavetli kimseler.

Müstemendâne: 1. üzüntülü, kederli olarak. 2. talihsizlikle, mutsuzlukla. 3. zavallıca.

Müstenid: 1. istinad eden, dayanan, yaslanan; güvenen. 2. bir delili, şahidi olan.

Müstenîr : nur, ışık alan, parlak.

Müsted'id: istisad eden, uğurlu sayan, uğur sayan.

Müsted'âb: hoş, güzel bulunan.

Müsted'vîb: 1. layık. 2. icap eden, gereken.

Müşâhede: bir şeyi gözle görme.

Müşâhid: müşahede eden, gören, bakan.

Müşârü'n-ileyh: ona işaret olunan, işaretlerle gösterilen.

Müşâvere: danışma, bir iş üzerinde konuşma.

Müşerref: şereflendirilmiş, kendisine şeref verilmiş, şerefli.

Müşerrez: şirazesini olan.

Müşgîn : 1. miskli, mis kokulu. 2. siyah kapkara şey.

Müşkile : 1. güç, zor, çetin. 2. engel, güçlük, zorluk. 3. zor olan iş.

Müşkil-kâr: 1. güç, zor, çetin. 2. zorlu. 3. engel, güçlük, zorluk, çetinlik.

Müşkül-güşâ: müşkül, güç, çetin şeyleri halleden.

Müştağil: iştiğal eden, bir işle meşgul olan, uğraşan.

Müşta'il: iştiâl eden, yanan, tutuşan, ateş alan, alevlenen.

Müştakîn : özleyenler, can atanlar.

Müştedd: iştidad eden, şiddetlenen, şiddetlenmiş, azan.

Mütâba'at : ittiba etme, birine tabi olma, arkasından gitme, uyma.

Müşâla'a: 1. okuma. 2. tetkik. 3. düşünce.

Müte'âl : 1. yüksek, yüce. 2. Allah'ın sıfatlarından.

Mütebessim: tebessüm eden, gülümseyen, gülen.

Mütehammil: tahammül eden, dayanan; yük altında bulunup sıs çıkarmayan [maddi, manevi].

Mütehavvil: tahavvül eden, değişen, değişmiş, değişik, kararsız.

Mütehayyil: tahayyül eden, hayale dalan, hayal kuran.

Mütehayyir: hayrette kalan, şaşmış, şaşırılmış.

Mütekaṭṭır: takattur eden, katre katre dökülen, damlayan.

Mütemenni: temenni eden, isteyen, dileyen.

Mütemetti: temettu eden, faydalanan, kar eden, kazanan.

Müteṣeffuḥ: faydalanma, yararlanma.

Mütenessim: tenessüm eden, rüzgar koklayan, rüzgar kokusu alan.

Müteraḳḳıḅ: terakkub eden, bekleyen, gözleyen, uman.

Müteraşşıd: tarassud eden, dikkatle gözeten, bekleyen, kollayan.

Müterecci: 1. ümid eden, uman. 2. yalvaran.

Müterennim: terennüm eden, güzel sesle yavaş yavaş şarkı söyleyen.

Müteşevvik: teşevvuk eden, çok istekli.

Müteṭālī: birbiri ardınca giden.

Mütevakkıf: 1. tevakkuf eden, duran, bekleyen, eğlenen. 2. bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen.

Mütevāşıl: birbirine vasıl olan, gelen; birbirine bitişmiş.

Müteveccih: 1. teveccüh eden, bir cihete, bir tarafa dönen, yönelen. 2. birine karşı sevgisi ve iyi düşünceleri olan. 3. bir tarafa gitmeye kalkan.

Müteyakḳın: teyakḳun eden, yakın, kat'i olarak bilen.

Müteyemmen: meymenetti, uğurlu, mübarek, kutlu.

Mütezeli: tezelzül eden, titreyen, ırgalanan, sarsılan, sallanan, oynayan, zıngırdayan.

Müyesser: kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

Müzeyyen: zinetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

_ N _

Nāb : 1. halis, saf, arı. 2. katıksız. 3. berrak.

Nā-bekār : 1. işsiz, işe yaramaz. 2. haylaz, yaramaz, hayırsız.

Nā-bīnāyī: körlük, a'mālİK.

Nā-ḳār: 1. çaresiz, ister istemez. 2. ..zorunda kalmış. 3. zavallı.

Nāḳīz: hiç hükmünde olan, değersiz, ehemmiyetsiz, çok küçük [şey].

Nā-dan: 1. bilmez. 2. nobran, kaba, terbiyesi kıt.

Nādīm: nedamet duyan, pişman olan.

Nādīre: nadir olan şey.

Nādīre-i devrān: dünyada bir eşi daha bulunmayan kimse.

Nāfe: 1. misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk, koku. 2. derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karnı altındaki deri kısmı. 3. **mec.** güzelin, sevgilinin saç.

Nāfi: 1. menfaatli, faydalı, karlı. 2. Allah'ın adlarındandır.

Nā-gāh: 1. vakitsiz. 2. ansızın, birdenbire.

Nā-gehān: ansızın, birdenbire.

Nā-gehāni: ansızın, birdenbire.

Nağme: 1. ahenk, ezgi, güzel ses. 2. bir kimsenin nazlanarak, yapmacıkla söylediği söz.

Nā-hemvār : çarpık, eğri, düz olmayan.

Naḥīf: zayıf, arık.

Naḥīm: 1. bollukta yaşayış. 2. cennetin bir kısmı.

Nā-ḳābil: 1. olmayacak, olamayacak. 2. kabiliyetsiz, cahil.

Naḳd: 1. akçe, maden para. 2. para olarak bulunan servet. 3. peşin para.

Nā-kes: 1. nekes, cimri, pinti. 2. insanıyetsiz, alçak.

Nā-kıd: 1. paranın kalbını anlayan. 2. bir şeyin iyisini, kötüsünden ayıran. 3. dirhem, dinar.

Nakiz: bozan, bozucu.

Nakliyye: 1. eşya taşıma işi. 2. taşıma parası, taşımalık.

Nakş: 1. resim. 2. duvarlara, tavanlara yapılanyağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı. 3. ipekle, sırma ile işleme. 4. **mec.** hile, renk.

Nakş-bend: kumaşların nakışlarını bağlayıp ipek tellerle tezgaha hazırlayan kimse, süslemeli dokuma sanatkarı. (nakkaş, ressam).

Nālān: inleyici, inleyen.

Nāle: inleme, inilti.

Nāle-künān: inleyerek, feryad ederek.

Nāleyn: 1. bir çift ayakkabı, bir çift nalın. 2. bir çift nal.

Nāliş: inleyiş, inleme, inilti.

Nām: 1. isim, ad. 2. ün, lakap. 3. adres. 4. yerine, vekillik.

Nā-ma'dūd : sayılmaz, sayısız, hesapsız, çok.

Nā-mahşūr : sınırsız, pek çok.

Nā-makbūl: makbul olmayan, kabul olunmamış, beğenilmemiş.

Nā-makūl: makul olmayan, akla uygun gelmeyen.

Nāme: 1. mektup. 2. sevgiye ve aşka dair yazılmış mektup. 3. kitap, mecmua.

Nāme-i hicrān: ayrılık mektubu.

Nā-merd: 1. merd olmayan, alçak [kimse]. 2. korkak.

Nā-murād: muradına erişememiş.

Nā-muvāfık: muvafık, uygun olmayan, uymaz.

Nā-mütenāhī: sonsuz, uçsuz bucaksız.

Nān: ekmek.

Nā-pāy-dār: sebatsız, kararsız, süreksiz, devamlı olmayan.

Nā-peydā: 1. bellisiz, görünmeyen, gizli. 2. kaybolmuş.

Nār: 1. ateş, od. 2. cehennem. 3. yakıcı şey [ateş gibi]

Nār-ra: yüksek sesle bağırma.

Nār-ı aşk: aşk ateşi.

Nār-ı hicrān: ayrılık ateşi.

Nār-ı mahabbet: muhabbet ateşi.

Nār-ı muşibet-i firāk: ayrılık belasının ateşi.

Nās: insanlar, halk, herkes.

Naşāyih: öğütler.

Naşīb: 1. pay, hisse. 2. birinin elde edebildiği şey. 3. Allah'ın kısmet ettiği şey.

Naşihat: öğüt.

Naşir: nusret eden, yardımcı.

Nāşīye: alın.

Nā-şād: hüznünlü, gamlı, kederli, tasalı.

N'at: 1. bir şeyi medhederek anlatma, vasıflandırma. 2. Hz. Muhammed'i övmek üzere yazılan şiirler.

Nā-tüvān: zayıf, kuvvetsiz.

Nā-tüvānī: zayıflık, kuvvetsizlik.

Nāz: 1. kendisini beğendirmek için yapılan yapmacık. 2. bir şeyi beğenmiyormuş gibi gözükmek. 3. şımarıklık. 4. yalvarma, rica.

Nāz-āmiz: nazla karışık.

Nāzar: 1. bakma, göz atma. 2. düşünme. 3. göz değme. 4. iltifat. 5. itibar. 6. yan bakış. 7. güzel, dilber.

Nāzenin: 1. cilveli, oynak. 2. çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık. 3. narin, ince yapılı.

Nāzır : nazar eden, nezaret eden, bakan, gözetken.

Nazîf: temiz.

Nazîr: benzer, eş.

Nazm: 1. dizme, tertibetme sıraya koyma. 2. sıra, tertip. 3. **ed.** vezinli kafiyeli söz.

Nazret: tazelik, parlaklık.

Ne'âr : asi, baş kaldıran, kafa tutan.

Nefs-i habîs: kötü, alçak, pis, soysuz ruh, can, hayat.

Nehâr: gündüz.

Nekrân: zeki, anlayışlı, akıllı kimseler.

Nem-gîn : nemli, rutubetli.

Neng: 1. ayıp, utanma. 2. şöhret, ün.

Nergis: 1. nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir köksap üzerinde şemsiye vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı neveleri de olan bir süs çiçeği. 2. **mec.** güzelin gözü.

Nesâic: dokunmuş şeyler, dokumalar.

Nesîb: 1. soylu, soyu temiz [babadan], soydan. 2. kasidenin başlangıcındaki tasvir kısmı.

Nesîm: hafif rüzgar.

Neşr: 1. yayma, saçma. 2. manzum olmayan söz.

Nessâc: 1. çulha, dokumacı. 2. **mec.** yalancı.

Neşe: 1. yeniden meydana gelme. 2. neşe, keyif, sevinç. 3. az sarhoşluk, çakırkeyif.

Neşve: sevinç, hafif sarhoşluk, keyif, neş'e.

Netâyic: neticeler, sonuçlar.

Nev: 1. çeşit, türlü. 2. cins. 3. sınıf.

Nevâir: ateşler, alevler.

Nev-bahâr: ilkbahar.

Nev-civân : taze, genç, delikanlı.

Nevmüd: ümitsiz, ümidi kırık.

Nev-rûz: yeni gün.

Neyyir : 1. nurlu, parlak. 2. Güneş. 3. ışıklı cisim.

Ni'am: nimetler.

Nigâr: 1. resim. 2. sevgili. 3. resmedilmiş. 4. put.

Nigeh-dâr: 1. gözcü, bekçi. 2. saklayıcı, koruyucu.

Nigerân : bakıveren, bakıcı, bakan, bakakalan.

Nihâd: tabiat, huy, yaratılış.

Nihâl: taze, düzgün fidan, sürgün.

Nihân : gizli, saklı, bilinmeyen sır.

Nihâyet: 1. son uç. 2. son derece.

Nîk: iyi, hoş, güzel, beğenilen.

Nikâb: 1. peçe, yüz örtüsü. 2. perde, örtü.

Nîl: Mısır'dan geçen Akdeniz'e dökülen meşhur nehir.

Nîmet: 1. iyilik, lütuf, ihsan, bahşiş. 2. azık, yiyeceğe içeceğe dair şeyler; ekmek. 3. saadet, mutluluk.

Nîrân: 1. aydınlıklar, parlıklar, ışıklar. 2. cehennem, tamu. 3. ateş.

Nişâb: 1. asıl, esas. 2. bir malın zekatını vermek üzere varılması gereken miktar. 3. sermaye, mal. 4. derece, istenilen had. 5. hisse, nabip.

Nişâr: 1. saçma, serpmeye. 2. saç, düğünde saçılan para.

Niş: 1. iğne [arı, akrep gibi böceklerde]. 2. diken. 3. zehir, ağı.

Nişân: 1. nişan, iz, belirti. 2. işaret, fabrika işareti. 3. yara izi. 4. amaç, hedef, vurulması istenilen nokta. 5. vurulacak noktaya silahını çevirme. 6. yavukluluk işareti. 7. bu işareti takmak üzere yapılan tören. 8. hatıra için dikilen taş. 9. tuğra. 10. taltif için verilen madalya. 11. ferman.

-nişân: 'duran, dikilen, kalan' gibi manalara gelerek bileşik sıfatlar yapar.

Nişane: iz, alamet, belirti.

Nişîmen: oturacak yer.

Nişter : neşter, bıçak.

Niyaz: 1. yalvarma, yakarma. 2. dua. 3. bazı tarikatlarda küçüğün büyüğe karşı olan salam, saygı ve duası. 4. ihtiyaç, muhtaçlık.

Niyyet: niyet, meram, kurma.

Nîze : mızrak.

Nuhûset: uğursuzluk.

Nür-efşân: nur saçan, etrafı aydınlatan.

Nür-ı ‘ayn: pek sevgili kimse.

Nür-ı dîde : pek sevgili kimse.

Nuşh: nasihat verme, öğüt.

Nuşh u pend: nasihat ve öğüt.

Nuşrat: 1. yardım. 2. Allah'ın yardımı. 3. başarı, üstünlük.

Nüş: 1. tatlı, bal. 2. içki, iştret.

Nücüm: yıldızlar.

Nüket: nokteler, herkesin anlayamayacağı ince, zarif manalı sözler.

Nükte: 1. herkesin anlayamadığı ince mana. 2. ince manalı zarif ve şakalı söz.

Nükte-âmûzân: nükte bilen, öğrenmiş; öğreten.

Nükte-perdâz: nükteli söz bulup söyleyen.

Nükte-şinâs: nükte bilen, nükte anlayan zarif, ince kimse.

-nümâ : gösteren, bildiren.

Nümâyân: görüntücü, görünen; meydanda.

Nüvîd : müjde, muştu, hayırlı haber.

Nüzhet : 1. neşe, eğlence, eğlenecek yerleri gidip gezme. 2. tazelik; sevinç; ferahlık.

Nüzül: 1. aşağı inme. 2. konağa inme, konaklama. 3. felç.

_ Ö _

‘Ömer ibnü’l-ḥaṭṭâb: ikinci halife Hz. Ömer.

‘Ömr: ömür, yaşama, yaşayış, hayat.

‘Özür: 1. bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep. 2. suçun bağışlanması. 3. engel. 4. kusur, eksiklik.

_ P _

Pād-şâh: padişah, hükümdar.

Pâk: 1. temiz, arık, pak. 2. saf, halis; hilesiz. 3. kutsal, mübarek.

Pâ-mâl: ayakaltında kalmış, çiğnenmiş.

Pâre: 1. parça. 2. sayı, bölük. 3. para.

Pâs-bân: gece bekçisi.

Pây: 1. ayak. 2. kök, dip. 3. esas. kaide.

Pâyan: 1. son, nihayet. 2. uç, kenar. 3. **tas**. sofinin ulaşacağı birlik alemi.

Pâyende: 1. duran, sürekli. 2. payanda, destek, dayak.

Pây-kübân : ayak vurarak.

Pây-mâl : bkz. Pâ-mâl.

Peder: baba.

Pedîdâr: meşhur; görünür; açık, meydanda.

Pelâs: 1. eski kilim, keçe. 2. aba, çul.

Pend: nasihat, öğüt.

Perde: 1. kapı, pencere gibi yerlere asılan örtü. 2. iki yeri birbirinden ayıran şey, gergi. 3. bir sahne eserinin büyük kısımlarından her biri. 4. hakikati görmeyi engelleyen şey. 6.**mecc**. namus.

Pergâr: pergel.

Pergâr-vâr: pergel gibi.

Perîşân: 1. dağınık, karışık, dağınık saç. 2. bozuk, düzensiz. 3. kederli, kaygılı.

Perteb: 1. atılma, sıçrama. 2. hız almak için geriden koşarak atılma. 3. uzağa düşen ok veya başka bir şey.

Pervâz: 1. kanat açmak, uçmak. Uçan, uçucu. 2. nur. 3. karargâh. 4. saçmak. 5. hücre. 6. saçak. 7. ayna, dolap. 8. ince, uzun tahta.

9. uçan, uçucu gibi m̄nālara gelerek birleşik kelimeler yapılır.

Pesendide: beğenilmiş, seçilmiş.

Peşimān: pişman, nādīm.

Peşmīn: 1. yünden, yapağıdan yapılma. 2. sof elbise; sofuların giydiği sade, süssüz elbise.

Peydā: 1. meydanda, açıkta. 2. hazır, mevcut.

Peygūle: köşe, bucak.

Peykān: 1. temren, başak, okun ucundaki sivri demir. 2. **mec.** sevgilinin kirpiği.

Peyker: 1. yüz, surat. 2. şekil

Peymān: yemin, and.

Peymāne: büyük kadeh; şarap bardağı.

Pic ü tāb: ızdırap, sıkıntı, endişe, telaş, şaşkınlık.

Piç: büküm, kıvrım, dolaşık.

Pīl : fil.

Pīrāhen: gömlek.

Pīrāmen: etraf, yan, çevre.

Pīrāste: tertiplenmiş; düzenlenmiş, donatılmış, süslü.

Pirāye: süs.

Pīr-i kūhen: yaşlı, kocamış.

Pīrüz: kutlu, hayırlı, uğurlu.

Piste-dehān: 1. fıstık gibi küçük ağızlı. 2. **mec.** küçük ve biçimli ağız.

Pister: yatak, döşek.

Pīş: ön, ileri, ön taraf.

Pīşe: 1. sanat, meslek. 2. iş. 3. huy, tabiat, adet, alışkanlık. 4. kaval.

Pīş-nihād: 1. temel. 2. usul, kanun.

Pīş u pes : arka ve ön.

Pīşvā: reis, başkan.

Piyāle: kadeh, şarap bardağı.

Pūlād: polat, çelik.

Pūşide: örtülmüş, örtü.

Puyan : 1. koşan. 2. kendini kaptırmış.

Pūr: 1.dolu. 2. çok fazla. 3. sahip, malik.

Pūr-hūn: kan içinde.

Pūr-nūr: nur dolu, nur içinde, nurlu, aydınlık.

Pūr-teb ü tāb : ateş ve ışık dolu

Pūser: oğul, erkek çocuk.

Pūşt: arka, sırt.

_ R _

Rād: gök gürelemesi.

Rāğīb: istekli, isteyen, rağbet eden.

Rāh : şarap.

Raḥ: 1. kaygı, keder. 2. zan, sanma.

Rāḥat : üzüntüsüz, tasasız, gönüllü rahat.

Rāh-ı aşk: aşk yolu.

Rāh-ı dīn: din yolu.

Raḥīm: merhametli, esirgeyen, koruyan, acıyan, ahrette mümin kullarına keremiyle muamelede bulunan Cenab-ı Hak. [Allah adlarından].

Raḥm: acıma, esirgeme, koruma.

Raḥmān: dünyada her canlıya, mümin, kafir ayırt etmeksizin herkese merhamet eden Allah [Allah adlarından].

Raḥmet: 1. acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama. 2. Hz. Muhammed. 3. Kur'an-ı Kerim. 4. yağmur.

Raḥşān: parlak.

Raḥşende: parıldayan, parıldayıcı.

Raḥt: 1. at takımı. 2. yol levazımı. 3. döşeme ve ev takımı. 4. kapı veya pencere kanatlarının menteşe takımı.

Raḥam: 1. yazı yazma. 2. yazı ile işaret. 3. nicelik, miktar. 4. sayıları göstermek için kullanılan işaretlerden her biri.

Raḥkās: oynayan, danseden, köçek.

Ra'nā: güzel; latif, hoş görünen.

Raşad-gāh: gözetme, bekleme yeri.

Rāsiḥ: 1. sağlam, temeli kuvvetli. 2. bilgisi (din bilgisi) çok geniş olan.

Rāst: 1. doğru. 2. sağ. 3. haklı, doğru, gerçek. 4. uygunluk.

Ravza: ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe.

Rāy: 1. rey, fikir, oy. 2. Raca, Hint hükümdarı. 3. sancak, bayrak.

Rāyāt: sancaklar, bayraklar.

Rāyihā: koku.

Rāz : sır, gizlenen şey.

Rāz-dār: sır tutan.

Rāzi: rıza gösteren, kabul eden, boyun eğen.

Rāzık: rızık veren.

Rāz-ı nihān: gizli tutulan sır.

Rebāb: gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe.

Recā: 1. ümit, umma. 2. yalvarma. 3. istek, dilek.

Recīm: 1. taşlanmış. 2. lanetlenmiş, mel'un [şeytan hakkında].

Redd-i kelām: söze itiraz etme, karşılık verme.

Ref: 1. kalkındırma, yüceltme. 2. yukarı kaldırma. 3. lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma.

Refet : merhamet etmek, acıma, esirgeme.

Ref: yüksek, yüce.

Reftār: gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edalı yürüyüş.

Reg-i cān: can damarı, şah damarı.

Reh-nümā: yol gösteren, kılavuz.

Reh-i aşk: aşk yolu.

Rehīn: rehin edilmiş; bir şeye garanti olarak tutulmuş.

Remz: 1. işaret, işaretle anlatma. 2. gizli ve kapalı bir surette söyleme.

Renç: 1. ağrı, sızı. 2. zahmet, eziyet, sıkıntı. 3. hışım, öfke, gazap.

Reng: 1. renk. 2. hile, oyun. 3. suret, şekil.

Reng-ā-reng: çeşit çeşit, renkli.

Resm: 1. yazma, çizme; desen, pentür. 2. eser, iz, nişan, alamet. 3. suret. 4. tertip, plan, taslak. 5. resim, fotoğraf resmi. 6. tarz, üslup. 7. adet, usul; tavır, davranış.

Resül: 1. elçi. 2. peygamber, yalvaç.

Reşād : hak yolunda yürüme, doğru yolu bulup o yola girme.

Reşha: sızıntı, damla.

Reşk: 1. kıskanma, hased günü. 2. kıskanılmış.

Revāh: 1. bir şeyi elde etmeden doğan neşe. 2. güneş battıktan sonra gece oluncaya kadar geçen zaman.

Revāk : 1. üstü örtülü, önü açık yer. 2. saçak altı, çardak.

Revān: 1. yürüten, giden, akan, su gibi akıp giden [söz]. 2. ruh, can; nefis-i natika. 3. hemen, derhal.

Revāne: giden, yürüten.

Revḥ: 1. rahat, gönül rahatlığı. 2. rahmet. 3. hafif esen rüzgarın verdiği tatlılık, canlılık.

Reviş: 1. gidiş, yürüyüş. 2. tarz, üslup. 3. tutum, yol. 4. geçiş, oluş.

Revnaç: parlaklık, güzellik, tazelik, süs.

Revzen: pencere.

Revzene: pencere.

Reyb: şüphe.

Reyhān: fesleğen.

Rihlet: 1. göç, göçme. 2. ölme.

Rıkkıyyet : kulluk, kölelik.

Rızā: 1. hoşnutluk, memnunluk. 2. razı olma, pekiy deme. 3. istek, kendi isteği.

Rızvānu'llah-ı te'āla: Allah razı olsun.

Ri'āyet: 1. gütmeye, gözetme. 2. sayma, saygı. 3. ağırlama.

Ric'at: 1. geri dönme. 2. gerileme, çekilme; geri kaçma.

Rif'at: yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.

Rih : yel, rüzgar.

Rikāb: 1. üzenge. 2. büyük bir kimsenin katı, önü.

Risāle: 1. mektup. 2. kısa yazılmış küçük kitap. 3. mecmua, dergi.

Risālet-penāh : Hz. Muhammed.

Rişte: 1. iplik, tire. 2. ilgi, bağ. 3. sanatkārane yapılmış bir yazıyı veya yapılmış bir minyatürü çevreleyen tezhibin iç kısmına sınır olarak tek, çift, eşit veya farklı kalınlıklarda çekilen çizgi.

Rişte-i cān: can ipliği, can bağı.

Riv: dek, düzen, hile.

Rivāyet: 1. söylenti, bir haber, söz veya hadisenin hikayesi . 2. hikaye edilen bir haber, söz veya hadise.

Rū: yüz, çehre.

Rub^c-ı meskūn: Dünya'nın kara olan dörtte bir kısmı.

Ruḥsār: 1. yanak. 2. yüz, çehre.

Ruḥṣat: izinler, müsaadeler.

Rūmālī: yüz sürtücülük.

Rumūz: remizler, işaretler; manası gizli olan sözler.

Rū-nūmūde: yüz göstermiş, meydana çıkmış.

Rūṣen: 1. aydın, parlak. 2. belli, meydanda.

Rū-yı ḥūb: güzel yüz.

Rū-yı zemīn: yeryüzü, Dünya.

Rū-yı zerd: sarı, solgun yüz.

Rūz: 1. gün. 2. gündüz.

Rūz-ı maḥşer: kıyamet günü.

Rūzī : 1. gündüze ait. 2. rızık, nasip, kısmet.

Rūz u ṣeb: gece ve gündüz.

Rūzgār: 1. zaman, devir. 2. dünya. 3. yel.

Rūzgār-ı zūr-kār: zorlayan devir, zaman.

Rūchān: üstünlük, üstün olma.

Rūkūc: 1. öne doğru eğilme. 2. namazda dizlere tutunarak vücudun belden yukarısı yere müvazi gelecek şekilde eğilme hareketi.

Rūsūm: 1. vergiler, gümrük vergileri. 2. usul, merasim.

Rūpyet: 1. görme, bakma, görülme. 2. idare etme, çevirme, yönetme. 3. araştırma.

_ S _

Sa'adet: mutluluk.

Sā'at-be-sā'at : saatten saate.

Şab: 1. güç, zor, çetin. 2. kuvvetli, zorlu. 3. **mec.** söz dinlemez, inatçı kimse.

Şabā-refṭār: rüzgar gibi hafif ve çabuk giden.

Şābit-ḳadem: 1. değişmez, devamlı. 2. ayağına sağlam. 3. yerinde veya sözünde duran.

Şabr: 1. sabır, dayanma, katlanma. 2. **tas.** nefsine hakim olma, kendini tutma.

Şad : kutluluk, uğur, uğurlu.

Şadā: 1. ses. 2. yankı.

Şadāḳat : 1. dostluk, vefalılık, içten bağlılık; doğruluk, yürek doğruluğu.

Şadef: sedef, inci kabuğu.

Şad-hezār: yüzbin.

Şādīḳ: 1. doğru, gerçek. 2. sadakati, içten bağlılığı olan.

Şādīḳ: 1. doğru, gerçek dost. 2. doğru sözlü [adam].

Şadīḳān: 1. doğru kimseler. 2. sadakatli, içten bağlılığı olan kimseler.

Şādır: çıkan.

Şadr-niṣīn : baş sedirde, üst başta oturan.

Şafâ: 1. saflık, berraklık. 2. gönül şenliği, kedersizlik, neş'e, zevk, eğlence

Şafâ-bağış : safâ bahşeden, bağışlayan, veren.

Şafâih: düz, yassı şeyler; madeni levhalar.

Sâfha: 1. bir şeyin düz yüzü. 2. bir cismin görünen tarafları. 3. yazılmış veya yazılabilir sahife. 4. ince, yassı ve geniş cisim, levha; yufka. 5. bir hadisede bir biri ardınca görülen hallerin her biri.

Şâfiyye: temiz, pak, saf, arı.

Sâğar: 1. kadeh, içki bardağı. 2. tas. Allah'ın nuru ile dolan insan gönlü.

Şahâif: sahifeler, yapraklar.

Sâhat: açık yerler, meydanlar, avlular, alanlar.

Şâhib: 1. sahip. 2. bir vasfı olan. 3. koruyan. 4. bir iş yapmış olan.

Şâhib-dil: 1. cesur. 2. kutsal (kimse). 3. dindar.

Şâhib-kırân: 1. her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar. 2. meşhur bir çeşit lale.

Şâhib-nazar: tecrübesi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan.

Şahîf : 1. zayıf, hafif. 2. gevşek, boş.

Şahn: 1. avlu. 2. evin ortasındaki açıklık. 3. oyuk, boşluk, boş yer. 4. orta, meydan, aralık; cami veya medreselerde umumun toplanmasına mahsus üstü kubbeli, örtülü yer. 5. büyük kase. 6. sahan. 7. sahne. 8. zil.

Şahrâ: kır, ova, çöl.

Şahre : 1. kaya. 2. kütle.

Şâibe: 1. yanlışsız, doğru, yanlışlık yapmayan. 2. maksada, hedefe uygun. 3. hedefe doğru ulaşan.

Sâil : dilek , istek.

Sâir: 1. seyreden, harekette olan, yürüyen. 2. bir şeyden kalan başka şey. 3. geçen, dolaşan. 4. diğer, başka, gayrı.

Sâk: 1. baldır, incik. 2. sap. 3. kenar.

Sâkf: tavan, çatı, dam.

Şâkıba: 1. delen, delik açan, bir taraftan öbür tarafa delip geçen. 2. parlak ışıklı. 3. tesirli, etkili.

Sâl: yıl.

Şalâbet: 1. peklik, katılık, sağlamlık. 2. manevi kuvvet, dayanma.

Sâlâr: baş, kumandan, başbuğ, en büyük âmir.

Şalavât: 1. namazlar. 2. Hz. Muhammed'e ve O'nun soyundan gelenlere okunan dua.

Sâlik: 1. bir yola giren, bir yolda giden. 2. bir tarikata girmiş bulunan.

Sâmân: 1. servet, zenginlik. 2. rahat; dinçlik. 3. düzen. 4. kudret, iktidar.

Şamedâni: Allah'a ve O'nun ezeli kuvvet ve kudretine mensup.

Şameddiyyet : Allah ile ilgili olan.

Sâmî: 1. yüksek, yüce. 2. şöhretli, ünlü

Şamîm: iç, öz, asıl; merkez, göbek.

Şammâ: 1. sağır ve dilsiz. 2. sesi çıkmayan. 3. katı ve som kaya.

Şamt: susma.

Şanâyi: sanatlar, zanaatlar.

Şandûka: mermerden veya çuhadan yapılmış mezar üstü.

Şarâmet: yiğitlik, kahramanlık.

Şarf: 1. harcama, masraf etme, gider. 2. para bozma. 3. çevirme, döndürme. 4. değişme. 5. gramer, dilbilgisi.

Şarrâf: 1. sarfeden. 2. sarraf. 3. anlayan, değer veren.

Şarşar : şiddetli, gürültülü rüzgar.

Şavâb : 1. doğruluk, dürüstlük. 2. doğru, dürüst.

Şavb: taraf, cihet, yön.

Şavlet: şiddetli hücum, saldırma.

Sāfy: 1. çalışma, çabalama, gayret, emek. 2. geçinmek için iş işleme. 3. koşma, yürüme.

Sāye: 1. gölge. 2. koruma, sahip çıkma. 3. yardım.

Sāye-bān: 1. sayvan, gölgelik. 2. büyük çadır. 3. koruyan.

Sāye-figen: 1. gölge yapan, gölge düşüren. 2. **mec.** koruyan.

Şaykāl : 1. cilacı. 2. cila aleti. 3. parlak, cilalı.

Şayru: hasta.

Sāz: 1. çalgı. 2. silah. 3. at takımı. 4. sıra, düzen. 5. kuvvet, kudret. 6. öğrenme. 7. ustalık. 8. hile. 9. eş, benzer. 10. menfaat.

-sāz: ‘yapan, uyduran, düzen’ manalarında birleşik kelimeler yapar.

Seb^c: yedi [sayı].

Sebak-ḥvān: ders okuyan.

Şebāt: yerinde durma, kımıldamama, sözünden kararından vazgeçmeme.

Sebeb-i tahrīr: yazma, yazılma sebebi.

Sebīke: eritilerek kalıba dökülmüş şey, külçe.

Sebil: 1. yol, büyük cadde. 2. sebil, su dağıtılan yer. 3. hayrat olarak, parasız dağıtılan su.

Sebük-bār : yükü hafif, eşyası az olan.

Sebze-zār: 1. yeşillik, çayırılık, çimenlik. 2. sebze tarlası, bostan.

Sedīd : doğru, hak.

Seffāk: kan dökücü, gaddar.

Sefīdāc: üstübec.

Sefīh: 1. zevk ve eğlenceye düşkün, parasını, pulunu israf eden, akılsız. 2. iradesine hâkim olamayan kimse.

Sefīne: gemi, vapur.

Seḥāb : 1. bulut. 2. karanlık. 3. bulut gibi uçuşan böcekler.

Seḥāvet: cömertlik, el açıklığı.

Seḥer: tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit.

Seher: uykusuzluk, gece uyuyamama hastalığı

Sehv: 1. yanlış. 2. yanılma.

Sekīne: 1. karar; rahat, sakinlik, dinlenme. 2. gönül rahatlığı.

Selḥ: 1. yüzme, soyma, derisini çıkarma. 2. her arabî ayının son günü. 3. **ed.** başkasına ait olan bir şiirin manasına dokunmadan yalnız kelimelerini değiştirmek suretiyle onu benimseyerek neşretme.

Selvet : 1. gönül rahatlığı, iç huzuru. 2. memnuluk, mutluluk, zevk, keyif.

Sem^c: 1. işitme, işitiş. 2. dinleme, kulak verme. 3. kulak.

Semek: balık.

Semend: kula at, çevik ve güzel at.

Semī^r: işiten, duyan.

Semt: 1.taraf, cihet, yön. 2.açıklık.

Şenā: övme, övüş.

Şenā-ver: medheden, öven.

Sencīde: 1. tartılı, ölçülü, yerinde [söz]. 2. tezhipte bir kıvrıma bağlı yaprak motifinin kıvrımın mukabil tarafına konulanının adı.

Sencileyin: senin gibi.

Sened: dayanılacak şey, dayanılacak yer, itimadgâh.

Sened-i aşfiyā: tuttuğu yol doğru olan kimselerin dayanılacak yeri.

Seng-i āsiyā: su değirmeni taşı.

Seng-lāḥ: taşlık yer.

Seniyy : yüksek, yüce.

Ser: 1. baş, kafa, kelle. 2. baş, başkan. 3. tepe, doruk. 4. uç kener. 5. nihayet, son.

Serā: 1. saray. 2. büyük konak. 3. hükümet konağı.

Serāir: gizli şeyler.

Ser-â-ser: 1. baştanbaşa, büsbütün. 2. altın veya gümüş telle dokunmuş bir çeşit kıymetli kumaş.

Serâsime: sersem.

Serây-ı ʿuqbâ: öbür dünya, öteki dünya.

Ser-bülend: başı yüksek, yüce.

Ser-bürehne: başı açık.

Ser-cümle: bütün, hepsi.

Ser-defter: defterin başında yazılı olan, en başta bulunan, en ileri geçen.

Ser-efrâz: başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.

Ser-fürû: baş eğme, söz dinleme.

Ser-gerdân: 1. başı dönen, sersem, şaşkın. 2. perişan.

Sergüzeşt: birinin başından gelip geçen şey.

Ser-ḥadd: serhat, hudut, sınır.

Ser-ḥalka: halka halinde oturanların başı.

Serîr: 1. taht. 2. yatacak yer.

Serîret: 1. gizli şey, sır; gizli fikir ve hal. 2. yatak.

Ser-keş: dik başlı, başkaldıran; inatçı, itaatsiz.

Ser-levḥa: başlık [yazıda].

Ser-mest: sarhoş.

Serv: 1. servi, selvi. 2. **mec.** sevgilinin boyu, bosu.

Server: baş, başkan, reis, ulu.

Serv-i âzād: çok uzayan, düz bir selvi; düzgün, başı dik.

Serv-i ḥurāmān: 1. nazlı sallanan selvi. 2. **mec.** naz ve eda ile salına salına yürüyen sevgili.

Sevād: 1. karalık, siyahlık, karartı. 2. yazı, karalama. 3. uzaktan karartı halinde görülen kalabalık. 4. bir şehrin çevresindeki karartı halinde görülen bağ, bahçe ve bostanlar. 5. kara, siyah. 6. gümüş üstüne siyahla işleme nakış, savat.

Sevâtr: belli ve yüksek olan şeyler.

Sevdâ: 1. çok kara, çok siyah. 2. eskilerin insan mizacında kabul ettikleri dört hılttan biri.

Şevret: 1. öfke, kızgınlık. 2. tezlik. 3. hücum; dövüş. 4. hükümdarın şiddeti, kudreti.

Seylân: akma, akıntı.

Seyf: kılıç.

Seylâb: sel, sel suyu.

Seyr: 1. yürüme, yürüyüş; gitme, hareket. 2. yolculuk. 3. gezme, gezinme. 4. eğlenmek üzere bakma. 5. uzaktan bakıp karışmama. 6. gezilecek, görülecek şey.

Seyrân: 1. gezinme. 2. bakıp seyretme.

Seyyîd-i enbîyâ: (peygamberlerin efendisi, başkanı) : Hz. Muhammed.

Seyyidü'l-enâm: bütün halkın efendisi.

Sezâ: münasip, uygun, yaraşır.

Sezâ-vâr: münasip, uygun, yaraşır şekilde.

Şiddîk: 1. pek doğru, sözünün eri [kimse]. 2. İslam âleminin ilk halifesi ve Hz. Muhammed'in vefalı dostlarından Hz. Ebubekir'in lakabı.

Şıdk: 1. doğruluk, gerçeklik. 2. iç, yürek temizliği.

Şıfat: 1. hal, keyfiyet, suret, şekil, varlık. 2. nişan, alamet. 3. yüz ve kılık. 4. bir şahıs veya şeyin halî. 5. lakap, unvan. 6. sıfat, bir şahsın veya şeyin hal ve şanını, renk veya sayısını, derecesini gösteren kelime. 7. belirten. 8. gibi.

Şihhat: 1. sahilik, doğruluk, gerçeklik. 2. sağlamlık, sağlık. 3. **ed.** sözün yanlış ve eksik olmaması.

Şımâḥ: 1. kulak. 2. kulak deliği.

Sıhr-sâz : büyütücü.

Sikke : 1. para üzerine vurulan damga. 2. madeni para, akçe.

Silk: 1. iplik. 2. sıra, dizi. 3. yol; meslek, tutulan yol.

Simāt: nişan, alamet; damga, iz.

Sīne: 1. göğüs. 2. yürek (kalp).

Sīne-zen: göğüs döven, göğsünü döverek yas tutan.

Sipās : şükretme, duā etme.

Sipās u ḥamd: Allah'a şükür.

Sipih: 1. asman, sema. 2. talih.

Sīret: 1. bir kimsenin içi, hali, tavrı, gidişi, ahlakı. 2. hal tercümesi, biyografi.

Şīt: 1. ün, iyi şöhret. 2. çatırtı, patırtı.

Sitāre: 1. yıldız. 2. talih, kader, baht.

Sitem-kār: zulüm ve haksızlık eden.

Siyeh: 1. kara. 2. zenci.

Şoḥbet: görüşüp konuşma, arkadaşlık.

Sū-be-sū: taraf taraf, her tarafa, her yana, her tarafta, her yanda.

Şubḥ: sabah, sabah vakti.

Şudūr: sadır olma, meydana çıkma, olma.

Şuffa: dış kapının iki tarafında taştan veya tahtadan oturmaya mahsus sed veya peyke.

Şūfi: 1. tasavvuf ehli. 2. sofu.

Suḥan : söz, kelam.

Şuleḥā: sālīh, iyi, yarar, salahiyetli, günah işlemeyen kimseler.

Şunūf : sınıflar.

Şūr: 1. boynuzdan yapılmış büyük boru. 2. kıyamette Hz. İsrail'in üfleyeceği boru.

Şūret: 1. biçim, görünüş, kılık. 2. tarz, yol, gidiş. 3. çare.

Şūriyye: ed. düğün, ziyafet, şenlik gibi şeyleri tasvir için yazılan manzum, mensur yazı, sūr-nāme.

Sūrnāy: zurna.

Surūr : neşe, sevinç.

Suʿūd: mübarek sayılan yıldızlar.

Şuver: suretler, görünüşler, resimler.

Sūy: taraf, cihet, yön.

Sūz: 1. yanma, tutuşma; ateş, sıcaklık. 2. dert, ızdırıp, acı.

Sūzān : 1. yakan, yakıcı. 2. yanan, yanıcı.

Sūzī : yanma, tutuşma ile ilgili.

Sūziş: 1. yanma, yakma. 2. tesir etme, dokunma. 3. yürek yanması, büyük acı.

Sūz u gūdāz: yanıp yakılma.

Sūbhān: Allah.

Sūdde: 1. kapı. 2. eşik. 3. vücudun bir yerinde görülen tutukluk.

Sūkūn: 1. durma, kımıldama. 2. hareketsizlik, durgunluk. 3. dinme, kesilme.

Sūmme: 1. sonra. 2. tekrar ve tekrar.

Sūmūvv: yükseklik, yücelik.

Sūnbül: 1. sünbül. 2. güzellerin saçı.

Sūnen: sünnetler.

Sūrādīkāt: 1. saray perdeleri, harem dairelerinin önüne çekilen büyük perdeler. 2. otağlar, padişah çadırları.

Sūrāt: çabukluk, hız.

Şūreyyā: 1. Ülker yıldızı. 2. asılmış avize.

Sūrūd : şarkı, türkü.

Sūrūr: sevinç.

Sūvār: ata binmiş, binici.

Sūveyda : kalpteki gizli günah.

— Ş —

Şād: sevinçli.

Şād-mān: sevinçli.

Şafaḥ: 1. gurubdan sonraki alaca karanlık. 2. Güneş doğmadan önceki alacalık.

Şāḥ : dal, budak, parça.

Şāḥāmet: yağlılık, semizlik, şişmanlık, şişman olma.

Şāhid : 1. sevgili, güzel. 2. tanık.

Şāh-rāh: 1. büyük, işlek yol, ana yol, cadde. 2. şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol.

Şāh-sār: dallık, ağaçlık, koruluk.

Şāh-sūvār: ata iyi binen.

Şāh-vār: 1. şaha, hükümdara yakışacak surette. 2. iri ve iyi cins inci.

Şām: akşam.

Şarāb-ı erguvān: erguvan rengindeki şarap.

Şāyî: 1. duyulmuş, herkesçe bilinmiş. 2. taksim olunmamış müşterek hisse. 3. bir şeyin her noktasıyla ilgili bulunan.

Şeb: gece.

Şebistān: 1. yatak odası. 2. gece ibadetine mahsus oda. 3. harem dairesi.

Şeb-i tār : karanlık gece.

Şeb-rev: gece giden, gece yolculuğu eden.

Şecāat: yiğitlik, yüreklilik.

Şedāid: zahmetli, meşakkatli, eziyetli haller, sıkıntılar.

Şeddād: Yemen'de Ād kavminin hükümdarı. [büyük binalarla ve bu arada cennete benzetmek arzusuyla yaptırdığı 'İrem bağı' ile ün almıştır. Bu bağdaki köşke girmek nasib olmadan Tanrı gazabına uğrayarak hepsi yer ile bir olmuştur].

Şegāb : fitne uyandıran.

Şehādet: 1. şahitlik, şahitlik etme, tanıklık. 2. bir şeyin doğruluğuna inanma. 3. delalet, alamet, işaret. 4. "eşhedü en lā ilāhe il lallāh..." cümlesini söyleme. 5. şehitlik, şehit olma. 6. gözle görülen şeyler, varlıklar, dünya.

Şehāmet: 1. zeka ve akıllılıkla beraber olan cesaret, yiğitlik. 2. İran şahının bir ünvanı.

Şehr-yār : pādīşah, hükümdar.

Şeh-zāde: hükümdar oğlu, prens.

Şekāvet: 1. bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk. 2. eşkıyalık, haydutluk.

Şeker-hand : sevgilinin tatlı tatlı gülüşü.

Şekk : şüphe.

Şem: balmumu, mum.

Şemāil: 1. huylar, tabiatler, ahlâklar. 2. tas. güzelliğin ve büyüklüğün bir araya gelmesi.

Şem-i iqbāl : talih, şans ışığı.

Şemşir: kılıç.

Şeref: 1. [ma'nen] büyüklük, yükseklik, ululuk. 2. övünme. 3. üstünlük.

Şerh: 1. açma, ayırma. 2. açıklama, açıklama (bir ibareyi veya eseri). 3. bir kitabın ibaresini kelime kelime açıp izah ederek yazılan kitap. 4. açık anlatma.

Şerî: şeriata ait, şeriatla ilgili; şeriata uygun.

Şerîf: 1. şerefli, mübarek, kutsal. 2. soylu, temiz. 3. Hz. Muhammed'in torunu Hasan'ın soyundan gelenlere ve Mekke emirlerine verilen bir unvan.

Şerm: utanma.

Şermende: utangaç.

Şeş-cihāt: altı cihet, altı yön, her yön, her taraf, dünya.

Şevk: şiddetli arzu; keyif, neşe, sevinç.

Şeybet : ihtiyarlık.

Şeydā: aşktan aklını kaybetmiş, divane, düşkün, şaşkın.

Şi'ār: 1. alamet, işaret, iz. 2. ayırıcı işaret, ayırt edici âdet. 3. hacı olmak için Mekke'de yapılan törenler.

Şiddet: 1. sertlik, katılık. 2. fazlalık. 3. sıklık. 4. inandırma, sözle yola getirme yerine kaba kuvvet kullanma.

Şifā: hastalıktan kurtulma, iyi olma, sağalma.

Şifte: kaçık, düşkün, tutkun.
Şihâb: 1. kıvılcım. 2. akan yıldız.
Şikâf: 1.yarık, yırtık, çatlak. 2.boya ile yaldızın birlikte kullanılması suretiyle yapılan süslemeler.
Şikeste: 1. kırık, kırılmış. 2. yenilmiş. 3.ta'lik'i andırır bir yazı şekli.
Şikeste-bâl: kırık kanatlı, kanadı kırık; kederli.
Şinev: işiten, dinleyen.
Şir: 1. anlama. 2. **ed.** şiir, edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz.
Şir: 1. arslan. 2. süt. 3. **mec.** yiğit, yürekli.
Şirâze: 1. kitap ciltlerinin iki ucunda bulunan ve yaprakları muntazam tutan, ibrişimden örülmüş ince şerit. 2. pehlivan kispetinin paçası. 3. **mec.** esas, düzen, nizam. 4. bağ, örgü.
Şirîn: 1. tatlı. 2. sevimli, cana yakın, sempatik.
Şirret: 1. şerirlik, kötülük. 2. geçimsiz, huysuz, hırçın, kavgacı.
Şitâbân: acele eden, çabuk olan, koşan, seğirten.
Şiven: matem, yas; inleme, sızlanma.
Şive-nümâ: naz gösteren.
Şol-dem: şu anda, şu an, şimdi.
Şu'â: ışın, Güneş'ten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar.
Şu'arâ: 1.şairler, ozanlar. 2. Kur'an'ın yirmi altıncı suresi olup içinde şairlerin zikri geçtiği için bu adı almıştır. Mekke'de nâzil olmuştur. 227 âyettir.
Şüre: 1. çorak, verimsiz toprak. 2. tuzlu [nesne]. 3. güherçile.
Şürîde-veş: 1. karışık, perişan. 2. âşık, tutkun.
Şürür: şerler, kötülükler, fenalıklar; kavgalar, gürültüler.
Şübühât: şüpheler, kuşkular.

Şükr: görülen iyiliğe karşı gösterilen memnuluk, minnettarlık, teşekkür.
Şükûfe: 1. çiçek. 2. süslemede sırf çiçek motiflerine dayanan bir tarzın adı.
Şümül : içine alma, ait olma, delalet etme.
Şütür: deve.

_ T _

Taab : yorgunluk.
Ta'alluk: 1. asılı olma, asılma. 2. ilişkisi, ilgisi olma. 3. sevme. 4. âit olma. 5. **tas.** dünya ilgisi.
Ta'âm: yemek, aş.
Ta'azzür: 1. özür bildirme. 2. güçleşme, güç olma; mümkün olmama.
Tâb: 1. güç, kuvvet, tâkat. 2. ışık, parlaklık. 3. harâret. 4. tâzelik. 5. kıvrım, büküm.
Tab': 1. tabiat, huy, yaradılış. 2. mühür, damga basma. 3. kitap basma.
Tâbân: ışıklı, parlak.
Tabâyi': tabiatlar.
Tâbende: parlayan, ışık veren.
Tâb-ı âf-tâb: güneşin harareti.
Ta'bir: 1. ifade, anlatma. 2. bir manası olan söz. 3. deyim. 4. terim. 5. rüya yorma.
Tabl: 1. davul. 2. kulak zarı.
Tâb-nâk : parlak, ışıklı.
Ta'cîl: acele ettirme, çabuklaştırma.
Tağanni : makamla okuma.
Tağayyur : 1. değişme, başkalaşma. 2. rengi değişme. 3. bozulma, kokma.
Tagyîr: başkalaştırma; değiştirme; bozma.
Tahammül: 1. yüklenme, bir yükü üstüne alma. 2. dayanma, katlanma. 3. kaldırma.
Taharrüz: çekinme, sakınma.
Tahıyyât : 'allah ömürler versin!' demeler; selamlar, hayır duâlar.

Tahkik: 1. doğru olup olmadığını araştırma. 2. doğru olup olmadığını meydana çıkarma. 3. doğru, gerçek.

Tahrir: 1. yazma, yazılma. 2. ed. kompozisyon. 3. kitap yazma. 4. kaydetme. 5. hür etme, azâdetme. 6. sayım.

Tahşil: 1. hasıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme. 2. vergi veya irat toplama. 3. ilim öğrenme.

Tahsîn: 1. güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama. 2. güzelleştirme, güzel kılma.

Taht: 1. alt, aşağı. 2. elde.

Taht: 1. hükümdarların oturduğu büyük koltuk. 2. hükümdarlık makamı.

Tahvil: 1. değiştirme, değiştirilme, çevirme, döndürme. 2. borç senedi; aksiyon.

Târif: 1. tavâf eden, etrafını dolaşan, dönen. 2. Arabistan'da Mekke yakınında bir şehir.

Tâir: 1. uçucu, uçan. 2. kuş.

Tâk : 1. bina kemeri. 2. yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü. 3. kubbe, künbet.

Tâkat: güç, kuvvet.

Takbîl: öpme.

Takdir: 1. beğenme, değer biçme, değer verme; verilme. 2. [değerini, ehemmiyetini, lüzümünü] anlama. 3. ezelde, Allah'ın olmasını istediği şeyler.

Takrir: 1. yerleştirme, yerleştirilme. 2. sağlamaştırma, sağlamaştırılma. 3. anlatma, anlatış. 4. önerge, resmi olarak yazı ile bildirme. 5. siyasi nota. 6. tapuda mülkünü başkasına sattığını söyleme.

Tal'at: 1. yüz, surat, çehre. 2. güzellik.

Tâlî: 1. nişangâhın arkasına düşen ok. 2. tulû eden, doğan. 3. talih, kismet, kader, baht.

Tal'at: önden giden, yolu keşf eden ve düşmanın durumu hakkında bilgiler alan asker, pişdâr, ileri kol.

Tâlib: 1. isteyen, istekli. 2. öğrenci.

Ta'lim: 1. öğrenme, öğretme, öğretim, öğretilme. 2. okutma, ders verme, verilme. 3. meşk ile yetiştirme. 4. askerlik idmanı. 5. egzersiz.

Ta'ñ : 1. hayret, şaşma, şaşırma. 2. şaşılacak şey, hayret edilen şey.

Ta'n: sövme, yerme; ayıplama.

Ta'nana: 1. "tan tan" diye seslenme, ses çıkarma. 2. şa'saa, debdebe, patırtılı, gürültülü gösteriş.

Tarab: sevinçlilik, şenlik; sevinçten gelen coşkunluk ve tepinme, ayş ve sefâ.

Tarab-nâk: sevinçli, coşkun.

Tarâvet : tazelik, taze olma.

Târem: kubbe, künbet, dam.

Tarfetü'l-âyn: bir kerre göz açıp kapayıncaya kadar olan an.

Târîk : karanlık.

Tarîk: 1. yol. 2. usûl. 3. meslek. 4. vâsita, sebep. 5. tas. bir velinin Tanrı'ya ulaşması için tuttuğu yol.

Taşavvur: 1. zihinde şekillendirme, kurma. 2. göz önüne getirme [zihinde]. 3. istek, arzu.

Taşnîf: 1. sınıf sınıf, takım takım ayırma, sınıflama, bölümlenme. 2. eser ve kitap haline getirme.

Tastîr: satır dizme, yazı yazma, yazılma.

Taşvîr: 1. resmini yapma. 2. resim; figür; portre. 3. ed. yazıyla tarif etme.

Taşra: dışarı.

Tavîl : uzun, çok süren.

Ṭavḳ: 1. gerdanlık. 2. halka, tasma. 3. bazı kuşların boyunlarındaki tüyden halka. 4. takat, güç.

Ṭavḳ-ı ʿubūdiyyet: ilahi güç.

Ṭavr: 1. hal, eda, gidiş; davranış. 2. yapmacık; gösteriş, büyüklük. 3. mûsikîde tutulan şahsi ve üstādâne tarz.

Ṭāvus: tavus kuşu.

Taʿyīb: ayıplama.

Taʿyīn: 1. ayırma, belli etme. 2. bir memuriyete koyma. 3. tayın, asker ekmeği. 4. erzak.

Ṭayrān: uçuş, uçma.

Ṭayy: 1. dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama. 2. atlama, üzerinden geçme.

Tazaccur : iç sıkılma, sıkıntı.

Tazarruʿ: kendini alçaltarak yalvarma.

Taʿzīm: 1. büyükleme, ululama, büyük sayma. 2. saygı gösterme, ikram etme.

Taʿzimen: hürmet ve ikram ederek.

Teʿākub: birbiri arkasında gitme, birbirini takip etme.

Teʿālā: ‘yüksek olsun’ manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.

Tebāşīr: 1. müjde. 2. her şeyin ilk zamanı, öncesi.

Tebcīl: ululama, ağırlama.

Tebdīl: değiştirme, değiştirilme, başka bir hale getirme.

Teb ü tāb : ateş ve ışık.

Tecellā: 1. görünme; belirme. 2. kader, talih. 3. Allah’ın lütfuna nail olma. 4. **tas.** Hak nûrunun tesiriyle makbul kulların kalbinde ilahi sırların ayan olması hali.

Tecrīt : 1. soyma, soyulma, ayırma. 2. Allah’a yönelme.

Tedāʾī : bir şeyi hatıra getirme.

Tedbīr: bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare.

Tedkīk: dikkatle araştırma, araştırılma, inceden inceye yoklama, inceleme.

Tedlīs: alışverişte satıcının mal kusurunu müşteriden saklaması, hile.

Teʿekkül: 1. **hek.** yaranın, yenik gibi açılıp büyümesi, oyulup açılması. 2. eklolunma, yenme.

Teʿemmül: iyice, etraflıca düşünme.

Teʿessüf: eseflenme, kederlenme, tasalanma; acıma.

Tefaḳḳud: arayıp sorma, arayıp sorulma.

Tefekkür: düşünme, zihin yorma; düşünülme.

Teferrüc: 1. açılma, ferahlama. 2. gezinti. 3. gezintiye çıkıp gam dağıtma.

Tefhīm : anlatma, anlatılma, bildirme.

Tefhīm : büyük sayma.

Tefriḥ: ferahlandırma, gönül açma.

Tefsīr: 1. yorum. 2. Kur’ân-ı Kerīm’in mânâ bakımından izâhı. 3. Kur’ân’ı izah eden kitap.

Teftüş: 1. gereği gibi sorup araştırma, sorulup araştırılma; bir şeyin doğrusunu bulmak için her tarafı arayıp tarama. 2. muayene, kontrol.

Tefvīz: 1. ihale, sipariş etme, edilme. 2. dağıtım. 3. bir gayrimenkulü, bilinen bedeli karşılığında bir kesmenin üstüne bırakma. 4. **tas.** her şeyi Allah’tan bekleme.

Teg: gibi.

Teh: 1. dip. 2. kat, mertebe.

Teḥīr: sonraya, geriye bırakma, geciktirme, geciktirilme.

Tek: koşma, seğırtme.

Tekdir: 1. bulandırma. 2. kederlendirme, kederlendirilme. 3. azarlama, azarlanma; azar.

Tekeddür: 1. bulanma, saflığını kaybetme. 2. kederlenme.

Tekellüm: 1. söyleme, konuşma. 2. ed. bir yazarın kendisini ölmüş farzederek yazı yazması.

Tekmîl: 1. kemâle erdirmeye. 2. bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma. 3. tam, eksiksiz, bütün, hep.

Tekrâr: 1. bir şeyi iki veya daha çok defa yapma. 2. yine, bir daha, yeniden.

Tek ü pü: öteye beriye koşuşmalar.

Telaṭṭuf: nazikane muamelede bulunma.

Telbîs: 1. ayıbını, kusurunu örterek bir şeyi sahtelendirme. 2. sûret-i haktan görünerek hîle edip aldatmalar. 3. hileler, oyunlar.

Telehhüf: 1. hasret ve kederle yanıp yakılma, mahzun olma. 2. üzülme.

Telḫ: acı.

Temâdi: sürme, sürüp gitme, uzama, devam edegelme.

Temâm: tamam.

Temâşâ: 1. bakıp seyretme. 2. gezme.

Temelluḫ: yaltaklanma, dalkavukluk.

Temennâ: 1. temenni, dileme, dilek, istek. 2. temennâh, eli başa götürerek verilen selam.

Temkîn: 1. ağırbaşlılık. 2. hek. hastalığın bir yere yerleşmesi. 3. ihtiyat, tedbir.

Temyîz: 1. ayırma, ayrılma, seçme, seçilme. 2. iyiyi kötüden ayırt etme.

Tenâkkul: 1. meze yeme. 2. bir yerden bir yere geçme.

Tenâvüb: nöbetleşme.

Tenâvül: alıp yeme, alınıp yenilme.

Tenzezhe: “beri ve uzaktır” mânâsına Allah hakkında kullanılır.

Tenezzüh: gezinti.

Teng: dar, sıkı, zavallı, küçük, nadir, zor ince.

Teng-dil: yüreği dar, içi sıkıntılı.

Tengnâ: 1. dar yer; geçit, boğaz. 2. mezar.

Teng-nây: sıkıntılı yer.

Tenvîr: ışıklandırma, aydınlatma.

Tenzîl: 1. indirme, azaltma, aşağı düşürme. 2. Kur’ân-ı Kerim.

Terahḫum: merhamet etme, acıma.

Terah: gam, keder, tasa, acı.

Terakki: 1. yukarı kalkma, yükselme. 2. ilerleme.

Terâne: nağme, ahenk, makam.

Tercih: üstün tutma, daha çok beğenme.

Terennüm: 1. yavaş ve güzel bir sesle şarkı söyleme. 2. şakıma.

Teşîr: 1. alâmet, nişan bırakma. 2. işleme, dokunma; içe işleme. 3. kederlendirme.

Teskîn: sâkin kılma, kılınma, yatıştırma, yatıştırılma.

Teslîm: 1. bir emaneti yerine verme. 2. bir şeyi yeni sahibine verme. 3. hakikat olduğunu söyleme. 4. dayanamayıp pes deme. 5. tas. kendini Allah’ın kaderine bırakma. 6. selam verme. 7. âfetten masûn kılma.

Tesvîf: geciktirme, atlatma.

Teşbîh: benzetme, benzetilme.

Teşmîr: sıvama, sıvanma.

Teşrif: şereflendirme, şereflendirilme, şeref verme, verilme. 2. gelmesiyle bir yere şeref verme, gelme; gitme.

Teşriḫ: 1. açma, yayma, etrafiyla şerhetme, edilme. 2. dilim dilim, parça parça kesme. 3. otopsi, bir ölü gövdesini kesip parçalara ayırma. 4. anatomi. 5. iskelet.

Teşvîş: karıştırma, karmakarışık etme.

Tevâbi: 1. bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, birinin adamları. 2. bir kimsenin mesleğinin tutanlar, fikir bakımından ona bağlı olanlar. 3. uşaklar. 4. bir merkeze bağlı olan yerler. 5. peykler, uydular.

Tevakkûf: bekleme, umma, arzu etme, isteme.

Tevakküd: tutuşup yanma.

Teveccu: vecalanma, ağrıma.

Teveccüh: 1. çevrilme, yönelme, doğrulma. 2. bir yere doğru hareket etme. 3. güler yüz gösterme, yakınlık duyma; hoşlanma, sevgi. 4. nasip ve müyesser olma.

Tevekkül: işi Allah'a bırakıp kadere razı olma.

Tev'em: ikiz; eş, benzer.

Te'vîl: sözü çevirme, söze ayrı mana vermeye kalkışma.

Tevkî: 1. padişah buyruklarına çekilen nişan. 2. padişahın nişanlı buyruğu.

Tezekkür: 1. hatıra getirme. 2. bir meseleyi konuşma, bir mesele konuşulma.

Tezvîr: 1. ara bozan, fesat çıkarıcı. 2. yalan, dolan.

Tezyin: zinetlendirme, süsleme, süslenme.

Tımâr: 1. yara bakımı. 2. ağaç bakımı. 3. hayvanı temizleme, tımar. 4. tar. beslediği sipahilerle harbe giden beylere -öşrünü almak üzere- ayrılan arazi.

Ŧırâz: 1. ipek ve sırma ile işleme. 2. elbiselere nakışla yapılan süs. 3. süs. 4. üslûp, tutulan yol. 5. döviz.

Ŧırâzende: süsleyen, süsleyici, donatan, donatıcı, bezeyici.

Timşâl: 1. suret, resim. 2. sembol, simge.

Tîr: ok.

Tîre-baht: kara bahtlı, talihsiz.

Tîz: 1. tez, çabuk. 2. keskin. 3. sık.

Tîz-bîn: gözü keskin, çok iyi gören.

Töhmet: birine isnad olunan suç, işlendiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat.

Ŧûba: 1. güzellik, iyilik, hoşluk. 2. rahatlık.

Ŧübâ: Cennet'de Sidre'de bulunan ve dalları bütün cenneti gölgeleyen ilâhi ağaç.

Ŧûl: 1. uzunluk, boy. 2. zaman çokluğu, uzun müddet. 3. boylam.

Ŧulû: doğma, doğuş.

Ŧûmâr: tomar, dürülmüş nesne.

Ŧûti-yi şeker-hâ (şeker çiğneyen papağan): güzel söz söyleyen sevgili.

Ŧünd-bâd: kasırga, sert rüzgar.

Türrehât: saçmasapan sözler.

_ U _

U'bü: 1. bir suyun öte yakasına geçme. 2. bir başka tarafa geçme, geçilme, atlama. 3. "Şi'râ-yi yemâni" denilen çok parlak bir yıldız.

U'kalâ: akıllılar, akıllı olanlar.

U'kbâ: 1. ceza. 2. âhîret, öbür dünya.

U'kûd: akitler, bağlar, şartlar, taraflarca yapılması kararlaştırılıp kabul edilen şeyler.

U'kûl: akıllar, zihinler, uslar.

U'lemâ: âlimler, ilim sahipleri, bilginler.

U'lûm: ilimler, bilgiler.

U'lûm-ı dîniyye: din bilgisi.

U'lûm-ı heme: cümle, hep, bütün ilimler, bilgiler.

U'lûvv: yükseklik, büyüklük, yücelik.

U'lûvv-ı himmet: gayretin, himmetin büyük olması.

U'mmân: ulu, büyük, engin deniz, okyanus.

Umūr: 1. işler, hususlar, maddeler, şeyler. 2. önem verme, aldırma, üzerinde durma, iş sayma, iş edinme.

☞**Unşur-ı mā-nār:** 1. mürekkep cisimleri meydana getiren basit cisimlerin her biri, eleman. 2. bir bütünden ayrılıp ayrı bir fırka, hey'et meydana getiren kısım. 3. madde, esas, kök.

☞**Unvān:** 1. kitap, mecmua, makale başlığı. 2. ad, isim, lakap, san. 3. şöhret.

☞**Urefā:** arifler, irfan sahibi kimseler.

☞**Urūc:** yukarı çıkma, yükselme, ağma.

☞**Uşāt :** 1. asiler, itaatsizler, zorbalar. 2. günahkarlar.

☞**Uşşāk:** āşıklar.

☞**Uyūn:** 1. gözler. 2. pınarlar, kaynaklar.

☞**Uzlet-güzīn:** yalnızlık köşesine çekilen, tenhada yaşayan.

☞**Üzv:** 1. organ, vücudun müstakil parçası. 2. bir topluluğu, bir bütünü meydana getiren üyelerden her biri.

_ Ü _

☞**Üftāde:** 1. düşmüş, düşkün; biçāre. 2. āşık

☞**Üftān u ħizān:** düşse kalka [gitme].

☞**Ülfet:** 1. alışma, kaynaşma. 2. görüşme, konuşma. 3. ahablık, dostluk. 4. huy etme.

☞**Ümīd:** umut, umma.

☞**Ümmīd:** ümīd, umut, umma.

☞**Ümmü'l-ħabāis** (kötülüklerin anası): şarap, içki.

☞**Ünsiyet:** alışkanlık, ahablık, arkadaşlık.

☞**Üslüb:** 1. farz, yol, biçim, usul. 2. ifade yolu.

☞**Üstüvār:** 1. sağlam, kuvvetli, dayanıklı. 2. güvenilir.

☞**Üzn-i iz'ān:** anlayış, akıl kulağı.

_ V _

☞**Vācib:** 1. terki caiz olmayan, yapılması gerekli. 2. yapılması şer'an lüzumlu olan, farz derecesine yakın bulunan. 3. zorunlu.

☞**Vācibü'l-ittibā:** bağlanmak.

☞**Vād:** 1. söz verme, üstüne alma. 2. yapılmasına söz verilen şey.

☞**Vāde:** 1. bir iş için önden belirtilen zaman. 2. bir işi geciktirmek için belirtilen zaman. 3. ecel. 4. söz verme.

☞**Vādi:** 1. iki dağ arasındaki uzun çukur, dere. 2. bir nehrin aktığı yer, yatak.

☞**Vāhibü'l-āmāl:** istekleri gerçekleştiren, Allah.

☞**Vāhīd-i zamān:** zamanın, devrin tek insanı.

☞**Vāḥim:** ağır, sonu tehlikeli, çok korkulu.

☞**Vāk'a:** 1. olup geçen şey, hādise, olay. 2. savaş

☞**Vākār :** ağırbaşlılık.

☞**Vākāyi:** vak'alar, hādise, olaylar.

☞**Vāk'f:** 1. durdurma, alıkoyma. 2. duruş, durma; kımıldanmama. 3. ayırma, bağlama. 4. bir malı veya mülkü -satılmamak kaydıyla- bir hayır işine bağışlama, bırakma.

☞**Vāk'a:** 1. vuku' bulmuş, olmuş bir iş, gerçek. 2. rü'ya, düş. 3. cenk, savaş.

☞**Vāk'if:** 1. duran, ayakta duran. 2. Arafat'ta vakfeye duran. 3. bir şeyi elde eden; bir işten haberli olan. 4. bir şey vakfeden.

☞**Vāk'i:** 1. vuku' bulan, olan, düşen; olagelen, rastlayan. 2. geçen, geçmiş olan.

☞**Vaktā ki:** ne vakit ki, o vakit ki, olduğu vakit.

☞**Vālā :** yüksek, yüce.

☞**Vāle:** 1. ılımsalgım, serap. 2. bir çeşit ipek kumaş. 3. nāle.

☞**Varāk-kerdān:** olmayacak, boş işlerle meşgul olan [kimse].

Vārid: 1. gelen, vasıl olan, erişen. 2. bir şey hakkında çıkan, söylenen, olması beklenen, olabileceği düşünülen.

Varṭa: 1. kuyu gibi oyuk ve derin yer; uçurum.
2. **mec.** tehlike, içinden çıkılması güç iş.

Vaşf: 1. nitelik, bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hal, sıfat. 2. bir kimsenin veya şeyin durumunu anlatarak tarif etme. 3. övme. 4. sıfat.

Vāsıl: 1. erişen, ulaşan, kavuşan. 2. **tas.** Hakk'a eren.

Vāsi: 1. bir ölünün vasiyetini yerine getirmeye memur edilen kimse. 2. bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan bir kimsenin malını idare eden kimse. 3. Hz. Âli.

Vaşl: 1. [bir şeyi başka bir şeye] ulaştırma, birleştirme; ulaşma, birleşme.

Vaşl-ı dil-dār: sevgiliye kavuşma hali.

Vaşmet : 1. bir şeyi çarçabuk bağlama. 2. halsizlik, kırıklık. 3. eksiklik, ayıp.

Vāye: nasip, kısmet.

Vazf: 1. koyma, konulma. 2. tayin etme. 3. kurma, icad etme. 4. bir şeye ad koyma. 5. meydana getirme. 6. duruş, tavır, hareket.

Vecenāt: yanak yumruları; elmacıklar.

Vech: 1. yüz, surat, çehre. 2. üst, satıh, düz, yüz.
3. ön, alın. 4. üslup, tarz. 5. sebep, vesile, münasebet. 6. vasıta.

Vedā: ayrılma, ayrılış.

Vefā: 1. sözünde durma, sözünü yerine getirme.
2. dostluğu devam ettirme. 3. yetişme, yetme, kafi gelme. 4. ödeme.

Vefā-dār: vefalı, sözünde, sevgisinde duran.

Vefi : 1. vefalı, sözünde duran. 2. tam, mükemmel.

Vefk: 1. uyma, uygun gelme, uygunluk. 2. uygun. 3. tıslımlı dua; muska

Vehhāb: çok hibe eden, fazla bağışlayan. [Allah'ın sıfatlarından].

Vehm: 1. kuruntu, yersiz korku. 2. şüphe, tereddüt.

Veḳkād: parlak, aydınlık, ışıklı.

Velā: 1. yakınlık, sahiplik. 2. efendisinin, azād ettiği köle ve cāriyesi ile olan münasebeti ve onlar üzerindeki hakkı.

Velādet: 1. doğurma. 2. doğma.

Velāyet: 1. velilik, ermişlik. 2. veli ve ermiş olan kimsenin hali ve sıfatı. 3. başkasına sözünü geçirme. 4. dostluk, sadakat. 5. **tas.** Tanrı dostluğu.

Ve'l-hāşıl: sözün kıyası, kısacası.

Velī: velâkin, amma, fakat.

Verd: gül.

Verkâ: 1. yabani güvercin, üveyk; güvercin. 2. açık, boz renk.

Ves'ra : geniş, bol.

Vesîle: 1. yol, vasıta. 2. bahane, sebep. 3. fırsat elverişli vaziyet.

Ve's-selām: işte o kadar, son söz budur, artık bitti.

V'ey: 've ey!' yerinde 'ey' karşılığı olarak şiirde kullanılır.

Veżān : esici, esen.

Vidād: 1. sevme, sevgi. 2. dostluk.

Vilādet : doğurma, doğma.

Vilāyet: 1. bir şeyi kudretle elde etme. 2. birine kefil olma. 3. dostluk, muhabbet. 4. il.

Vildān: 1. yeni doğmuş çocuklar. 2. kullar, köleler.

Virān: 1. yıkık, yıkılmış. 2. kederli, üzgün.

Vird-i zebān: diline dolama.

Vişāl: 1. ulaşma, bitişme. 2. sevgiliye kavuşma

Vufūr: çokluk, bolluk.

Vukû: 1. düşme. 2. rastlama, isabet etme. 3. olma, oluş. 4. bir hadisenin çıkış şekli, cereyanı.

Vuşlat: 1. bir şeye ulaşma, yetişme. 2. [sevgiliye] kavuşma.

Vuşul: ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

Vücūd: 1. bulunma, var olma, varlık. 2. insan veya hayvan gövdesi. 3. ten

Vülūc: girme, sokulma.

Vürūd: geliş, gelme, varma; yetişme.

Vüs: 1. güç, kuvvet, takat. 2. zenginlik, varlık, bolluk. 3. bolluk, genişlik.

Vüs'at: 1. genişlik, bolluk. 2. para durumu. 3. boş meydan, fırsat.

_ Y _

Yād: 1. hatırlama, anma. 2. hatır, gönül.

Yāğ: düşman.

Yakīn: sağlam bilgi, iyi, kat'i olarak bilme.

Yakīnen: kat'i olarak, hiç şüphe edilecek bir tarafı bulunmaksızın.

Yakīniyye: kat'i , şüphe edilmeyecek bilgiye ait, onunla ilgili.

Ya'nī: 1. demek, şu demek. 2. sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.

Yārān: dostlar.

Yārān-ı şafā: safa dostları; zevk ve eğlence ile beraber vakit geçiren dostlar.

Yāre: yara.

Yār-ı gār (mağara dostu): Hicret esnasında Hz. Muhammed'e mağarada arkadaşlık etmiş olan Hz. Ebübekir; **mec.** çok vefalı arkadaş.

Yār u āğyār: dost ve düşman.

Yārlıg: ferman, irade, buyrultu.

Yed-i cūd: cömertlik eli.

Yek-rān: 1. soyu temiz cins at. 2. sarı ve kırmızı arasında

Yek-sān: 1. düz. 2. bir, beraber. 3. her zaman, bir düziye.

Yemīn ü yesār: sağ ve sol.

Yevmü'd-dīn: kıyamet günü.

Yevmü'l-mev'ūd: kıyamet günü.

Yezdān : Allah.

Yit- : yetişmek, erişmek, ulaşmak.

Yūsuf-liqā: Yusuf yüzü.

_ Z _

Zabt: 1.sıkı tutma, idaresi altına alma, kendine mal etme. 3.silah kuvveti ile bir yeri alma. 4.anlama, kavrama. 5.kaydetme, özetini yazma.

Zād ü zevād: yiyecek, içecek tedariki.

Za'f: 1. zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık. 2. meyil, gönül akışı, bir şeye karşı duyulan aşırı istek.

Zafer: 1. birçok emek neticesinde maksada ulaşma, başarıma. 2. düşmanı yenme, üstün gelme.

Za'ferān: safran.

Zāhir: 1. görünen, görünücü, açık, belli, meydana. 2. elbette, şüphesiz, öyledir ya. 3. galiba, zannedirim, umulur ki. 4. görünüşe göre, anlaşılan, meğer. 5. dış yüz, görünüş.

Zāhir: arka çıkan, yardımcı.

Zāhir u peydā: meydana, açıkta, görünen ve meydana olan.

Zahm: yara.

Zahmet: 1. sıkıntı, eziyet, rahatsızlık. 2. zor, güç. 3. yorgunluk.

Za'f: 1. zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, tākatsiz, kansız, arık. 2. gevşek. 3. tenbel.

Zāil: 1. sona eren, devamlı olmayan. 2. geçen, geçmiş olan.

Zār: ziyaret eden, görmeye, hatır sormaya giden.

Zākiyye: saf, temiz, doğru hareketli.

Zalām: 1. karanlık. 2. haksızlık.

Zalil: gölgeli.

Zamāir: 1. zamirler, içyüzler, iç, dahil. 2. bir ismin yerine kullanılan kelimeler. 3. batın. 4. kalp, yürek, vicdan.

Zamīr : gönülde gizli olan sır.

Zanū: diz.

Zār: 1. [sesle] ağlayan, inleyen. 2. zayıf, dermansız. 3. inleme, ağlayış.

-zār: isimlere eklenerek yer adı bildirir.

Zarāif: zarif, ince şeyler.

Zarar: 1. bir menfaatin bozulması veya kaybolması. 2. ziyan, eksiklik, kayıp.

Zār u zār: yanık yanık, hazin hazin, [sesle] ağlaya ağlaya.

Zāt-ı lafif: yumuşak, hoş, güzel; nazik insan, kişi.

Zātü'l-‘imād: direkli, direkler üzerine kurulmuş bina.

Zāviye: 1. köşe. 2. açı. 3. birinin ibadet etmek üzere çekildiği تنها yer. 4. küçük tekke.

Zebān: 1. dil, lisan. 2. dil. 3. lügat, lehçe.

Zebāne: 1. terazi ve benzeri gibi bazı aletlerin dili. 2. alev, ateş yalını.

Zebūn: zayıf, güçsüz, āciz.

Zecr: 1. önleme, yasak etme. 2. zorlama, zorla yaptırma. 3. kovma. 4. eziyet, sıkma. 5. angarya çalıştırma.

Zehārif: 1. altınlar, sahte zinetler. 2. yalancı süsler, gösterişler, yaldızlar.

Zehbār : dolu, taşkın, coşkun (deniz) .

Zelil: hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan.

Zemān: 1. zaman, vakit, çağ, devir. 2. mehil, süre. 3. mevsim.

Zemīm: kötü, beğenilmeyen hal, davranış.

Zemīn: 1. yer, yeryüzü. 2. üzerinde süs, nakış, resim gibi şeyler bulunan bir şeyin asıl rengi. 3. **mec.** temel, dayanak. 4. tarz, eda. 5. mevzu, tema, ortam.

Zemzem: 1. yavaş ve hafif türkü söyleme. 2. Kâbe civarındaki meşhur kuyu.

Zemzeme: ezgili, nağmeli ses; nağme.

Zeng: 1. zenci. 2. pas. 3. zil, çalpara.

Zer: 1. altın. 2. akçe, para. 3. **tas.** nevbet, oruç; çile.

Zer-endūd : altın yaldızlı.

Zerd: 1. sarı. 2. solgun, soluk.

Zerre: pek ufak parça, molekül.

Zerre-vār: zerre gibi, gayet küçük, pek az.

Zerrin: 1. altından yapılmış, altın. 2. altın gibi sarı. 3. parlak.

Zerrin-kafe: altın kafes.

Zevāl: 1. yerinden ayrılıp gitme. 2. zail olma, sona erme. 3. Güneş'in başucunda bulunma zamanı, öğle vakti.

Zevk u şafā: eğlenme, keyif etme; eğlence.

Zevi'l-iz‘ān: akıl sahipleri, anlayış sahipleri.

Zevi'l-hüner: hüner sahipleri.

Zevrak: 1. kayık, sandal. 2. Mekke'de yapılan zemzem şişesi, zemzem ibriği, kabı. 3. çiçek testisi, çiçek kadehi. 4. şişe.

Zill-i Yezdān (Allah'ın gölgesi, dünyada Allah'ın gölgesi, yeryüzünde Allah'ın gölgesi): halifeler, hükümdarlar için kullanılan büyükleme sözleri.

Zımn: 1. iç taraf. 2. açıkça söylenmeyip dolayısıyla anlatılmak istenen söz, gizli maksat. 3. maksat, istek, niyet.

Zibā : 1. süslü 2. yakışıklı, güzel

Zibā-rüy: güzel yüzlü.

Zic: **astr.** yıldızların yerlerini ve dolaşmalarını göstermek için hazırlanmış cetvel.

Zifāf: gerdeğe girme.

Zihī: 1. ne güzel, ne hoş. 2. āferin, bravo!

Zihn: zihin, anlama, bilme, unutmama kuvveti, hāfıza.

Zikr: 1. anma, anılma. 2. bildirme, bildirilme. 3. Kur'ān-ı Kerim.

Zimām: yular, hayvan yuları.

Zinde: 1. diri, yaşayan, canlı. 2. dinç, sağlam, güçlü, kuvvetli.

Zindegāni : 1. dirilik, hayat. 2. yaşayış, geçim.

Zinhār: sakın! aslā, olmaya, aman!

Zi'n-nūreyn: Hz. Osman. (Hz. Muhammed'in iki kızı ile evlendiği için bu ad verilmiştir).

Zira: çünkü, şundan dolayı ki.

Zir-i hāk: toprağın altı

Zir-i zemīn: yerin altı.

Zir ü zeber: alt üst.

Zirve: doruk, bir şeyin en yüksek noktası, tepesi.

Zīver : süs, bezek.

Ziyā: ışık, aydınlık.

Zücret : iç sıkıntısı, yürek darlığı.

Zuhūr: görünme, meydana çıkma, baş gösterme, türeme.

Zulm: 1. bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koyma. 2. zulüm, haksızlık, eziyet.

Zulümāt: karanlık.

Zurafā: 1. zarifler, nazik, ince duygulu, hoş konuşmayı bilir, zeki kimseler. 2. sevici kadınlar.

Zür-kār: zorlayan.

Zurūf: zarflar, kablalar.

Zü-fünūn: fenler sahibi, bilgi sahibi, bilgili.

Zühre: Çobanyıldızı, Çulpan, Kervankıran, Venüs.

Zühre-cebīn: yüzü Zühre yıldızı gibi parlak olan.

Zülāl : saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.

Zülāl-i laʿl: dudağın tadı.

Zülāl-i vişāl: sevgiliye kavuşmada insana leziz bir su gibi hayat veren tad.

Zülf: 1. yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. sevgilinin saçı.

Zümre: bölük, takım, cemaat, topluluk, sınıf, cins, grup.

Zümürüd: 1. zümrüt. 2. **mec.** pek yeşil [renk].

DİZİN

İNCELEME DİZİNİ

Abdulaziz (Bkz. Abdulaziz Çelebi)
 Abdulaziz Çelebi 3, 4,7, 8
 Abdullah Develioğlu 9
 Aclûnî 55, 56, 66
 Adâb-ı Zurefâ 8
 Aga Muhammed 8
 Agah Sırrı Levent 2, 6, 14
 Ahdî 7
 Ahmet Atilla Şentürk 6
 Ahmet Bin Hanbel 60
 Ahmet Kurt 15
 Ahmet Mermer 6,
 Akif 8,
 Ali 7,
 Ali Canip Yöntem 6,
 Ali el-Muttaki 62,
 Ali Emirî 8,
 Âlî Hüseyin 2, 15,
 Ali Şir Nevâ'î 7,
 Ankara Milli Kütüphane 2, 15
 Ârif Hikmet 8,
 Asım 7,
 Askalâni 55,
 Aşık Çelebi 7,
 Atatürk Üniversitesi 2, 11, 14, 15,
 Atilla Özkırmı 6,
 Ayasofya 6, 8, 12
 Azrâ 51,
 Bağdat 5,
 Bekir Kayabaşı 4,
 Belîg 7,

Beyânî 4, 5, 7,
 Buhârî 5, 7,
 Bursalı Mehmet Tahir 8, 12,
 Büyük İnsanlar – Üçbin Türk ve İslam
 Müellifi 9,
 Câmî 17, 51
 Cemal Kurnaz 45,
 Dâsitân-ı Nâz u Niyâz (Bkz. Nâz u Niyâz)
 Dastân-ı Nâz u Niyâz (Bkz. Nâz u Niyâz)
 Davud-zâde Efendi 4,
 Dersaadet 5,
 Destân-ı Nâz u Niyâz (Bkz. Nâz u Niyâz)
 Divan 9,
 Divan Şiiri Şekil Bilgisi 45,
 Divançe 12,
 Dursun Ali Tokel 12, 13,
 Ebû Dâvud 57, 67, 68,
 Ebu Hureyre 55,
 Ebu'l-Ferec Ali b. Muhammed 65,
 Edebi Türler ve Tarzlar 44,
 Edirne 3, 4, 5, 8,
 Edirneli Abdülaziz Çelebi (Bkz.
 Abdulaziz Çelebi)
 Edirnevî Abdulaziz Çelebi (Bkz.
 Abdulaziz Çelebi)
 El-fakir Hasan Halife 14,
 El-İsfehâni Ebu Nuaym Ahmet b.
 Abdillâh 60,
 El-Mu'cemü'l-Evsât 60,
 El-Mu'cemü'l-Kebîr 60,
 El-Muvatta 60,

- Enisü'l-guzât 6, 8, 9, 12
 Enisü'l-Müsâmirîn 5
 Enisül Kuzat (Bkz. Enisü'l-guzât)
 Esâd Efendi 2, 8, 15
 Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve
 Aruz 47
 Eslâf 8
 Esrâr Dede 8
 Fa'ik Reşâd 8
 Fâ'izî 4, 5, 7
 Fatin 8
 Fuat Köprülü 6
 Fütûhî 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 33, 53
 Fütûhî Abdulaziz Çelebi 9
 Fütûhî Divânı 12
 Fütûhî Hüseyin Çelebi 2, 6, 8, 9, 12,13
 Gazavat-nâmeler ve Mihailoğlu Ali
 Bey'in Gazavat-nâmesi 6
 Gencay Zavotçu 3
 Giridî Resmi Ahmet Efendi 14
 Güffî 7
 Gülistan 5
 Gülşen-i Şu'âra 7
 Hafız Paşa 5
 Halil Çeltik 45
 Haluk İpekten 5, 47
 Hasan Çelebi 4, 7
 Hatimetü'l Eş'âr 8
 Hazret-i Sultân Murâd 2
 Heşt-Bihîşt 7
 Hilvetü'l-Evliyâ 60
 Hint Okyanusu 35
 Hûlasatü'l-İtibar 14
 Hüsâm 7, 12
 Hüsâmî 6, 7, 8
 Hüseyin Çelebi 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
 Hüseyin Çelebi el-Fütûhî 2
 İbn-i Mâce 57, 67, 68
 İbnü'l-Cevzi 65
 İbrahim Kutluk 4
 İbrahim Paşa 6
 İhsan Mahvi 13
 İhya-i Ulumiddin 59, 62
 İmam Gazali 59, 62
 İmam Mâlik 60,
 İmam Rabbani, 56, 59
 İskender Pala 6
 İstanbul 4, 8, 9
 İstanbul Üniversitesi 11, 16
 Kabe 35
 Kafe-i Şu'âra 8
 Kamusü'l-Âlâm 5
 Kanuni Sultan Süleyman 2, 6, 7, 8, 9, 12
 Kara Davud-zâde Mustafa Efendi 5
 Keçel 33, 34, 38
 Kefe 5
 Kefeli Fütûhî Çelebi 9
 Kefeli Hüseyin Çelebi 4,5
 Kenzü'l-Ummâl 62
 Keşfü'l-Hafâ 55, 56, 66
 Kınalızâde 5
 Kıssa-i Nâz u Niyâz (Bkz. Nâz u Niyâz)
 Kitâb-ı Nâz u Niyâz (Bkz. Nâz u Niyâz)
 Klasik Edebiyat Bilgisi – Belagat 53
 Kudret Alan 3
 Kühü'l-Ahbâr 7
 Latifî 7
 M. A. Yekta Saraç, 53
 M. Kemal İnal 8
 Macaristan 6, 7, 8, 12

- Mâlik b. Enes 60
 Mecâlis'ün Nefâ'is 7
 Mecmâü'l-havâs 7
 Mecmu'â-i Şu'âra 8
 Mecmu'â-i Terâcim 8
 Mehmed Talib b. Mustafa el-Bursavî 15
 Mehmet Siracettin 8
 Mehmet Tahir Efendi 9
 Mehmet Tefvik 8
 Mehmet Yılmaz 55, 56, 58
 Mekke 5
 Mektubat 56, 59
 Meltem Aydemir 12
 Mesnevi Edebiyatı Antolojisi 6
 Meşâirü'ş Şu'âra 7
 Metin Akkuş 44
 Mevlâna Fütûhî 15, 16
 Millet Kütüphanesi 12
 Milli Kütüphane 6, 11
 Mir'ât-ı Şi'r 8
 Mucîb Tezkiresi 3, 4, 7
 Murâd III. 2, 9
 Müslim 57, 67
 Müsnet 60
 Na'il Tumân 8
 Namık Açıkgoz 4
 Nâz u Niyâz 1, 2, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 41, 43, 44, 53, 54
 Nergisî 44
 Nuhbetü'l-asâr fi Fevâidi'l Eş'âr 7
 Nuhbetü'l-asar li Zeyli Eş'âr 7
 Numan Külekçi 6
 Osmanlı Müellifleri 8
 Pervâne-zâde 5
 Pervin Çapan 3
 Princeton Üniversitesi 13
 Râmiz 8
 Revani 14
 Rıza Tezkiresi 3, 4, 5, 7
 Rikdaniye 32
 Riyâzî 4, 5, 7
 Riyâzü'l Aşîkîn 8
 Riyâzü'ş-şu'âra 7
 Sâdikî 7
 Sadrazam İbrahim Paşa 6
 Safâyî Tezkiresi 3, 4, 7
 Safvet 7
 Sâhib Molla Kütüphanesi 16
 Sâlim 7
 Sehâvî 6
 Sehi Bey 7
 Sema Ateş 13
 Sıfatü's-Safve 65
 Silahdarzâde 8
 Sipahî 5
 Son Asır Türk Şairleri 8
 Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis 5
 Sultan Selim Hân 2, 9, 14, 17
 Suyâtî 55
 Süleymaniye Kütüphanesi 2, 12, 13, 15, 16
 Süveyş 35
 Şair Tezkireleri 7
 Şefkât 8
 Şehzade Murad III. 2, 17, 41
 Şemsettin Sami 5
 Şemsi Paşa 14
 Taberânî, 60
 Talat Sait Halman 6
 Teşrifâtü'ş-şu'âra 7
 Tezkire-i Şu'âra-yı Âmîd 8

Tezkire-i Şu'âra-yı Mevleviye 8
Tezkire-i Şuara 7, 8
Tezkiretü'ş Şuara 7
Tirmizî 55, 57, 68
Tuhfe-i Nâ'ilî 8
Tuhfetü'l-Mecâlis 8, 9, 13
Ukûd ul 'ukul 15
Ukud ul-ukul-i Âlî Hüseyin 2
Üngürüs 6

Vâmık 51
Yemen 35
Yıldız Kütüphanesi 8
Yümnî 7
Zerkeşî 55
Zeyl-i Zübdetü'l Eş'âr 7
Zübdetü'l Eş'âr 7

METİN DİZİNİ

-  Acem-istan 86
  Alî ibn-i Ebi-ţalib 77
  Arabistan 86
  Ārafāt 141, 143, 144
 Āzer 115
  Azrā Vāmık 73, 133
 Bū-bekr 75
 Cālînus 86
 Cāmî 80
 Cemşîd 78
 Ebu-bekr'75
 Dārā-āyîn 78
 Dāstān-ı Nāz u Niyāz (Bkz. Nāz u
 Niyāz)
 Fütūhî 82, 98, 100, 102, 108, 128, 136
 Hacerü'l-esved 140
 Hāzret-i Sulţān Murād 78
 Hindūstān 140
 Hūrşîd 78
 Husev 73, 125
 Ka be 110, 114
 Ka betullāh 74
 Kāf 152
 Kāhire 87
 Kays 73
 Ke el 134, 137, 138, 148
 Kışsa-yı Nāz u Niyāz (Bkz. Nāz u
 Niyāz)
 Kitāb-ı Nāz u Niyāz (Bkz. Nāz u Niyāz)
 Kur'an 76
 Leylā vü Mecnūn 133
 Leylî 73
 Mış 76, 133, 134
 Mūsa 77
 Muřtafā 75, 76
 Nāz u Niyāz 73, 80, 83
 Nemrūd 136
 Nîl 76
 Nuĥ 140
 Ořmān-zi'n-nūreyn 76
  Omer 75, 76
 Rikdāniye 134
 Rūm 86
 Sulţan Selîm Hān 78
 Sulţan Sūleymān Şāh 78
 Sūveyř 140
 ředdād 123
 řeyĥ şan an 73
 Tāk-ı Kisra 78
 Vîs u Rāmin 133
 Yemen 133, 140
 Yūsuf Zūleyhā 74, 132

ÖZGEÇMİŞ

Bayburtlu olup 1975 yılında Iğdır'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Bayburt'ta tamamladı. 1998 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünü bitirdi. Aynı yıl Kırklareli Vize Ticaret Meslek Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliğine atandı. Vize Ticaret Meslek Lisesi'nde ve Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde (METEM) bir süre müdür yardımcılığı görevinde bulundu. 2003 yılında Erzurum Osman Gazi İlköğretim Okulu'na Türkçe öğretmeni olarak atandı. Daha sonra Yıldızkent İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Lisesi'de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. 2007 yılında Bayburt Fen Lisesi'ne atandı. 2008 yılında Erzurum İbrahim Hakkı Fen Lisesi'nde çalışmaya başladı ve halen bu okulda görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.